Staré pověsti české

Alois Jirásek

www.digiBooks.cz

Obsah

O Čechovi 6
O Krokoví a jeho dcerách 15
O Bivoji 19
O Libuši 25
O Přemyslovi 30
Libušina proroctví 34
Dívčí válka 42
O Křesomyslu a Horymírovi 50
Lucká válka 56
Durynk a Neklan 70

POVĚSTI DOBY KŘESŤANSKÉ 76

O králi Svatoplukovi 79
O králi Ječmínkovi 83
Praporec svatého Václava 88
O Bruncvíkovi 100
Opatovický poklad 114

O STARÉ PRAZE 125

O staré Praze 125
ŽITO KOUZELNÍK 137
O KRÁLI VÁCLAVOVI VI. 142

STAROMĚSTSKÝ ORLOJ 149
O DALIBOROVI z KOZOJED 156
ZE ŽIDOVSKÉHO MĚSTA 161
SMUTNÁ MÍSTA 177
FAUSTŮV DŮM 179
O Žižkovi 187
Kutnohorští havíři 203
Bílá paní 218
Růžový palouček 226
Boží soud 229
O Janošíkovi 237

ZE STAROBYLÝCH PROROCTVÍ 248

Sibylina proroctví 250
Proroctví slepého mládence 257
Proroctví Havlasa Pavlaty 261
Různá proroctví 264
Blaničtí rytíři 267

Myslil jsem na dni staré...
Žalm 77 (6)

Pojďte a poslyšte pověsti dávných časů. Poslyšte o našem praotci, o předcích Jak přišli do končin naší vlasti a usadili se po Labi i po Vltavě i po jiných řekách této země.

Slyšte i, co více dochovalo se z temnoty věků, co zůstalo z báječných vypravování přešlých pokolení, jež klaněla se bohům v šeru starých hájů a jež obětovala studánkám v tichých ouvalech, jezerům i řekám i svatému, živému ohni.

Pomněme na časy těch prvních let i na to, jaká byla tenkráte tvářnost naší vlasti, nežli sem vkročilo naše plémě.

Měst nebylo, dědin jen málo a pořídku a ty jen v některých končinách, kdež se dochoval chudý ostatek dřívějších obyvatelů cizího jazyka. Půda skoro všecka odpočívala netknutá rádlem. Vše bylo pustější, divočejší, rovina, pláň i údolí.

Ohromné pralesy se černaly po horách na pomezí a ze svahů těch hor táhly se širošírými pruhy na míle hluboko do země. I tam, vnitř, rozkládaly se pouště starých, temných hvozdů, mezi nimiž svítily se jasnější zelení bujné palouky s vlající hustou, vysokou trávou. Dost bylo třasovisek houpavé půdy na síru i v lesích, dost ošidných bažin křikem vodního ptactva oživených, dost tichých, černých, jako zakletých slatin, v nichž se zhlížely staré stromy ohromných kmenů s vousinatým, sivým mechem.

Lidská stopa tu byla vzácná. Zvěře však všude hojně. Nikým nehoněná, nehubená množila se, že jí sotva postačovala půda. Po černých lesích bytoval medvěd, hledaje duté kameny s medovými plásty včel, od jejichž rojů zvučely stromy.

Divoký kanec rozrýval kyprou lesní půdu a hustým, spletitým podrostem draly se liška a divoká kočka. Z haluze číhal mrštný rys, pronikaje bystrým zrakem šero lesní, jímž se neslo zdaleka řvaní ohromného zubra, beroucího se k brodu nebo k prameni. Jelen volně

přebíhal a s ním stádo laní, na paloucích se páslo hojně srn, ale také množství vlků se toulalo a plížilo za kořistí lesem i širou krajinou.

Vysoko v slunném povětří nad hřbety lesů plul král všeho ptactva skalní orel a jemu příbuzní. Po skalách, po lesích hnízdila hejna dravého ptactva, luňák i sokol, rarohů[1] rod, jestřáb, krahujec i odrůdy menších dravců a sov a výrů.

Potoky, řeky i jezera hemžily se rybami, a vydra, bytující v šeru starých olší a vrb zarostlých divokým chmelem, měla hojný lov, bobři pak nerušené stavěli své umělé stavby.

V hlas větrů a šumění stromů hrčely potoky, hučely řeky a v jejich bílém písku svítila se na slunci zrna ryzího zlata.

Hlubiny země byly ještě zamčeny a nikdo na ně neuhodil, aby vydaly poklady rud a vzácného kovu.

Všude jará síla a bohatství. Země, dobrá svou hojností a plodností, čekala jen na dělný lid, jenž by užil hojných darů jejích.

I přišel a nevzdělanou vzdělal; zvelebil ji těžkou, lopotnou prací a svatou ji učinil tím potem svým a krví svou, kterou pak vylil v přemnohých bojích, háje prací svou dobyté země i svého jazyka.

Z mateřských končin slovanských přišel sem lid, naši předkové, se svým vůdcem Čechem.

Aj, počněme o nich tu pověst.

---

[1] raroh - pták podobný sokolu a stejně chovaný k loveckým účelům;

O Čechovi

I

Za, Tatrami, v rovinách při řece Visle rozkládala se od nepaměti charvátská země, část prvotní veliké vlasti slovanské.

V té charvátské zemi bytovala četná plemena, příbuzná jazykem, mravy, způsobem života.

I stalo se, že se strhly mezi nimi vády a krvavé boje o meze a dědiny. Vstal rod na rod, příbuzní bojovali proti příbuzným a hubili se navzájem.

V ten čas dva bratři mocného rodu, oba vojvodové, Čech a Lech, spolu se o to snesli[2], že opustí rodnou zemi bojem neblahou. Řekli si: „Vyhledejme sobě nových sídel, kdež by náš rod žil s pokojem a díla si hleděl."

Byliť uvyklí již po předcích půdu pilně vzdělávat, všeliký druh obilí pěstovat i chovat koně a stáda bravu i skotu.

Jak se usnesli, tak vykonali. Svolavše své plémě, vzdali oběť bohům, vynesli obrazy dědů[3], a rozžehnavše se s otcovskou půdou, obrátili se na západ slunce, v neznámé končiny. I bral se rod za rodem, každý početných rodin, všichni přátelé a příbuzní. Napřed šli zvědové a zbrojní muži, prostřed vojvoda Čech, sivé brady, ale statný a silný, jeho bratr Lech a kolem nich vladykové, starostové rodů[4], všichni na koních. Za nimi starci, ženy a děti na hrubých vozech, na koních, stáda dobytka, naposled pak opět zbrojní mužové. Tak brali se nejprve končinami příbuzných plemen, až přešli hranice charvátské země, až přebředli Odru řeku a vstoupili do neznámých, hornatých končin.

---

[2] spolu se o to snesli - spolu se o tom usnesli, ujednali, rozhodli se;
[3] obrazy dědů - sošky domácích bůžků;
[4] starostové rodů - nejstarší členové, stařešinové;

I tam našli ještě osady, jejichž obyvatelé hovořili jako oni, a dále také v krajinách při Labi řece.

Než jak přešli druhou tuto řeku, byl kraj pustější a osad shledali jen poskrovnu. Byly daleko od sebe a obyvatelé jejich, cizího jazyka, kožemi oděni, nečetní, ale smělí a srdnatí, stavěli se jim se zbraní v ruce do cesty. Čech a Lech a jejich lid je potřeli, zhubivše jejich chudá obydlí v chatrčích i ve vykopaných jámách, postupovali dále, z lesa do lesa.

Zlá byla cesta hlubokými hvozdy, zlá jejich chůze luhy a bažinami, plnými rákosí, ostřice, rozlehlých mechových trsů a různých křovin. Zvečera zažehovali ohně a topili do úsvitu, aby zář, padajíc do tmy lesní, plašila úskočné, líté šelmy.

Tak došli až ke třetí velké řece, Vltavě, kteráž divočinou tekla; když i tu přebředli, počala si všechna čeleď[5] stýskat, že není konce klopotné cesty a nikde stálého odpočinutí. Tu voj voda Čech ukázal na vysokou horu, jež se před nimi modrala nad širým, rovinatým krajem, a děl:

„Podejděme pod tuto horu, tam dětem, skotu odpočineme.“ Došli a položili se na úpatí hory, jež slově Říp. Vojvodové a starší rodu ohledali půdu vůkol a znamenali, že jest úrodná. Ráno pak za první zoře vstal Čech a vydal se sám jediný vzhůru na temeno Řípu tichým lesem, plným ještě nočního šera.

Když vstoupil na horu, bylo ráno; a hle, široširý kraj se před ním rozkládal do nedozírné dálky až k modravým horám rovný a volný, les a chrastina, nivy a luka. Bujnou jeho zelení svítily se řeky jako rozlité stříbro.

I zaradoval se praotec Čech nad utěšeným krajem i zamyslil se pak nad ním, jak bohové dají, jak tu bude jeho rodu i budoucím pokolením -

Když pak sestoupil, zvěstoval, co zhlédl. Nazejtří vydali se mnozí kolem hory, aby poznali všecko okolí. Co zhlédli, podobalo se jim[6], vody velmi rybné, půda úrodná, všechen způsob té krajiny, a oznámili, že se hodí na sídla.

---

[5] čeleď - lid; příslušníci rodu;
[6] podobalo se jim - líbilo se jim, zamlouvalo se jim;

Když pak třetího dne počalo slunce nad lesy vycházet, povolal Čech bratra a starší a rozkázal svolat všechnu čeleď. Povystoupiv s nimi na místo, odkud viděli do kraje, promluvil k nim takto:

„Již si nebudete stýskat, neboť jsme našli kraj, kde zůstaneme a sídla zarazíme. Vizte, to je ta země, kterou jste hledali. Často jsem vám o ní mluvil a sliboval, že vás do ní uvedu. To je ta země zaslíbená, zvěře a ptáků plná, medem oplývající. Na všem budete mít hojnost, a bude nám dobrou obranou proti nepřátelům. Hle, země po naší vůli! Jen jména nemá; rozvažte, jakým jménem by měla být jmenována."

„Tvým! Tvým nechť se jmenuje!" zvolal jako z božského vnuknutí stařec dlouhé bílé brady, nejstarší všech starostů. Hned všichni, starostové i čeleď, volali jako jedním hlasem:

„Tvým! Tvým jménem!"

„Po tobě ať se jmenuje!"

Vojvoda Čech, potěšen vůli všeho lidu, poklekl na kolena a líbal zemi, novou vlast svého plemene. A zlíbav ji vstal, a pozvednuv rukou svých do širého kraje, pohnut volal a žehnal:

„Vítejž, země svatá, nám zaslíbená! Zachovej nás zdravé, zachovej nás bez ourazu a rozmnož nás od národu do národu[7] až navěky!"

Radostně pak postavil na zemi dědky, jež v bělostné rouše nesli z prvotní vlasti, zanítil veliký oheň. I obětovali na poděkování a pro požehnání zápalnou oběť a radovali se všichni.

II

Všem pak nastala těžká, lopotná práce. Když se o půdu rozdělili, počali ji vzdělávat. Kde byl les, ten porazili neb ohněm vypražili, mýta klučili[8], luhy a nivy zkopali, druhého pak léta rádlem zorali.

---

[7] od národu do národu - od pokolení do pokolení;
[8] mýta klučili - na mýtinách dobývali pařezy i kořeny;

Hned si také obydlí budovali, stavení roubená, slámou krytá. Každý rod o sobě přebýval u svých pozemků.

Zahrady, role a luka byly dědinou, společným majetkem všech rodin jednoho rodu, lesy pak, pastvy, řeky a jezera občinou[9]. Co ves, to rod.

Stavení s chlévy a stájemi, s kolnami a humny za nimi v ohradě plotů spletených z proutí nebo sroubených z trámů, stavěli kolem okrouhlé návsi. Co rok přibývalo kolem osad polí a co rok půda vydávala hojnější žeň. Žito, pšenice, ječmen, oves i proso hustě se vlnily širými lány; nad ně jasněji se zelenaly pruhy hebkého lnu i vysokého konopí vedle záhonů plných strakatých makových květů.

Luka i lipové háje zvučely bzukotem včel, jež kromě lesních brťí[10] chovali v slaměných úlech nebo ve špalcích ze starých kmenů. Co rok byla hojnější stáda bravu i skotu a na kobylích polích v ohradách u dědin proháněla se bujná hříbata a popásaly se pěkné sveřepice[11].

Volený starosta spravoval všechny v rodu i jeho majetek. Ve jméno rodu modlitby začínal i končil, oběti přinášel, hosti vítal, rozvaděné v rodu soudil a čeledi práci rozděloval. Každý měl svůj úkol, každý své dílo. Ženy domácnosti si hleděly, předly, robily plátno i sukno, šily šaty a roucha, čechle[12], rubáše[13], sukně mužské i ženské, háce[14], pláště, krzna[15] i kožichy.

Muži pásli stáda, hájili jich proti šelmám, pracovali na polích, v lese honili divokou zvěř a hubili ji štvaním, ze zásady[16], šípy, oštěpem, osidly a jámami, do nichž lákali nejvíce vlky, nejhorší zhoubce stád.

Živo a čilo bylo v dědinách a venku. Z pastvin se rozléhal hlas píšťaly nebo dlouhé pastýřské trouby, v polích, na lukách i na sadě hlaholily písně mladé čeledi. Jen v čas polední nikdo venku nezazpíval ve chvíli hlubokého ticha, kdy vycházely polednice a nesly se v bílém rouše jako

---

[9] občina - obecný majetek;
[10] brť- dutý strom užitý jako úl lesních včel;
[11] sveřepice - klisna, kobyla;
[12] čechel - zde staročeská košile;
[13] rubáš - zde někdejší oděv, dlouhý lněný šat volně splývající;
[14] háce - kalhoty;
[15] krzno - kožešinou lemovaný plášť;
[16] ze zásady - ze zálohy;

světlý stín mezi lány k lidským obydlím na zkázu nestřežených dětí, kdy vycházely divé, škaredé ženy, velikých hlav s nerovnýma očima, posílající na lidi divoký pláč, kdy se zjevovaly spanilé lesní panny zlatých vlasů s věncem na hlavě, oděné bělostným rouchem.

Těch se báli, i jezinek uspávajících, oči vylupujících, i bludných duší v modravých plaméncích na blatech i bařinách, a ve strachu míjeli jezera nebo lesní tůň, kde ve stínu starých stromů a křovin číhal vodník, měně svou podobu, a kde lákaly do zkázy vodní bledé panny v zelenavém rouše.

Nejvíce však se lekali Peruna, hromu vládce, jeho blesku, „božího posla“, a jiných mocných běsů, kteří oslabovali tělo lidské, jeho kosti, a rozum zatemňovali. Je prosili, k studánkám dary přinášeli, černé slepice neb holuby, oběti zabíjeli, zvláště Velesi[17], aby chránil jejich stáda od moru a žehnal jim.

Volněji bylo v ohradě dědin. Tu chránili stavení domácí bohové, dědové, duchové předků, jejichž obrazy stály na posvátném místě u ohniště. I škádlivý šetek, drobounký bůžek s pazourky na rukou i na nohou, přinášel štěstí domu, i skřítek, jenž opatroval statek, dobytek hlídal a krmil, zato však čeledi v noci spánek rušil. A dokud líhal pod pecí nebo pod prahem domácí had, starý hospodář, neodešlo štěstí a požehnání.

Když padalo za jeseně listí a husté mlhy uléhaly na krajinu, když země umrzla a sníh všechen kraj zasypal, shromažďovaly se rodiny v prostorných jizbách povalových stropů[18], zavřených okenic.

Kamenná velká pec je vyhřívala, oheň pak na ohništi osvětloval. Rudá jeho zář míhala se po stěnách, kde visely štíty tmavými kožemi potažené, tenata, luky, dřevěné toulce v jezevčině, nedlouhý meč, mohutný oštěp i těžký kamenný mlat, kde parohy jelenů i zubří rohy vrhaly po stěnách křivolaké stíny.

V míhavém tom světle ženy předly, muži spravovali hospodářské náčiní, zbraň chystali nebo po namáhavém lovu odpočívali. A bylo hovorů,

---

[17] Veles - bůh stáda, ochránce dobytka, milovník hudby;
[18] povalový strop - z oloupaných a přitesaných klád;

různých řečí i starých zpěvů. Lovci vypravovali o zápasech s medvědy i zubry nebo o divých, zarostlých mužích, kteří sami neviděni zavádějí přes bludný kořen do lesních pustin a bařin, že se mnohý lovec tak zaveden více z hvozdu nevrátil.

A staroch bílých vlasů i bílé brady rozbíhal se myslí po dalekých končinách prvotní vlasti, vzpomínal na půtky a boje prvních časů, na statné hrdiny, na mocného vojvodu, jak vstal, když bylo o půlnoci před bitvou, odjel od vojska a počal výt jako vlk, a vlk ozval se jemu vytím a počali výt vlci mnozí.

I šla řeč dál o divných zjeveních a viděních za hustých nocí, na blatech, v širém poli i lesní pustině, o zmecích ohnivě se nesoucích tmavou nocí, o zlé jedubábě střehoucí živou a mrtvou vodu, o bílých sudičkách zjevujících se u kolébky novorozených, o čarodějných vědmách, o zlých a dobrých znameních, a se svatou hrůzou naslouchali všichni tajemným věštbám rodu a plemene.

Když oheň uhasí, lehali na lože vystlaná kožemi, poničivše dědinu modlitbou dědům. Jejich duchové starostně opatrovali statek potomků. Žilať a kvetla příchylnost krve, rodinná láska do kolikátého pokolení, pojíc živé s mrtvými, plynoucí čas s tím, jenž dávno již přešel.

Dědina v ohradě plotů, sněhem zavátá, ztichla v pusté noci; jen bedlivých psů štěkot v dálku se nesl, kdykoliv větřili vlka, jenž se plížil, svitě zelenýma očima, nebo když krátkým pískotem ozvala se od řeky vydra.

V ten čas sněhů a ledu, dlouhých soumraků a nocí vládla Mořena, až bůh slunce počal déle, vlídněji a tepleji hledět na tvář země. I rozbíhala se vodou ledová pouta; veselili se po všech dědinách, po všem plemeni. Za zpěvu brali se k vodám, k volným teď potokům, řekám, házeli do nich obraz zimy a smrti a radostným hlaholeni vítali Vesnu, líbeznou bohyni jara.

Když pak slunce na své dráze stanulo nejvýše, zářic na osení viníci se po širých lánech a na luka bujně kvetoucí, oslavovali všude posvátný čas

slunovratu. Noc před nejdelším dnem byla jim divoplodnou. Kvítí její rosou zkropené nabývalo čarovné moci, věští i hojivé, i chránilo jako Černobýl, máti všeho koření, před běsy a zlými duchy, přemocnými zvláště té tajemné noci, i před vědmami, jež se rojily na chlumech i v setmělých doupatech. V šero té noci svítily z návrší a kopců veliké ohně. Jejich zář plála do daleka, a do daleka od nich zaléhaly zpěvy ověnčených panen a jonáků kolem nich křepčících a velebících moc božího slunce, jeho sílu, jež život dává, a lásku, slunce života.

Po letním slunovratu nastávaly žně, pak přicházela chladná jeseň, pak zimy čas. Rok míjel po roku. Rodů přibývalo, množilo se Čechů plémě. Daleká pověst vábila za ním nové zástupy z prvotní vlasti, takže krajiny nejprv osazené všemu lidu již nestačily. I rozcházely se rody, plemena postupovala dále, v různé strany, na půlnoc i poledne, východ i západ, podél řek i hor, a zakládala nová sídla.

I hradce a hrady stavěli za sídlo starostům a lechům, na obranu hranic i na ochranu vůbec, zvláště aby kde měli ukrýt ženy, starce a děti i kam zahnat stáda, když by nepřítel vtrhl do země. Hradiště vybírali na ostrozích u řek nebo v rovině mezi lesy, mezi vodami a močály, že cest k nim nebylo, leda přes úzké hatě[19]. Kolem hradišť nasypávali vysoké valy okrouhlé, často až trojnásobné, s mohutnými obrubami z tvrdých klád roubených i s vysokými sruby v nich a u bran.

Také mladší bratr Čechův, vojvoda Lech, maje velikou čeleď, umínil si postoupit dále na východ slunce. Vojvoda Čech a všichni neradi ho propouštěli, když vůli svou oznámil a odpuštění bral. Přátelsky se s ním žehnali a prosili ho, aby daleko od nich neodcházel, kdyby nebezpečenství od nepřátel na ně trhlo, aby jim jako svému rodu na pomoc přispět hleděl.

I promluvil k nim Lech:

„Ó moji milí bratří a synové i muži země české! Nezapomenu nikdy, že jsem z vašeho plemene. Proto nechci od vás odejít tak daleko, abyste nevěděli vy o mně a já o vás. Dám vám znamení, abyste věděli, v kterých

[19] hať- stezka zřízená z otepí klestí a kulatých dřev;

končinách zarazíme. Třetího dne po našem odchodu vystupte na Říp, ještě nežli denice vyjde. Já té chvíle zapálím v lese veliký oheň, a kde uzříte blesk ohně a dýmu kouření, tam znejte mé osazení.“

Když pak řečeného dne před úsvitem vstoupili na temeno Řípu a kolkolem se rozhlíželi, spatřili mezi východem a polednem v mlhavé dáli rudou záplavu, pronikající hustým šerem, po nebi rozlitou. Jak se rozednilo, viděli v těch stranách černavé mraky pod zářícím nebem, to dým nemírného ohně, jejž vojvoda s čeledí svou zapálil. V těch místech také Lech zůstal a hned počal hrad stavět, jejž velikými valy osypali a od toho kouření prý Kouřim nazvali.

III

Minulo skoro třicet let od toho času, co vešel vojvoda Čech do české země. A když osmdesátý šestý rok nastal starci, naplnili se jeho dnové a umřel. Udělali nad ním tryznu[20] a všichni ho oplakávali jako svého otce a naříkali:

„Tys byl náš vojvoda i náš otec, tys nás uvedl v tyto končiny, tys byl pravý a věrný správce své čeledi i všeho plemene. Ach běda, přeběda, kdo nás bude spravovat a opatrovat!“

A nebylo žádného, kdo by jeho smrti neželel. Duše jeho odešla do ráje, tak věřili, do končin věčného jara, aby tam dále žila v té cti, v tom důstojenství, v němž nebožtík býval mezi svými na zemi. Protož oblékli jeho mrtvolu v nový oblek, v řasný plášť, v sukni přepásanou širokým pásem, lesknoucím se od řetízků a kovových ozdob, v háce pěkně zbarvené a v střevíce. Na hlavu bílých dlouhých vlasů a bílé dlouhé brady dali mu drahou čepici sobolovou.

Tak oděného posadili před večerem na vysokou hranici, na drva pokrytá svrchu vyšívanými rouchami, v háji tmícím se od starých košatých

[20] tryzna - pohřební hody (slavnost na počest zemřelého);

lip a dubů, poblíže trojcestí pro odpočinutí duše. Pak přinesli medovinu, ovoce i vonné byliny a položili je k němu. Přinesli také pecen chleba, maso i luk a položili před ním, a přinesli jeho zbraň, oštěp, meč, mlat[21] a černý štít a vše mu položili po boku. Když pak zabili kohouta a slípku a uvrhli je na hranici, přistoupil nejbližší příbuzný mrtvého vojvody, zapálil kus dřeva, a drže je v pravé ruce, blížil se pozpátku k hranici. Dokud ji nezapálil, měl levou ruku na zádech. Když pak drva chytla, přicházeli ostatní s planoucími loučemi a házeli je do hranice.

Jak zavál silný vítr, zapraskaly plameny a šlehaly vysoko a kouř valil se vzhůru, až obalil velebnou postavu mrtvého vojvody, jenž naposled seděl nad shromážděním svého lidu. A kolem plakali a bědovali a ženy zpívaly žalozpěvy.

Jak hranice shořela, sebrali kosti a popel a vložili je do popelnice a postavili ji, též ozdoby a zbraň nebožtíkovy, do hrobu, a na hrob nasypali náhrobek, vysokou okrouhlou mohylu[22]. Když se pak od pohřbu z temného háje v čas soumraku navracovali, sbírali kamení i haluzky i listí na zemi a metali je nazpátek přes hlavu, a nikdo z nich se přitom neohlédl.

Než potom to místo a mohylu za dlouhý čas navštěvovali, tu plakali a klaněli se, žehnajíce vojvodovi svému; a jméno jeho šlo od pokolení do pokolení.

---

[21] mlat - někdejší zbraň v podobě kladiva;

[22] *na hrob nasypali náhrobek, vysokou okrouhlou mohylu - Hrob praotce Čecha byl prý u Ctiněvsi nedaleko Řípu. V 18. století někteří milovníci starých památek hledali ten hrob v ctiněvském kostele. Než nenašli ani stopy. Jiní pak kopali na vrchu Želivu nedaleko Ctiněvsi (na vých.), domnívajíce se dle jména (želeti), že tu byl praotec Čech pochován. Ale také toto kopání bylo marné;

O Kroko ví a jeho dcerách

Dokud vojvoda Čech vládl, panovaly všude řád a kázeň. Lidé byli poctiví a mezi sebou věrní. U chlévů neměli závor a dveří nezamykali. Žádného zločinu tíže nevážili nežli krádeže a loupeže. Bylť každý v rodu opatřen, a chudým se stal jenom ten, jenž nechtěje pracovat, byl vyobcován.

Než jak lid osiřelý po smrti Čechově neměl správce, kazil se a právo hynulo. Nastaly sváry a spory, nejvíce o dědiny a meze, daly se nátisky a mnozí počali sami proti sobě bojovat. Když se zlo den ode dne rozmáhalo, sešli se starší rodu k mohyle Čechově, a vzpomínajíce na mrtvého, pravili mezi sebou: „Vyhledejme sobě voj vodu, který by námi vládl a soudil po zákonu.“

I uradili se, že pošlou k Lechovi, bratru Čechovu, aby na se přijal správu lidu. Lech však, nemaje v úmyslu v Kouřimště zůstat, odepřel, ale poradil jim za správce a soudce Kroka, starostu mocného rodu. Ten obýval na hradě, jenž po něm slul, mezi lesy nad Mží řekou, opodál dědiny Zbečna. Zboží měl hojnost, než i moudrostí a vtipem nad jiné vynikal, takže nejen z jeho rodu, ale ze vší krajiny kolem k němu spěchali jako včely k oulu, aby je soudil. I poslechli Lechovy rady a zvolili všichni z vůle jednostejné Kroka, aby on byl soudcem všeho lidu.

Posadivše ho na stolici nad hrobem Čechovým, vstavili mu Čechovu čepici na hlavu; také hůl, kterou vojvoda Čech nosíval, do ruky mu dali a poctivost jemu činili[23].

Zatím Lech poslal posly do krajin na východ slunce, aby krajiny ohledali. Když se vrátili, oznámili, že shledali za horami, za řekou Odrou země široké, plodné a liduprázdné. Lech, uslyšev chválu těch krajin, rozžehnal se s Krokem, a pojav rodinu svou a čeleď, obrátil se do krajin posly označených. I usadil se tam a zůstal a hrady založil, Hnězdno, jemuž pro množství orlích hnízd tak přezděl, a Krakov, jejž po svém synu nazval.

---

[23] poctivost činit (někomu) - projevovat úctu, prokazovat poctu;

Krok pak českou zemí vládl, ji všecku soudil a moudrosti učil. Jsa vojvodou, sídlil na Budči. Za něho tu byla škola, v níž se učili bohoslužbě, starým zpěvům i věštbám a kouzlům. Tehda měli kouzelnictví za největší umění a toho za vzácného a bohu milého, kdo se mohl honosit věštím duchem. I moudrý Krok nazíral myslí v temno věků.

Jednou, aby ohledal věci minulé i budoucí, rozkázal, aby k němu žádný po tří dny pořád zběhlé[24] nechodil. Osaměv, vstoupil do rozlehlé síně velkého srubu na Budči, a modle se tu, obětoval bohům lesním, bohům horním i bohům vodním. Bylo za tajemné, posvátné noci letní, kdy po návrších a chlumech plály ohně a kdy se od nich tišinou rozléhaly zpěvy jonáků i panen.

Krok se modlil a bohy a všecky duchy vzýval, aby mu odpovídali a naučení dali o věcech budoucích. I přezvěděl mnoho v tu chvíli na svých věštbách a tajemné ty zvěsti, jasné i šeré, poznamenal na březových kůrách a uschoval dcerám svým. Pak svolal lechy a starosty a oznámil také jim jedno z toho, co té noci mu z temné budoucnosti prosvitlo v mysli a vědomí vnuknutím bohů, řka: „Tuto již nebude dále mého bytu, neboť neobstojí Budeč a dlouho nepotrvá. Jiné sídlo musíme hledat.“

Všichni přisvědčili a Krok, ihned vybrav si posly, nařizoval: „Zítra před slunce východem odtud vykročte a vydejte se mezi poledne a východ, až přijdete k Vltavě řece, tam hledejte, až vás bohové na příhodné místo uvedou.“

I šli v ty končiny a hledali, až stanuli na pravém břehu Vltavy na skalnatém ostrohu mezi hlubokými lesy. V jejich modravém šeru valila se tichým tokem široká řeka. V ní se zhlížela vysoká skála, na kteréž poslové před slunce západem stanuli, v ní se zhlížely travnaté lučiny na druhém břehu a temné hvozdy nad nimi na příkrých chlumech.

Pod těmi dál se řeka obracela k východu a hlasně tam šuměly a hučely její prahy v hluboké ticho pralesa. Jak poslové ostroh i lesnatou

---

[24] po tři dny za sebou následující;

krajinu kolem obhlédli, všichni jako jedněmi ústy v týž okamžik na té skále zvolali vnuknutím bohů: „To je to místo vyvolené!“

Tak řekli pak i Krok a všichni starší, když sem přijeli na bystrých koních prohlédnout místo i kraj. I vystavěli tu hrad mistrným dílem tesařským z mocných klád starých dubů a smrků, stavení prostorných síní o mohutných sloupech i tichých jizbic, hrad širý s dvory a prostranstvím pro sněmy a shromáždění lidu, když by se tu sešel obětovat bohům neb nastolit vojvodu nebo vyslechnout jeho soud a vůli.

Kde nebylo strmé skály, vykopali hluboké příkopy na ochranu hradu a nasypali náspy, zvýšené roubenou hradbou i sruby. Těmi také opevnili silnou bránu těžkých vrat, jimž trám byl závorou.

Opodál hradu v háji vyvěral pod starými buky silný pramen, z něhož čerpali hojně čisté vody. Té studánce Jezerka říkali, hradu pak, že stál na vysoké skále, Vyšehrad. Hrad ten byl pak slavným a posvátným po všem českém plemeni a pověst o něm šla i do sousedních plemen a dál až do končin cizího jazyka.

Na ten hrad slavně uvedli Kroka i jeho rodinu a velikou poctivost mu činili. Milovaliť moudrého voj vodu, za jehož vlády vrátilo se požehnání veškerým krajinám. Všude si mohli hledět klidného díla. Oštěp a šíp a všeliká zbraň hubila jen šelmy. Jinak lid vzdělával pilně půdu, lesy kácel a pražil, takže rolí a dědin stále přibývalo.

Všude měli hojnost, i v stodolách, i v stájích; mír zůstával, pokud Krok zemi spravoval, a to bylo více než třímecítma let[25].

Když pak odešel k otcům, želel ho všechen lid. Popel jeho i zbraň uložili do hrobu vedle mohyly Čechovy. Z rodiny moudrého soudce zůstaly tři dcery: Kazí, Teta, Libuše. V útlém mládí svém žily na Budči, kdež se učily moudrosti s jinými pannami a jinochy svého plemene i s těmi, kteří z jiných sem přicházeli, jako Přemysl z rodu Stadiců.

---

[25] třiadvacet let

Nad ně nade všechny, tenkrát i pak, vynikaly Krokový dcery jako štíhlé lilie nad květy luční moudrostí a myslí ušlechtilou i spanilostí tváře a postavy, jež byla krásně na výsost urostlá, takže byly na podiv všem.

Z nich Kazí znala všeliké býlí a koření i jeho moc. Jím hojila různé neduhy; než i pouhým slovem krotila bolesti, zažehnávajíc je jménem mocných bohů a duchů. Svým mocným slovem a kouzlem žehnání přinutkala často i sudičky k své vůli a vracela život i tam, kde již unikal posledním dechem. Ta po smrti otcově sídlila nejčastěji na hradě, jenž stál u hory Oseku poblíže řeky Mže a jenž po ní slul Kazin hrad.

Druhá byla Teta, která dle jména svého vystavěla Tetín, hrad velice pevný na vrchu příkré skály nad řekou Mží. Bojíc se bohů a běsů, zaváděla obřady k jejich poctě, učila lid se jim klanět a rozličné oběti činit. Sama pak často vstupovala na horu Pohled nad Tetínem na západ slunce a tu k mračné modle postavené na skále pod starými duby se modlila a často tu oběť zažehovala za dne i v teskný soumrak. -

S největší však oddaností vzhlíželi všichni k Libuši, ač věkem nejmladší. Bylať tak spanilá, těla cudného, chování vlídného, přitom vážná, v řeči jistá a rozšafná, že i drsní, bojovní muži tlumili hlas a mírnili slova, když všecka líbezná kráčela kol, že i starci věkem zkušení a znavení ji velebili, řkouce:

„Nad mater je sličnější, nad otce moudřejší.“

A s posvátnou bázní mluvili o ní, že bývá u vytržení, že se jí mění tvář i oči, když zahoří věštím duchem, když hledí v budoucna šero a vidí, co nastat má.

Po smrti Krokově sešli se lechové, vladykové a množství lidu v posvátném háji u pramene Jezerky. Též Krokový dcery tam přišly. Pod krytem starých buků, lip a dubů snesli se starší rodů a všechen lid o to svorně, bez potržky[26], aby panování zůstalo v rodě Krokově, při jeho nejmladší, Libuši.

---

[26] potržka - hádka, rozepře;

Starý háj se rozezvučel radostným pokřikem všech a hlahol jejich zaléhal až k řece do šerých lesů. Jásajíce vedli od Jezerky mladou kněžnu, ověnčenou, pohnutím zardělou, na posvátný Vyšehrad. Po boku jí kráčely Kazí a Teta, sestry, a jejich dívky, před nimi i za knížecími dcerami kráčeli statní lechové a starostové, vznešení rodem i věhlasem.

Ti, uvedše Libuši na prostorné nádvoří vojvodského hradu, usadili ji na kamenný stolec pod košatou lipou, kde otec její, moudrý soudce a vladař, sedával. Mladá kněžna měla svůj hrad, po ní Libušín[27] nazvaný, který vystavěla vedle lesa táhnoucího se ke vsi Zbečnu. Od svého však nastolení sídlila na Vyšehradě, moudře odtud vládnouc všemu lidu.

O Bivoji

V Libušině sídle, mocném Vyšehradě, zelenala se zahrada, krásná různým stromovím, křovím i vzácným kvítím. Na div však byla bludivými stezkami; ty různo se vinuly, splétaly, rozcházely se a scházely kolem křovin, pod stromy, mezi květinami, trávníkem, všecky sobě podobné tak, že cizí z té čarovné zahrady, plné stejných míst a tajemných koutků, nenašel východu.

V této zahradě Libuše ráda meškala se svými dívkami, častěji ještě sama, ráno, kdy se na slunci třpytil rosou každý květ a každý list, i podvečer, kdy kmeny stromů planuly růžovou září západu nebo kdy pak v soumrak zčernaly jejich koruny a křoví, kdy bělavé stezky se tratily v hlubokých stínech.

Tou dobou mladá kněžna, urostlé postavy, v bělavé říze, s vlasy volně rozpuštěnými, sama jako světlý stín, kráčela volně, vážným krokem, s

[27] Nyní ves u Smečna v Rakovnicku

hlavou pochýlenou, zamyšlenou, nebo stála, sličnou tvář k nebi obrácenou, jako ve snění v tichém prosvitu hvězd nebo měsíce.

Sem jednou zavedla sestru Kazí, jež přijela na kročitém koni[28] z Kazína ji navštívit. Zahrada, trávník i stezky spočívaly již ve stínu, jen vrcholky stromů, hradba mocných trámů a vysoké sruby v pozadí kolem, od dešťů a plískanic ztemnělé, byly zality záplavou posledního světla. Zapadaloť slunce do tmavých lesů v modravé páře stopených na vrších za Vltavou. V klid a ticho té chvíle zahlaholil od brány náhlý ryk. Ohlas jeho zněl až do kněžniny zahrady, jasnil se a mohutněl. Křik mužských hrdel se blížil jako náhlá bouře. Ze směsi silných, dalekozvučných hlasů pronikal výskot a v tom někdo na roh zatroubil. Znamení vítězství hučelo z rohu a neslo se širým hradem s radostným pokřikem.

Sestry vytržené z hovoru stanuly, naslouchaly. Vtom přichvátal vladař hradu všechen vzrušený a prosil je, aby se šly podívat, aby vstoupily na nádvoří. -

Tam volným prostranstvím kráčel v hlučném průvodu hradních strážců a jiných mužů vysoký mladý muž statného těla, s rukama do týla vztaženýma, jak nesl nějaké břímě. Zardělou, osmahlou tvář měl dopředu pochýlenu a zpod čapky splývaly kolem ní i do čela mu padaly tmavé kadeřavé vlasy.

S úžasem hleděly kněžny na něj i na jeho břímě: na divokého, živého kance, kterého drže za hrotité boltce, nesl na zádech břichem vzhůru.

Mladý ten lovec bez oštěpu, s mečem u širokého pasu v pochvě zaraženým, v obuvi zablácené i na přiléhavých nohavicích všechen bahnem postříkaný, nesl hrozné to břímě jako lehký měch. Kráčel pevně a jistě, nohy se mu netřásly, aniž krok mu vázl.

Kolem jásali staří muži i jonáci a ukazovali rukama i oštěpy na starého silného „sekáče“ ryšavě hnědého, ohromné hlavy, černého rypáku, z něhož se probělávaly a leskly zahnuté mocné tesáky. Kanec sebou škubal, černými kopyty kopal, zuby klektal a očka krví podlitá zuřivě obracel.

---

[28] kročitý kůň - dělající veliké kroky, rychlý;

Všichni v zástupu ztichli, když Libuši a Kazí zhlédli. Smělý pak lovec, jenž byl Bivoj, Sudivojův syn, zastavil se u schodů, jež vedly pod silné sloupy stojící přede dveřmi k veliké síni.

Na těch schodech stály kněžny. Bivoj v čele všech mužů, maje líté zvíře na zádech, pozdravil Libuši i její sestru a pravil: „Tu nesu to zle škodné zvíře, divého kance z Kavčí hory. Ať zhyne před tvýma očima, chceš-li.“

Když Libuše kynula, ať se tak stane, vzkřikli mužové kolem a chystali meče a oštěpy. Než Bivoj zvolal do jejich shonu a hluku:

„Sám se postavím proti němu. Jáť ho lapil, ať ho také zabiju. Vy sevřete kolo; kdyby chtěl prorazit. A nejprve mně položte k nohám oštěp.“

Stalo se, jak řekl. Muži rozestavili se prostorně kolem a přichystali zbraň. Nikdo z nich nespustil oči z Bivoje, jenž přehlédnuv kolo, upřel naposled jiskrný zrak na kněžny výše stojící, na Libuši, zvláště však na její sestru. Ta vzrušena hleděla na statného muže, jejž poprvé spatřila v háji u Jezerky, na nějž pak často vzpomínala. Teď ji těšilo toto mužství, jeho síla, udatenství, než přece se jí srdce pohnulo strachem a oči bezděky zamrkaly, jak Bivoj se rozkročiv mrštil kancem vší silou přes hlavu před se, že až země zaduněla od toho pádu. Nežli však kanec dopadl, sehnul se Bivoj, a zdvihnuv těžký oštěp lesklého hrotu, sevřel ho oběma rukama a čekal.

Starý, silný sekáč na okamžik ležel na zemi roztažen jakoby bez sebe. Ale již se mu břicho pohnulo, hřeben dlouhých štětin na hřbetě se zježil jako hříva, bělmo očí v černé hlavě se zablýskalo. Vraz se vymrštil ze země a hnal jako šipka, nehledě vpravo ni vlevo, s rozevřenou tlamou, z níž se ostré tesáky bělaly, přímo na Bivoje, zuřivostí slepý.

Vše kolem jako pěna ztichlo, když kanec divoce vyrazil a když se tak obořil. Ale již vykřikl kdekdo z mužských, i hradských žen a dívek. Muži křičeli a zbraní mávali, jak sekáč naběhl na Bivojův oštěp. Proud krve vytryskl z tlamy zvířete; vzepjalo se, naposled, a jako skoseno skácelo se na zem; krev se z něho valila a zalévala kolem půdu.

Bivoj vytrhl oštěp z poraženého a šlápl pravou nohou na štětinaté tělo hynoucího zvířete. Pak utřev sobě z čela i tváře pot, promluvil ke kněžnám: „Již nebude nikoho strašit a běhat do škod!“ a dupl po hlavě zvířete. Vtom statný vladař hradní, po vy stoupí v k němu před kněžny, pravil:

„Aby tě bohové pozdravili! Tys kraji uvolnil. Byl to sekáč zlý, hlavní, šestiletý,“ a vladař na kance ukazoval, „a nebezpečný, hrůza a postrach kol Kavčí hory. Co škody natropil! Na obilí, jehož celé lány rozválel, i na zvířatech, na lovcích psech nejvíce, i na koních. Když Svatoslav Božejův na něj vyjel, ten sekáč tu jeho koni hruď a břicho rozerval. Tak vysoko vyskakoval. I nejednoho muže smrtelně proklál. Šel z něho strach, již před ním utíkali a skrývali se i muži. Až tu Bivoj -“

Nedomluvil; zahučelť radostně kolem zástup na pochvalu i z vděčnosti. A kněžny, níž postoupivše, hleděly na silné zvíře, Libuše pak se zeptala, jak je ulovil, jak je tak lapil. I ztichlo vše kolem; Kazí upírala na silného lovce oči nadšeně zářící a dychtivě naslouchala se všemi, jak Bivoj vypravoval:

„Hnětlo mne a zlobilo, že ten sekáč tu tropil tolik škod a že se ho všichni tak báli. Úvalem kolem Kavčí hory již nikdo nechtěl jít. Tam se zdržoval, samotářsky, tam ležel, tam se proti každému stavěl, tam roztrhal tolik lidí a koní a psů bez počtu. I vystopoval jsem, kde se do lože zahrabává, a tmavou kaluž pod starými buky. V té se za poledne brodil a válel. Pak, když jej komáři zle již sekali, drhl se o kmeny dubů a vycházíval na žír[29] do polí směle a jistě. Člověku se nevyhnul, žádnému, každého napadl.

Dnes jsem se na něj vypravil. Chtěl jsem čekat, až by se vracel z pastvy. Ale jen jsem zašel na kraj úvalu, vyrazil z houští proti mně, náhle, znenadání a tak prudce, že jsem se mu nemohl postavit s oštěpem. Bylo na volném místě; strom nablízku žádný.

Nemohl jsem odskočit, a na zemi se vrhnout, toho jsem nechtěl.

---

[29] žír - pastva;

Dříve nežli jsem toto vypověděl, byl u mne a hned se mi hnal po nohou a hned hlavou hodil; ale nežli jí dozadu trhl, aby mně způsobil dlouhou ránu, chytl jsem ho za uši. A držel jsem ho a nepustil. A on chrochtal a trhal sebou jako zběsilý a zuby mu klektaly. Ale již jsem ho měl na plecích a chvátal jsem s ním sem.“

Znovu zahlučel kol radostný hlahol; když ztichl, mladá kněžna vlídně promluvila k Bivoji:

„Bohové ti žehnali i tvé síle. Uvolnils krajině a zachovals její role před novými škodami. Díky tobě, mé i všech. Teď, statečný lovce, pojď, odpočiň údům, posilni se a pohov si.“

Kynula vladaři a ten, vzav Bivoje, vedl ho po schodech do velké síně, kamž za nimi vešli přední z hradských mužů a z podhradí i z těch, kteří potkavše Bivoje cestou na Vyšehrad již ho neopustili a vyprovodili ho tam s jeho podivným, živým břemenem.

Síň byla nevysoká, ale prostorná. Ohromný trám táhl se po celé délce povalového stropu, jejž také podpíraly mohutné sloupy divných zářezů malovaných. Na sloupech visely tu losí parohy, zbraň a štíty, tam rohy zubrů nebo medvědí koze vzácné velikosti. Muži zasedli kol těžkých stolů i kolem špalků ze staletých dubů, když zavedli Bivoje za přední stůl v pravém rohu té síně.

Všude po stolech stavěli veliké džbány plné medoviny a lili z nich zlatově žlutý nápoj do korbelů a hliněných i dřevěných číší. Muži pili a připíjeli Bivoji, na jeho sílu. Mladý hrdina potěšen, rád slyšel všechnu tu chválu; jeho zraky však tajně obracely se po nevysokých těžkých dveřích s dřevěným zámkem, jimiž odešla ze síně Libuše kněžna i její sestra. Na tu Bivoj myslil i v šumném tom hluku, i na to, kdyby ji ještě mohl zhlédnout.

Zatím již v korunách, na hradbách i na vysokých srubech pohasla zlatě růžová zář. Hluboké stíny lehly nádvořím. Do vyšší pak síně padalo okny otevřených okenic světlo letního, dlouhého soumraku. V něm zjevily se mladé kněžny, vystoupivše zas oněmi dveřmi ze šera za sloupy. Dívka z jejich družiny nesla za nimi cosi ve vydělané koži; když pak na rozkaz

Libušin uzlík na stole rozbalila, zatřpytil se tam krásný mužský pás. Byl široký, rudými řemínky ozdobně prošívaný, stříbrnými drobnými hřeby všechen pobitý, jako okutý, s bronzovými puklami[30] a lesklým řetízkem. Ten chřestil o skvostné kování, jak se jen pásem hnulo.

Mladá kněžna jej Bivoji podala, aby ho vzal odměnou, že je z pokladu jejího otce a že mu ho sestra Kazí sama vybrala.

„Jeť v tom pásu zašita haluzka mocného býlí a hadí zub," dodala Kazí mile. „Chodě v tom pásu po lesích, nikdy nezbloudíš, ani za tmavé noci, vždy odoláš bludnému koření i vědmám a všem příšerám nočním."

Mladý hrdina se kněžnám klaněl; klaněl se a děkoval, a všichni kol pozdravili hlučně Libuši a Kazí, že tak uctily mužnou sílu a udatenství. Kněžny odešly a hlasně zase vybuchlo veselí všech a trvalo až do noci. Pak, když se mužové rozešli po hojném jídle a pití, zavedl hradní vladař Bivoje do tiché komory na lože z ovčích kozí. Usnul mladý hrdina a spal tvrdý spánek až do jitra.

Když nastalo zejtra ráno, chystal se Bivoj na cestu domů, do své dědiny, jejímž byl vladykou. Jak o tom zvěděl vladař hradu, oznámil Bivoji, že na něj čeká kůň, že mu ho dala kněžna osedlat, a že Kazí tou chvílí se také chystá na cestu, zpátky na svůj hrad. Přepásán skvostným pásem, jejž včera darem dostal, vsedl jarý a svěží Bivoj na bystrého hnědáka lesklé srsti, když se byl kněžně poklonil a jí poděkoval. I přidal se k družině její sestry.

V bráně se zpět ohlédl, on a všichni se pak ohlíželi vzhůru po bráně, po břevnu nad ní, na němž trčela useknutá veliká hlava divého kance, jejž včera skolil. Černala se, štětinatá, mocného rypáku, ceníc bílé tesáky, a připomínala sílu Bivojovu. Kazí nenechala Bivoje v družině. Jel po jejím boku drahný kus, a když pak dojeli na rozcestí, bez rozmyšlení sobě zajel a dal se její cestou, až pod její hrad, jenž se mocnými náspy svými zhlížel v řece Mži. - Nežli pak jeseň minula, opustil Bivoj svou dědinu a rod, aby

[30] pukla - kovová ozdoba vypouklého tvaru;

navždy zůstal na Kazině hradě. Oblíbilať si ho Kazí tak, že ho pojala za manžela.

O Libuši

Jako kdysi ke Krokoví, tak chodili také k Libuši zblízka i zdaleka lidé ve svých rozepřích. K její moudrosti se utíkali žádat za nález. A ona spravedlivě soudíc, činila moudrá narovnání mezi odpornými stranami. V ten čas se dva sousedé, oba starostové rodů, svadili o meze a role. Svadili se prudce, potupili, vyčetli si mater a dědy, až mezi nimi i jejich rody povadla dobrá vůle sousedská do kořene a vybujelo záští.

Žádný nechtěl v tom sporu povolit, každý byl jako z křemene, a jakmile nastal čas, kdy kněžna zasedala na soudu, chvátali oba na Vyšehrad.

Tam Libuše v bělostném vínku kol čela seděla soudíc pod košatou lipou na povýšeném stolci kobercem prostřeném. Vpravo pak, vlevo dvanácte kmetů, dvanácte hospodářů nejmocnějších rodů, mužové statní i bílých už brad. Před nimi prostorou kolem zástup, lid čeledí i mužové, ženy i starostové, již přišli na soud nebo se zastat někoho ze svých rodů.

Tu před kněžnu a soud vystoupili oba rozvadění sousedé. Mladší zle žaloval, že starší proti právu chce meze a role. Starší, muž plné, husté brady, chmurný jako mrak, skočil mu do řeči. Zostra a zkrátka žádal a chtěl, aby se stalo po jeho vůli, a nedbal, že by bylo křivdou jeho sousedu.

Když Libuše vyslechla toho i toho a rozvážila při, když přednímu kmetu pak oznámila svůj nález a když kmeti, uváživše mezi sebou při a rozsudek, přisvědčili, ohlásila kněžna, jak nalezla za právo: že mladšímu se děje křivda, že jeho jsou role i meze.

Nedořekla, a již tu starší, jak jím zalomcoval divoký hněv, udeřil vysokou holí třikrát do země a do temna zardělý, jiskře očima vykřikl, zaklel a začal, jako když náhlý lijavec spustí:

„Takové tu právo! Však což nevíme, kdo soudí, že ženská! Ženská dlouhých vlasů, ale krátkého rozumu. Příst umí, jehlou šít, na to je, ale ne soudit. Ať šije, ať přede, ale ať nesoudí. Hanba nám mužům!“ A pěstí se do hlavy bil a za vášnivé řeči slinou si bradu třísnil. „Hanba nám! Kde jinde v kterém plemeni, kde jinde vládne mužům žena? Jen nám, jenom nám, a proto jsme za posměch. To je lip zhynout nežli snášet takovou vládu!“

Všichni kol strnuli nad divokou řečí. Ruměnec studu polil kněžnino líce a srdcem jí pohnuly zlá potupa i žal nad takovým nevděkem. Než hanobiteli přehověla[31]. Jemu neodpověděla. Na kmetech, na zástupu tkvěl její rozčilený zrak, a když nikdo vášnivce nezakřikl, když se nikdo neozval, promluvila k zástupu důstojně, vznešeně, ač se její hlas pohnutím třásl:

„Jest tak. Ženská jsem a jako žena se chovám; že vás nesoudím železnou metlou, zdá se vám, že málo rozumím. Je potřeba, abyste měli správce nad ženu přísnějšího. Mějtež ho! Žádost vaše se vyplní. Nyní jděte s pokojem domů. Valný sněm nechť zvolí si vojvodu. A koho si zvolí, toho já budu mít za muže...“

Tak promluvivši, odešla z nádvoří do hradu a hned poslala jízdné posly na Kazin a Tetin hrad pro své sestry. Sama pak odešla do čarovné zahrady do nejzazšího kouta, šerého hustým křovím a košatými lipami, na posvátné místo, kam nikdo kromě ní a jejích sester nesměl vkročit.

Tam ve stínu lip stál na dřevěných sloupech přístřešek z plochých kamenů, od rozchodníku[32] a mechu zelených. Pod touto střechou prokmitala se mdlým leskem stříbrná hlava se zlatými vousy dřevěné modly, stojící na balvanu hrubě tesaném. Tu modlu bohem nazývali a Perun jmenovali.

---

[31] přehovět - prominout;
[32] rozchodník - rostlina peprné chuti, rostoucí na kamenitých místech;

Libuše před ní klekla a klaněla se; pak usednuvši pod balvan u nohou modly, zůstala tu ostatek dne i přes západ slunce, i když pod stromy se již tmělo a večerní vítr šoumal[33] keřem i křovinou. Seděla zamyšlená, nehnutě, sama jako socha, na mysli přemítajíc

0 tom, co se jí stalo, co bude, jakého knížete si lid zvolí, jakého smýšlení budou sestry a budou-li s ní zajedno. Až pak náhle vstala, kdy v setmělé zahradě se před ní zjevily Kazí a Teta. Vladař hradu, jenž sestry, jak přijely, od brány až k zahradě provodil, zůstal na stráži u vchodu a čekal.

Co Libuše sestrám řekla nebo vyznala, o čem všechny tři věštím duchem nadané jednaly u Perunovy modly, o čem se radily, nezvěděl nikdo. Letní noc byla již na sklonku, nebe bledlo a za hradem, za jeho sruby, hradbou a stromy prošlehl úsvitu zsinalý pruh.

V tu chvíli, kdy vanul už chlad prvního jitra, vracely se Krokový dcery zahradou. Prostřed svých sester, jež byly v rouškách, Libuše s bělostným vínkem kol čela, klidnější, se zrakem před se upřeným. Braly se mlčky jako stíny a vladař udiven hleděl za nimi, jak ho beze slova minuly, jak stoupaly po schodech k velké síni, až zmizely mezi mocnými sloupy výstupku, jenž všechen byl ještě ve stínech ranního šera.

Hned po ránu vyslala Libuše posly svolávat na valný sněm, aby se shromáždil národ. Když pak bylo po hlavních žních a určený den nastal, sjelo se i sešlo množství mužů ze všeho plemene, starostové rodů i z čeledí mnozí, staří, mladí, koňmo, pěšky, v čapkách, sukních i v pláštích; než i vyzbrojení, v přílbách, s mečem i lukem přijeli, neb místem byla cesta pustinou i hvozdy.

Přibyliť mnozí zdaleka, až od končin země, od zličanských hranic i pšovských, jež byly na východ slunce; jiní od půlnoci, kde sousedili s lučanským hrdým plemenem a s Litoměřici, a jiní od poledne z té strany, kudy se chodilo k Netolicům a k Doudlebům. Mnozí přišli od širých lesů za

---

[33] šoumat - šumět;

Krokovým hradem a Stebnem, jimiž vedla cesta k Domažlicům a dál do Němec, do bavorské země.

V četných staveních rozlehlého podhradí, kdež robili ozdobná sedla, uzdy, třmeny i ostruhy, zbraň a štíty, po krajích i napříč pevně kované černým železem nebo rudě svítivou mědí, nebylo dosti přístřeší pro přibylé hosti. Jejich pak koně stáli uvázáni u plotů nebo pod krytem stromů. Hlučno bylo v podhradí, hlučno na břehu řeky. Známí a příbuzní se vesele vítali, o rolích a honu, o zbrani a půtkách mluvili, nejvíce však o sporu těch dvou vladyk, o soudě Libušině, a co nyní bude a koho volit za vojvodu.

Jak se blížila chvíle sněmu, jak z hradeb a srubů hlasno zatroubili, hrnuli se muži vzhůru k Vyšehradu jedním proudem, jenž na chvíli se zarážel před hradní branou mezi dvěma sruby. Tam každý pozvedl hlavu a žasna pohlížel na ohromnou kanci hlavu na tramě přibitou. Ukazovali si ji, a jméno Bivojovo vyslovil tu každý s pochvalou nebo

v obdivu. A dál se pak hrnul proud, vysokou branou, až zarazil na širém nádvoří před knížecím stolcem. Vedle něho byly dvě poctivé stolice[34], jedna vpravo, druhá vlevo; na ty usedly Kazí a Teta po boku Libušině.

Všichni se kněžně znízka poklonili. Ona pak vážně pokynuvši ze stolce promluvila:

„Slyšeli jste, proč jsem vás, lechy, vladyky a všechen národ, sem svolala. Svobody si vážit neumíte. Poznala jsem to i zkusila. Z vnuknutí bohů jsem oznámila, že již vám nebudu vládnout, protože ve svém srdci žádáte si vladaře muže. Toužíte po vojvodovi, jenž bude brát vaše syny a vaše dcery ke svým službám a také ze skotu vašeho i koní vezme nejlepší dle libosti. Sloužit chcete, jak jste nesloužili, a daň dávat po popelici[35], kuně a pláténku, až vám bude teskno i hořko.

Než zato nebudete mít té hanby, že vám vládne žena. Nechci vás strašit, říkám opět, co jsem řekla z vnuknutí bohů a co také zjevil mým

---

[34] *poctivé stolice - čestné;

[35] popelice - kožešina z popelice, popelky, šedé veverky žijící v severních krajinách;

sestrám duch věští. Volte vojvodu, moudře však a opatrně, neboť snadno je vládce dosadit, ale těžko dosazeného sesadit. Stojíte-li na své mysli, všechno se vyplní, a žádáte-li si, poradím vám a oznámím jeho jméno i místo!“

„Oznam! Oznam!“

„Poraď! Poraď!“ vzkřikli a volali všichni jako jedněmi ústy. Zástupy dříve jako zeď klidně stojící a naslouchající pohnuly se vzrušením a hrnuly se, tlačily ke stolci, jako když před náhlým větrem hrnou se vlny obilným lánem.

Vtom Libuše v bělostném rouše, s vínkem kol čela, vstala a vztyčená nad nimi vztáhla ruce proti nim. Naráz vše ztichlo; každý hned stanul, hledě na vznešenou kněžnu. Pozdvihši prst, ukázala k půlnočním horám a řekla:

„Hle, za oněmi horami v Lemuzích je řeka neveliká, Bělina jménem. Blízko té řeky je dědina, v ní Stadiců rod. Od té dědiny nedaleko je oulehle[36] na dél i na šíř sto dvacet kroků, oulehle divná, ležíť uprostřed mezi tolika rolemi, a přece k žádné nenáleží. Tam oře váš vojvoda dvěma strakatými voly. Jeden vůl má hlavu bílou, druhý jest od čela po hřbetě bílý a má zadní nohy bílé. Nyní vezměte sukni a plášť i převlaky, jak se na kníže sluší, jděte a vyřiďte muži vzkázání od národa a ode mne a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Přemysl slově a jeho pokolení bude panovat v celé této zemi, všem plemenům navěky.“

Když pak ustanoveni starostové nejpřednějších rodů, kteří by muži ze Stadic přednesli, na čem zůstal lid a kněžna, promluvila k nim Libuše:

„Cesty hledat nebudete, aniž se ptát. Můj kůň vás povede; za tím jet neváhejte. Ten vás dovede a zpátky přivede pravou cestou. Před kterým on člověkem se zastaví a zařehce, ten jest, o kterém jsem mluvila. Tu mně teprv uvěříte, když svého vojvodu na železném stole jíst uzříte.“

Jak Libuše pokynula, vyveden její jízdní kůň. Bělouš byl širokého krku, z něhož hustě splývala dlouhá hříva. Měl ozdobné sedlo, pod sedlem

---

[36] oulehle - úlehle, pole dlouho ležící ladem, úhor;

kosmatou kůži a široké prsosiny[37] leskly se mu bronzovými kotouči a puklami.

Jak mu na sedlo naložili sukni, plášť a převlaky, vykročil a vladycké poselstvo vydalo se za ním na cestu.

O Přemyslovi

Bylo za první jeseně, v slunečný, tichý den. Libušin kůň šel bystře, určitým krokem; nikdo z mužů ho nevedl, ni slovem neřídil. Šel jistě, tak jako by kráčel ke svému chlévu, až mužové žasli, až víry došlo domnění, tou cestou kůň že poprvé nejde, že kněžna jízdou příšernou často tu jezdila za večerního soumraku, a zase než zapěly kury, že se vracela do svého dvora.

Ani krok nevybočil bělouš z cesty. Nic ho nesvedlo z jeho dráhy. Nejednou minuli stádo koní se pasoucích; jejich veselý řehot ho vítal a vábil. Než bělouš kráčel dál, ni vpravo, ni vlevo zraků neobraceje. Když pak v širém poli zasedli pod planou hruškou nebo ve slabém stínu rudokmenné sosny, aby si odpočinuli, kůň kněžnin, tiše postáv, sám první zase vykročil na další cestu.

Tak přejeli hory a pláně, až třetího dne ráno se blížili k dědině mezi stráněmi, kraj úzkého dolu, jímž řeka tekla. Když už dojížděl i, vběhl jim jakýs chlapec v oustrety. Toho se zeptali pravíce:

„Ej, dobrý chlapečku, to-li jsou Stadici? A je-li v nich muž jménem Přemysl?“ „Jsou, to jsou Stadici,“ řeklo jim pachole. „A tamhle Přemysl v poli voly pohání.“ Spatřili opodál muže vysoké postavy, an v lýčených

[37] prsosiny - náprsní řemení;

střevících za pluhem statně kráčel a pobízel ostnem[38] spřežení strakatých volů. Jeden z nich měl hlavu bílou, druhý byl od čela po hřbetě bílý a měl zadní nohy též jako sníh. I jeli k oráči širokou mezí, a když se mu přiblížili, zastavil se kněžnin kůň, pak se vraz vzbočil, vzepjal, radostí řehtaje. A pak se zas na přední spustil, sehnul hlavu před mladým oráčem, jenž zarazil pluh a zastavil voly.

Vladykové vzali z bělouše knížecí roucho: sukni dlouhou, vzácnou kožešinou lemovanou, drahý a krásný plášť i převlaky, přistoupili k Přemyslovi, a nízko se mu klaníce, pozdravili ho.

„Muži blažený, kníže nám bohy souzený, buď zdráv a vítej! Pusť voly, roucho změň, na kůň se rač posadit a s námi jet. Kněžna Libuše a všechen národ Čechův ti vzkazují, abys s námi přijel a přijal vládu tobě a tvým potomkům souzenou. Zvoliliť jsme tebe za svého soudce, ochránce a knížete."

Přemysl mlčky poslouchal, mlčky pak zabodl do země otku[39], kterou měl v ruce, a pustil voly. Jho jim snímaje, pravil: „Jděte, odkud jste přišli."

Jen to vyřkl, a již se vznesli a zmizeli oba mžikem. Pod dědinou zanikli ve velké skále, jež se jim otevřela a hned zase zavřela, že nebylo po nich ani stopy.

K poslům pak Přemysl takto promluvil:

„Žel, že jste tak ráno přišli. Kdybych byl mohl tuto roli doorat, byla by po všecky časy hojnost chleba. Ale že jste si pospíšili a mně mé dílo přerušili, vězte, že bude v zemi často bývat hlad."

Zatím jako by země dala suchému ostnu v ráz mízu a život. Počalť lískový prut pučet jako na jaře v keři, a hned také tři odnože vyhnal, tři ratolesti, na nichž se zelenalo svěží listí i mladé ořechy.

Poslové žasli, vidouce ten div divoucí. Než Přemysl jich prosil, aby podle něho ke stolu usedli, a zval je na snídani. Obrátilť pluh, a vzav z

---

[38] osten - bodec k pobízení dobytka;
[39] otka - hůl s bodcem, používaná k odstraňování hlíny z pluhu;

meze lýčenou kabeli, vyložil z ní pecen a sýr na jasnou radlici na slunci se svítící.

„Toť ten železný stůl, o kterém Libuše mluvila!“ Tak si každý z vladyků v duchu připomněl a žasl. Jak s Přemyslem kol pluhu snídali a z jeho džbánu pili, uschly dvě ratolesti na lísce a hned opadly; třetí však rostla kvapem a bujně do výše i na šíř. Z toho až bázeň hosti pojala. Ukazovali si ten div a ptali se Přemysla, co to znamená, že dvě z těch haluzí zhynuly a jenom jediná zůstala.

„Toť vám povím,“ Přemysl vece. „Vězte, že z mého pokolení začnou mnozí panovat, ale toliko jediný pán a vladař ostane.“

Pak se ho poslové ptali, proč ne na mezi, ale na železe jí.

„Proto jím na železném stole,“ odvětil zvolený kníže, „abyste věděli, že rod můj bude železný u vládě. Železo však u vážnosti mějte! Jím v čas pokoje role orejte, v čas zlý se jím proti nepříteli chraňte! Dokud Čechové budou mít takový stůl, nepřátele své přemohou. Když pak cizozemci ten stůl jim odejmou, Čechové pozbudou své svobody!“

Tak pověděv, vstal a šel s posly do dědiny rozžehnat se se svým rodem[40], nyní tak poctěným a povzneseným. Oděn pak v knížecí roucho s blýsknavým pásem, obut obuví knížecí vsedl na bělouše, jenž pod ním opět

---

[40] *Potomci rodu Stadiců žili v Stadicích až do času krále Václava I., jenž prý styděl se za svůj selský původ, tak Dalimil vypravuje, dal "rod svůj ze Stadic vyhnat a ves tu Němcům dáti". Ještě po dnešní den zachovala se ve vsi, kdysi zplna německé, česká jména; role nad polem Přemyslovým slula "popluží" a vodě vesnicí tekoucí "potok" říkali. V Stadicích byl od nepaměti svobodný dvůr, majetek královský. Jan Lucemburský jej zastavil, Karel IV. pak zachoval z něho sobě a budoucím králům českým takzvané Přemyslovo pole a nařídil, aby majetníci Stadic odváděli každého roku i o korunovaci ke dvoru královskému do Prahy ořechy z ořeší Přemyslova. Pole Přemyslovo neboli Královské prostírá se na jihozápad od Stadic při cestě trmickohliňanské. Ještě počátkem osmnáctého století leželo ladem. Domnívalť se lid, že osení na něm by nebylo požehnáno. Nyní tu stojí pomník, r. 1841 hrabětem Ervínem Nosticem zbudovaný. Na pomníku čte se nápis:

Zde od pluhu Přemysl k wéwodstwj powolán/ Wzdělaný MDCCCXLI. (K němu r. 1945, po počeštění vsi Stadic, vtesán byl i nápis: Vláda vrátila se do rukou tvých, ó lide český/1945). Pomník ten se vypíná na místě, kde někdy se zelenalo Přemyslovo ořeší. Bývalo dřevěným plotem ohrazeno. Na tom ořeší rostly velké ořechy, z nichž prý žádný nebyl ani prázdný, ani červivý. Asi před sto dvaceti roky keř ten uschl, ale odnože z něho dařily se na zahrádce jednoho mlýna při řece Bělině. Povodeň však strhla r. 1845 tu zahrádku a zničila také lískový keř. Východně od Stadic ukazuje se skála, v níž prý Přemyslovi voli zmizeli. Za řekou pak asi tři sta kroků severně ode vsi je pod vysokými lipami takzvaná Přemyslova neboli Královská studánka;

vesele zařehtal. Když pak cestou se vladykové Přemysla ptali, proč vzal s sebou kabelu a střevíce z lipového lýčí, odpověděl:

„Na to jsem je dal vám a dám navěky uschovat[41], aby moji potomci věděli, odkud pošli, aby živi byli v bázni a lidí sobě svěřených netiskli z hrdosti, poněvadž jsme si všichni rovni.“

Když pak cestu dokonali a jižjiž přicházeli k Vyšehradu, vyšla jim Libuše vstříc v stříbrolesklé čelence, se vzácnými koraly jantaru a chalcedonu na bílém hrdle. Šla v bělostné říze, krásná a vznešená, a radostné pohnutí zářilo jí z očí, které již zdaleka vyhlížely Přemysla na bělouši v čele poselstva. S kněžnou šly její dívky, šli dvořané a nejpřednější ze všech rodů, kteří tu jako všechen valný sněm čekali na poselstvo a nového knížete.

I zaradovali se všichni, jak ho zhlédli, sličného, statného muže. Nejvíce mladá kněžna, jež vídala ženicha na Budči. Nyní si podali pravice a blaženi vešli do hradu; s nimi všechen národ u velikém veselí, a za jásotu všech posazen Přemysl na kamenný stolec knížecí. I slavili nového knížete i sňatek jeho s Libuší. Slavili jej v podhradí i nahoře na hradě. Tam dvořané a hosté zasedli ke stolům na veliké síni na prostorném dvoře a hodovali.

Jedli hojná jídla a pili hojně medoviny, pili a pěli nebo naslouchali pěvcům, jak hráli na struny a zpívali staré zpěvy o hrdinách a bojích zašlých dob. Slavili volbu, slavili sňatek za dne, slavili jej dlouho do noci za svitu ohňů a smolnic. A když ohně pohasly a nad lesy se již zardívalo ranní zoře, ještě zvučel Vyšehrad, ještě zvučelo podhradí hlučným veselím a ranní vítr nesl jeho ohlas za řeku ke tmavým lesům stopeným v bělavé mlze.

---

[41] *Kosmas kronikář svědčí, že lýčené střevíce Přemyslovy "chovají se na Vyšehradě v komoře knížecí až podnes a na věčné časy". Když bývala knížata na Vyšehradě nastolována, ukazovány jim a lidu Přemyslovy střevíce z lýčí. Tak se také dalo i pak o korunovacích králů, až po korunovaci Václava I. opominut ten obyčej z jeho vůle. Střevíce samy 38 h r u b é okutý - silně pobitý kovem; 3 8 bité pásy - kované, tepané;

Libušina proroctví

Tak uvedla Libuše Přemysla na knížecí stolec. A když bylo po svatbách, sestoupila s ním do hluboké síně pod zemí, ve skále vylámané, zavřené těžkým poklopem, hrubě okutým. V té kobce svítily ze stěny i hrubé stoly podél zdi leskem různého kovu: železa a bronzu, stříbra i zlata, jak tam visely meče, bité pásy, šišaté přílby, kroužkové brně[42], štíty krásně kované, jak tam ležely náramky, spínadla, prsteny i čelenky ze stříbrného drátu i šňůry korálů z jantaru, kamene, skla i kovu, kusy ryzího stříbra vedle velkých okřínů[43] plných rýžovaného zlata.

Všechen velký poklad mu ukázala, neb byl teď také jeho. Také jej uvedla do své zahrady, na posvátné místo pod starými stromy, kdež se leskla stříbrná hlava chmurného Peruna. Tam na jaře, za léta sedali sami u vážných hovorech. I v šeru posvátného háje nad Jezerkou často meškali, tam, kde Libuše za svobodna se svými pannami pobývala, kdež se koupávala, kdež jí její dívky krásné vlasy rozčesávaly a líbezné písně jí zpívaly.

Teď tam s manželem zamýšlela řád a právo. Tenkráte Přemysl ustanovil mnohé zákony, jimiž bujný lid v kázeň uvedl a jimiž se pak spravovali jeho potomci za mnohé věky. Tenkráte také Libuše promluvila vnuknutím věštího ducha.

Kdys stanula s Přemyslem a s družinou i staršími lidu na skalném srázu vysoko nad Vltavou. Dlouhé stíny již ležely na kvetoucích bujných lukách na dole, kdež hrnul se Botič potok pod olšemi, javory i klenbou vysokých vrb. Háj na Vlčí Bráně[44] byl zalit žlutým už světlem; v něm zlatem zahořely obilné lány na dole pod Vlčí Branou i nad dolem po širé výšině na pravém břehu[45].

---

[42] kroužková brně- brnění z kroužků;

[43] okřín - širší mělká nádoba podobná mělké míse, obyčejně dřevěná;

[44] * Vlčí Brána - návrší za sv. Apolinářem. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: Sv. Apolinář – kostel v Apolinářské ulici na Novém Městě);

[45] *širá výšina na pravém břehu - pozemek nynějšího Nového Města;

Všichni hleděli na krásnou ourodu, na žloutnoucí lány a všichni se divili hojnému požehnání. Vtom starý vladyka v družině nahlas si připomněl, jak tu bývalo tenkráte před lety, když tu stanul s posly, jak je vyslal nebožtík voj voda žehnané paměti hledat místa k novému hradu.

„Jaká tu byla pustina! Les a les, jako tam!“ a mávl na západ, na lesnaté vrchy za řekou, svítící se na slunci. Ze zářící hladiny její vystupovaly ostrovy divoce zarostlé, spousta jejich stromoví a hustého podrostu. Ptáci kroužili hejnem nad nimi a z černých stínů pod stromy u břehu, kde z kmenů a keřů se houpal divoký chmel, hlučel rákosím zmatený křik vodního ptactva.

Všichni na vyšehradské skále upřeli zraky tam, kam starý vladyka ukázal: přes ostrovy, za řeku, na širé lesy, jež se táhly od břehu vzhůru po stráních, Petřínem, Strahovem i po všem podlouhlém vrchu při něm a všude v těch stranách.

Již v modravé šero se halily staré ty hvozdy. Nad jejich hřbet vystupoval v dáli rovný sloup světlého dýmu, prorážený sluncem; jistě nějaký lovec zažehl si oheň v těch lesních hlubinách.

„Než padnou ty hvozdy tu!“ mínil stařec. „Odtud nás ještě dlouho budou navštěvovat hladoví vlci. A což lesy dále za Strahovem, Šlachov i Malejov a všecky tam po sira daleku. Nežli se vypraží -“ Nedomluvil. Nikdo ho již neposlouchal. Ale nikdo také ani nehlesl. Každý stál nehnutě, boje se, aby ani šlápnutím nerušil, a hleděl na mladou kněžnu, stojící v jejich čele. Líce její zjasnilo u svatém, náhlém nadšení, kterým i zraky jí vzplály. Posvátný strach zavanul družinou a dotkl se srdce všech.

Libuše u vytržení, jako by manžela, družiny nebylo, vztáhla ruce k modravým stráním za řekou, a hledíc na les táhlého vrchu, mluvila prorockým duchem:

„Město vidím veliké, jehož sláva hvězd se bude dotýkat.

Tam v lese je místo, třicet honů[46] odtud vzdálí, Vltava řeka je obíhá.

---

[46] třicet honů - zhruba 3 km skutečná vzdušná vzdálenost Vyšehradu a Hradčan; hon = stará délková míra (125 kroků);

To na půlnoc ohrazuje potok Brusnice hlubokým ouvalem, na polední pak straně skalnatá hora vedle lesa Strahova.

Tam když přijdete, najdete člověka prostřed lesa, an tesá práh domu. I nazvete hrad, jejž vystavíte, Prahou. A jakož knížata, vojvodové proti prahu klanějí hlavu, tak budou se klanět i proti městu mému.

Budeť mu čest a chvála a bude slovutno světu."

Umlkla. Byla by více mluvila; náhle však pohasl žár nadšení, neb věští duch od ní odstoupil.

I hned šli za řeku na vrch do starého lesa, a nalezše tam muže při díle, jak Libuše viděla a řekla, jali se na tom místě stavět hrad. Stavěli, vystavěli, pevně jej ohradili, nejvíce na západ k Strahovu lesu, neb tu byl hrad nejpřístupnější. Příkop hluboký a val vysoký tam zdělali, na vale hradbu roubenou, v ní i nad branou vysoké sraby. Do jejich stěn natloukli dřevěných hřebů a pak je hlínou promíšenou slámou chodili. Tak sraby lepence udělali, aby byly jistější proti ohni a proti zápalným střelám.

***

I byl hrad Praha řečený velice pevný a panoval pak vedle Vyšehradu celé české zemi.

Stalo se, že přišli na Vyšehrad vladykové některých rodů a mnozí starší, věhlasní po všem plemeni, a promluvili k Přemyslovi:

„Kněze, všeho máme dost i hojně, i stád i obilí, i ryb a zvěře. Jedině kovů se nám nedostává. To, čeho sami ze země dobudeme, nestačí, ostatek pak draze platíme hostem[47] kožemi, medem a koňmi. Tys moudrý, poraď a promluv s kněžnou, aby nám oznámila svými věštbami, v kterých tajných místech kovové stříbra neb zlata a jiné rudy byli by uloženi."

Když Přemysl jejich žádost uslyšel, řekl jim, aby se odebrali do svých dědin, patnáctého však dne aby tu na hradě zase byli, pak že uslyší. Když v určitou dobu přišli, uzřeli Přemysla, an sedí na svém stolci, a Libuši vedle něho sedící na dřevěné stolici, jež byla jejím znamením znamenána.

---

[47] *host - cizí kupec;

„Slyšte, stateční vladykové a mužové české země!“ promluvil Přemysl. „Slyšte slova své mateře; ta vás i vaše potomky těmi slovy obohatí.“

I vzhlédli všichni k velebné kněžně, jež vzbuzena věštím duchem vstala a šla nádvořím a dál v kraj hradby. Šel Přemysl vedle ní a šli vladykové a její dívky opodál za ní, až stanula na skále vysoko nad řekou Vltavou a tu promluvila:

Co ukrývá se v skále, v země hloubi,
mým hlasem zjeví bohů hlas.

Vtom se obrátila k západu slunce, vztáhla ruce i řekla:

Vrch vidím Březový, v něm žíly stříbra.
Kdo hledá, najde bohatství.
I soused od západu, zván i nezván,
chtít bude kov, v němž vládaje.
Vy chraňte se, ať z darů vaší země
vám pouto sluhů neskuje.

Pak obrátivši se na levou stranu proti poledni, promluvila:

Vrch vidím Jílový, je zlata plný.
V tom sílaje i divů moc.
Však síla povadne, vás mdloba zchvátí,
jak pohasne vám lásky svatý žár.

Opět obrátivši se na levou stranu, k východu slunce, takto věštila:

Tam hora tříhřbetná[48], v svém kryje lůně
pro věky stříbra poklady.
Že trojí hřbet však hoře, třikrát sejde
jí kov a třikrát vzejde zas.
Cizince bude lákat jako lípa,
když v květu vábí roje včel.
Jich trubci nezmohou,jen včelí práce,
jíž zlato roste ze stříbra.

Jak dopověděla, obrátila se zase k levé straně na půlnoc a řekla:

Vrch vidím Křupnutý a v jeho hloubi
olova, cínu kalný lesk.
Však při mezích je, a tu stráže mějte
vždy bedlivé na každý krok.
Kde jenom na píď sami povolíte,
tam ztratíte vždy celý lán.

Když ukázala tajná do té chvíle ložiska kovů, obrátila se k vladykům a starším, naslouchajícím mlčky a dychtivě, a takto je oslovila:

Lesk sedmi kovů v půdě vaší svítí
a klasů zlatem žírný lán.

---

[48] *hora tříhřbetná - tři vrchy severně nad Kutnou Horou. Staří horníci je nazývali Kuklík, Kaňka, Sukov; ty obsahovaly couky Kuklický, Kaňkovský a Trukaňský. "Třikrát sejde jí kov a třikrát vzejde zas", tj. třikrát dolování poklesne, třikráte se povznese. Poprvé kleslo, když Přemysl II., chystaje vojsko proti Rudolfu Habsburskému, dal z Hor Kuten z dolů odvést všechny tam potřebné koně (na 500). Za syna jeho Václava II. dolování se znamenitě povzneslo. Na horách těžil král nesmírné bohatství stříbra. Podruhé klesly hory kutnohorské za válek husitských. Po nich se zase povznesly za králů Jiříka a Vladislava II., ale hynuly pak zvláště v druhé polovici 16. a počátkem 17. století, až třicetiletá válka přivedla jek pádu. Ten byl třetí pád prorokovaný, ale aby se doly kutnohorské potřetí povznesly, dosud se nestalo. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: couk - rudná žíla);

Váš rod tu bude žít věky věků,
a sílen bude, požehnán,
když svatou jemu bude otců země
jich krví, prací, hlaholeni,
když cizím neskláněn, mrav starý uctí
a bratrem bude bratřím svým! -

***

Často sestupovala Libuše ze svého sídla dolů na patu vyšehradské skály, do své osamělé lázně, tam, kde Vltava vymlela nejhlubší tůni. Tam kdysi, když na prahu lázně patřila v proudění vody, v tajemné její hlubiny, prozřela v budoucnost, jak ji v ten okamžik nadchl věští duch.

Šly proudy a plynuly, a s nimi se míhalo šerým jejich lůnem vidění za viděním. S proudem připlynula, s proudem odplynula, čím dále tím chmurnější, tím smutnější, až trnula mysl, až bolelo srdce.

Bledá, chvějíc se, chýlila Libuše hlavu nad řekou a zděšeným zrakem stíhala vod hrozná zjevení -

S úžasem, s bázní patřily dívky na svou kněžnu, jež v bolestném vzrušení hledíc do řeky zalkala a teskně pak promluvila hlasem zamženým žalem:

„Vidím zář požárů, temnem vod plameny šlehají. V nich dědiny, hrady, veliké stavby; a vše hyne, ach, hyne! -

A v požárů záři krvavý boj - krvavé boje. A boje! Zsinalá těla, ran plná, krve. Bratr zabíjí bratra a cizí šlape jim v týl! Vidím všech bídu, ponížení, pokutu zlou.“

Tu jí dvě panny podaly zlatou kolébku jejího prvorozence. Svit útěchy vyjasnil Libušin zrak i líce. Políbila kolébku, pak ji potopila v bezedné hlubině, a skloněna nad vodou, mluvila pohnutým hlasem: „Hluboko na dně spočívej, kolébko mého syna, až čas tě opět povolá.

Nebudeš navěky v temných hlubinách, nebudeť nad vlastí noc bez konce. Vzejde zas jasný den, vzejde zas blaho mému národu.

Políbila kolébku a pak ji potopila.

Očištěn útrapou, sílen láskou a prací vztyčí se v síle, splní své tužby a dojde zas slávy. Tehda zas ze tmy vod vysvítíš, na světlo vyplyneš a vlasti spása, před věky souzená, spočine na tobě, jsouc ještě dítětem -“

***

Míjela léta, a když nastal souzený čas, Kazí, jež často vracela nemocným život žehnání kouzlem, sama podlehla smrti. Kazí na památku nanesli obyvatelé země mohylu velice vysokou poblíže jejího hradu na břehu řeky Mže vedle cesty, kudy se chodilo do krajin župy bechyňské přes horu Osek.

Pak se Mořenin prst dotekl čela pobožné Tety; i vydechla duši. Po veškeré krajině tetínské pro ni truchlili, neb byla všem jako máti. Popel její pochován na hoře Pohledu na západ slunce poblíže jejího posvátného místa u starých dubů, pod nimiž se klanívala bohům a přinášela oběti.

Tu také pálili po její smrti nesmírný oheň, po devět dní ho pálili a obětovali v něm bohům. K Tetinu pak hrobu navalili veliký kámen.

Tak osaměla Libuše, přečkavši své sestry. Až pak také její dnové se naplnili. Z vnuknutí bohů zvěděla, že se blíží konec jejího života. I myslíc na dalekou pouť u věčnost, do ráje za otcem a sestrami, požádala Přemysla, aby svolal lechy[49], starosty rodů, neboť chtěla k nim ještě jednou promluvit.

Když se sešli na Vyšehrad, dala Libuše zažehnout bohům oběť a pak vstoupila s Přemyslem mezi lechy a vladyky shromážděné na širém nádvoří, kněžna všem velebná, s posvátným klidem na bledém líci; její zrak už hleděl u věčnost.

Všem tu oznámila, že její osud se naplňuje, že je tu naposled vidí, naposled k nim mluví. Všech pak prosila, aby zachovali Přemyslu, knížeti svému, i pak jejímu synu víru a poslušenství. Kdekdo kolem v pohnutí naslouchal, a teskno padlo na všechny a slzy pak i bradatým mužům zkalily

[49] lech - staročeský náčelník rodu, kmene;

zrak, když Libuše svého manžela prosila, aby měl pro ně vždy shovění, a když pak ruce vztáhla a všem žehnala. -

Vrátivši se do své jizby, položila se na zemi, mater všech, a umřela. I plakali pro ni manžel její a syn, plakaly děvy a lidé všichni pláčem velikým, a nesli a spálili její tělo, a popel pochovali, učinivše nad hrobem velikou tryznu.

Kde ten hrob vykopán, nikdo najisto neví. Staří dí, že na jejím hrádku v Libušině, a také je stará zvěst, že na hradě libickém, opodál tajemného chlumu Oškobrhu, plného vzácných bylin a koření.

***

Libušin poklad zůstal i po její smrti ve skalné skrýši tak, jak ho manželu svému ukázala. Nedotekltˇ se ho Přemysl, věda, nač je. A tak leží poklad podnes hluboko ve vyšehradské skále, z níž zasvítí, až bude největší bída a drahota. A jak se otevře, objeví, bude zas všeho hojnost a všeliká nouze přestane.

Zlatá kolébka Libušina spočívala dlouho, dlouho na dně Vltavy pod vyšehradskou skálou. Šel času proud a plynul, a s ním utrpení za utrpením se neslo na českou zemi. Hynuly dědiny, hynuly kraje. V požárech lehaly vesnice i výstavná města. Boj za bojem krví zaléval rodnou zemi. Bratr ničil bratra, nejvíce v Libušině rodě, a cizozemec šlapal jim v týl.

Ale nebyla noc bez konce.

***

Zlatá kolébka pod vyšehradskou skálou se vynořila z temných vod, zasvítila ryzím kovem na bíle dni, a v ní spočinula vlasti spása, jsouc ještě dítětem: synáček poslední ratolístky Přemyslova kmene.

A zlatá kolébka rostla s dítětem, až vyrostla ve zlaté lože, jak vyrostlo její děcko v muže, jenž se stal otcem vlasti. Na posvátném Karlštejně měl to čarovné lože, na němž unaven prací a péčí vladařskou ve chvílích oddechu odpočíval. Když pak zemřel, nesneslo zlaté lože žádného jiného a zmizelo. -

Zapadlo zase kolébkou tam, odkud se vynořilo, do temné tůně, hluboko pod vyšehradskou skálu, a čeká tam, čeká.

Dívčí válka

I

Když Libuše odešla do návi[50], viděly dívky z její družiny, že nejsou již u takové vážnosti, jakou mívaly za živobytí své paní. Těžko to nesly, hořce vzpomínaly těch dob, kdy jejich kněžna samojediná vládla zemi i mužům všem, a hněv se jim rozjitřil, když nejeden z mužů řekl jim s úsměškem:

„Panovaly jste, klaněli jsme se vám, a hle, teď jste jako bludné ovce!“

Až tajený hněv jako prudký plamen vyšlehl. Z touhy po vládě i pomstě chopily se dívky meče a luku, a neměříce sil, začaly tuhý boj proti všem mužům. Vše vedla Vlasta, někdy nejpřednější v družině Libušině. Ta první k boji vyzvala, první se zbraně chopila, všechny pak sdružila a ke stavbě pevného hradu přiměla.

Ten hrad si zbudovaly za své útočiště za řekou Vltavou na vrchu o něco výše, nežli byl na protějším břehu Vyšehrad.

Dívky poslouchaly ve všem Vlasty jako své kněžny a velitelky. Na její radu a příkaz mnohé se také rozešly do všech krajin vyzvat žen a dívek, aby nechaly všeho a přichvátaly na Děvín, jak se nazýval nový hrad, bojovat proti mužům, aby ženy vládly zemí, muži pak aby jen sloužili a rádla se drželi.

Vyzvání Vlastino nebylo prázdným hlasem, jejž vítr zavane, ale jako jiskra zažehlo srdce přemnohých. Jako když holubice ze svých kotců vyletí,

---

[50] odešla do návi - na onen svět (nav nebo nava - záhrobí);

tak chvátaly ženy a dívky od svých mužů, otců, bratří, a všechny na Děvín hrad, že se jimi pak hemžily jeho síně a jizby, volné nádvoří i vysoké valy.

Muži opodál od Vyšehradu nečinně je pozorovali a měli z toho veselí a posměch, jak se dívky cvičí ve zbrani a jezdí na koních. I staří a zkušení hleděli na ně pohrdavě, a když před knížetem Přemyslem byla o ženách ve zbrani řeč, mluvili o nich potupně a chystali se s posměchem zkusit ženského udatenství.

Všichni kolem knížete se smáli, toť že bude honba. Jen Přemysl byl zasmušilý a starostně řekl:

„Slyšte, proč se s vámi nesměji. Také byste se nesmáli, kdybyste měli vidění, jaké jsem viděl dnes ve snách."

Chtěje jich varovat, pověděl, co viděl:

„Noc byla, v povětří plno hustého, čpavého dýmu; v záři požáru viděl jsem dívku v přílbě. Zpod přílby jí vlály dlouhé vlasy, v jedné ruce měla meč a v druhé číši. Na zemi leželi v prachu a krvi zabití muži. Ta dívka běhala jako vzteklá, šlapala po mrtvých, pak nabrala do číše krve a lokala ji jako šelma v zuřivé dychtivosti. Aj slyšte, mužové, bohů hlas a znamenejte jejich znamení. Tím viděním vás varuji, slyšte mou řeč a lehko jí ne važte."

II

Zatím se dívky na Děvíně připravovaly na boj proti mužům. Hlas krve udusily a bez srdce, tvrdě ohlásily i bratřím, i otcům:

„Již vám nejsme ničím a nebudeme. Každý měj péči o sebe!"

Samy si pak slíbily vespolek víru a zapřísáhly se slibem velikým a zaklely se, ať budou pohubeny svými vlastními meči, jestliže povolí nebo dopustí-li se zrady. Tak přísahaly na Děvíně své velitelce Vlastě, jež určila každé místo i úkol.

Nejmoudřejší si nechala v radě, opatrným hrad poručila, nejodvážlivější do pole chystala, aby na koních bojovaly a muže bily jako psy. Ty pak, které byly urostlé postavy, krásného líčka a vábného pohledu,

vybrala, aby lákaly muže a krásou a líbezností je zničily. Chtělať je hubit mocí i všelikou lstí.

Muži pak zůstali v bludu a nedbali rady Přemysla knížete. Jako na nějaké veselí hrnuli se k Děvínu. Každý si myslil, že jak se ukážou, jak mečem zablýsknou, dívky se leknou a prchnou, jako když na kočky zachřestí měchýřem s hrachem.

Ale div divoucí! Dívky sice na hradbách nezůstaly, ale neprchly. Přímo z brány vyrazily a Vlasta je před hradem ihned šikovala do boje. Sedíc na vraném koni, v kroužkové brní, s přílbou na hlavě, s oštěpem v ruce, mluvila ohnivě k dívčímu voji, aby se nelekaly, aby statečně bojovaly.

„Dáme-li se přemoci," volala, „teprve se nám mužové vysmějí. Za robotné budete, a hůř, za otrokyně! Lip je třeba zahynout nežli se jim dát na milost. Protož na ně! Neživte nikoho, bijte každého, každého, ať je kdokoliv, ať bratr, ať otec!" -

Jen dořekla a již potrhla uzdou a pobídla koně v cval. Vzkřikla, mávala oštěpem a divý křik letěl za ní. Šik bojovných dívek se hnal za ní, dychtě po boji, a v čele všech, hned za Vlastou: Mlada, Svatava, Hodka, Radka i Častava. -

Šípy bojovnic zasypaly muže jak náhlá chumelenice. A již nebylo jim do smíchu. Okrvavěli, padali ne porůznu, ale řadami, a nežli se vzpamatovali, vrazily mezi ně bojovnice na koních a bodaly je a sekaly do jejich zmateného houfu.

Boj netrval dlouho. Tři sta mužů krvácejících polehlo na zemi. Ostatní se dali na útěk. Hustý černý les opodál byl jejich spásou a záštitou. Bez něho byli by všichni zahynuli.

Děvín i všecko okolí ozývalo se radostným hlaholeni dívek. Jásaly nad vítězstvím, jež jejich bojovnost rozpálilo ještě víc a jež jim přivedlo sílu nových družek. Rozlétlať se o něm pověst po vší zemi a roznítila i ty ženy, které ještě váhaly. Zle bylo po krajinách. Nejeden muž nalezen ráno

zabit nebo zbodán noži, a tak mnozí, když nebyli jisti životem, odcházeli na noc z domu a nocovali po hustých hájích.

A zle bylo také s muži v okolí Děvína. Nemohliť nikterak k hradu přilnout, nemohli ho dobýt ani mocí, ani lstí. Nebyloť na hradě ani jediného muže, a z dívek žádná se nestala proradnou. Zato měly dívky na Vyšehradě své družky, které s nimi zjevně nebyly, ale potají o všem podávaly zprávy, co mužové hodlají a chystají, kam půjdou, kde by je mohly vyčíhat, kde přepadnout.

Tak trval boj dlouhý čas, zjevně v poli i tajně lstí. Tak přilákala jedna ze sličných důvěřivého mládence, aby ji přišel osvobodit, až půjde s devíti družkami cestou za Děvínem. I přišel a čekal v osamělém místě, jak umluveno, se svými druhy. Přišla také dívka, na niž čekal, a s ní devět družek. A v ten okamžik vyrazil ze zálohy houf jiných a ty zabily mládence i jeho družinu.

Lstí zhynul také mladý muž, jenž uvěřil spanilé dívce z družiny Vlastiny, slíbí vší, že mu zradí Děvín. Po úmluvě pustila ho tajně za noci do hradu, jej i jeho četnou družinu. Ale ani on, ani žádný z průvodčích se již z Děvína nevrátil. -

Lest také zhubila mladého vladyku, statného Ctirada, jehož Vlasta nejvíc nenáviděla, neboť v potyčkách a v bojích zhubil jí svým mečem nejvíce bojovnic.

III

Jednou za letního dne jel Ctirad s několika muži své čeledi polem, míře z dědiny svého rodu k pražskému hradu. Mladý vladyka i průvodčí měli meče u pasu, luky a srstnaté touly přes plece. Nejeden z nich i oštěp třímal. Nebyloť radno v ten čas, kdy dívky ze záloh přepadaly, dát se polem sám a beze zbraně.

Slunce pražilo, bylo dusno. Ani klas, ani list se nezachvěl po lánech obilí a konopí. Ani v lese, do kterého Ctirad zajel, jak ho cesta vedla,

nebylo volněji. Stín starých stromů i tmavých skal, jež strměly nad hlubokým ouvalem, jako by nechladil. Vítr nezavál, ani haluzka se nehnula a potok v houšti pod skalami se plížil beze zvuku. Vše ztichlo, voda, strom i pták; jen lidský hlas se pojednou ozval mrtvým tichem: nářek, žalostné volání.

Ctirad se zastavil a všichni naslouchali v úžasu. Nářek zněl opodál za skálou; pak náhle zmlkl. V ten okamžik vznesl se nad Ctiradem havran, a poletuje nad ním, zakrákal svým chraptivým hlasem. Ani vladyka, aniž kdo z jeho družiny povšimli si černého ptáka, varovného znamení. Za lidským hlasem se dali. Jak skálu objeli, bezděky zarazili koně. Na div bylo, co spatřili.

U skály, zlatou diviznou prokvétající, zarostlé při spodu ostružinou a malinčím, kde bělal se květ i rděl se již plod, zelenala se mýtinka v proudu světla, plná metlice i zardělé vrbice. Starý dub stál na kraji poblíže té skály a pod dubem ležela dívka provazem ke kmeni tuho přivázaná. Zamlkla, zmožená voláním, žalem, a hlavu měla pochýlenu. Vlasy zpola rozpuštěné splývaly jí k ramenům, přes něž jí visel na řemeni lovecký roh. Ale jak dusot koní jí o sluch zavadil, pozvedla hlavu a již zase volala, úpěnlivě mužů prosila, aby ji odvázali, uvolnili, aby se nad ní smilovali.

Ctirad dojat prosbou i hlasem spanilé dívky, zapomněl na všecku opatrnost, a ostatní také. Hbitě skočil z koně, a vytasiv meč, přeřezal, přesekal provazy a uvolnil dívku. Netušil, že Vlastě včera donesena zpráva proradnou ženou, že dnes tudy pojede na pražský hrad, a že Vlasta žehy stala vše, aby se nemohl navrátit, a že jí v tom slouží i ta spanilá dívka. Pout zbavená děkovala vroucně Ctiradovi a pověděla, že se jmenuje Šárka, že je z Okořína, vladykova dcera, že ji dívky z Děvína přepadly v háji, že ji spoutaly a vlekly na ten hrad, aby ji přivedly ke své zlobě, že s ní až sem dojely, vtom že se ozval zdaleka dusot koní.

„Pustily mne, nechaly, ale tak uvázaly, že jsem se nemohla hnout. A jako na posměch, viz, zavěsily mně ten roh, abych si, spoutaná, o pomoc

zatroubila, a tu, hle, nádobu medoviny, abych žízníc ještě více se soužila žízní.“

Ukázala na velkou láhev s medovinou, v trávě jí u nohou. A již se zase rozplakala, úzkostně prosila, aby ji tu vladyka nenechával, když ji osvobodil, aby ji vzal k otci, prve nežli by se zase ty zběsilé ženy a panny vrátily.

Ctirad, usednuv vedle ní, těšil ji, že tak učiní, a podal jí láhev, aby se posílila po tom strachu a utrpení. Pila a dala také jemu pít. Zatím jeho druhové sesedli z koní, uvázali je opodál, sami pak ulehli u nich ve stínu, aby se zchladili. Byl polední čas. Pronikavá vůně sosen i mateřídoušky a květin z paseky vanula s horkým dechem tetelícího se vzduchu. Nic se nehnulo, sotvaže se motýl mihl ozářenou mýtinou. Mužům z čeledi svírala se víčka, spánek na ně šel.

Jejich vladyka však čile naslouchal řeči spanilé Šárky, lahodnému jejímu hlasu a napil se chutě, jak mu zas podala medoviny. I roh prohlížel, jejž sňala z hrdla, a když mínila, kdož ví, jaký má zvuk, přitiskl ho ke rtům a zatroubil z plných plic.

Roh vzezvučel a hlaholil jasně do mrtvého ticha. Ve skalách, hvozdem se rozléhal jeho hlas, slábl a zanikal, až vyzněl dalekou ozvěnou v hlubině lesní.

Vraz jako by probudil bouři. Strhlť se náhle divoký pokřik, opodál dokola, i vzadu, za stromy, v kravinách, ze šera hvozdu. Jako divoký roj hnal se k mýtině houf ozbrojených dívek. Nežli se Ctiradova čeleď vzchopila, nežli přiskočili ke koním a vytrhli meče, již se na ně bojovnice sesypaly a bily je a bodaly do nich. -

Ctirad chtěl k druhům. Nežli však sebral v trávě svůj meč, shlukly se dívky a ženy kolem něho, a nežli se zbraní mohl po nich rozehnat, padl povalen na zemi. A tu ho svázaly. I ležel v poutech tam, kde před chvílí z nich vyprostil Vlastinu důvěrnici. Marně zuřil, marně jí klel a běsy na ni volal, aby ji ztrestali za ten zlý ouskok. Šárka se jen smála; smály se všechny a v divé radosti vedly na Děvín statného zajatce, jenž přivázán

musel kráčet vedle Šárčina koně. Druhové jeho zůstali na pasece, v zdupané trávě, zalité krví. Leželi na slunci, zbodaní, mrtví; roje much sedaly na ně a z výše nad nimi se ozýval havran, jehož prve nedbali, a krákavě svolával druhy na hojnou pastvu.

Tak zhynula Ctiradova čeleď[51], tak ve zkázu upadl jejich vladyka. A skalné divoké oudolí, kde se tak stalo, podnes se nazývá po té, jež byla všech zhoubou.

IV

Stráže i zvědové přinesli nazejtří děsivou novinu na Vyšehrad, že opodál Děvína trčí na trámu kolo[52] a do kola že vpleteno tělo Ctirada vladyky, že ho dívky tak umučily.

Zpráva ta se rozlétla po všem okolí, po všech krajinách. A ze všech stran pak přichvátali muži ve zbroji na Vyšehrad, rozhořčení, rozlícení tou dívčí zlobou, a žádali Přemysla, aby je vedl, že se musí pomstít, že ho budou již ve všem poslušní. Mnozí však se ani jeho rozkazů nedočkali a sami, houfem jeli k Děvínu a bili tu dívky na cestách. Mnohé také zajali a odvedli na Vyšehrad.

Vlasta se rozlítila jako medvědice a zpupná, jista již vítězstvím, vedla všecky své dívky k Vyšehradu, aby se ho zmocnily a všechny muže na něm zbily. Nežli však ke hradbám dorazily, již se jim vstříc hnali mužové v plném šiku, lačni krvavé pomsty.

I utkali se krutým bojem. Vlasta na koni vyrazila v čele svých mezi nepřátele.

Zuřivost ji hnala, a také ukazovala družkám cestu. Myslilať, že jsou v plném houfu za ní. Dívky však jí nestačily; nemohly tak kupředu proniknout a Vlasta pozdě poznala, že zapadla mezi muže sama, v

---

[51] * Tak zhynula Ctiradova čeleď- soudruzi Ctiradovi byli prý pochováni na skalnatém vrchu, na němž nyní stojí prostřed hřbitůvku kostelík sv. Matěje;

[52] místo, kde Ctirad prý byl popraven na menší vršině proti Vyšehradu, slově nyní Bílá skála, dříve říkali tam U Ctirada a staří lidé snad tak podnes říkají;

nejprudší vřavu. Husto kolem mužů, a v divém jich chumlu, v kruté jich tísni nemohla se ani mečem ohnat. Sevřeli ji, z koně strhli, na nože ji rozebrali.

Tak zahynula.

Ostatní také marně zápasily. A když viděly, že velitelku strhli, padl na ně náhlý strach, a ty, před nimiž se mužové jindy strachovali, daly se na útěk. Na divý, zmatený útěk k Děvínu, kdež spásu hledaly.

Mnoho jich zůstalo na bojišti, mnoho jich cestou, na útěku padlo, a také ty, které se k Děvínu dostaly, neušly zkáze.

S nimi zároveň se tam mužové prodrali, s nimi zároveň na most a pak do hradu skočili. Tu bylo veta, konec ženské síle a udatnosti! Již meče zahazovaly, již lkaly zase po žensku, již zase bratry a příbuzné poznávaly, před ně na kolena padaly, sepjatýma rukama žalostivě a úlisně prosily...

Ale mužové mstili Ctirada a všecky padlé nebo lstí zahubené druhy. Mstili je krutě, ani jediné z bojovnic neušetřili. Krásná těla na smrt dali a z oken, z vysokých valů je metali. A když všechen ten ženský sbor shladili, spálili jejich Děvín na prach a rozmetali.

Tak skončila dívčí válka.

I nastaly zase řád a právo, jak bývaly, a Přemysl kníže vládl sám, bez ženského odporu.

O Křesomyslu a Horymírovi

I

Když byl již Přemysl vysoko v letech, usnul snem smrti a duše jeho odešla k otcům.

Po něm Nezamysl vládu zdědil.

Ten když se odebral na cestu všech lidí, dosedl Mnata na vojvodský stolec.

A když pak i jeho dni se naplnily, ujal se vlády Vojen. Po jeho smrti Vnislav panoval, a ten když oči navěky zavřel, prohlášen za vojvodu Křesomysl, a to u posvátné Jezerky, kde sešel se valný sněm. Tam když u té čisté studánky vykonána zápalná oběť, vstavil nejpřednější z lechů čepici někdy Přemyslovu Křesomyslovi na hlavu, a všichni kolem radostně volali:

„Křesomysl, hospodin náš! I on nás bude blahoslavit.“

Všichni ho pozdravili, poklonili se mu a pak jej vyprovodili v hlučném průvodu na Vyšehrad. Tam byl slavně dosazen na stolec, z něhož kdysi vládla jeho pramáti i jeho rodu zakladatel.

Za Křesomyslova panování hleděli si lidé více hor nežli orání a stád. Přemnozí se vydali na hledání kovů v hlubinách země; i při potocích vypírali z písku zlato, jehož všude dost nalézali. Zvláště na poledni země. Sám vojvoda dbal nejvíce věšteb své pramateře. Mnoho kovkopů poslal na Jílový a Březový vrch, jenž nad jiné vydával mnoho stříbra.

Ze všech stran hrnuli se tam lidé dobývat rud; každý chtěl kvapně zbohatnout. A doma nechali všeho. Úhorů nikdo nevzdělával, role hynula, ladem zůstávala a svízel i metlice bujely tam, kde jindy husté obilí zrálo a zvučelo křepelčím hlasem.

Lidé bohatli kovem, ale chlebové hynuli. Při dolech nastal nedostatek a rýžovníci a kovkopové posílali kupovat chleba do pražského kraje. Mnozí vladykové a starostové rodů vše to těžce nesli, bránili tomu a toužili, že v dolech je zhouba polí[53], že pro drahý kov trhají se čeledi rodů a hyne starý řád a kázeň. Někteří se odebrali až k vojvodovi na Vyšehrad; v jejich čele Horymír, vladyka neumětelský. I žádali Křesomysla, napomínali ho, aby sobě více chleba nežli stříbra vážil, aby ten podzemný lid dal raději rozehnat. Kníže však, oslněn leskem vzácného kovu, nedbal jejich řečí a vladykové odešli s nepořízenou, nespokojeni, rozmrzelí.

Než i horníci se popudili, že proti nim, na jejich zkázu bylo tak mluveno a jednáno. Sběhli se při dolech mezi svými boudami a chatami. Jako ve vosím popuzeném hnízdě tam bylo, když posel ohlašoval, jak vladykové na Vyšehradě jednali, co radili, zvláště pak Horymír neumětelský.

Bouřili, křičeli, pomstou hrozili, a nejhorší Horymírovi. Krev jeho chtěli, a hned, bez odkladů. Jiní v divokém posměchu křičeli, že když má strach o chléb, ať se ho nají dosyta, ať mu ho nacpou do úst, až se jím udáví.

To se zalíbilo. Jako divoká smečka za jelenem hnali se k dědině Neumětelům.

Podzimním šerem hrnul se houf kovkopů polem i ladami, jež se černala v kvapném soumraku.

Noc byla, když zhlédli Neumětely, slaměné střechy chat, černající se mezi stromy, vysoké stohy u stodol i hrádek dědiny v kulatém náspu. Tu ztišili krok a zmlknuvše plížili se jako lstivá, úkladná šelma k ohradě. Ale dříve, před nimi, vběhl tam dobrý člověk oznámit, co se děje a chystá. Jen vzbudil vladyku, a již zabouřil ze tmy divoký křik. Na obranu nebylo času. Houf kovkopů hnal se již k hrádku a pustý ryk jeho blížil se letem. Nezbývalo nic než prchnout.

---

[53] toužili, že v dolech je zhouba polí - stěžovali si;

Skokem byl Horymír v stáji, kdež stál jeho nejmilejší kůň, Šemík. Okamžikem ho vyvedl, osedlal, a již, promluviv naň tiché slovo, vyrazil branou ven do polí. Zhlédli ho; křičeli, hnali se za ním. Slyšel i dusot koní. Pobídl Šemíka, a věrný kůň pustil se v divější cval, až hříva mu vlála, až zpod kopyt stříkala hlína a písek a jiskry jen sršely do tmy.

Za jezdcem vlála bělavá halena jako křídlo a chvíli vedla pronásledovníky. Ale jen chvíli. Nestačiliť Šemíkovi, jenž pádě mocnými skoky, zanikl ve tmách podzimní noci. Až na pokraji lesa, v černém vřesovišti, ho zastavil jeho výborný jezdec.

Byli zachráněni. Ale jak vladyka zpět pohlédl, chytla ho zlost i lítost. Požár viděl; jeho dědina hořela. Rudá záplava rozlévala se po temném nebi, rděla se víc a více a šířila se valem.

„Všechno tam shoří!“ pomýšlel roztrpčený Horymír. „Stavení, humna plná obilí, stohy, všechna ouroda, všechna naše práce.“

A zahroziv v ty strany k požáru zaťatou pravicí, přísahal:

„Ať zčernám jako uhel, ať mne rozsekají mým vlastním mečem, jestliže všechno to nepomstím, jestliže jim všechno nesplatím! A víc, a hůř!“

II

Neumětelská dědina byla zničena.

Co nezhltil oheň, to horníci odvedli a odvezli. S bohatou kořistí se vrátili; dobytek vzali, na uloupených vozech s uloupenými koňmi odvezli obilí z Horymírových stohů a v divé radosti cestou i doma pokřikovali:

„Když se bál hladu, ať jej má!“ -

Tak jásavě hlučeli. Ticho však a pusto bylo ve vyžehnuté dědině. Spáleniště, dlouho dýmajíc, doutnalo a podzimní vítr roznášel jeho čpavý zápach...

Nežli minuly dva dni, shromáždil Horymír všechny muže svého rodu, k nimž se přidali mnozí jiní, samí dobří sousedé, rozhořčení násilím horníků.

Když se stmívalo, vytrhli všichni dobře ozbrojení a v čele všech Horymír na věrném bílém Šemíku.

U Březových dolů netušil nikdo nic zlého. Horníci najisto myslili, že uprchlý Horymír bloudí krajem a že, jsa bez moci, ničeho se již neodváží. Spokojeni, bezpečně ulehli, ani o stráže se nestarali. Až pozdě v noci vzbudil je dusivý dým a náhlá, oslňující zář, rudě vzplanuvší. Střechy jim hořely nad hlavou. Jako zmatení vyrazili ven, nebo vynášeli majetek a náčiní, sháněli děti.

Vtom se na ně obořili Horymírovi lidé a sekali do nich meči a bodali oštěpy. Vladyka sám na Šemíku se míhal s mečem v ruce mezi boudami, a již opět na dolech u jam křičel na své, aby kazili, hubili vše.

Jako noční příšery kmitala se tam rozzuřená jeho čeleď, bořila boudy a stroje, zaválo vála jámy hrubými balvany, maříc vše, co vykonala tu lopotná práce horníků. -

Nežli se rozednilo, byl nepřítel tentam. Zanikl v ranním mlhavém šeru. U Neumětel se Horymírův houf rozešel. Vladyka sám však pospíchal dále. Šemík, čarovnou silou svěží, nesl ho bystře zrovna větrným letem k vojvodovu sídlu, a když slunce vzešlo, dojel Horymír sám neunaven na neznaveném bělouši před vyšehradskou bránu.

Druhého dne došly na knížecí hrad zprávy o tom, co se u Březové hory stalo. Přichvátaloť mnoho horníků na Vyšehrad; všichni jedním hlasem vypovídali o hrůzách oné strašlivé noci a všichni rozhořčeně vinili Horymíra z tohoto zločinu.

Ten však zapřel a dovolával se toho, že již na úsvitě po té noci byl na Vyšehradě. Než Křesomysl, žalostiv jsa pro stříbrné doly, dal Horymíra uvrhnout do vězení. Odtud ho vyvedli teprve, až když se shromáždili kmeti a vladykové, jež svolal vojvoda k soudu.

I stál Horymír sám jediný před soudem a proti němu houf rozlícených kovkopů, žádajících úsilně, aby byl zaživa upálen. Jim kníže přál, jemu vladykové. Prosili za něj, aby při hrdle byl zůstaven. Hlas horníků však více vážil, proto odsoudil kníže Horymíra hrdla.

Než tolik přece učinil vladykům po vůli, že zmírnil trest smrti; nemělť Horymír zaživa sejít ohněm, nýbrž měl být popraven vlastním mečem.

Když tak ustanoveno, promluvil Horymír ke knížeti:

„Ctný kníže, tvým soudem jsem odsouzen, a poněvadž mně živu být nelze, toliko za to prosím, popřej mi toho, dřív než umru, ať na svůj milý kůň vsednu a maličkou chvíli se na něm projedu. Potom učiň se mnou, cožkoliv chceš!“

„Jeď si!“ povolil kníže, „ale Šemík bez křídel ti nepomůže!“ Zasmál se a poručil, aby zavřeli brány.

Horymír však, nedbaje Křesomyslova posměšku, chvátal potěšen do stáje ke svému Šemíku. Skočil k němu, objal jeho šíji, přitiskl svou tvář k jeho hlavě, hladil ho, mluvil k němu tichým hlasem a Šemík, zařehtav, radostně hrabal přední nohou, až dlahy duněly.

Pak všichni, kníže s kmety a vladykami na výstupku, i kovkopové, strážci i lid dole nádvořím podivili se, když ze stáje vyrazil na prostoru Šemík, jejž Horymír u huby vedl. Všichni obdivovali se krásnému, bujnému koni. Bělouš byl grošovatý, širokého krku, dlouhé hřívy a hustého ohonu, na štíhlých nohách malých kopyt, jako jelen. Oči mu svítily, a pohazuje bujnou hlavou, šířil zardělé nozdry.

Nohy se mu jen kmitaly v hravých, tančivých krocích, a jak se na něj Horymír vyšvihl, počal se točit, obracet. Horymír v rozkoši, že má zase milého koně, zavýskl, a Šemík se vzepjal na zadní, zařehtal, až se širým nádvořím rozléhalo. A již dlouhými lehkými skoky pustil se dokola prostranstvím; Horymír zavýskl podruhé, a Šemík skočil od jedné brány ke druhé. Poblíže valu zavýskl Horymír potřetí a vzkřikl:

„Nuže, Šemíku, vzhůru!“

Přitisknuv kolena, nahnul se k vlající hřívě, a vtom promluvil Šemík:

„Pane, drž se!“ A již skokem po náspu vzhůru, a druhým, ohromným skokem přes roubenou hradbu.

Všecko kol úžasem ztuhlo.

Bělouš s jezdcem se mihli nad obrubou, kmitli se povětřím jako pták, hříva koni i vlasy jezdcovi zavlály, a již střelhbitě, vraz zapadli, zmizeli. -

Na hradě vykřikli úžasem i hrůzou. Kdekdo se hnal na valy podívat se, kam sletěl zoufalý jezdec, kde roztříštěn, zalitý krví leží i jeho Šemík.

Hleděli z hradeb i srubů a žasli, trnuli zas a více, a křičeli vztekem i radostí, jak kde stáli horníci nebo zemane, a ukazovali do údolí, k Radotínu, kde rovinou uháněl dlouhými skoky Šemík s Horymírem[54].

Ještě nezmizel jezdec zrakům a již vladykové za něj úsilně prosili; také dvořané se po takovémto divu snažně přimlouvali, a Křesomysl je neoslyšel.

Ihned poslal na Neumětely za Horymírem, aby se bezpečně navrátil, že je mu všechno odpuštěno. I přijel druhého dne, ale na jiném koni, ne na Šemíku, a pokořil se knížeti. Když pak se ho kníže otázal, kde má Šemíka, vladyka smutně odpověděl:

„Tam doma mně velmi teskliv stojí, neb tím nesmírným skokem si hrubě ublížil.“

Horymír neměl na Vyšehradě žádného stání. Přízeň samého knížete, přízeň dvořanů ho tu neudržely. Mysl jeho byla u věrného Šemíka. Jak jen mohl, poklonil se knížeti a dvořanům, vzal odpuštění[55] a pospíchal bez

---

[54] *Beckovský vypravuje dle staré pověsti, že na Zlíchovském vrchu "po levé straně, jdouc od Prahy do Zbraslavi, spatřovaly se téhož koně (Šemíka) šlépěje v tom místě, kde nyní stojí okrouhlý kostelíček sv. Filipa a Jakuba". Okrouhlý ten kostelíček zanikl, nynější je z osmnáctého století. V Neumětelích chovají Šemíkův hrob u velké vážnosti. Nikdo se ho nesmí nešetrně dotknout, neboť, taká jest stará pověra, stihlo by celou obec velké neštěstí, kdyby hrob ten byl porušen. Když v letech šedesátých minulého věku jeden pražský archeolog chtěl Šemíkův hrob prozkoumat, sběhlo se všechno obyvatelstvo a násilně archeologa odehnalo. Na náhrobku Šemíkově je nápis: "Zde v Neumětelích se věřilo a věří, že tu Šemík, věrný kůň rytíře Horymíra, zakopán leží." V kameni, nad nímž se pomníček zvedá, vidí mnozí podobu koňské hlavy. Pod neumětelským kostelem, a to pod prahem, je prý zakopán Horymírův poklad. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: Beckovský - Jan František B., 1658 - 1725, vydal r. 1700 kroniku Poselkyně starých příběhů českých.);

[55] odpuštění brát - loučit se;

oddechu, koně nešetře, do své dědiny, kterou čeleď po svém rozptýlení se vrátivší znovu budovala.

Navrátiv se do Neumětel, přímo chvátal ke svému milému koni. Ten leže, nemoha již stát, oznámil svému pánu, že musí sejít, a prosil ho, aby až zhyne, nedal ho ani ptákům, ani dravé zvěři napospas, ale aby ho dal před vraty svého dvoru pohřebit.

Horymír velmi zarmoucen všecko slíbil a těžko se s Šemíkem loučil. A když milý kůň zdechl, stalo se, jak byl žádal.

Horymír ho zahrabal v dědině, a po dnešní den ukazují tam místo kamenem označené, kde věrný Šemík byl pochován.

Lucká válka

Když kníže Křesomysl odešel na věčnost, nastolen na Vyšehradě Neklan. Ten vládl všemu českému plemeni moudře a mírně. S Litoměřici a Lemuzy měl pokoj a lásku a jeho slovo a vůle mnoho vážily u jejich vojvod. Na půlnoc však a na západ měl zlého souseda, to Vlastislava vojvodu, jenž vládl v končinách hrdých Lučanů při Oharce a horní Mži. Neklan byl mírný a rozšafný, Vlastislav divoký a vášnivý. Neklan bázlivého srdce, Vlastislav bojechtivý. Nic nedbal dobré sousedské vůle, nic práva ani spravedlnosti a krev přeléval bez milosrdenství. Své sousedy tiskl krutě a táhl nejednou po zemi Lemuzů, Litoměřiců i po zemi Čechů se svou divokou družinou a bral daň na všech krajinách.

Po veveřici bral i po černé kuně z rádla, a když se mu opřeli, musili platit daň nejen za sebe, než i za pobité. Daň bral a lidi též, nejvíce ženy a děti, a zajaté prodával do otroctví. A měl jich tolik, že je dával lacino

franckým hostem[56] i bradatým židům, kteří přicházeli pro otroky a otrokyně.

Když naposled vpadl do české země, soužil hůře nežli kdy jindy nebohé kraje. Kudy Lučané táhli, všude hořelo. Zapalovaliť příbytky, sruby, stodoly, stáje, a nebylo dědiny, kdež by nehořelo. Všechno vzplanulo ohněm, nepřítel dorážel mečem a odháněl celá stáda dobytka. I utíkali lidé z dědin ke hradům, za náspy a hradby; než ani ty jich neuchránily.

Hrad Dřevíc na pomezí neodolal síle Vlastislavově; i Slaný dobyt, pak Budeč lehl popelem; odtud se hnali Lučané jako zátopa rozlehlou plání k Levému Hradci poblíže Žalova, posvátného místa, tam kde chmurný Řivnáč strmí nad Vltavou.

I sklíčili Levý Hradec, od něhož pak chtěli na sám pražský hrad se obořit, a nedali nikomu z hrádku vyjít, aniž tam koho pustili s potravou. Veliký hlad nastal na hradě, když se obležení prodlilo. Již tam všechen dobytek pobili a vzácná byla hrst mouky a dobrý každý hnát.

Toužebně vyhlíželi obležení z valů a srubů a zraky své ustavičně obraceli na „velikou cestu“, jež vedla od Levého Hradce přes Únětice blíže Lysolají, přes dědinu Holíšoviců a letenskou pláň ku pražskému hradu; tam kníže nejraději bydlil. Dychtivě vyhlíželi jeho vojsko, jež je mělo vybavit.

Než marně. Pomoc z pražského hradu nešla, „veliká cesta“ zůstávala prázdná a opuštěná. Tu pak zoufalí na Levém Hradci a hladem mdlí, vpadlých tváří a chorobně lesklých očí kladli zbraň na zemi a říkali:

„Již musíme umřít hladem, neb pomoc nejde. Vzdejme se raději Lučanům, ať již učiní cokoliv, ať nás pohubí, nebo poživí[57].“

Již chtěli tak učinit; než vtom postřehli, že se Lučané zvedají, že opouštějí ležení a že se dávají na odchod. Došla jich bezpečná zpráva, že Lemuzi, Litoměřici a s nimi Děčané táhnou Čechům na pomoc, a jim, Lučanům, zrovna v záda a v bok.

---

[56] *hosté - kupci;
[57] poživit - zachovat naživu;

Vlastislav se rozlítil a těžkou přísahou se klel: Ať nemá pomoci od Peruna, ať bude otrokem po celý život budoucí, jestliže přehoví Děčanům, Lemuzům a Litoměřicům. A české plémě že pokoří, že pověsí svůj štít ve bráně pražského hradu na znamení vítězství.

I odtáhl od Levého Hradce, protože musil, aby jako zrno mezi dva žernovy[58] se nedostal.

Záhy se však vymstil, a to nejprve Litoměřicům tím, že na jejich půdě vystavěl silný hrad mezi dvěma vrchy, Medvězí a Přípetí. Hrad ten nazval svým jménem Vlastislav a dal do něho posádku silných, surových mužů k oukladům proti sousedům, protože pomáhali Čechům. I zalekli se Lemuzi s Děčany; prosili o pokoj a slíbili Čechů nechat a platit stálou daň. Když o tom pražský kníže uslyšel, velmi se zkormoutil. Jsa malé mysli, netroufal si sám bez spojenců, a proto se ustanovil, že raději povolí, než aby došlo k válce.

I vybral poselstvo několika vladyků, kteří měli s vojvodou Lučanů jednat o mír a sousedskou vůli a odevzdat mu vzácné dary: několik váčků ryzího zlata, dvě kovové přílbice, štíty krásné a deset výborných koní ušlechtilého chovu.

Vlastislav, sedě na vysoké, dřevěné stolici, řezané i malované, sám v sobolové, drahé čepici s volavčím peřím, ve vzácném plášti z cizozemské tkaniny tuhých přehybů a velikých spínadel, hleděl zvysoka, zpod přimhouřených víček na posly. Hrdě je přijal, a když oznámili vzkaz svého pána, hrdě k nim promluvil:

„Slyšel jsem, oč nás kníže prosí. Také jsem viděl dary, které mi poslal. A to neopatrně učinil. Jistě mně neposlal všechno zlato, co má, ani všechny koně a bohatstvo. To, co poslal, jen na vnadu mně poslal. Jen si to zase vezměte a knížeti vyřiďte, že mu za tu vnadu děkuji, ať mi to všechno dobře schová a opatří. Přijduť si k němu pro všecko, co má, a spolu vezmu také to, co nyní vracím. A vy, rychle odtud! Abyste tu místo darů nenechali svých hlav!“

---

[58] žernov - mlýnský kámen;

Vladykové se lekli, ihned se obrátili a co nejkvapněji se vraceli, aby již měli Lucko za zády. Když pak na pražském hradě vše oznámili, zbledl kníže Neklan a neutajil svého leknutí nad tím, že Vlastislav ve svém hrdopychu zadychtil, aby vládl nad celou českou zemí jako nad svou.

II

Jak lucký voj voda tu pyšnou řeč ku pražským poslům promluvil, dal hned všude po všech pěti župách lučanské země[59] hlásit, aby vstal každý k vojně.

Jel posel v čele družiny na bystrých koních. Jel, maje meč po boku, a druhý, vojvodův, železný, v kožené pochvě před sebou hrotem vzhůru; druh pak, jemu po boku, nesl u pasu popruh z lýčí ukroucený. Jako vítr se hnali posel i družina zbrojných mužů, plání i dolinou, lesem i luhem (bylo jarního času, kdy obilí vymetává), z dědiny do dědiny, od rodu k rodu, za bílého dne i před úsvitem a často i v pozdní soumrak.

Na návsích zaráželi a hned svolávali starostu i všechnu rodovou čeleď, všechny jonáky a muže. Jak se sběhli, posel vytrhl z pochvy vojvodův meč, a mávnuv jím před sebe do výšky, oznamoval rozkaz, ať každý, kdokoliv přesahuje výškou svého těla míru tohoto meče, ať vstane bez prodlení k vojně, ať vezme štít a chopí se zbraně, ať spěje k vojvodovu hradu, kde sbírá se pole proti Čechům.

Vtom druh jeho, odvázav od pasu lýčený popruh, povznesl ho nad hlavou, posel pak, ukazuje na to lýčené oko, hlásal vojvodovu strašlivou hrozbu, že každý, kdož by vytáhl do pole později, nežli udáno, že každý bude takovýmto popruhem oběšen, ať každý to ví, ať není pak výmluvy žádné.

---

[59] *Země Lučanů dělila se dle zprávy Kosmovy na patero žup. Nejúrodnější a nejpřednější byla v nynější rovině žatecké a slula Luka. Od ní mělo všecko plémě své jméno. Druhá župa se rozkládala při Březnici čili Brocnici, nynější bystřině u Blšan, třetí v Chomutovsku, v podkraji říčky Úzké, vlévající se u Postoloprt do Oharky. Čtvrtá župa obsahovala část kraje loketského, pátá pak lesnaté končiny u horní Mže;

A dále volal posel, ať každý, kdo má sokola krvestřeba nebo raroha, krahuje nebo káně bělozora, ať vezme je s sebou do pole, ať nikdo těch dravců doma nenechá. Kdo by tak neučinil, kdo by se poli vyhnul, ten že pohyne, ten že bude tímto mečem popraven.

I zamával zase vojvodským mečem, až zasvítil na slunci prudkými záblesky. Pak měřili tím mečem po všem rodě muže a jonáky; všechny měřili a pak na vrubech počítali, aby mohli vojvodovi oznámit, co vojínů dá každý rod, kolik jich do pole vypraví.

A již opět na koně vsedali, v slabiny je bodali a dál hnali se k sousednímu rodu, a dál a dál. Pověst letěla před nimi, a všude čekali vojvodův válečný meč. Pastevci z občin s úžasem hleděli na divé jezdce; v dědinách je mužové hlučně vítali, ženy starostně. Všude způsobili neklid a rach, i starostí dost ženám i dívkám. -

Tak projeli od vojvodova hradu[60] Lukami, první župou, překrásnou na pohled. Všude úrodnou rovinou požehnaný lán, samá luka, moře květů, barevné prahy do zlata i růžové barvy bujnou zelení, a zase lán a lán, luka a sady, vše v záplavě jarního slunce. Tudy s válečným mečem objížděli, až pak všechny dědiny objevše, na jih se dali, do druhé župy, vpravo i vlevo bystřiny Brocnice. Ty končiny když do zbraně vyburcovali, obrátili se na půlnoc za Oharku, tam kde před nimi na obzoru táhl se modravý val Krušných hor. Tam třetí župou jezdili, podkrajem řeky Úzké, na pravém, na levém břehu mečem muže svolávali, mečem měřili, na vruby počítali.

Odtud spěchali do čtvrté župy na západ slunce, do krajin při toku Hutné. I rozhlaholil se válečný hlahol podél té řeky i do těsného údolí Oharky, hřměl hlubokou její prorvou mezi stráněmi, ve skalách, kde hučely, šuměly peřeje.

Odtud dále se nesl, chvatně a prudce jako jarní bouře k horám, k horní Mži, kde mezi černými lesy, v kopcích i při černých slatinách a širých blatech skrývaly se dědiny Chlumčanska, páté župy v lučanské zemi.

---

[60] *hrad Vlastislavův, středisko Lučanů, stával na návrší nad řekou Oharkou bezpochyby v těch místech, kdež se později rozkládal župní hrad žatecký;

Jak tam zaslechli vojvodův rozkaz, jak posel tam blýskl jeho mečem, vstávali chutě, v divé radosti, všichni, každinký muž. Míry meče nedbali, ani jí nechtěli: že půjde každý, kdo může pro starost, pro mladost.

I chystal se osmahlý, divoký lid divokého zálesí, hned nechal role i lesa, a silné, upracované ruce chápaly se toporů, těžkých mlatů a snímaly veliké štíty, dobře žilované, tuho potažené zčernalými kožemi, i brali z bidel sokoly krvestřeby, rarohy, krahujce a na svory ve smečky poutali zuřivé psy vlčího plemene, uvyklé na krev a zápas s lítými dravci hlubokých hvozdů.

III

V nejzazším Chlumčansku stála mezi vrchy za rozlehlou slatinou, plnou ostřice a zardělého hnědého mechu, poblíže dlouhého lesa, v lípách a javorech malá dědina zčernalých plotů i tmavých roubených stěn. Na slehlé slámě střech bujel už zelený mech, netřesk i bejlí.

Žalanů nečetný rod tu již odstara sídlel. Straba, muž mladý a statný, byl toho času jeho hospodářem. Neměl bratří ani sester a ženu jednu, a ta byla z plemene Čechů. Straba si ji přivedl z jejich končin jako nevolnici, když byli Lučané naposled ve zbrani a leželi před Levým Hradcem. Zajatá Čechyně se mu tak zalíbila, tak jeho mysl zajala, snad nějakým kouzlem, že jí řekl:

„Tys plenice[61], má nevolnice, ale buď mou ženou.“

Poslechla, stala se jeho ženou, ale ve svém srdci nebyla spokojena. Stýskaloť se jí v odlehlé dědině, touha ji k domovu hnala, a hořko jí bylo, když vzpomněla si na hrůzy a zkázu, jež Lučané páchali v její vlasti. Než tajila žal a tajila hněv, a muž jí do mysli neviděl.

---

[61] plenice - zajatkyně;

Dobře však jeho macecha, již zanechal zemřelý otec, žena vysoká, zachmuřené tváře a šedého, přísného zraku, ne mladá již, však také ne stařena. Ta znala kouzla a čáry, vědma[62] a věštby.

Jakmile vojvodův rozkaz donesen v Žalanů samotu, chystal se sám hospodář na vojnu. Sňal ze stěny štít, býčí přílbu s železnou obručí, nabrousil meč, upravil šípy a dal novou tětivu pružnému luku. Mlat k sedlu přivěsil a vybral ve stáji nejlepšího z koní. Nebyl vzhledný ni velký, ne hladké a lesklé srsti, dost kosmatý, ale jako vlaštovka rychlý a tuhý na všecku slotu, na horko i mráz, na hlad i žízeň.

Mladá žena Strabovi v přípravách mlčky pomáhala; snesla mu huni a plášť, kožky na lýtka a vláčné řemeny, krmi do mošny, chléb a sýr, aby měl na cestu, nežli by dojel k vojvodovu hradu.

Ten den před odjezdem řekla potají macecha Strabovi:

„Přijď večer do úvalu, ale neříkej o tom.“

Když nastával soumrak, šel mladý hospodář, jak macecha řekla. Šel k lesu podél širé, tmavé již slatiny; v ní se černaly sem tam zakrslé olše i bahenní kleč a mezi černými trsy ostřice rděly se kaluže odleskem nebe. Bylo červeno; a větrno bylo, že od lesa zněl daleko hukot přes tmící se bažinu. A hlasněji ještě šerým oupadem[63]. Na jeho bocích trčely v chudé trávě skály jako rozmetané. Nad nimi, mezi nimi, porůznu rostly vysoké stromy, lípy, duby i prastarý jasan. Jejich rozložité koruny byly plny jmelí a za jeseně, v zimě černaly se jím jejich holé haluze.

V šerém tom úvale pod dubem při ohni na skále planoucím seděla Strabova macecha. Vlasy měla rozpuštěné, jen přes čelo a přes uši pod bradou bělal se jí pruh roušky.

Jak zhlédla pastorka, hodila divné koření do ohně, a čarujíc mocnými slovy řekla pak:

„Mha přede mnou, mha za mnou! Ať nás nikdo nevidí než běsí sami!“

---

[62] vědmo - předpovídání
[63] oupad - úval, strž;

Jen dořekla a hned se počal ouval plnit bělavou parou. Ulehla dolem, nesla se v kotoučích výše, po svahu, nad oupad, do korun stromů hlasno šumících, a když Straba k ohni přistoupil, zahalila bělavá mlha všecken ouval tak, že bylo vidět stromy jen jako stíny. Plameny plály jasně; v plné jejich záři stála macecha, hledíc šedýma očima upřeně na Strabu. A tu mu řekla:

„Nejsi mým synem, ale tvůj otec byl mi mužem. Proto jsem tě zavolala, abych ti dobrou radu dala, a sem, neb nikdo kromě tebe nesmí ji slyšet.

Věz, že marně pro vás kouzla strojím. České kouzelnice mají mocnější čáry. Těmi přemohly naše. A že nás přemohly, budete i vy přemoženi. Vaši bídu dobře zřím. Ach běda! Vás ubohých! Bohové vás do bitvy doprovodí, ale na pomoc se obrátí k nepřátelům.

Do pole pojedete, ale víc odtud neodjedete. Lučané jsou Čechům dáni. I vojvoda tam ostane, a všichni. Jen tebe smrt mine, jestliže učiníš, jak poradím. Slyš: Když začne boj, stůj tomu, kdo první na tě vrazí. Bodni ho oštěpem, života však nenič, ale obě uši mu uřezej, je uschovej, a vsedna na kůň, obrať záda. Třeskotu a ryku za sebou nedbej, nic se zpátky neohlížej a jen pospíchej útěkem. Tak sám jediný se zachráníš.“ -

Červeno po nebi zhaslo, rozlehlá bažina zčernala a zakrslé olše trčely z ní jak černé stíny. Jen ztrouchnivělé dřevo bezkoré vrby svítilo na břehu tichým, tajemným svitem.

Kolem šel Strba, domů z ouvalu. Zamyšlen, v neklidu kráčel rychlými kroky. Před ním dvorec jeho mezi velkými stromy byl temný v hlubokém stínu. Oheň již uhasí, ani svit louče se tam nerděl. Tma bylo a ticho; ale jak vešel do vrat, zaslechl zpěv.

To jeho žena zpívala, a podivný, jemu neznámý zpěv. Rázem však umlkla, jak ze šera vykročil, a neodpověděla, když se jí tázal, cože to zpívá a proč zrovna té chvíle.

IV

Strach padl na pražského knížete, když uslyšel, co se po Lucku děje, že tam Vlastislav sbírá vojsko. Neklan se bál a nezmužil se, ani když mu ohlášeno, že všichni rodové, všude po všem plemeni jsou popuzeni zpupností Lučanů, že všecka země je vzhůru a chystá se do boje.

Již zařinčela zbraň ve hradě a kolem na letenské pláni. Odevšad rozléhal se řehtot válečných koní i hluk vojínů a zpěvy. Ale kníže Neklan se choulil na hradě v nejzazší jizbě, všeho se lekaje. Nemohl se vzchopit, nevěřil, že by mohl nad Vlastislavem zvítězit. Marně mu přátelé domlouvali. Na nemoc se vymlouval, že běsové oslabili jeho tělo i kosti. Teprve když Čestmír, jeho příbuzný, junák urostlý, krásného těla, mu trpko vytýkal, že nejedná mužsky, že všichni jsou již do vojny uchystáni, že jenom na něj čekají a bez něho že pozbudou mysli, řekl Neklan:

„Nepůjdu, nemohu. Ale jdi za mne. Vezmi mou zbraň a zbroj i koně mého a veď je, ať věří, že vede je kníže.“

I vzal Čestmír knížecí zbroj, kroužkovou brní a kovovou přílbu cizího díla, pod ní kroužkovou kuklu přes uši a tváře, část přes bradu a hrdlo, i veliký štít kovem se lesknoucí, vzal na se knížecí plášť, vsedl na Neklanova bujného vrance a vyjel, provázen předními lechy, na Leten pláň, kde sešlo se vojsko.

Všichni jásali a zbraní řinčeli, když zhlédli knížete; hned počali se stavět v šiky, pěší i jízdní, v býčích přílbách nebo v kosmatých čepicích, s oštěpy v rukou, s praky, s luky a toulci plnými šípů s dobrými nálepy[64].

Zářícím vzduchem se míhaly blesky od lesklých hrotů i tasených mečů; i náušnice v uších přemnohých bojovníků se zaleskly na slunci míhavým třpytem. Čestmír na vraném koni přehlížel vojsko, když byl za všechny vzdal oběť bohům.

Jak mečem kupředu mávl a vzkřikl junáckým hlasem, vykročili. Země duněla pádnými kroky i dusotem koní a povětří se chvělo bojovným

---

[64] nálep - peří nalepené na zadním konci šípu;

křikem i zpěvem. Houf za houfem táhl před Čestmírem, muži všeho plemene, dle rodů i počtu i síly své.

I byly zástupy z mužů kolika rodů, byly i zástupy z jednoho rodu ve zbrani mocného i počtem hlav silnějšího, jenž táhl sám pod znamením svého rodu.

Tak Netvořící a Tuřané, tak Čjaradiců rod i Drahelčiců, jimž říkali Holonohy, tak Běchovici, Úhonici, tak Buděhostici a i Nahorubů rod, tak Žínané a Božkovici a nejudatnější a bohatstvím nejčelnější Vršovici a Munici a starého Těpty rod.

I táhlo vojsko „velikou cestou“ na Lysolaje a dál přes Kozí hřbety tmavých skal, a nechavše Levý Hradec vpravo, brali se chvatně proti Lučanům, aby stavili[65] jejich zádavy[66] a zhouby.

Ale když došli na Tursko, širou pláň, zastavil je Čestmír, neb doslechl, že se Lučané již blíží. Včas osadil nevelké návrší, odkud viděli nepřátelské vojsko, ano se blížilo jako černý mrak, veliké, silné, silnější, nežli bylo pražské. Vůdce však Pražanů nelekal se toho počtu. Stoje na vyvýšeném místě poblíže starého dubu, jenž o samotě tu rostl, promluvil ke svému vojsku. A vojsko naslouchalo, domnívajíc se, že slyší svého knížete.

„Hle, Lučanů pyšné plémě!“ mluvil Čestmír. „Co nám již mužů pobili, co dědin vyžehli, co žen a dětí odvedli! A zase již vypalují, zase nás hubí! Vyhladit nás chtějí a zotročit. Chtíce nechtíce, musíme se jim opřít, abychom uhájili rodin, abychom nezhanobili české země. My pro svobodu, pro poslední svoji spásu bojujeme. Raději tu kosti své složíme, neb hanby mít nebudeme, jako kdybychom utekli.

Nebudeme utíkat, zůstaneme, a já půjdu před vámi. Padne-li má hlava, nic se nelekejte, vpřed se žeňte, až zvítězíte. A zvítězíce, mne tu pak, v těchto místech, kdybych padl, pochovejte.“

I vzkřiklo vojsko v nadšení a po všech houfech volali:

„Kde padne tvá hlava, i své hlavy složíme!“

---

[65] stavit - zabránit něčemu;
[66] zádava - pustošení, drancování;

„Zvítězíme!“

„Lučany pobijeme!“ -

Zatím se přivalilo na Tursko Lučanů vojsko, jízdní, pěší, všichni dobře vyzbrojení, se štíty pevně žílovanými, mnozí v brních neb alespoň ve lněných prošívanicích[67], vše lid bojovný, zvláště Trnovanů rod i Žluticů i Radoniců, též Úhošťané, Chraberci a Trebčici a všech nejdivější ze zálesí Chlumčané v huních a kožešinách, v kosmatých čepicích, s hrubými oštěpy a těžkými mlaty. A mnoho psů vedli na svorách, vlčí, zlé ovčácké i hrubé vlkodavy[68]. Jiní nesli na ruce, na rameni dravé ptáky, sokoly krvestřeby, rarohy, káňata bělozory. Tak postavili se šikem po širé pláni tváří na poledne proti Čechům, kteří levým křídlem svého šiku osadili návrší k západu, pravým pak se opírali o lesnatá návrší nad chejnovskou dědinou.

I šel ohromný hluk ze všeho luckého šiku jako hřímání z mračen; přerůzné hlasy zuřivých zvířat, psí štěkot a lidský křik, rzáni koňů a troubení rohů, že hřmot ten se rozléhal daleko po Tursku poli.

Všem v čele jel hrdý Vlastislav v kovové přílbě, v plátkové brní, maje nahý meč v ruce. Jakmile zhlédl Pražany, a že neprchají, že stojí, zastavil své vojsko a ze třmenů k němu promluvil hlasem dalekozvučným:

„Vizte ty bázlivce zbabělé! Vršků se chytají. Ale nic jim neprospějí, neboť jsou slabí, slabší nežli my a bázlivé jsou mysli. Vidíte, jak se nás bojí. Tu v rovině se nám nepostavili, toho se bojí. Hned se dají na útěk, jakmile se na ně obořite. Žeňte na ně úprkem, prudce, aby byli zdrceni pod vašima nohama jako osení krupobitím. A psy vypusťte, ať se nachlemtají jejich krve, a ptactvo pusťte na postrach, rozplašte je jako holuby!“

Jako vystřelené šipky vyrazily smečky psů ze svor, vyrazily s divým štěkáním a letěly různobarevné, v strakatém proudu vpřed. V ten okamžik zašuměl nad Lučany mrak divokých ptáků. Pout zproštěni vznesli se do výše a v divé směsici letěli vzhůru v zmateném hemžení jako v sněhovém chumlu; a bylo slyšet perutí šum a skřehot, hýkání, křik.

---

[67] prošívanice - krunýř z hrubé, tuhé látky;
[68] vedli... hrubé vlkodavy - velké psy;

Stín padl na Lucké od živého mraku; padl, ale již dále se nesl po pláni, polem, jak ohromná černava hnala se povětřím vpřed tam, kde stál Pražanů voj.

Na zemi dole zuřivý štěkot a láni, zběsilý hafanů běh; v povětří šum a nesčetné hlasy, vše v pusté směsici, až zaléhal sluch. A za smečkami a dravců mrakem Lučanů válečný křik a troubení rohů, až příval divých těch hlasů a zvuků zalehl po širém Tursku.

Lučané zběsilí v divokém nadšení, po krvi dychtiví hnali se plání, a v čele Vlastislav vojvoda na koni s vlající hřívou, křiče, vpřed mávaje mečem. Kolem a za ním vojínů roje, všichni v zuřivém útoku hnali se zardělí, vyvalených očí, křičíce chraptivým hlasem.

Vtom Čestmír jak balvan, když bleskem odražen z hory se valí a všecko na cestě drtí a boří, pustil se z přívrší Lučanům vstříc. A za ním vojsko. Rod předháněl rod, ale v čele všech pořád jen Čestmír v knížecí zbroji. A již se srazili, a již se bijí, bodají, tepou, a Čestmír v nejhustším davu. Sekal a sekal a jako makovice padaly lučanské hlavy.

Vtom Vlastislav vyrazil z davu náhle jako blesk a rovnou se obořil na vůdce Pražanů. V divokém chumlu nastal jejich zápas, krutý a dlouhý. Rána na ránu, až pršely jiskry, až luckému vojvodovi vypadla uzda z ruky a z druhé meč. Z koně se kácel, sletěl zalitý krví a mrtev dolů mezi padlé a raněných tlupy, jež deptala kopyta koní.

Křik hrůzy a vzteku, křik divé radosti zahřímal kolem krvavou vřavou. Pražané novou silou udeřili, kupředu se probíjeli, a Lučanů voj se již kolísal, couval. V ten okamžik padl Čestmírův kůň. Než jezdec sám, vyskočiv na bystré nohy, dále zas bodal a klestil si cestu, chráně se štítem.

Již nejeden šíp mu vězel v kroužkované brní, již několik oštěpů trčelo v kožich černého štítu. A pořád lítaly šípy a kopí a nové se zabodly v štít prudkými ranami, až třásla se ratiště[69]. Než i ruka silného hrdiny se třásla zemdlena tíhou. Čestmír již křičel na vojíny, aby mu podali jiný štít. Již chtěl svůj odhodit, vtom zabodl se těžký oštěp do jeho těla, a vůdce vraz na

[69] ratiště - násada kopí nebo oštěpu;

zemi klesl se štítem na rameni, se zbraní v ruce, plný šípů a kopí vražedných uprostřed ukrutné seče.

Stalo se, jak před bitvou řekl. Jeho hlava padla, ale vojíni jeho, zuřiví tou ztrátou, hnali se divočeji vpřed a bili, nikoho neživili, až potřeli Lučany do jednoho. Dravé ptactvo se rozlétlo, zuřiví psi pobiti nebo se rozběhli, ale z Lučanů zůstali na krvavém poli všichni, i vojvoda, až na Strabu, jak macecha v úvale věštila.

Zpupnost Lučanů zkrušena, jejich síla zničena. Pražané jásali, ale jásání tichlo, jak pohlédli na mrtvého vůdce. Nesli jej ve zbroji a štít jeho plný oštěpů, nesli jej na chlomek, kde chtěl být pochován. A tam, kde přílbu mu sňali a zbroj, hlasně zahořekovali, když poznali, že to udatný Čestmír a jak se obětoval. -

I připravili hned hrob[70] na chlumu pod starým dubem, a když tělo v noci po bitvě spálili a pochovali, nasypali na hrob velikou mohylu a celé pak vojsko učinilo tryznu svému padlému vůdci.

Připravili medu mnoho, uvařili jej a potom sedli pít a pili na paměť. A přijel Neklan z pražského hradu a poplakal nad hrobem Čestmírovým. Když tryznu udělali a popili, vstalo všecko vojsko a vytrhlo do pole dál do lučanské země.

V

Na bystrém, nevzhledném koni uháněl Straba z krvavé bitvy. Hrot jeho oštěpu vlhký byl ještě krví, jak bodl hned na počátku boje prvního z Čechů, který naň vrazil. A dál se již Straba do boje nehnal. Uříznuv

---

[70] *připravili hned hrob - Místo, kde Čestmír prý byl pochován, je u samého Turska na přívrší, kde lid říká Na Krlíši. Za Hájka stál v těch místech dub, jemuž říkali "dub silného rytíře". Dobner pak vypravuje, že na polích u Turska viděl kus skály, která prý sem byla přivalena nad hrob hrdiny Čestmíra. Opodál, na jihovýchod od dotčeného přívrší, sluje jedno místo v polích Na zabitým. (Vysvětlivky k Jiráskově poznámce: Hájek - Václav Hájek z Libočan [zemřel r. 1553], autor České kroniky; Dobner - Gelasius D., 1718 - 1790, zakladatel kritického dějezpytu u nás; vydal latinský překlad Hájkovy České kroniky);

padlému uši, vsedl zas na koně, a nedbaje lomozu, křiku a troubení, ujížděl pryč, jak by ho příšery štvaly.

Tak uháněl do večera; v noci pak sotvaže koni oddechu popřál, již chvátal zase dál, v chlumčanský kraj polem a ladami. Dědiny, sídla, vše míjel, aby nemusil říci, že utíká z boje. I minul den, minula druhá noc, a když bylo na úsvitě po té noci, dojel na znaveném koni sám znavený v samotu svého rodu.

Dědina v šeru ještě spala a tmavé ještě byly staré lípy, za nimiž prosvitoval bělavý pruh východu. Jak Straba vjížděl do dvorce, potkal ženy vycházející z jeho příbytku. Lekly se, když ho spatřily, a smutně pak řekly:

„V neblahou chvíli jsi přijel."

Skočil z koně a hnal se do jizby, šeré ještě ranním soumrakem. Na loži u okénka leželo cosi pod bílou plachtou, dle obrysů ztuhlé, mrtvé tělo. A okenice byla otevřena na volnou cestu duši. Sotvaže dokročil k loži, strhl Straba plachtu. V bledém pruhu denního úsvitu, jenž chvěl se otevřeným okénkem, spatřil zsinalou tvář mladé své ženy. Oči zavřeny, vlasy v pramenech rozpuštěny a na prsou - sedlá krev, hluboká rána!

Nevěřil svým zrakům, trnul; vtom macecha stanula za ním jako přízrak, v bílé rouše, nehnutě, šedýma očima přísně hledíc na mrtvou.

„Odhrň jí vlasy!" řekla zachmuřeně.

Shrnul husté, krásné vlasy mladé své ženy nad pravým spánkem, polekán hrozným tušením. Shrnul vlasy a zhlédl tam krvavou ránu. A již chvatně odhrnul vlasy nad levým spánkem. A zase tam pahejl, krvavá rána.

Němý úžasem, rozčilen, chvatně otvíral brašnu a dychtivě vyňal z ní uši se zakrvácenými náušnicemi. Byly to ženiny uši, to nyní poznal; tak zvěděl, že ona to byla, jež ho v boji napadla, že chtěla ho zabít, a že ji zabil on sám. I mihlo se mu, jaká byla před jeho odjezdem, jak večer si zpívala tu divnou píseň.

„Tys to věděla!" vzkřikl na macechu.

„Ale ty bys byl neuvěřil. Byls v jejím kouzlu. Byla Čechyně a měla k nám záští. Pojď, obětuj v ouvale bohům."

A Straba, poničiv, aby mrtvolu vynesli ven za dědinu, zamračen, jakoby v děsivém vidění, šel k šerému úvalu za macechou.

Durynk a Neklan

Zármutek padl na luckou zemi. Jako těžký, tmavý stín na ni ulehl. Nebylo rodu, nebylo dědiny, kdež by neplakali několik mrtvých[71]. Všude v hoři a v pláči jmenovali Tursko pole, kdež zhynuli nejsilnější, nejudatnější z luckých mužů. Všude jich želeli, jejich smrti i toho, že těla jejich zůstala nespálena v poli napospas dravcům.

Se žalem strach přikvačil. Roznesla ť se letem novina, že Čechové vytrhli z Turska, že již přešli pomezí. Odtud šla hrůza po všech župách. Lidé prchali od hranic hloub do země ke hradům, k lesům a vyděšeni vypovídali, jak se teď Čechové mstí po všech dědinách.

Řeč ta nebyla planá a nešla jen z ustrašení. To svědčily za dne černavé sloupy a husté mraky požárů, za nocí zlověstné záplavy, jimiž se rděla nebesa. Dědiny hořely, než i nejeden lán hojného obilí zprahl v jezeře plamenů a vítr roznášel dým z něho i čpavý zápach daleko krajinou.

A nebylo obrany. Silní zůstali na Tursku. Nepřítel rychle postupoval a zabíral župu za župou. I prosili všude o milost, žalostivě prosili a vzdávali se pražskému knížeti.

Ten všude bořil hrady a v požeh dával, a nejprve Vlastislav hrad[72], pak jiné i pevné sídlo Vlastislavovo nad Oharkou v Lukách. Syna však Vlastislavova tam nestihl. Ale přišli a vyzradili, kde je, že se skrývá v chatrči u staré ženy, dále proti řece ve skalách. Ihned tam Neklan poslal své

---

[71] kdež by neplakali několik mrtvých - neoplakávali mrtvé;

[72] * Vlastislav hrad - stával na Litoměřicku, v okrese lovosickém. Vrchy Medvězí a Přípeť, uvedené u Kosmy, slují u Dalimila Přípek a Lovos. Hora Lovos, nyní Ovčín u Vchynic. Starověký hrad výše psaný, z něhož se valy zachovaly, stával nablízku vesnice Vlastislavi na návrší nad potokem. Novější dobou učiněny tam některé nálezy. Tak vykopána tam pravěká kovadlina aj.;

zbrojné, a než uplynuly dva dni, spatřil jediného syna Vlastislavova, sirotka mladičkého.

Chlapeček zlatých, hebounkých kadeří, jež čekaly na slavnost postřižin[73], byl pětiletý, dítě rozmilé. Když netuše svého neštěstí i nebezpečenství, stanul před otcovým nepřítelem, upřel na něj prostomile své oči jasného pohledu a poklonil se, tak jakž byl naučen.

I slitoval se Neklan nad ním, nad jeho věkem, osudem i nad sličnou podobou. Ani vlásku mu nezkřivil a nevzal ho ani s sebou do zajetí. Ve vlasti ho nechal, i v samé lucké župě, a hrad mu tam dal vystavět, aby měl vojvodský synek důstojné sídlo. Dragúš slul ten hrad[74]. Pevný však nebyl, neb schválně jej dal Neklan vystavět na místě přístupném, nezištném[75], aby se nestal Lučanům oporou, kdyby se snad někdy spikli a chtěli se v odpor dát.

Neklan se pak vrátil do Čech a slavně, s mnohou kořistí vjel na pražský hrad. Tu obětoval hojně oběti, velebě bohy, že mu dali vítězství, že je potřen hrozný nepřítel, na nějž jen se strachem myslíval, jak se probudil, za dne, i večer, když na lože ulehl, a jenž jako můra kazil mu poklid i spánek.

Lučanů hrdé plémě bylo pokořeno, a ten, jenž by nad nimi jednou byl panoval, Zbislav, synáček Vlastislavův, žil tiše, v ústraní, na hradě Dragúši. S ním tu přebýval jeho vychovatel, muž cizího rodu, Srbín, jménem Durynk, jemuž Vlastislav velmi byl důvěřoval.

I Neklan mu věřil a svěřil opět Zbislava i Dragúš hrad. Minulo léto, přešla jeseň, nastala zima. První po turské bitvě, první po smrti Vlastislavově. Dny se krátily a víc a více se zasmušovaly. A také mysl Durynkova. Neklidný chodil hradem, jako by nikde neměl stání.

Zlá myšlenka byla s ním všude jako stín a nedala mu pokoje. Ctižádost a lakota mu ji vnukly. Pořád se mu ozýval vnitřní hlas:

---

[73] *postřižiny - obřad staroslovanský. Chlapcům se v sedmém roce jejich věku stříhaly poprvé vlasy, na znamení přechodu z dětského věku do chlapeckého;

[74] *Dragúš slul ten hrad - stával asi na nevysokém ostrohu nad Oharkou v Postoloprtech;

[75] na místě přístupném, nezištném - nevýhodném;

„Zbav se toho chlapce, zbav! Neklan nemá jistě pokoje, dokud Vlastislavův syn žije. Ukliď toho synka, ulevíš knížeti a kníže se ti odmění, a hojně, hojně. Tento hrad, jejž spravuješ pro chlapce, bude tvůj vlastní a všechna krajina kolem. Budeš pánem a vladařem, a ne jen správcem a sluhou. Učiníš pražskému knížeti vděk, zbavíš-li jej toho chlapce nadobro, navždy -“

Tak mu šeptal běs, tak ho ta krvavá myšlenka mořila ustavičně a nemohl ji zapudit. Vracela se mu zas a zas, a nejvíce, když meškal o samotě. Než často, když i se Zbislavem seděl za zimních soumraků při planoucím krbu, chytlo ho náhle zlé myšlení. Chlapec pak žasl, co se děje, že se Durynk tak zamyslil nebo jinak na něj hledí jeho zelenavé oči zpod hustého obočí.

Hned se však chlapec upokojil, když vychovatel, vytrhnuv se z myšlení, pohladil ho po zlatých vlasech, když vlídně zas na něj promluvil.

Tak vlídně také vyzval jednou Zbislava, aby s ním šel dolů k řece, že budou rybičky chytat. I vyskočil radostně rozmilý chlapec a v čapce a v kožíšku vyběhl chutě ven. Durynk, maje zlý úmysl v srdci, vzal bradatici[76] a řekl, tou že vysekají kus ledu, aby mohli na rybky. Zbislav těše se poskakoval vedle něho. Šli k řece stezkou ve sněhu vyšlapanou. Bylo pozdě odpoledne a bylo jasno a mrazivo.

Pusto krajinou, ticho u řeky. Nehnutě stály na březích staré vrby, kleny i tmavé, košaté olše holých ratolestí. Jen drobounké šišky se na nich černaly nebo dole na sněhu, jenž se mihotal kmitavým leskem jakoby plný křišťálů. I vysoká, uvadlá tráva po břehu, i křoviny bělaly se a svítily blesky sněhových jehliček. Řeka mlčela. Na lesklém, zelenavém jejím ledu bělaly se chumáčky zmrzlého sněhu jako bílé květinky vodní. Sem Zbislav bujně vběhl, chtěl ke druhému břehu, stanul však, když vychovatel mu řekl:

„Postoj, až vysekám díru.“

---

[76] *bradatice - široká sekera, širočina;

A sekal. Chlapec zvědavě hleděl na každé seknutí, jak se led rozstřikoval, štípal a pukal, až se pak zamihla voda, až dobře bylo do ní vidět širokým otvorem. Tu Durynk lahodně pobídl:

„Ó, panáčku můj, podívej se, hle, jak plovou rybky pod vodou. Co jich je, jak se tam hemží!“

A chlapeček, důvěřuje, nic netuše, po pacholetsku sklonil kolena a kleče díval se dychtivě do vody po rybách. A jak se nahnul, jak níže naklonil kadeřavou hlavičku, dostal sekerou do útlého krku. -

Krev rozlila se po čistém ledu a bělostném sněhu. Durynk odhodil sekeru, vytrhl z mošny u pasu nůž a dokonal ohavné dílo. Pak chvátal pryč, odtud. -

V olších, ve stromech počalo se již tmít, za kmeny plál obzorem červený pruh po zhaslém dni. V tu chvíli teskného soumraku našli lidé na ledu chlapecké tělo bez hlavy. Po čapce, jež stranou sletěla, po kožíšku poznali, že to trup knížecího syna. Strnuli, zděsili se a hořce litovali nebohého chlapce. I odnesli jeho tělo na hrad.

Tam se však marně sháněli po Durynkovi. Řeklo se jim, že si před chvílí náhle dal osedlat koně a že na něm vyjel z hradu. Kam, nikomu neřekl a nikdo nevěděl.

II

Na pražský hrad rovnou zamířil. Když sem přibyl, seděl kníže Neklan právě v radě s lechy, Durynk, chtěje přede všemi svůj skutek oznámit, nečekal a vstoupil. Vstoupiv pozdravil, a když kníže překvapen jeho příchodem jemu pokynul, promluvil hlasem přede všemi:

„Býval jsem luckému vojvodovi věren, ale tobě, kněze, chci věren být více. Věř tomu a věz, že jediným seknutím sekery toho jsem dovedl, abys ty, kněze, abyste vy všichni bezpečně spali na obě uši najednou. Pamatoval jsem, že kdo chce v domu škody zbýt, nedá jiskře ohněm být. A tu jiskřičku jsem já předešel, uhasil, abych vás od budoucí zkázy zachránil.“

Rozbaliv uzlík, který pod paží měl, vyňal z bílé rouchy uťatou hlavu chlapcovu, zlatě kadeřavou; byla ještě jako živá, jediné že nemluvila. I položil ji na stůl před knížete a lechy a zvolal, ukazuje na hlavu:

„Hle, mstitel krve otcovy, který by vás jednou hubil, leží poražen bez vaší krve! Ten, věřte, kdyby byl došel mužného věku, mnohý z vás a z vašich měl by krvavou hlavu.“

Zhrozil se kníže, odvrátil tvář, zhrozili se lechové. Hlasy hněvu, hrůzy, ošklivosti zvučely síní. Až kníže pak povstav, hněvem zarudlý, jiskře očima, prudce k Durynkovi promluvil:

„Skliď z našich očí svůj dar, nešlechetníče! Komus chtěl posloužit? Mně? Což myslíš, že bych byl nedovedl učinit to, cos ty spáchal? A já bych byl svého nepřítele zhubil, ale tys zabil svého pána. Syna svého dobrodince, nevděčníku! Já ti ho zabít nekázal, ale abys ho ctně choval. Tys ho měl stříci, a tys takto s ním udělal? A tys odměnu očekával? Nuž udělím ti ji, a věru veliký dar tobě dávám. Věz: ze tří smrtí sobě jednu zvol, kterou budeš chtít. Buď po hlavě skočíš z vysoké skály, buď sám se oběsíš na kterémkoliv stromě, buď probodneš se vlastním svým mečem.“

Durynk jako sníh bledý vyslechl rozsudek rozhněvaného knížete, pak hlavu sklopiv zraky, bral se ze síně a třesa se povzdechl:

„Běda, toho jsem se nenadal. Běda!“

Ale nikdo ho nelitoval. I odešel Durynk z hradu a oběsil se na jedné vysoké olši, jež stála vedle cesty. Odtud té olši, pokud nebyla poražena, říkali Durynkova olše.

III

Za onoho času rozkládal se na Skalkách proti Vyšehradu posvátný starý háj[77]. V šeré jeho hloubi pod krytem mocných stromů stála na

[77] *posvátný starý háj - Starý dům na břehu Botiče pod Vyšehradem, ozdobený na svém průčelí málo vkusnými obrazy pěti pohanských knížat českých a knížete Vratislava a sv. Václava, stál dle pověsti na místě, kde bývalo pohřebiště pohanských knížat českých. Říkalo se tu Na hrobce.

omšeném balvanu mračná modla Morany, strašlivé bohyně, jež vodila lidi k věčnému prahu. V šerém tom háji i kolem něho volnou výšinou bylo pole její neúprosné vlády. Početné mohyly trávou zelené zvedaly se tu nad popely mrtvých.

Níže na svahu, opodál potoka Botiče, nad nímž se splétaly haluze košatých korun, byla menší „hrobka“; ale vzácnější popely skrývala.

Tu ve stínu šumících stromů odpočívali ve hrobech kameny obložených, pod nasypanou mohylou vojvodové země. Moudrý Přemysl, jenž zemi dav zákony a řád, první byl sem uložen, a všichni, jak po něm ze stolce knížecího zemi vládli: Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl. Tu pochovali také knížete Neklaná, když mu smrtí ztichlo srdce.

Pak sešli se lechové a starostové rodů v háji u Jezerky a zvolili sobě za knížete Hostivíta. Zvolivše vedli jej u hlučném průvodu na Vyšehrad, kdež jej posadili na knížecí stolec a knížecí, někdy Přemyslovu čepici na hlavu mu vstavili.

Když pak po letech sešel smrtí, uložili ho na dolejší hrobce vedle předků.

Pohřebiště obecné, "velká hrobka", rozkládalo se prý na Skalkách, na návrší, kde nyní stojí klášter Na Slovanech. Tam, kde prý stávala modla bohyně Morany, založil sv. Václav malý kostelík sv. Kosmy a Damiána, který podnes stojí před kostelem Na Slovanech. V nynější své podobě pochází ze 17. století;

POVĚSTI DOBY KŘESŤANSKÉ

Zřel jsem stíny zašlých věků...
Vrchlický

Umlká pověst o časech prvních let, zanikl pramen báječných zkazek z pohanských věků.

Nový čas nastal a s ním nové a divné příhody paměti hodné. Nový čas nastal, to jak přišli předchůdcové země křesťanské. Přišli jako záře denní před svitem a vyjasnilo se po nich, neboť přinesli poznání jediného Boha.

Zpěv zazněl z hlubin tmavého hvozdu od moravské strany a rozléhal se z mrákavy lesů slovanským hlaholeni:

„Zvolejme k Bohu a spasiteli našemu, předcházejme tvář jeho v hlásání -

Zazpívejte Hospodinu píseň novou, zazpívejte Hospodinu, zvěstujte v národech slávu jeho -“

A hle, z pomezného hvozdu u zemské brány, kudy se chodilo do Moravy přes Litomyšl hrad a Hrutov hrádek, Trstenickou cestou vyšli knězi jediného Boha, Metoděj biskup a s ním druhové jeho a žáci. Ten již prve s bratrem svým Cyrilem, mužem svatým, probral rádlem slova ouhor srdce pohanů v moravské zemi a v slovenské a zašíval pšenici svatého učení a dobrých skutků.

Ten tedy přišel k Cechům od Moravanů, kteříž se Moravany nazývají od země své; řeč jejich však i Slováků řeč jedna byla, tak jako v české zemi, neb jednoho národa byli.

A Metoděj arcibiskup, ze slavného Velehradu přišed, požehnal české zemi na jejím prahu a začal hned s dílem božím tu při mezích země, na Litomyšli hradě i v podhradí. Odtud pak šel s kněžími dále do kraje a všude hlásal a učil a vykládal slova knih i jejich rozum.

A byli rádi Cechové, že slyšeli veliké skutky boží svým jazykem, a hrnuli se ke kazatelům a k Metoději, v němž hořela pravá láska Kristova a čisté milování; a poslouchali jej, když hlásal:

„Pokropím vás vodou čistou, a očistíte se od model svých i od hříchů svých, a jediný Bůh slituje se nad vámi a pohrouží hříchy vaše v hlubině-“

Líbila se jim jeho řeč a učení i zpěv jeho knězi, i dávali se křtít, jak byl již učinil kníže Bořivoj a manželka jeho Ludmila, dcera Slavibora, vojvody pšovského, a shromažďovali se, když knězi sloužili Bohu hlaholen slovanským, neb měli v slovanském jazyce evangelia i žaltář a ostatní knihy.

A tu lidé zkroušeně se modlili a v srdečné pobožnosti zpívali, jak je knězi naučili, „Hospodine, pomiluj ny!“ a jiné písně.

Kdekoliv se svatý apoštol déle zdržel kázaje, všude zakládal kostelíky k slávě boží na paměť Klimenta svatého. Z těch první založil v Litomyšli na knížecím hradě, ten první ke cti svatého Klimenta vysvětil. Druhý pod tím jménem v Hradci nad Labem; třetí byl založen na Sadské, čtvrtý na Vyšehradě a pátý na Levém Hradci.

Svatá zář pronikla hustým pomezným hvozdem, a svítíc po vší zemi, vnikala do šera pohanských tajemných hájů. A ty hynuly. Přicházeliť lidé nové víry, poráželi je, káceli v nich modly, rubali posvátné stromy v poli a v úvalech upálili je ohněm.

Hubili je a poroučeli, ať nikde nepozdvihují novorozených dětí nad zažehnutým ohněm a neobětují duchům ohnivým, ať jich neprosí, aby tomu dítěti byli nápomocni až do jeho smrti. A poroučeli, ať nikdo již neobětuje běsům a zlým duchům, ať nikdo nepochovává svých mrtvých v hájích a v poli a tryzny ať nikdo nekoná na rozcestích a troj cesiích pro odpočinutí duší; ať nes trojí her v škraboškách nad mrtvými a prázdných stínů ať nikdo nevolá -

I skácena Perunova modla z Vyšehradu, přestala úcta strašné Morany[78]; mračná její socha v háji na Skalkách stržena a káceny a ničeny modly mnohé.

Mizeli bohové lesní, vodní, větrní i temní; truchlili pro ně mnozí, kteří se jich nechtěli odříci ve vodě křestu. Nejvíce čaroději, hádači a kouzelnice. I utíkali se dále mezi lesy, do skrytých údolí, pod hory. Tam odnesli dědky a modly, tu se jim klaněli, oběti přinášeli a kleli nového Boha.

Ale ten byl silný.

Mocně zněly hlaholy zvonů do širých krajů, dál a dále hlasněji zvučely zpěvy v posvátném, jímavém šeru božích církví[79] a okrouhlých kostelů pod modravými oblaky vonného kadidla, před oltáři skvělými malbou na zlaté půdě i bohatou řezbou v záři švec.

Nový svět nastal a s ním nové a divné příhody paměti hodné. A již také minuly a staré jsou i o nich zprávy.

Ó moji milí bratří a synové a dcery české země, slyšte je. Slyšte, co se zběhlo od těch časů, co u nás počalo dílo svatých bratří, jež velebí všecko české plémě a Slované všichni.

Slyšte o knížatech a králích moravské a české země, o hrdinách našeho rodu, o lidu, slyšte i o mateřském sídle, matičce zlaté Praze. Vězte, co letopisec zapsal pro vaši i budoucích paměť, i co přecházelo z pokolení do pokolení v živé knize, v paměti lidu.

Aj, počněme dávné ty zvěsti.

---

[78] úcta strašné Morany - uctívání, kult;
[79] *církve - dřevěné kostely;

O králi Svatoplukovi

Lid v chrámě velehradském po kázání dopěl; poslední zvuky pobožné písně vyzněly, zraky všech se obracely k oltáři. Nastala chvíle svaté mše, kterouž měl sloužit sám arcibiskup Metoděj. A slavně sloužit; bylť veliký svátek, zasvěcený den svatých apoštolů Petra a Pavla.

Již planuly svíce na oltáři, již chvíli hořely, ale Metoděj nešel. V kostele čekali a potichu se modlili. Chvíle za chvílí ubíhala. Slunce již vysoko vystoupilo, již padly jeho paprsky do oken kopule, již zašlehly dolů zlatým proudem do lodi chrámové. Vše se rázem vyjasnilo, stěny, obrazy svatých na zlaté půdě, hlavy věřících, žen i zarostlých mužů i starců, i plavé prameny dívek a dětí.

V jasné té záplavě zemdlely zarudlé plameny švec, které již hrubě ohořely. Již šepot zavanul kostelem, tlumené hlasy, již se tam ohlíželi, hlavy sestrkovali, tiše mluvili a se ptali, co se děje, co se stalo. Tak šeptem se tázali, a šeptem spěla odpověď po všech prostorách svatyně: že arcibiskup čeká na krále, že král mu vzkázal, aby hrubé mše bez něho nesloužil, aby na něho čekal, až přijde.

„Kde je? Kde je král?“

„Proč nejde?“

Ptali se všude a všude pak žasli a trnuli, když kdosi oznámil, že na hon, dnes ráno, před svítáním že si král vyjel na hon s četnou družinou a lájí. Na hlučný hon v takový posvátný den!

Pak rázem umlkli, když se pojednou objevil velebný Metod. Nastávalť již polední čas, a svaté mše déle již odkládat nebylo možná. S arcibiskupem vstoupili k oltáři knězi, diákoni[80], všichni v bohatých kostelních řízách. I začal arcibiskup bohoslužbu; diákoni a knězi přisluhovali, kadidlo zapálili, zpěvy zapěli a zpívali.

A lid, kleče i stoje, maje sepjaté ruce, hleděl na krásu oltáře v plné záři švec, v nichž také se třpytila kněžská roucha i řezby i obrazy,

---

[80] diákon - jáhen, katolický duchovní nižšího svěcení než kněz;

naslouchal modlitbám a kněžskému zpěvu, hlaholil pod klenbou sborem i různo. A všichni rozuměli čtení Písma, modlitbám, zpěvům, každému slovu a jati vroucí, srdečnou zbožností jako u vytržení povznesli mysli své k Bohu. Na krále zapomněli.

Vtom zalehl do chrámu ohlas pustého, temného ryku, zmatený halas, divá směs zvuků a hlasů, jež kvapem, letem se blížila, rostla jako lomoz vichřice. Ryk a divoký křik, troubení rohů, štěkot psů a řehtání koní. Již před samým chrámem ta bouře zahučela, již na prahu, již pod klenbou hřmí, již hrnou se strůjci této bouře chrámovou lodí, přímo k oltáři. V čele všech král Svatopluk s čapkou na hlavě a s mečem v ruce, za ním lovecká družina se psy.

Umlkli knězi, lid strnulý ustupoval, choulil se, tlačil se ke zdem a sloupům. Král však, nedbaje nikoho, mávaje nahým mečem, hnal se k oltáři a křičel divě na arcibiskupa, proč nečekal, proč šel k oltáři, proč nečekal. Ale u stupňů oltáře zarazil prudký krok a planoucím zrakem hleděl, když stanul tváří v tvář svatému muži.

Ten, stoje proti němu, pravici vztáhl.

„Ni o krok dále!“ zvolal u svatém hněvu, „ať Bůh tě na místě neztrestá! Ďábelskou pýchou jsi posedlý. Tvé libovůle mám být více poslušen nežli zákona duchovního. A zneuctils chrám Hospodinův! Proto zůstaneš v zlořečení a Bůh tě poníží!“

Král, rudý po líci, hrdle, hněvem již lítý a slepý, řečí tou jako udeřen a pohledem, velebou přemožen, zarazil se, meč sklonil, váhal, pak obrátiv se, pádil z kostela ven a za ním hlučící lovci a láje[81].

Ale jak přišel do svého hradu, znovu ho posedly pýcha a vzdor. Nechtěl uznat svého provinění a styděl se i hněval, že se dal slovem a pohledem biskupovým tak přemoci. I poslal hned k němu a vzkázal mu, aby již před jeho oči nechodil. Svatý muž tak učinil a hned se vydal z Velehradu na apoštolskou cestu po krajinách, jichž byl duchovním

[81] láje - smečka psů;

správcem a vůdcem, a všude kázal, křesťanskou víru rozmnožoval a utvrzoval. A tak činil až do své smrti.

Ale král zůstal tvrdý proti němu po všechen čas a zapomněl nevděčně, co svatý ten muž pro moravskou říši učinil, že jí přinesl světlo pravé víry, že obětoval jeho lidu všechno své dílo, všechen svůj život. Ano ještě ho stíhal a rušil jeho řád slovanský na radu jeho nepřátel z Němec.

***

Svatopluk však bez trestu nezůstal; slova Metodějova se vyplnila. Opustiloť štěstí mocného krále, jenž zůstal v zlořečení; z kolika stran vojensky na něj táhli a na jeho lid: Uhři, Poláci, Němci a také Čechové se bouřili a nechtěli mu být poddáni. Všichni jeho zemi moravskou hanebně drancovali a hubili.

Král napínal všechny své síly, aby se ubránil tolikerým nepřátelům, aby odvrátil ty svízele od své říše. Než bouře za bouří šla, rána za ranou a zhouba ustavičná.

I prohlédl král a poznal, že již naň přišlo boží dopuštění a že všecko to neštěstí se děje zemi jeho jenom pro něj, pro jeho pýchu a zpupnost. A tu často mu přicházel na mysl biskup Metoděj, proti němuž se tak provinil. Vzpomínal na něj a lítost ho pojímala.

Zasmušoval se v duchu, když slyšel, že nepřátelských spoust přibývá, že země víc a více hyne, když nářek poddaných zevšad se již rozléhal a svíral srdce. Proto povolal lechy a přední zemany, své rádce, a ptal se všech, co má činit. Než oni žádné rady proti dopuštění božímu mu dát neuměli.

Tu, když ta rada, již svolal ve svém vojenském ležení, navečer skončena, odebral se sám, zasmušilý a smuten, do svého stanu. A více ho pak dvořané a nikdo již nespatřil. Okolo půlnoci vyšel opět ze stanu, to stráž viděla, vsedl na koně u stanu přivázaného a jel tiše spícím táborem. Nikdo si ho nevšiml, stráže pak, jež na kraji ležení stály, poznavše ho ne vzkřikly na něj; uctivě ho pustily, ač jim bylo divno, nač tak pozdní dobou vyjíždí.

Nikdo netušil, že již dlouho neměl klidu a spokojenosti ve vší slávě a moci, jak ho svědomí tížilo, že se tak obořil na velebného dobrodince moravské země, že rušil jeho řád a obřad. V bezesných nocích zkroušeně přemítal na mysli, jak by se kál. Až té chvíle se rozhodl, že se vzdá toho, co jej k té zpupnosti zavedlo, královské moci a slávy, že nechá všeho, vojska, dvoru a sluhů, pokladů i krásné zbraně, vší moci, kterou hřešil, že opustí vše, aby zbavena byla moravská země neštěstí a trápení, jichž pro něj zakoušela.

I vyjel pryč z ležení a jel pustou nocí, až dojel najedno místo na stráni hory Záboru, kdež všude se černaly rozlehlé, neschůdné hvozdy a kde předtím tři poustevníci vystavěli s jeho podporou kostel.

V tom černém lese, na odlehlém místě mezi stromy a houštím, probodl mečem hruď svého koně a pak zahrabal ten meč zardělý krví věrného zvířete. Bezbranný bral se pak dále tmavým hvozdem neúnavně, modle se, až za ranního svítání přišel k těm poustevníkům.

Tentokráte nevěděli, kdo je, ani netušili, neboť ho nikdy předtím neviděli a sám se jim poznat nedal. Než že chtěl jako kajícník odevzdat se službě boží, postům a pobožnosti, přijali ho mezi sebe, a Svatopluk, někdy král moravské říše, byl pokorně poslušen prostých poustevníků. V roubené chudé chýši, v drsném řeholním rouše žil pán, jenž se kdysi odíval sobolinou a drahými sukny a bytoval v rozlehlých, nádherných síních královského Velehradu.

Pokud byl živ, zůstal nepoznán ode všech. Teprve když cítil, že se blíží hodina jeho, sám se mnichům vyznal a pověděl, kdo by byl a proč sem přišel. A hned umřel jest.

O králi Ječmínkovi

Když Svatopluk král tak beze stopy zmizel, pomýšleli na Moravě zvolit sobě jiného panovníka. I hledali, kdož by vladařského stolce byl nejvhodnější.

Toho času žil v Přerovsku na hradě Chropíně zeman, pán rozlehlých statků, muž bohatý, u pánů a zemanů vážený, od poddaných milovaný. Vládl jim lidsky, a maje dar ducha, soudil moudře a spravedlivě. A tak si řekli páni a zemane:

„Nač jinde vladaře hledat, když ho máme mezi sebou!“ I zvolili chropínského pána všichni jednostejně, bez sporů a různic, a jejich volbu chválili po vší zemi a radovali se z nového krále.

Ten, aby poznal všechny končiny své moravské říše, objížděl zemi; všude ho vítali s mnohým plesáním a velikou slávou, ať jel na poledne končinami, kde réva zrála, ať požehnanou Hanou, ať na půlnoc i východ i západ dolinami mezi lesnatými kopci. Všude se mu chtěli zachovat; páni a zemane předháněli se o jeho přízeň, lahodili mu, lichotili, dary nosili, radovánky strojili a hlučné hody. Když se pak vrátil na chropínský hrad, zastesklo se mu. Zdál se mu příliš tichý a jako pustý, nic ho tu netěšilo, ani oddaná příchylnost jeho něžné, líbezné paní. Toužilť po hřmotné zábavě. Proto poručil dvořanům, aby vystrojili hody a pozvali k nim hojné a vzácné hosti.

Páni a zemane v bohatých sukních kožešinou lemovaných, s lesklými šavlemi a meči u nádherných pásů, v drahých čapkách s volavčím peřím sjížděli se do Chropína na pěkných koních v krumplovaných[82] pokrovech[83]. Sjížděli se ze všech končin země, že jim sotva stačil hrad a že čeledi jejich a koňstva bylo plné městečko. I byly na hradě hody, bylo veliké veselí, a ne jednou, ne dvakrát. Přes tu chvíli se panstvo sjíždělo po vůli pánově,

---

[82] krumplovaný - vyšívaný zlatem, drahokamy, perlami, sklíčky nebo plíšky;
[83] pokrov - pokrývka;

besedovali, zábavy strojili, nákladná sedání, a pokaždé dlouho hodovali a pili a pili.

Když se dělný lid navečer z pole vracel, hřmělo na chropínském hradě veselí; zvučely číše, strany a zpěvy při záři pochodní a svící. A když lid pospav po lopotné práci, záhy zrána se bral zase na pole, bylo na hradě ještě hlučno.

I hleděli vážně k panskému sídlu, starostně mluvíce, jaká to správa a co z toho bude. A pokaždé vzpomněli předobré paní králové. Litovali jí z té duše a povídali si, co zkouší, jak dobrá ta paní všecko to těžce nese a jak se straní radovánek, hodů, jež se jí oškliví.

Lid se nadarmo nestaral. Králi již nestačilo ani jeho vlastní, ani královské jmění na takové hospodářství. Proto se jal ukládat veliké daně, nové a nové, větší a větší, a ukládal berníkům, ať žádnému nic nepřehoví, ať třeba i tisknou, když by poddaní nechtěli platit.

Již nehleděl lid k chropínskému hradu vážně a s obavou, ale s hněvem a záštím, a již pronaříkali krále a kleli mu. Jen o králové se řeč neměnila. Ba ještě s větším pohnutím o ní mluvili, jak za lid u krále prosí, oroduje, aby ho tak neutahoval, netiskl.

To pravdu mluvili; žádný však neviděl slz, jež králová o samotě, potají v hořkém pláči proplakala, nikdo neslyšel, jak králi z úzkosti o něho a z lásky srdečně, mírně domlouvala, jak se král na ni osopoval, jak hrabě odbýval, jak se sklopenou hlavou, všecka se třesouc, vycházela a divže neklopýtla, jak se jí tmělo v očích hanbou a slzami. Až jednou král, když opět uložil novou berní a králová zase za lid prosila, tím popuzen, ve vzteku vytrhl meč a hnal se jím po své manželce tak prudce, že div uklouzla ze dveří ven.

V tom divokém hněvu poručil král, aby ji té chvíle hned vyvedli ze hradu, aby ji neměl ani na očích. A když vyhlédl oknem k bráně, děje-li se po jeho rozkazu, a když spatřil ubohou paní, chytl ho nanovo takový vztek,

že výraziv z komnaty, hnal se za ní s dobytým mečem[84]. Ale králová ho zahlédla včas.

Než nikde neměla zastání, nikde ochrany. Ve smrtelné úzkosti hleděla kol; nikde však útočiště. Jen lán dozrávajícího ječmene stál u cesty, lán širý a požehnaný, jenž svítil se na slunci krásně bělavý v ourodě bohatých klasů, v záblescích nesčetných vousin.

Vraz pohnula se tichá hladina širého lánu. Klasy se rozhoupaly a nad nimi se míhaly zlaté královniny vlasy. Prchala ječmenem, až pojednou v něm zmizela, zapadla jako ve zlaté tůni. A hned se zase ztišily vlny po lánu, hladina ječmene se zavřela, byla tichá jako v bezvětří; král doběhnuv darmo se ohlížel, kam zmizela jeho paní.

Ji našly pak vesnické ženy a vedle ní děťátko, jež se jí tu narodilo. Odnesly je do vsi, tam je pečlivě ošetřovaly, a královu synáčku daly jméno Ječmínek na památku toho, že se narodil v ječmenu. Král se však o tom útulku dověděl, a nemaje lítosti ani se svým dítětem, dal manželku i syna pryč odvést. Žoldnéři je zavezli do odlehlé končiny nějaké. Kam, nikdo nezvěděl. Ale králi pak nešlo z mysli, co se stalo. Často vídal usouzenou tvář své líbezné paní a často vzpomněl na jediného synka svého. To nejčastěji, když nabaživ se hostí, kvasů a pusté rozkoše, hledal samotu.

A pak ho pojalo takové teskno, že poslal posléze pro manželku a dítě, aby se vrátily k němu na chropínský hrad. Poslové přišli, ale sami a vyděšení, a král ustrnul, když uslyšel, že paní králová i králevic zmizeli z toho úkrytu a že nikdo, nikdo neví, kam by se poděli.

Král ihned poručil ztracených hledat. První se na hledání vydali Chropínští a z Přerovska všeho, a všichni ochotně, rádi, neboť šli pro milou královnu. Také král vyjel s družinou pátrat po své rodině. I jel tam onam, neminul žádné končiny své říše, projížděl krajem, projížděl horami, po dědinách se sháněl, po hradech, po lesích hledal i slujích, až dojel do širého, tmavého hvozdu na hoře Záboru.

---

[84] s dobytým mečem - taseným;

Tam zahlédl u černé jeskyně starého poustevníka, zarostlého bílými vousy. I ptal se zbožného starce, neví-li o jeho paní králové a synu Ječmínkovi. Vstal poustevník, a stanuv proti chropínskému pánu, přísně na něj hleděl jako soudce a prorocky k němu promluvil:

„Pro své hříchy a viny nejsi hoden své ušlechtilé manželky a svého syna. Ten napraví, co jsi pokazil. Jako ty jsi zkázou moravské země, bude on jejím požehnáním a spásou. Jako tobě klnou, jemu budou žehnat. Věz, že ho nenajdeš ani neuvidíš. Zjeví se a přijde, až vlast moravská bude nejhůře sklíčena svými nepřáteli. Až se bude zdát, že nastává zhouba jejímu lidu, tenkráte přijde Ječmínek s velikou mocí, zazené nepřátele a osvobodí Moravu od cizího jařma. Ale ty jdi a čiň pokání!“

Zdrcen na mysli vrátil se král na svůj hrad. Poznal svou vinu, svědomí ho soužilo a touha po manželce a dítěti ho mučila. Jako mrak chodil chropínským hradem; lidem se vyhýbal, samotu hledal, až pojednou si sezval zase dvořany, hosti a hýřil. Než veselý ryk cizích ho neutěšil. Naráz nechával tabule, nechával hostí a bez klidu těkal za noci síněmi, nádvořím, až jednou zoufaje skočil v bezednou studni hradskou.

II

Věštba poustevníkova o synu chropínského pána letem se roznesla moravskou zemí a lid nepřestal čekat na krále Ječmínka. V chropínském zámku měli pro něj stůl stále prostřený a pokoje uchystány, jako by měl každé chvíle přijít.

Čekali krále Ječmínka, čekali i hledali ho, Chropínští, z Přerova města, Žalkovští a jiní po všem Přerovsku. Každým rokem se shromažďovali po městech a dědinách, i zástupem táhli se zbraní v ruce krajinou, dědinami, poli a lesem hledat žádaného, touženého krále Ječmínka, naději lepší budoucnosti.

Když bylo hůř a hůře, když poddaný lid za pozdějších věků sténal v robotě, utěšoval se králem Ječmínkem, věštbou o lepší budoucnosti. Když

pak za císaře Josefa poddaným značně uvolněno, počínali všude po dědinách věřit, že přišel zaslíbený král Ječmínek, že nastává toužená doba, kdy bude robota úplně zrušena a plná svoboda všem dána. Proto také lid ani neuvěřil, když došla novina, že císař Josef umřel.

Že je živ, takové přesvědčení se v lidu ujalo, a že se jen ukryl před pány, kteří nepřáli uvolnění selského lidu, že císař mešká v přestrojení mezi lidem a obchází dědiny. A říkali mu zase Ječmínek.

To byl nový král Ječmínek.

Ale vrchnostem se nelíbil. Páni se ho báli a tušili, že v jeho jménu obcházejí dědinami nespokojenci, kteří lid štvou a pobuřují. Proto ho stíhali; za starodávna konalo se hledání tajemného toho krále ve všech obcích celého panství, a to v noci, všude v stejnou chvíli.

Vše, co bylo v panských službách, myslivci, hajní, myslivečtí mládenci, písaři z kanceláří, vrátný, mušketýři, všichni se rozešli se zbraní po osadách a prohlíželi dům od domu. Rychtář a konšelé musili jim být nápomocni. A když v každém stavení vše bedlivě prohlédli, v jizbě, v komorách, ve sklepě, na půdě, a když tak celou vesnici obešli, zastavili se v hospodě, aby se posilnili na panské útraty.

Toho však, kterého stíhali, Ječmínka, nikdy nestihli. Ten chodil tajně mezi lidmi dál, tak lid věřil, a utěšoval, že roboty přestanou, že bude všem dobře. V každé obci měl svého známého souseda nebo dva. K těm chodíval na besedu, a to vždy v noci, když čeleď už spala. Přišel znenadání (byl prostředního věku a postavy dosti vysoké), v plášti z modravého sukna, s čepicí na hlavě, v dlouhém kabátě, maje modravé nohavice do bot.

A ty se svítily vždycky jako zrcadlo, třebaže pršelo, jen se lilo. A sám byl za deště také suchý, na plášti, na čepici ani krůpěje. To ho ten plášť tak chránil, že nezmokl, a také jinak: že nemusil spát ani jíst a ani pít a že žádný ho neviděl, leda ten, kterého chtěl, aby ho viděl.

Za tmy se zjevil, přišel zavřenými dveřmi, usedl za stůl, pohovořil, přeptal se svého známého souseda na všelicos, a nejvíce na to, jak se nakládá s lidem na robotách. Pověděl, že přijdou ještě hrubé platy na

sedláky, že se bude platit daň ze všeho, i z koštěte. Ale to že bude to poslední, pak že ty nekřesťanské platy přestanou; i roboty že vezmou zasvé.

Tak pohovořil, poseděl, chleba však neukrojil, náhle vstal a zas odešel jak přišel zavřenými dveřmi, a nikdy neřekl, kam jde. A nikdy také nezůstal u nikoho na noc. A zase putoval sám tmavou nocí, zahalen čarovným pláštěm, těšitel lidu, putoval mokřinou, blátem, cestou necestou, klidný a jistý, nelekaje se svých pronásledovatelů.

Nejednou je potkal, když šli se zbraní chytat ho a vázat. A on šel vedle nich svou cestou dále, král Ječmínek, všech utiskovaných živá útěcha, všech věrných vtělená naděje a víra v lepší budoucnost moravské vlasti, naděje a víra, jež přetrvala bouře věků, jež se nedá udusit, neutuchne a bohdá nezklame!

Praporec svatého Václava

I

V létě zima byla.

To léta od narození syna božího po tisíci, po stu, po dvacet pátého, kdy června měsíce po slavnosti sv. Ducha napadlo sněhu v české zemi a líté mrazy uhodily, takže na mnohých místech stromoví vyhynulo a v horách potoky přemrzly, a ne tenko, ale tlustým ledem. A věc divnější: když pak nastala pravá zima, když všecko bylo sněhem zaváto, letní bouře děsily lidi. To téhož léta řečeného, již koncem jeho, kdy mnozí zaslechli hřímání a viděli znamení blesku před Narozením Páně, v čas adventní, a jiní o Štědrém večera. Silně se pak blýskalo v noci dne sv. Štěpána prvomučedníka.

A jen se pak obloha opět zasmušila a visela nízko a těžko, sněhu plná, nad zimním krajem, a již zase ozářila se oslnivými blesky; to drahého dne po Novém roce, zrovna při rozednívání. Tu se nebe zas otvíralo a zsinalé, rudé blesky míhaly se ráz na ráz, až přecházel zrak.

Lidé se křižovali, o zlých znameních, o vojně mluvili, zeť jistě bude. Jak by nebyla, když se v knížecím rodě krutě zase přeli. Šly noviny zavátým krajem, šly na hrady a hrádky, do podhradí, dědinami, po klášteřích, že olomoucký kníže Otík, jemuž říkali Černý, ujel do Bavor, do Řezná, k německému císaři, nepřeje bratranci Soběslavovi knížecího stolce, na který byl Soběslav povýšen láskou národa.

Všude opakovali, všude vytýkali, že Ota, sám přirozený Čech, je hrubě nevěren svému jazyku, že dvoří císaři, že ho prosí o pomoc, jeho i německých knížat, že jim slibuje vše, čeho by jen žádali, jen aby ti cizozemci vytrhli na Soběslava a Čechy. Všude čekali, že se tak stane, neboť věděli, že se nedají Němci dlouho zvát, že se poženou do Čech za peníze a za poddanský Otíkův slib, a též aby se kořistí obohatili. Všem se pak pohnula žluč, když slyšeli, že císař Lotar zpupnou řečí pohnal knížete Soběslava na soud, aby se zodpověděl, jakým právem přijal knížecí důstojnost v Čechách, tu že jenom on, císař, má právo udílet; ať tedy přijde a zodpoví se před německým soudem, sice že ucítí moc a meč císaře svaté římské říše. -

Ale všem se v očích zajiskřilo a v radostném souhlase pokřikovali, když zaslechli, co jejich kníže, co Soběslav vzkázal do Němec: že doufá v milosrdí boží a v pomoc svatého Václava i Vojtěcha, že česká země nebude dána v moc cizincům.

„Nebude! Bohdá nebude!“ všude volali hlasem, rozhodně a chystali se na vojnu. Pomýšleli, že vypukne až k jaru, až sejdou sněhy a povyschnou cesty.

Znamení blesků nesvítila nadarmo. Ale vtom za jasné, mrazivé noci ukázala se pojednou na nebi zlověstná hvězda vlasatice. Tiše, hrozivě svítila mezi drobnými hvězdami, v neklidném, třpytivém jejich svitu. Zraky

všech se k ní obracely, všude se starostně tázali, co ta ještě přináší, co znamená. A nazejtří přiletěla zpráva od Krušných hor a udeřila jako hrom zčistajasna: že Němci již pole sbírají, že císař nebude do jara čekat, že teď už se chystá do Čech.

Od Krušných hor k Šumavě, po jihu země, dolů až k Vitorazi, na východ až k polským hranicím, jichž střežil hrad kladský, na půlnoc k lesnému valu hor Krkonoší a dál až do Žitavska[85], až po Kámen nad Labem, po vší české zemi i po Moravě nastalo horečné pohnutí, válečný ruch, náhlé a kvapné přípravy. Nikdo nedbal mrazů i toho, že chumelice zavívají cesty. Nepřítel se chystal na vpád do země, bylo třeba ji hájit. A kníže volal do boje, milý kníže Soběslav! Již táhl z Moravy, kde se ujal Otíkova podílu, a všude volal do zbraně.

Slyšeli, jak u zemské brány v Litomyšli pod lesem, jak v Chrudimi, jak v Sadské i jinde, cestou i mimo cestu, v kostelích se modlil, jak s lidem se pomodliv, k němu mluvil, aby se nebáli, aby se chystali mužsky, že Bůh nedá potlačit dobrého práva, že on, kníže, císaři povolit nemohl a nemůže, to pro čest země a svou, a všude nadšeně opakovali, co řekl županům a zemanům na pražském hradě: „Raději bych viděl zhoubu všeho svého rodu nežli potupu a hanbu svého jazyka!“

A tak všude a rádi snímali ze stěn zbraň a zbroj, meče, kopí, mlaty, luky a touly i štíty, bohatší přílbice s nánoskem, kroužkové brně i kožené sukně lesklými plátky pošité, a chvátali každý ke svému župnímu hradu pod korouhev župy. I přibyly houfy ze všech žup, z dalekých, blízkých, přibyly ku Praze, na koních, pěšky, v brní a přílbách i v kožiších, krznech, v čepicích beráncích, vlčích, rysích a jiných, nestejní v odění, stejně však mužného srdce a bitvy žádostiví. Když se tak shromáždilo vojsko českého lidu, poručil kníže Soběslav kněžím, aby přichystali kopí svatého Václava, jež chováno bylo v kostele svatovítském, aby je nazejtří, jak vojsko vytrhne, vzali s sebou do pole jako záštitu a ochranu proti nepřátelům. Ale když ráno zasvitlo, když knězi a župane, zemane, lid, hrnuli se do kostela

---

[85] *až do Žitavska, až po Kámen nad Labem - tehdejší hranice Čech;

na hradě, kde měla být sloužena mše svatá, prve nežli by vojsko se dalo na pochod, jediný kníže sám prodléval.

Meškal té chvíle v komnatě se svým kaplanem Vítem, jejž si dal náhle zavolat. Byl kněz Vít muž celý, muž pro svůj jazyk horlivý[86], zbožný a statečný, knížeti milý. Teď po ránu oznamoval mu kníže, vzrušen a pohnut, podivnou věc.

„Slyš," pravil, „jaký jsem měl této noci sen. Zdálo se mi, že přistoupil k mému loži svatý Vojtěch a poručil mně, abych vzal do války praporec jeho otce, ten praporec že je uschován ve vrbčanském kostele. Divné to bylo vidění, a chci ho poslušen být. Ale již není prodlení, všichni na mne čekají a je čas, abychom vytrhli. Vypravíme se hned, po mši. Ale ty, kněze milý, učiň mi po vůli; vsedni na kůň a pospěš do Vrbčan přesvědčit se. Vezmi zbrojné s sebou, ať nejedeš sám. Najdeš-li tam Slavníkův praporec, vezmi jej ve jméno mé a rychle jeď za námi, abys nás stihl ještě včas."

Statečný kaplan, potěšen divným viděním, rozjařen nadějí v pomoc vyšší, ochotně, s radostí a bez meškání vyplnil vůli svého knížete. Nežli bylo po mši, nežli kníže za zpěvu všeho vojska vytrhl do pole, byl již z pražského hradu. Dva dvorští zemane a několik zbrojných jelo s ním; na rychlých koních uháněli k Českému Brodu, odtud pak dále, mimo Chotouň, rodnou ves Prokopa svatého, jež zůstala vlevo, a jeli dále k Vrbčanům vsi. Ta kdysi patřila k velkému panství mocného Slavníka. Nežli pohasl zimní den, vjížděli do tiché, v sněhu zapadlé dědiny.

Nad ní, na mírném návrší, pnul se k zardělým nebesům okrouhlý kostel, hrazený vysokým náspem i zdí. Věž v popředí čněla, hájíc jediné brány v ochranné zdi. Tam plebán uvedl knížecí posly hledat skrýše s korouhví svatého Vojtěcha a jeho rodu. Den zhasínal a šero se kladlo tichou svatyní veskou.

Kněz Vít, družina i plebán klečíce před oltářem tiše se modlili, aby nadarmo nebyla cesta.

---

[86] muž pro svůj jazyk horlivý - pro svůj národ;

Pak rozžehli voskové svíce a hledali, až za oltářem ve zdi uhodili na skrytý výklenek a v tom výklenku na starou rouchu, na hedvábný pruh neširoký, od polovice rozdělený ve dva užší pruhy, s vyšitým znamením hvězdy.

I zaplesali všichni a poklekli za knězem Vítem, jenž padnuv před oltářem na kolena, hlasem velebil Boha, že jim popřál toho znamení a naděje vítězství do těžkého boje. -

Sotvaže sobě a koním popřáli oddechu, již opět vsedli do sedel a chvátali zpět. Nic nedbali noci. Chvátaliť s pokladem, aby včas dojeli vojska. Pádili tichou, mrazivou nocí bez hluku v sypkém sněhu jako vidění, pádili pod jasným nebem, z něhož dosud tiše a hrozivě svítilo zlověstné znamení v míhavém, třpytivém svitu nesčetných hvězd.

II

Tak chvátali v noci i za dne, bez únavy, hnali se stopou českého vojska. A byla stopa patrná, zdaleka znatelná, široká to cesta ve sněhu, zdupaná, plná nesčetných šlépějí, znamení podkov i lesklých na slunci pruhů po těžkých saních.

Tou cestou ujížděli bez rozpaků stále na sever. Před nimi se vznášel mrak bělavé páry, jak ji vyráželi pádící koně z rozšířených chřípí. Mráz byl, tváře se rděly a stříbrným jíním skvěly se kníry a brady vyzbrojených jezdců a jíním zbělely vnitř uši vytrvalých klusáků i srst jejich i hříva.

Již se před jezdci obzorem zvedl pás Krušných hor v bělostném hávu, již minuli Teplice; za nimi dojeli svého vojska. Kaplan Vít z koně skočil a rovnou se bral do knížecího stanu. I zaradoval se kníže Soběslav, Bohu děkoval, když vše uslyšel, a hned dal hlásit po všem vojsku, co se jest zběhlo.

Radostná novina se větrem rozlétla po ležení, a kde kdo byl a mohl, chvátal na prostor ke knížecímu stanu, aby tam spatřil ten div. Tam stál

sám kníže, statečný pán[87], v šubě vzácnou kožešinou lemované, stál na hrubých saních, aby byl ode všech vidin, a s ním kněz Vít. Kníže bez přílby, bez čapky, prosto vlasy jako jeho kaplan, vznášel do výše praporec, volaje nadšeně, hlasem dalekozvučným: „Toť znamení milosti boží! Tu kopí svatého Václava a na kopí, hle, ten praporec, kterýž nám svatý Vojtěch zjevil.“

A všichni, staří mladí, zemane i obecný lid, smekali, klekali, žehnali se křížem, a hlasy úžasu, radosti, nadšení i díků nebesům zvučely hlasno kol saní a knížecího stanu.

Radostná novina spěla pak ležením dál, až k zásekám, kdež v sněhu číhali nad úvozy a úžinami vrchů, a dál až k předním strážím. Ty nazejtří daly již zprávu o Němcích.

U veliké síle se blížil různý německý lid, Sasíků nejvíce a Durynků, Flandřanů, Frísů a Brabantů veliký houf, též Rýňané a ze Švábska a z bavorské země. Nekonečná všech řada se černala cestou mezi zasněženými vrchy, vinula se jako obrovský had vzhůru, dolů a zase do vrchu. Namáhavě, těžko. Byloť neschůdno i koním, i lidem. Sněhem se brodili, do závějí zapadali, smekali se, padali. Byl mráz, a potem se zalévali, z koní se kouřilo. Těžká zbroj byla dvojnásob těžká na horských stezkách.

Nejeden rytíř, složiv ze sebe odění, kráčel pěšky vedle svého koně.

A pěší umdlévali, zastavovali se. Ale rytíř, jenž jel v předních řadách v kroužkové brní, statečný markrabí Albrecht řečený Medvěd, a vedle něho pán snědého líce a černých vlasů, v plné zbroji, sám Otík Černý, jen kupředu kynuli a pobízeli.

Tak dospěli výše a již dolů se pouštěli klikatou, neschůdnou cestou, až přední houfy i valný voj se dostaly nadol. Tam v chlumeckém oudolí stálo již české vojsko v úplném šiku. Nad houfy se třepetaly korouhve zářícím mrazivým vzduchem a nad ně nejvýše praporec svatého Václava, praporec všeho vojska. Kaplan Vít jej držel, maje na sobě brnění a přílbu; s

[87] statečný pán - zde statný;

ním kolem praporce stálo dobře sto českých pánů s tasenou zbraní, a probošti, kaplane, všichni bedlivá stráž posvátného znamení.

Zraky všech Čechů před se hleděly, kde proti nim stál nepřehledný šik nepřátel. Konce jeho nedozírali, všecko údolí se jím hemžilo a nesčetné blesky od zbraně a zbroje míhaly se nad tím ohromným černavým mračnem. Nastala chvíle rozhodná; všem zabušilo srdce před těžkým, nerovným bojem.

Vtom kdosi vykřikl, vzhůru ukázal, a hned všichni pohlédli k nebesům, kdež zářícím vzduchem plul veliký orel. Na mocných perutích, široko rozepjatých, nesl se nad českým vojskem a letěl vpřed, přímo k německým vojům. Jak z úžasu ztichl všeliký hlas a hluk, slyšeli všichni skřek velkého orla. Proti Němcům letěl, proti nim křičel, jako by cítil svou kořist.

Ještě nezaniklo dobré to znamení a slyš, mohutný zvuk se ozval nad českým vojskem. Zazvučel zvonu hlas a za ním se rozhučel zvonů velebný hlahol a nesl se nad hlavami všech.

Vše žaslo. Tajemný zvuků proud dojímal vše a všechny povznášel. Líce se jasnila, zrakové zářili a mnozí se chvěli pohnutím. Kněz Vít u vytržení pobledl v tváři a z očí mu vytryskly slzy. Unesen pohnutím hleděl k nebesům a vtom zvolal do ticha plného posvátné hrůzy:

„Ó bratři! Pán Bůh je s námi. Ó buďte stálí! Stálí! Vizte tam! Vidíte svatého Václava v nebeské záři, sedí na bílém koni, v bělostném rouše a drží kopí s tím praporcem a bojuje za nás. Hleďte, vznáší se nad námi, přejasný - Svatý Václave, dědici české země!“

Všichni žasli, oči, ruce k nebi obraceli, mnozí radostí ronili slzy, všichni vtom jedním pomyšlením zapěli ze srdce, s pohnutou myslí „Hospodine, pomiluj ny!“ Údolím daleko, do svahů zavátých strání zvučela velebná píseň, dědictví předků. A jak zahlaholila, kynul z koně kníže Soběslav mečem a všecko vojsko zpívajíc, nadšeno, dychtivo bitvy, vyrazilo proti nepříteli.

Zpěv zanikl v bitevní bouři. Bouřila údolím, kde se vojska srazila. Němci se statečně bili, ale nevydrželi. Nemohli. Jako příval vrazili na ně Čechové, zpředu voj hlavní, pak do boků zálohy. Tepali, bili nepřítele, „červenou sukni“ mu stříhali, tiskli ho zpět do úvozu. Němci tam vraženi stáli jako zeď a nemohli ni vpřed, ni vzad. Padali v zuřivém boji. Sníh kolem se barvil do ruda, prolitá krev však stydla hned mrazem, stydla na šatech, na sněhu, na zbrani i na samých ranách.

I začali Němci prchat a zahazovali štíty. Prchal, kdo mohl, nebo do sněhu meč zarážel, o milost, o život prosil a v zajetí se dával. Tak také meziborský biskup i halberštatský, tak hrabě z Lara, i sám markrabí Albrecht Medvěd. Ale ten, jenž byl původa té války, Ota Černý, ležel mezi zabitými. Počet jejich byl veliký. Čechové zbili na pět set jmenovaných[88], ostatní nepočítajíc.

S hrůzou hleděl z vrchu císař Lotar na děsnou porážku svých; a pomoci jim nemohl. Již i na něj se valilo nebezpečenství. Již i sám pomýšlel dát se na ústup s těmi, kteří mu zůstali. Ale bylo již pozdě. Čechové založili mu všecky cesty, a probít se nemohl, nemaje sil. Bez vůle Čechů ani noha by neprošla. Císař byl obklíčen, zajat se všemi svými.

Nezbylo než žádat o mír. Jindřich Grojský[89] musil k českému knížeti prosit, aby přišel k císaři. I šel tam Soběslav a jednal velkomyslně. Když císař jej uznal knížetem, když uznal i právo svobodné volby, směl volně odejít. A tak smutně se vrátil do Němec s ostatkem vojska. S ním přikvačil smutek do Němec, a nejvíc na šaškou zemi. Ta ztratila na české půdě nejvíce mužů a z tolika vznešených rodů.

Ale vesele táhlo od Chlumce do Čech vítězné vojsko s přemnohou kořistí. Radostné zprávy letěly před ním; všude s úžasem naslouchali o divné pomoci boží, o znameních, o svatém Václavu a jeho praporci a mluvili, že ani otcové, ani dědové neměli takové cti, jaké tou chlumeckou

---

[88] * zbili na pět set jmenovaných - vznešených, šlechticů;

[89] Jindřich Grojský - hrabě J. G. (podle hradu Grojče u Lipska, něm. Groitzsch), byl vnukem krále Vratislava I. a synovcem Soběslava I.;

bitvou Čechové dobyli. Nevýslovná radost byla po vší zemi a s velikou ctí a slávou vítali v Praze statečného knížete Soběslava a jeho vojsko.

Ta chlumecká bitva slavně jest vybojována osmnáctého dne měsíce února léta od narození Páně tisícího stého dvacátého šestého, kteréhož léta také nejjasnější kníže Soběslav znovu vystavěl na hoře Řípu kapli sv. Jiří. A tu kapli pak vysvětil Zdík[90], kostela olomouckého biskup, syn ctihodného letopisce našeho Kosmy.

III

A ještě ať zvíte o jiném slavném vítězství našich předků, též o zázračné pomoci za toho boje a podivném vidění, jež přitom měl Jan, syn Svojslavův.

To bylo léta 1260, kdy český král Přemysl II. bojoval s Uhry, s jejich králi Bélou a mladším Štěpánem. Dlouho proti sobě ležela obojí vojska na poli Moravském, dole v rakouské zemi na březích Moravy řeky. Na pravém Češi, na levém Uhři a jejich spolčenci, Poláci, Rusové, Charváti a Srbové a Srbové z bosenské země, Valaši, sekelští Maďaři, i Tataři a divocí Kumáni, jimž také říkali Plavci, i Turci chovaresemští. A všech bylo sto a čtyřicet tisíc a ještě více, síla veliká, zvláště jízdného lidu.

Český král měl jenom sto tisíc mužů. Z těch sedm tisíc bylo českých jezdců od hlavy do paty v kroužkové a plátové brní, na koních také železem krytých. A byli v Přemyslově vojsku Čechové, Moravané, Slezáci a něco pomocných Němců z Rakous a Branibor a Němci a Slovinci z korutanské země. A bylo při králi mnoho znamenitých pánů českých a moravských, pan Vok z Rožmberka, nejvyšší maršálek Českého království, Jaroš z Poděhus, pražský purkrabí, ten opatroval zemskou korouhev na kopí svatého Václava, a kounického rodu Heřman z Rychnova, podkomoří, a nejvyšší komorník Bavor ze Strakonic, též Vilém z Poděbrad a Zdislav ze

---

[90] Zdík - Jindřich Zdík, biskupem od r. 1126, zemřel r. 1151;

Šternberka, pak pana Závise z Falkenštejna otec, Budivoj z Krumlova, a jiní Vítkovici a páni českých a moravských rodů. S nimi pražský biskup a olomoucký a také někteří němečtí rytíři a knížata z říše.

Tak ležela obě vojska proti sobě a řeka proudila mezi nimi.

Žádnému se nechtělo brodit se na druhý břeh před tváří druhého, aby nevzal od něho škodu. I míjel den po dni, a když týden již minul, smluvili se králové vzájemnou smlouvou, již stvrdili přísahou, aby Čechové v určitý den, jenž byl jedenáctý měsíce července, ustoupili dál od řeky a nazejtří, dne dvanáctého, aby Uhři volně a bez překážky přebředli na jejich břeh, pozejtří pak, třináctého, v den sv. Markéty, aby svedena byla rozhodná bitva.

Tak sjednáno, tak svatou přísahou stvrdili uherští králové a jejich velmožové. Ale přísah svých nedbali a proti ujednání, když nalezli brody sobě příhodné, přeplavili se Uhři hned v noci na druhý břeh a tu pak s bezčíslným počtem dne dvanáctého a dne třináctého udeřili na Čechy.

Ti, spoléhajíce na smlouvu a přísahy, ničeho se nenadali a na boj se ještě nechystali. Jejich vojsko nebylo ani všecko pohromadě, neboť mnohé houfy se rozjely na pícování[91]. A tak jakmile Uhři se na ně obořili, dostali se Čechové v nebezpečenství velmi veliké. Uher je půlkruhem obklopil, sám silnější.

Nejprve padl strach na Čechy, když sálavým vzduchem zahřměl zběsilý pokřik Kumánů, když na koních hrnuli se jako nesmírné mračno kobylek, až se třásla země. Ale jak Čechové zazpívali „Hospodine, pomiluj ny -“, jak nejvyšší purkrabí v železných mužích pozdvihl zemskou korouhev, strach rázem spadl ze všeho vojska a mužsky začali boj.

A kamkoliv se pak pan Jaroš z Poděhus s praporcem obrátil, všude nepřátelé ustupovali, couvali, obraceli se na útěk, a železní muži nedošli žádného ourazu, ani jejich koně.

Když se ta zuřivá bitva začala, bylo odpoledne a dusno až mrtvo, viděli ti, již stáli za valným vojskem v záloze, úžasnou věc:

---

[91] pícování - ve válce opatřování píce pro koně, soumary a jateční dobytek;

Nad zástupy českého vojska pěších a jízdných, nad spoustou helmic, nad praporci houfů zjevil se pojednou veliký pták, nesa se na rozpjatých křídlech. Byl to orel, ale bělostný, barvy bělejší nežli sníh, a hlava mu zářila zlatem i hrdlo, a světlost byla kolem něho.

Vznášel se nad českým vojskem, a zrovna nad korouhví svatého Václava. Nad ní poletoval, kdekoliv v kolotání a víření vražedné bitvy se mihla a vlála nesená nejvyšším purkrabím.

A bělostný, zářivý pták, nastojte, počal růst a rostl, peruti jeho se šířily šíř a šíř, až se rozpjaly nad veškerým železným šikem. Zpod ohromných perutí padl na něj stín jakoby z mraku a halil jezdce i koně. Jen praporec svatého Václava zůstal jasný a světlý, a zlatý jeho hrot zářil a svítil za šera stínu sám jediný a hořel tajemným světlem jako blesk paprsku nad spoustou vojska. -

Pak rázem pohasl, bělostný orel v povětří zmizel a žhavé slunce svítilo zase na všecko vojsko. To v hodinu nešporní[92], kdy Moravským polem hřměl jásavý pokřik českého vojska, kdy ve mračnech prachu hnali se Uhři divokým útěkem, ve zmatku nazpátek k řece, Kumáni-Plavci, Tataři, Maďaři a všechno jejich vojsko, kdy v šíleném strachu skákali všichni do Moravy, aby se dostali na druhý břeh. Ale hynuli ve vlnách, v proudu, koně i lidé, a tak, že stavili tok řeky, že přes houfy jejich mrtvol mohli Čechové snáze na druhý břeh, zmocnit se bohatého ležení a hojné kořisti uherské.

***

Do té uherské války, když na jaře nastávala, chystal se také Jan, Svojslavův syn, statečný zeman. Ale když si koně, zbraň a zbroj všechnu připravil, upadl do těžké nemoci.

Tak nemohl do sedla, a musil na lože. Tu přeležel nejeden týden. Ale nejvíce ho trudilo, a proto teskný býval, že nemohl s králem na vojnu, a pak, že nešly z pole do jeho dvorce žádné noviny, jichž se nemohl dočekat.

---

[92] v hodinu nešporní - v době odpolední, navečerní;

Jednou, všechen dvůr odpočíval ještě v jitřním šeru, upadl v těžký záchvat, takže přátelé u jeho lože myslili, že nastala jeho hodina. Zsinaloť mu líce, přivřené oko jako by haslo a bolestnými vzdechy zvedala se prsa.

Pak utichl, ležel, až líce se počalo měnit; oživlo barvou, rty se usmály, a vtom otevřel oči, zplna a jasně, čile se vztyčil, a sedě na loži, promluvil hlasem radosti plným:

„Děkujte Bohu! Velebte ho, jakož já ho velebím. Děkujte a slyšte, co jsem té chvíle viděl. Pryč jsem byl na poli v boji, viděl jsem náš český lid, ale nedobře šikovaný proti Uhrům. A ti znenadání na naše uhodili, a zle bylo... Až se mi srdce chvělo úzkostí. A vtom zhlédl jsem, ó slyšte, v jasné záři svaté dědice: nejprve svatého Václava v lesknoucí se brní a přílbě na hlavě. Po boku měl meč ve zlaté pochvě plné perel a v pravici nesl svůj praporec. A za ním svatý Vojtěch v biskupském rouše, pak svatý Prokop opat, ten měl berlu v ruce, a naposled kráčelo pět bratří mučedníků v řeholním rouše.

Svatý Václav se ohlédl na svatého Vojtěcha a Prokopa a na všechny, i řekl, zřetelně jsem slyšel:

‚Naše vojsko mdlí, protož pojďme jemu na pomoc.’ Jak to pověděl, obrátil praporec proti nepřátelům, kteříž všichni se pak obrátili a prchali, když naši do nich statečně bili, zpívajíce tu sladkou písničku Hospodine -“

Jan Svojslavův sepjal ruce a všichni kolem jeho lože se divili a pravili:

„Jistě dal dnes Pán Bůh vítězství našemu králi!“

Pak, když došly zprávy z pole a vojsko se vrátilo z vojny, ukázalo se najisto, že Jan Svojslavův měl to vidění u vytržení mysli na úsvitě toho dne, kdy Čechové na Moravském poli dobyli slavného vítězství nad Maďary, a to dvanáctého dne měsíce července léta od narození Páně 1260, jak svrchu již psáno.

IV

Praporec svatého Václava zmizel za bouří, jež stíhaly naši vlast, a není paměti, jak zasvé vzal, za které doby. Jen pověst těší, že nebyl zničen rouhavou rukou, že se nestal kořistí cizích, nýbrž že je ve vlasti a zase tam, kde býval a odkud byl před věky vzat v čas hrozného nebezpečenství na záštitu a povzbuzení českého vojska: v hrazeném kostelíku vrbčanském.

Tam však již neodpočívá v bývalé schráně, nýbrž v bezpečnější, ale také nedostupnější: v chlumku pod kostelem, v pevném sklepení na mramorovém stole. Ticho tam; řinčení zbraně umlklo i hrdin hlas. Ale v šero té kobky, jímž svítí zlatý hrot svatého praporce jako naděje v temnotách protivenství, zaléhá shora ohlas bitevních zpěvů „Hospodine, pomiluj“ a „Svatý Václave, vojvodo české země“ a svědčí, že potomci nezapomněli, že živa v nich odvaha a že neustanou zápasit pro právo této země a pro jazyk otců.

O Bruncvíkovi[93]

Když zemřel kníže Žibřid, tehdy Bruncvík, jeho syn, uvázal se u vládu nad českou zemí. Mladý kníže byl šlechetný a ke všem spravedlivý. Ve své říši však dlouho nezůstal. Maje stále na mysli hrdinství nebožtíka svého otce, jeho čest a slavné jméno, rozhodl se v třetím roce svého panování, že se vypraví do světa hledat cti svému jazyku[94].

---

[93] *Kratochvilné toto vypravování bývalo u našich předků velmi oblíbeno a častokráte tiskem vydáno. Vymyšlený hrdina jeho zachoval se i v podání lidu. Někteří se domnívají, že Bruncvíkem míněn je král Vladislav I., jiní však, že Přemysl I. Takzvanou sochu Rolandovu na pilíři při Karlově mostě, jejíž hořejší část byla od Švédů r. 1648 ustřelena, pak r. 1884 zase obnovena, nazývá lid také Bruncvíkem. (Doplněk Jiráskovy poznámky: Původní pozdně gotická socha Rolandova z doby po roce 1500 byla symbolem práva Staroměstských vybírat na přechodu clo; r. 1884 byla nahrazena dílem sochaře L. Šimka.);

[94] hledat cti svému jazyku - národu;

„Můj otec si dobyl znaku orla, já pak chci si lva dobýt.“ Tak řekl své manželce, když jí úmysl svůj oznamoval. Mladá paní se nad tím velice zarmoutila a prosila ho, aby nejezdil, aby se nevydával v nebezpečenství.

Když Bruncvík ji nechtěl vyslyšet, rozplakala se a plačíc jej objala a znovu žádala, aby jí tu samotné, v tesknotě a smutku nenechával. Než Bruncvík srdečně ji těšil, že nebude opuštěna, že vzkázal jejímu otci, aby tu s ní byl a jej u vládě zastal. A sňav svůj prsten, pravil:

„Tuto ti dávám na svědomí[95] svůj prsten a tvůj prsten z tvého prstu beru. Nevěř nikomu, ať slyšíš cokoliv, nevěř, leč sama uzříš tento prsten. Jestliže ho v sedmi letech neuvidíš, věz, že nejsem již naživu.“

Když pak její otec přijel, dal Bruncvík osedlat třicet koní, a přichystav se s družinou, rozloučil se s Neomenií, svou manželkou, i s jejím otcem a vydal se do světa na dobrodružství jako pravý, statečný rytíř.

I jel do rozličných zemí, jel pořád dál a dál a rytíři jeho a zbrojní s ním, až pro vody nemohli dále. Dostaliť se až na břeh širého moře. Než ani tu se nezastavil, ani neobrátil. Opatřiv sobě koráb, vsedl na něj se svou družinou, i koně s sebou vzali, a pustili se širým mořem do neznámých končin.

Když odráželi od břehu, vál příznivý vítr a vál pak za dlouhý čas. Až jedné noci, to již čtvrt léta na moři jezdili, náhle se obrátil. Za temné noci rozehrálo se moře. Bruncvíkův koráb potácel se v bouři a divoké vlnobití metalo jej hned vysoko a hned zase dolů do vodních propastí. Plavci byli u velikém strachu, ale ještě více se pak polekali, když náhle spatřili ve tmách dalekou, žlutavou zář a když je všechny pojednou ovanula silná, pronikavá vůně.

Tu počali teprve naříkat a bědovat, neboť věděli, že ta zář i vůně jsou z Jantarové hory a že ta hora v noci zářící má tu moc, že všecko, ať lidi, ať zvířata, lodě, všecko, což jest v padesáti mílích kolem ní ze všech stran, k sobě živou mocí přitáhne, zrovna přitrhne, a kdo se na ni dostane, ten že při té Jantarové hoře musí zůstat a nikdy, nikdy více se z ní nedostane.

---

[95] na svědomí - zde na potvrzení, dosvědčení něčeho;

Proto se plavci tak lekali a bědovali, když viděli, kam je vichr žene. Marně se modlili, marně i sliby činili, aby se vítr obrátil. Neobrátil se, hnal je dál, a jak se již na padesát mil před tu horu vichrem dostali, letěla loď rovnou, přímo k Jantarové hoře, letěla v žluté její záři, jež stoupala vysoko do tmy a byla rozlita daleko na rozbouřených vlnách.

Loď pak se pojednou zarazila u břehu ostrova, prostřed něhož se ta Jantarová hora vypínala. Na ten ostrov Buncvík vystoupil i jeho družina a koně tam také z lodi vyvedli, jakmile se moře pojednou utišilo. To již svítalo, a v slunečné pak záři seznali, že je ten ostrov opuštěný, liduprázdný a že není na něm nic, čím by se mohli živit.

Jak jej obcházeli, spatřili na pobřeží mnoho zetlelých, rozpadlých lodí a mnoho lidských kostí, bělajících se v písku na palčivém slunci. I zastesklo se z toho Bruncvíkovi i všem. Viděliť, že ti tu bídně zhynuli, a tušili, jaký žalostný konec je samé čeká. Smutně se rozhlíželi kolem a širošírou mořskou plání, jejíž zelenavé vlny splývaly v nedozírné dáli s oblohou.

Když se pak poněkud vzpamatovali a sobě po té bouři odpočinuli, přece se o to pokusili, aby se odtud dostali. Vsedli zase na svou loď, a odrazivše ji od břehu, rozpjali plachty, pak se vesel chopili a veslovali úsilně, bez únavy. Loď jela, od ostrova jela, a již se počali těšit, že zmohou kouzelnou moc Jantarové hory. Jak ta naděje počala jim svítat, opřeli se tím více do vesel a pracovali, až zrudli, až se jim po těle řinul pot.

A loď jela, rychle jela, až pojednou se zarazila a stála tiše jako na kotvách -opět u břehu ostrova pod Jantarovou horou.

Bruncvík se tuze zarmoutil a všichni byli namysli hrubě sklíčeni, vidouce, že již jim souzeno zůstat na tom neblahém ostrově. Dokud měli potravu na lodi, nebylo zle. Za dobu, co tu meškali, ještě dvakráte se pokusili, aby se na lodi odtud dostali. Než pokaždé ocitli se zase zpátky u břehu jako poprvé.

Když pak došly všecky zásoby lodní, zabíjeli koně a živili se jejich masem. Ale když snědli posledního, Bruncvíkova koně, nastal krutý hlad a

ten je hubil. Zoufale hledali, čím by ho zkonejšili; než po všem ostrově nenalezli ani zrna, ani ptáčka nespatřili, nic, čím by se mohli nasytit. Přitom vždy ještě čekali smilování božího.

Ale když nabyli jistoty, že nadarmo, zmohla se jich zoufalost, až pak tupě oddavše se svému osudu, usedli nebo ulehli na břehu, u lodi, a čekali smrti. A ta brala jednoho po druhém.

Již jenom Bruncvík a starý rytíř jeden, Balad jménem, zůstali ze všech pod Jantarovou horou. Ten rytíř starý, když s Bruncvíkem sedě do širého moře hleděl, promluvil pojednou k mladému knížeti:

„Pane milý! Kdyby tak věděla tvá paní, kdyby tak věděli tvoji zemane o tvém neštěstí!“

Slyše to Bruncvík, byl velmi žalostiv. A tu mu Balad řekl:

„Nestýskej si, můj milý pane! Poslechneš-li mne, mohl by ses odtud dostat. Jenže nevím kam.“

„A což ty?“ vece Bruncvík.

„O mne se nestarej. Jsem stár a nedbám. Mně jest již zde ostati. Zachráníš-li se však a přijdeš-li kdy ke štěstí, rozpomeň se na mou věrnou službu.“

„A co bys mně radil?“ ptal se Bruncvík.

„Viděls, pane a kníže můj, že sem prvního roku za našeho pobytu přiletěl pták noh a druhého roku také jednou. A tohoto roku přiletí zajisté zas, jak se zdá, že jeho obyčej, že na každý rok jednou sem přiletí. Ten tě má vyvést, jestliže ráčíš.“

„A jak by mne vyvedl?“ Bruncvík žasna se tázal.

Starý rytíř ukázal na koňskou koži, která u lodi ležela, a řekl Bruncvíkovi, aby si do ní lehl, ale aby meč svůj vzal s sebou. Když se tak stalo, zašil jej rytíř řemenem a vložil Bruncvíka v koži zašitého na Jantarovou horu.

Nedlouho poté v povětří zašumělo a bylo cítit prudké vanutí větru jako před bouří. To bylo od letu ptáka noha, jak se blížil k Jantarové hoře na ohromných perutích. Když se pak ukázal nad horou, to jako by nesmírný

mrak se tam vznášel. Okamžik spočíval noh vysoko v povětří na rozpjatých křídlech, pak vraz se dolů spustil, a sebrav Bruncvíka, jako by zrnečko bylo, vznesl se do povětří a letěl pryč.

Na ostrově pod Jantarovou horou bylo zase ticho a pusto. Smutně stály zetlelé, rozpadlé lodi, nehnutě ležely jejich stíny na písčitém pobřeží, kdež na slunci se bělaly kosti zhynulých.

Jediný živý tu byl: starý věrný rytíř Balad, jenž hladem zmořen, vysílen seděl v písku, opíraje se o trosky vymřelého korábu, a kalným zrakem teskně hleděl do výše, za ohromným ptákem nohem, jenž se již v dáli tratil, unášeje jeho mladého knížete bůhvíkam

II

Pták noh letěl s Bruncvíkem nad širým mořem, letěl prudkým letem tři dni a tři noci a uletěl za tu dobu sta a sta mil od té hory Jantarové, až se snesl daleko na pustých horách a uvrhl Bruncvíka do hnízda mezi své mladé. Jak jej tam hodil, sám se zase vznesl a letěl za jinou kořistí. Hladová mláďata se vrhla na veliké to sousto, a hněvivě křičíce, trhala koži kolem Bruncvíka. Ten, jak se mu uvolnilo, vytrhl svůj meč a vztyčiv se porubal všechny mladé nohy.

Když se tak vyprostil, prchal odtud, nepřeje si hrubě oddechu, ubíhal těmi nehostnými horami vzhůru dolů pustou, holou strání i lesnatým úvalem, až se dostal na kraj hlubokého údolí.

Sotvaže sem vkročil, divý řev a ryk dolehly k jeho sluchu. Chvíli naslouchal, nevěda co činit. Zpět však již nesměl. Musil kupředu, a tak Pánu Bohu se poničiv, dal se tím oudolím. I šel, až došel k vysoké skále, a tu se zastavil, nebo předivnou věc uviděl, krutý zápas líté saně se lvem.

Zuřivě bojovali, na život a na smrt, a řvaní jejich a ryku byl plný úval a třásly se stromy i skála.

„Nu, milý Bože, komuž pomoci?“ pomyslil Bruncvík, jenž stanuv opodál, hleděl na zápasící: „Pro lva jsem vyšel, pro znak lva tolik jsem již zkusil; nelze jinak nežli lvu pomoci. Děj se jak děj!“

Tak se rozhodl a vytasiv meč udeřil na zelenavou, kovově lesklou saň s devíti hlavami. Jak ji počal tepat a hlavy usekávat, upustil lev od boje a všechen krví zalit, udýchán, uštván zuřivým zápasem, ulehl, aby si odpočinul.

Tak zůstal Bruncvík v boji sám. Bil se mužsky, rány jeho se na netvora jen sypaly; ale saň byla nezdolná. Již počal Bruncvík umdlévat, již sám nedorážel, již se jen bránil. Vtom lev, oddechnuv si, vyskočil velikým skokem a jako bleskem zakousl se do saně a roztrhl ji vejpůli. Bylo po nebezpečenství.

Bruncvík se však lekal nového. Bálť se nyní lva. Než lev na něj neskočil, nýbrž lehl u jeho nohou. Bruncvík chtěl odtud. Ale jak vykročil, vstal lev a šel za ním. A šel pak dál a dál, jak se Bruncvík bral údolím, všude za ním na každý krok. Mladému knížeti nebylo to mílo; nevěřilť lvu, a proto by se ho byl rád zbavil.

I nasbíral si žaludů a bukvic a vylezl pak na vysoký dub. Tam usednuv na mocnou haluz, ukryl se v hustém listí starého stromu a čekal, až lev odejde. Čekal a čekal, chvíli, půl dne, a lev seděl pořád dole pod dubem a hleděl nahoru do husté koruny. Nastala noc; Bruncvík ji prodřímal na dubu. Jak ho ráno probudil chlad, jakmile otevřel oči, první bylo, že se podíval po lvu. A lev byl ještě pod dubem. Seděl tu jako věrný pes a vyseděl tak i druhý den, smutně hledě do koruny, vyseděl i druhou noc a z místa se nehnul.

Ale třetího dne, když Bruncvík z dubu neslízal, zařval zarmoucený lev tak silně, že se až dub zachvěl, a Bruncvík přívalem hrozného zvuku ohromen, pustil se haluze a spadl na zemi. Tak ležel hrubě potlučen a nemohl ani vstát. Byl slab a neměl co jíst; nezůstal však bez pomoci. Lev, jenž od něho odběhl, vrátil se zanedlouho, nesa ulovenou srnu, a tu položil Bruncvíkovi k nohám.

Mladý kníže již viděl, že lvu křivdil a že netřeba se ho bát. Proto když lev přilehnuv hlavu mu na klín dal, hladil ho po husté hřívě jako věrného psa. Od té chvíle ho počal mít rád, a lev zůstal mu oddán po všechen čas, co v těch divokých horách meškali. Tři léta Bruncvík bloudil pustinou, mezi lesy; a lev pořád s ním, všude a vždy, zvěř honě a pánu svému přinášeje.

Jednou za těch potulek dostal se Bruncvík na vrchol vysoké hory, odkudž zahlédl před sebou širé moře a v tom moři daleko hrad nějaký. I zaradoval se, že vidí zase lidské obydlí, neb do té chvíle žádného nenašel ani neviděl; i pospíchal směrem k moři, prose Pána Boha, aby mu dal tam dojít.

Patnáct dní minulo, nežli pronikl pustými horami a dostal se na břeh mořský. A ten byl pustý, písčitý a kamenitý. Bruncvík, puzen nadějí a touhou po tom hradě, jal se hned mečem roubat stromky a proutí, a nanosiv vše na pobřeží, zrobil si a spletl širokou lesu, kterouž pak spustil na vodu. To učinil ve chvíli, kdy lev odešel na hon shánět potravu. Bruncvík tak schválně udělal, neb nechtěl ho s sebou, aby mu nepřekážel.

Právě když mladý kníže odrazil od břehu, vrátil se lev, nesa v tlamě ulovenou kořist. Než hned ji pustil a zařvav skočil do moře za svým pánem, skočil ohromným skokem a předníma nohama voru doskočil. Jimi se držel a plaval dobrou chvíli, až Bruncvík, pohnut oddaností tou, pomohl mu z nesnáze na lesu. A tak plavali nyní spolu na chatrném člunu, na jednom konci Bruncvík, na druhém lev.

Devět dní a nocí plavali na lese; moře s nimi často hrálo, takže nejednou byl Bruncvík ve vodě do pasu, do hrdla. A nebe nad nimi se tmělo i všecko povětří, až pak plouli ustavičně hustým šerem, nevědouce kam. Jen to viděl a pozoroval Bruncvík, jemuž v té tmě teskno bylo, že nejsou již na širém moři, neboť vpravo vlevo černaly se šerem obrysy hor.

Až se pak projasnilo, to když podplynuli pod Karbunkulovou horu. Ta hora velmi jasná svítila jim rudou září, až posléze z té tmy vyjeli. A tu před sebou zhlédli hrad, an strměl na výspě v plném slunečném světle. Byl

to ten, který byl Bruncvík zhlédl z temene vysoké hory. Přistál ke břehu, a provázen jsa svým druhem lvem, vešel do hradu, v němž panoval král Olibrius. Divný byl, neobyčejný. Mělť dvojí oči, jedny v obličeji, druhé vzadu hlavy. A divnější ještě bylo jeho dvořanstvo: mnozí o jednom oku, o jedné noze, mnozí rohatí. Jiní měli dvě hlavy nebo i psí hlavu, někteří byli jako lišky červení, jiní od polovice šediví, od polovice bílí. Mnozí se obrům podobali, jiní jako trpaslíci míhali se mezi nohama těchto velikánů.

Bruncvíkovi nebylo tu volno a chtěl opět zpět. Než Olibrius král ho zadržel a tázal se ho, jak sem přišel, z vůleli či z nouze.

„Z vlasti jsem se vydal z vůle, sem přibyl jsem z nouze. Prosím, pomoz mi, abych se zas mohl vrátit domů," tak Bruncvík žádal. Král pak mu odpověděl:

„Odtud můžeš jen železnými vraty. Ty ti však neotevru, těmi tě nepustím, dokavad neosvobodíš mé dcery, kterou mi unesl drak Bazilišek."

Když Bruncvíkovi nezbylo, nežli aby zůstal mezi těmi obludami královými, nebo aby vysvobodil jeho dceru, odhodlal se, že se pokusí o draka Baziliška. Král Olibrius dal mu připravit korábec a na tom plul Bruncvík s věrným svým lvem k ostrovu a hradu přemocného draka.

III

Až k ostrovu doplul bez nesnází; do hradu však se dostat nebylo skoro možná, neb měl ten hrad trojí bránu, u každé pak brány zuřivé obludy za strážce. Bruncvík musil podstoupit s nimi boj. Zápas ten byl tuhý, od brány k bráně tužší a hroznější, a Bruncvík by si byl průchod do hradu neproklestil, kdyby nebylo jeho věrného lva.

Ten pokaždé, když pán již v zápase umdléval, přiskočil a tak dlouho se s obludami potýkal, dokud si Bruncvík jak náleží neoddechl. Tak pronikli posléze do hradního paláce, a tu v nádherné síni zastal Bruncvík dceru Olibriovu, dívku spanilou, ale od paty do pasu hady otočenou.

Žasla, když rytíře zhlédla, a nechtěla ani věřit, že mocí se do hradu dostal; myslilať, že strašliví strážcové bran usnuli. Pak prosila Bruncvíka, aby se nevydával v nebezpečenství ještě větší, aby se vrátil, dokud je čas; jestliže strážce ve branách zahubil, draka Baziliška a jeho družiny že nepřemůže, aby tedy jen chvátal, zeť na velikém čase, protože touto chvílí Bazilišek, hrozný její teď pán, sem přicházívá. -

Bruncvík však zůstal a nelekl se, když se počala pojednou do síně valit, hrnout družina Baziliškova, pištíc a syčíc; nejrůznější lesklí hadi, ještěři, hadové panenky a divné a jiné obludy, různo, v chumlech, v kotoučích, vše v hrozné směsici, v takové záplavě, že veliká síň byla jimi za chvilku plna.

Bruncvík se dal s nimi hned a chutě v zápas, posilněn prstenem, jejž mu panna dala a jímž nabyl síly za dvacet mužů, a ještě více posilněn touhou, aby nebohou pannu vysvobodil. A lev mu také vydatně pomáhal. Švihal ocasem do oblud, drtil je tlapami, trhal je zuby, rozškubával je na kusy, a tak všecka ta pištící, syčící havěť zničena jeho silou a Bruncvíkovým mečem. Již měl mladý rytíř vyhráno; vtom hrozný hluk, jako hřímání, otřásl síní, a již sám Bazilišek, drak s osmnácti ohony, kovové, měňavé barvy, ohnivé tlamy, vrazil na své protivníky.

Tu teprve nastalo Bruncvíkovi hoře. Bránil se, zápasil, sekal do draka, zranil ho kolikrát, ale sám už také krvácel. Kolik ran již utržil, několikrát již na zemi povalen. Ale pokaždé ho lev zastoupil. A když pak opět lev umdléval, sebral se Bruncvík a dal se v nový boj. Ten trval od nešporů, po celou noc a nazejtří ráno, až do samého poledne.

Tu teprve padl Bazilišek, natáhl údy a zdechl. Lev hlasno zařval, Bruncvík však, posetý ranami, ležel na zemi jako bezduchý.

Tak nebohého ujala se dcera Olibria krále. Vymyla Bruncvíkovi rány, obvázala je, léčila je a ošetřovala tak, že devátého dne zase vstal. I vzav vysvobozenou pannu, uvedl ji na loď a vrátil se s ní a se lvem na hrad jejího otce, těše se, že nyní budou otevřena železná vrata a že bude lze, aby se navrátil do vlasti. Král Olibrius ho s radostí uvítal, o železných však

vratech se ani nezmínil. A také nechtěl o nich ani slyšet, řka, že tu Bruncvík musí zůstat, že si dcera Afrika statečného ochránce tak zamilovala, že ho chce za manžela.

Bruncvík zahořel hněvem na krále i na jeho dceru a trpce jí v duchu vyčítal nevděk. Že však nebylo ani rady, ani pomoci, musil povolit a pojal královu dceru za manželku. Ale mysl jeho byla ustavičně jinde, daleko ve vlasti, u Neomenie, a čím dále tím více po ní tesknil a toužil.

Smuten sedával na břehu a vyzíral na moře, do dáli, nezjeví-li se nějaká loď, která by ho odtud vysvobodila. Než po siru daleku nikde se nezabělala plachta, žádný koráb nezčeřil zelených vln, jež na slunci hrály a v jejichž hukotu zanikaly teskné povzdechy mladého rytíře. Často také, když osaměl, bloudil hradem, jejž v duchu proklínal, i jeho krále i dceru a jejich dvořanstvo netvorné.

Když se tak jednou hradem zamyšlen procházel, přišel do sklepení, jehož do té chvíle nikdy neviděl. V tom sklepení spatřil na kamenném stole starý meč bez jilce. Maně ho obnažil, a jak si ho prohlížel, seznal, zeje z vybrané ocele, náramně ostrý. I zalíbil se mu tak, že sňal jilec ze svého meče a vstrčil jej na ten starý meč, kterýž pak vrazil do pochvy svého meče. Svůj pak meč bez jilce položil ve staré pochvě na kamenný stůl a potom odešel.

Setkav se s Afrikou, neřekl jí, co učinil, ale optal se, jaký to meč v tom sklepení. Králova dcera se lekla a hned šla a zavřela sklepení na devět zámků. Bruncvík se tím dychtivěji vyptával, jaký to meč a proč ho tak skrývají.

„Kdybys věděl, co ten meč mnoho moci má!“

Více však neřekla. Ale když Bruncvík naléhal a neustal prosit, aby pověděla, že může, zeť má k tomu meči klíče, jeho že není, tu povolila.

„Když tedy chceš vědět, slyš. Ten meč má tyto moci: když bys z pochvy ho vytrhl a řekl ‚Hlava jedna, dvaceti, třiceti, sto tisíc hlav dolů!’, hnedky by hlavy dolů skákaly.“

Bruncvík se tomu smál, jako by nevěřil; ale řeč ta mu utkvěla v mysli, a již uvažoval, jak by se přesvědčil. A tu, když jednou několik těch obludných dvořanů ryšavých, šedých, hrbatých i o dvou hlavách a psí hlavě vstoupilo k němu do komnatky, vytrhl meč a řekl:

„Nuž tímto mečem prvním potvorám hlavy dolů!“

Hned hlavy všech, co jich tu bylo, dolů skákaly a on, sebrav je, do moře je hodil. Potom po malém času, když král Olibrius s dcerou a se vším dvořanstvem seděl za stolem, vytrhl Bruncvík znenadání svůj meč a vzkřikl:

„Nuž milý můj meči! Těmto obludám i králi s dcerou, všem hlavy dolů skákejte!“ Tak se stalo. Bruncvík, pomstiv se za nevděčnost, nechal pobitých, vyšel rychle ven a chystal se hned na cestu. Otevřev železná vrata, nabral si potravy, zlata i drahého kamení, naložil vše na koráb, a vzav milého lva, vydal se vesele na cestu. Loď šťastně vyplula a Bruncvík zamířil domů, do vlasti.

IV

Vítr vál příznivý a koráb plul šťastně poklidným mořem. Bruncvík nepotkal nikoho cestou, žádné lodi, také žádného ostrova nespatřil. Až teprve sedmého dne udalo se mu mimo jeden ostrov plout. Zdaleka již utěšeně vypadal. Zelenal se, vysoké, košaté stromy strměly na břehu k modrému nebi a stavení nadiv krásná, nevídaná jimi prokmitovala.

A s větrem vanuly od ostrova rozkošné zvuky. Lahodná hra se tam ozývala, také veselých fanfár troubení a bubnů rachocení. Pak líbezný zpěv mužských i ženských hlasů nesl se k němu čarovným ohlasem nad vlnami zářícím vzduchem. I zatoužil Bruncvík po lidech a srdce i sladký hlas hudby táhly ho k ostrovu.

Když tam přistál, uzřel veliké veselí, lidí mnoho, na koních, pěších, všechny v bohatém obleku, v sametu, v hedvábí veselých barev, zvláště urostlé paní a panny překrásných očí, vlasů a tváří. Všichni tam byli bez

starostí, v bujném veselí. Tu na koních, v nádherné zbroji v okolu[96] kláli[97], tam na volné prostoře tančili, jiní zpívali, hráli. - Jakmile vstoupil Bruncvík a počal se na ně dívat, hrnuli se k němu, mládenci, panny, a volali:

„Jak jsi k nám přišel? Ale ať jakkoliv, budeš tancovat."

„A s námi zůstaneš!"

„Nepustíme tě! Zůstaneš navždycky s námi!"

Krásné panny a paní podávaly mu ruce, muži ho obklopovali. Než Bruncvík pamatuje se poznal, že to sladké, lahodné nebezpečenství, že v tom utěšení jest jeho záhuba. Proto vytrhnuv se obnažil meč a zvolal:

„Nuž těm nejbližším hlavy dolů!"

A hned se tak stalo. Ostatní se však nezalekli a volali:

„Tím našim rukám neujdeš. Ty přece budeš s námi tancovat a na koních jezdit. Jsme Azmodeové, ďábli sem zakletí, a máme tu moc -"

Slyše to Bruncvík, potrhl meč a vzkřikl:

„Nuž těmto všem ďáblům hlavy dolů!"

A tu všem skákaly dolů, Bruncvík pak odkvapiv vsedl na loď a plul dále. Jel a jel a bloudil zase mnoho neděl, až posléze uzřel překrásné město zdaleka zářící. Zakotviv u něho, zamířil se lvem k němu. Kolem města nezhlédl ani člověka, také v otevřené bráně bylo ticho i na ulicích a náměstí. Krásné to město jako by vymřelo. Všecky však domy byly otevřeny a bohatě opatřeny. Všude našel kryté stoly[98] a jídla dost i vzácného vína.

Jak tak Bruncvík chodil dům od domu, zaslechl náhle trubače a bubeníky a ti troubili a bubnovali náramně velmi. Vojsko táhlo do města; to byli Astriolové, před nimiž jel na vraném koni jejich král Astriolus.

Bruncvík, znamenaje, že mu s nimi nebude dobře, obrátil se a chtěl z města. Ale vtom ho zhlédli, a zaskočivše ho, tázali se, jak se dostal sem.

„Ať jsem přišel sem jakkoliv," odvětil Bruncvík, „ale to vězte, že se vás nebojím."

---

[96] okol - ohrada;
[97] klát - v turnaji zápasit;
[98] kryté stoly - prostřené;

Tu oni, uchytivše ho, vedli ho před krále Astriola a ten mu řekl:

„Buď nám slib, že tu zůstaneš s námi věčně, nebo tě dám vsadit na ohnivého koně.“

„Tvé hrozby se nebojím. Doufám v svého Boha, poněvadž mně již z velikých strachů a nebezpečenství pomohl, že mi odtud také pomůže.“

I kázal Astriolus přivést ohnivého koně. Bruncvík však, když ho čtyři chlapi začali trhat, aby ho na toho koně dovlekli, vytrhl meč a vece: „Nuž těm čtyřem hlavy dolů!“ A hned hlavy skákaly, a lev přiskočiv naráz je roztrhal. Astriolus, tím rozlícen, vzkřikl na houf vojska. Přitrhli s velikým hlukem a troubením, tolik tisíc jich bylo, a hned obklíčili Bruncvíka. Ten však neboje se, netřesa se, stoje prostřed nich, blýskl svým mečem a zvolal:

„Nuž dvaceti mužům, nuž třiceti, nuž sto, nuž tisíce hlav dolů!“

A hned se hlavy koulely a trupy se kácely v takovém množství, že se až země zatřásla. Hrůza padla na všechny kolem i na krále, děsili se a křičeli, král pak volal:

„Pamatuj se, Brune více! Pamatuj se pro svého Boha a schovej meč! Slibuji ti, že tě dovedu do tvé vlasti, jen ne vraždi již více!“

Když pak na Bruncvíkovu žádost svatě slíbil, že to vše splní, že ho se vším, co má, i se lvem beze všeho úrazu do české země dopraví, zarazil Bruncvík meč. I stalo se, jak Astriolus slíbil. Bylo ve čtvrtek v první soumrak, když vysadil Bruncvíka na hranicích své říše. Odtud se bral Bruncvík dál, až se dostal beze všech nesnází do své říše.

V

Když stanul před Prahou, vzal na se poustevnické roucho a šel se lvem na svůj hrad. Tam bylo hlučno a veselo, neboť zrovna v ty časy vdávala se Neomenia, jeho manželka. Minuloť více nežli sedm let, co Bruncvík odešel z Prahy do světa. Poněvadž Neomenia po tu dobu jeho prstenu nezhlédla, poslechla rady svého otce a přijala nabídnutí vzácného

knížete, jenž ji chtěl za manželku. Když Bruncvík v poustevnickém rouše na hradě uslyšel, co se děje, velmi se zarmoutil.

Neřekl však žádnému nic, aniž se dal poznat. Jen k číšníkovi, nosícímu na stůl číše stříbrné a zlaté, se přibočil a pustil do číše, ze které Neomenia pila, prsten, který do té chvíle sám na prstě nosil. Pak se hned obrátil a vyšel z hradu. Když branou vycházel, napsal na vrata:

„Ten, který před sedmi lety vyšel, je tu."

Z toho povstal nemalý poplach a shon. Zatím Neomenia, jak dopíjela ze zlaté číše, zhlédla na dně prsten a hned jej také poznala. V srdečném pohnutí neutajila, čí je, i to, že se Bruncvík jistě navrátil. Toho se lekl její ženich. Vyskočil, dal hned osedlat koně, aby dohonil svého soka, aby ho zničil. S třiceti jezdci hnal se za ním, až jej uhonil a jal.

Bruncvík, vida, že běží o jeho hrdlo, vytasil meč a zvolal:

„Nuž tomuto ženichovi hlavu dolů i jeho služebníkům!" Skákaly hlavy dolů, padala bezhlavá těla z koní a koně volní běželi zpátky do města.

Potom se odebral Bruncvík najeden z knížecích hradů a svolal tam pány a zemany, kteří ho uvítali s velikou radostí a hned s ním do Prahy jeli. Když se již k městu blížili, potkali Neomenii, jejího otce s velkou družinou. Braliť se všichni hledat Bruncvíka. I radovali se všichni z toho shledání, a nejvíce Neomenia, jež ve své blaženosti slzy ronila.

Všichni se vrátili do Prahy a tam pak všecko obyvatelstvo, staří i mladí, vítalo

Bruncvíka s velikou radostí a mnohým plesáním. Těšiliť se, že se jim kníže navrátil i že jim lva přinesl. Veškeré zemi se stala radost, když kníže dal po všech městech volat a lva na branách malovat, též na zemské korouhvi, to lva bílého v červeném poli. -

Odtud žil Bruncvík spokojeně s Neomenií a panoval šťastně ještě dobrých čtyřicet let. Věrný lev byl pořád s ním a u něho. Když pak Bruncvík ve vysokém věku zemřel, zanechav jediného syna Ladislava,

nechtěl lev bez svého pána živ být. Tesknil a chřadl, až naposled zařvav v té tesknosti, u Bruncvíkova hrobu zemřel.

A zázračný Bruncvíkův meč?

Ten je pevně a hluboko zazděn v Karlově mostě do pilíře, tam, kde stojí socha Bruncvíkova, mající u nohou podobu lva. Tam dal Bruncvík před svou smrtí meč tajně zazdít, tam odpočívá ta čarovná zbraň již staletí a objeví se, teprve až bude v českém království nejhůře. Když naše vlast bude nejvíce sklíčena, přitrhnou od Blaníka svatováclavští rytíři na pomoc a sám svatý dědic české země je povede.

A tu jak pojede po Karlově mostě, zakopne jeho brůna (bělouš) a vyrýpne kopytem z kamení Bruncvíkův meč. Toho se svatý Václav chopí a v tuhé seči pak jím nad hlavou zatočí a zvolá:

„Všem nepřátelům země české hlavy dolů!“

Tak se stane a bude svatý pokoj v naší vlasti.

Opatovický poklad

I

Mladý klerik řádu a zákona sv. Benedikta v opatovickém klášteře přišel před samým polednem opatu svému oznámit, že té chvíle přijel znenadání host, pán jakýsi, patrně urozený, s dvěma jízdnými služebníky, že u brány v předním dvoře slezli a ten pán že zašel rovnou do kostela.

Opat, kněz vážné postavy, se ptal, odkud přijel.

„Z Hradce.“

„Co říkal?“

„Nic, a jeho lidé také ne.“

„Jak vypadá?“

„Je prostřední postavy, čtyřicetiletý a má černou bradu. Pán vážný, pěkně oděný, ale sukni má tmavou a bez ozdob, ani proužku na ní -“

Opat se na okamžik zamyslil, pak vstal, a vyšed ze své jizby, bral se dlouhou chodbou z konventu, dolů po schodech na ambit, objímající kolkolem tichý „rajský dvůr“. Ten se té chvíle vyjasňoval v proudu slunečních paprsků, jež sem počaly padat. I do ambitu vnikala jejich zlatá zář, malujíc na dlážky i na stěnu stíny románského sloupoví. Parno srpnového dne nebylo zde ještě tak cítit, neb od rána skoro až do té chvíle všude tu spočíval chladivý stín.

A ticho, prázdno bylo mezi starými budovami. Mniši všichni meškali tou dobou ve svých celách. Teď se tu opat mihl světlem a stínem, pak zabočil z chladu na druhé, přední a prostorné nádvoří, do parna a plného světla, kdež zářícím vzduchem jasně se obrážely od modré, bez mraku oblohy budovy kolem, zvláště dvě chrámové věže i veliký chrám, vše románské stavby.

Opat zamířil k portálu plnému nádherných pásů kamenných, zdobených bohatou řezbou lupenů, listí a podivné zvěře. Vtom ze dveří, jimiž vanul z kostela příjemný chlad, vycházel cizí ten pán. Měl ještě smeknuto; snědý byl, černovlasý, lysého čela, široké tváře a šel poněkud ohnutě. Jak se mu opat podíval do velkých, tmavých očí, jak cizinec promluvil, poznal, že to ne všední šlechtic. Mile děkoval za uvítání a rád přijal, když jej opat pozval k obědu. Šli spolu zpět do ambitu, kol rajského dvora rovnou do refektáře, neboť hlubokým poledním tichem ozval se klášterní zvon, hlásaje dědině i lidem na polích polední klidu čas.

V dlouhé, klenuté síni, prostřed níž se táhla řada dubových stolů, s cínovým, mdle se lesknoucím náčiním, a řady stolic a sedadel, čekali již mniši, staří, mladí. Když obvyklá pobožnost vykonána, zasedli všichni. Nejvýše opat se svým hostem v řezaných dubových křeslech.

Po všechnu dobu host mile hovořil, o klášteře, o kostele, jak je krásného díla, zrovna jakoby vlašského, zvláště ten portál. A když opat řekl, že ne, že to domácí dílo, že to kostel přestavěný z původního malého,

ale první mnichové, hned při založení, že byli Vlachové, z Monte Cassina, rozhovořil se pán o mateřském klášteře, a že jej zná. I vypravoval o něm, Vlaších, o Římu tak, že kdo blíže seděli, zapomínali na jídlo.

Než čím déle host hovořil, tím více se neklid zmáhal opata. Již prve, když slyšel, že přijel pán z Hradce, pomyslil, zeť to někdo ode dvora, protože ráno zvěděl, že včera přibyl do Hradce císař s komonstvem. A hned také, když klerik oznámil, že ten pán vešel nejprve do kostela, vzpomněl si opat, co slýchal o císaři Karlu: že pokaždé, jakmile do nějakého místa přijede, vejde nejprve do kostela.

Pak všecka ta líbezná řeč a znalost světa a všecko jednání, jež budily úctu a obdiv -Sotvaže host odložil nůž a umyl si ruce v lesklé medenici, již prosil jej opat, jak stanuli sami v okenním výklenku, aby mu za zlé neměl a jemu oznámil, které jest jeho jméno.

Host slíbil, že poví, ale žádal dříve, aby šli do kostela, tam aby vzal opat také dva nejstarší mnichy z konventu. Opat ochotně tak učinil a zavedl hostě chodbou zrovna do kostela. Byl vysoký, klenutý, o třech lodích, oddělených okrouhlými sloupy, jež nesly mohutné půlkruhové oblouky. Celou rozlehlou prostorou nečetných oken nesla se mha tajemného šera, v němž se tratily hojné malby po stěnách.

Všichni tu poklekli před hlavním oltářem; když pak cizí pán vstal, řekl:

„Kněze opate, chtěls vědět mé jméno. Oznamuji ti a bratřím zde, že jsem Karel, římský císař a český král, pán váš.“

Opat se snažně omlouval, že ho tak málo poctivě přijali, ačkoliv, jak doznal, že tušil, jaká čest se stala jejich domu, ale že sám sobě nevěřil. Císař však vlídně se usmál a pravil, že právě tak dobře, že nechtěl, aby ho kdo poznal, proto také že nechal dvořany v Hradci a že nikomu neřekl, kam jede.

„To jsem proto učinil,“ pokračoval, „abych mohl s vámi volněji promluvit. Otče opate, tito-li bratři nejstarší a nejvěrnější v tvém klášteře?“

„Ti jsou.“

I řekl císař:

„Milí otcové, již vám tuto na božím místě oznámím, proč jsem k vám přijel. Slyšel jsem, že máte při tomto klášteře veliký poklad. Je-li tomu tak, doufám, že ho přede mnou nezatajíte. A já vám slibuji, že vám nic z toho nechci vzít, ani sám, ani skrze žádného jiného. Jen bych rád na ten poklad pohleděl, nic více."

Opat i knězi se lekli a stáli mlčky, až opat císaře poprosil, aby jim popřál se na to maličko poradit. Císař svolil, a když mniši tak učinili, oznámil opat:

„Rač Velebnost Tvá vědět, že ten poklad jest. Ale žádný z bratří řeholních, a jest jich tu na ten čas padesát a pět, o něm neví. Jenom já a tito dva bratři máme o něm vědomost a žádný jiný. Kdyby někoho z nás Pán Bůh neuchoval, jinému o tom pokladu povíme, tak aby vždycky tři, opat a dva nejstarší bratři, o něm věděli. Ale rač také vědět, že jsme těžkými závazky zavázáni a nesmíme nic o tom pokladu povědět ani slovem, ani znamením. Nadto je přístup k němu velmi nesnadný a Tvé Milosti nenáležitý."

Císař však přesto žádal, aby mu pověděli, on že bude také mlčet a nikomu o pokladu nepoví. Tu se knězi opět radili, až opat prohlásil, že není náležité, aby pověděli, ale také že není náležité, aby oslyšeli žádost svého krále.

„Protož," pravil opat, „jedno z dvojího učiníme. Buď Tvé Velebnosti o tom místě povíme, ale pokladu neukážeme, nebo poklad ukážeme, ale nezjevíme, kde jest."

„Raději ať poklad uvidím," rozhodl se císař.

I prosili ho, aby učinil, jak požádají. A on slíbil. Tu ho zavedli z kostela do sakristie, odtud sestoupili do nějakého sklepení cihlami dlážděného, velmi šerého. Jeden z mnichů zakřesal a rozžehl dvě voskové svíce. Ale jen se jejich plameny v temnu zamíhaly, již přistoupil druhý mnich a stáhl císaři přes hlavu kuklu, a to obráceně, takže císař nic neviděl. Jen slyšel, že zdvíhají, odklízejí cihly.

Pak ho zavedli k nějaké díře a žádali ho, aby opatrně sestupoval, že polezou po žebříku. I lezl za nimi hloub a hloub do čiré tmy velmi hluboko, a když stanuli na dně, obrátili císaře a vedli ho několikráte sem i tam, aby si nepamatoval směru a cesty. Poté kráčeli nějakou dlouhou, tmavou chodbou. Bylo zde cítit zavlhlý vzduch, ztuchlinou páchla všecka ta štola a duněla jejich kroky. Císaři se zdálo, že je nekonečná. Pojednou stanuli, a vtom, jak mu kuklu sňali, viděl se v dušném sklepení, jehož prostorou mdle se míhala zář voskovic. A v té záři zatřpytilo se v železných truhlicích, jak opat víka pozdvihl, stříbro, spousta stříbra kolkolem, v kruhy litého i celé bochánky.

Odtud vedli mniši císaře do vedlejšího sklepení. V tom spatřil množství kruhů i silných prutů ryzího zlata, celé kusy, těžké, nezpracované. Císař se divil; ve třetím však sklepení zmlkl úžasem. Tuť byl největší poklad; ohromné množství drahého kovu, zlato, stříbro, ale vše umělou prací zdělané: překrásné řetězy, číše a kalichy, kříže a pacikály, vše svítilo zlatem a ještě více měňavými, duhovými blesky drahého kamení, až z toho zrak přecházel.

Jak se tak císař na všecku tu krásu, na všechno to nesmírné bohatství zahleděl, řekl mu opat:

„Pane náš, ty poklady se tobě i tvým budoucím chovají. Protož vezmi, co se koliv tobě líbí.“

Císař však nechtěl, a tu opat, řka, že by se neslušelo, aby odtud odešel a něco si na památku nevzal, podal mu drahocenný prsten, v němž byl světlý, nadmíru vzácný diamant. Císař ho přijal s povděkem.

Pak se obrátili, a jak prošli zase tím trojím sklepením, vstrčili císaři zase tu kuklu na hlavu, vodili jej zase sem tam, posléze k tomu žebříku, po kterém vylezli do sklepení. Když otvor zase zadělali, zhasili svíce, a sňavše císaři kuklu, vedli ho do sakristie a do kostela, kdež se pomodlil před velkým oltářem.

Poté děkoval mnichům a doložil:

„Milí otcové, ještě ať to zvím: smím-li já svým přátelům, ale jen některým, oznámit, že jsem viděl ve svém království pod zemí takový znamenitý a vzácný poklad? Ovšem že nepovím kde a kterými místy.“

Opat a mniši svolili. Císař pak již na odchodu pravil, hledě na darovaný prsten:

„Tento váš dar bude u mne v takové vážnosti, že nikdy nesejde z mého prstu a že půjde se mnou do hrobu.“

Byl nešporní čas, když se vrátili z kostela. Císař se již dlouho neomeškal. Rozžehnav se s opatem a bratřími, vsedl na kůň a provázen svými dvěma komorníky zamířil zpět po Labi vzhůru lukami k Hradci.

Tam vyzvídali dvořané na komornících, kde byli. Když uslyšeli, vyptávali se, co císař v klášteře dělal.

„Byl tam na obědě, po obědě vešel s opatem a se dvěma mnichy starými do kostela a dlouho se tam s nimi modlil.“

Více neřekli, a více také nevěděli, a víc také nikdo nezvěděl, neb císař tajemství zachoval. Teprve před svou smrtí pověděl některým svým radám, aby mu ten prsten na ruce nechali do hrobu, zeť to památka z pokladu v klášteře opatovickém, kterýž poklad mu tam před mnohými lety ukázali.

A tak se i stalo.

II

Léta letoucí minula po smrti Karla IV., blahé paměti. Na sklonku panování jeho syna Václava IV, a to roku 1415, přijel do opatovického kláštera nenadálý host: pan Jan Městečky z Opočna s dvěma jízdnými pacholky. Bylo to v listopadu, zrovna na Všechny svaté, pozdě odpoledne, když se již smrákalo, když pustá kol luka i holé již stromy u Labe černaly v časném soumraku. A mrazivý vítr vál.

Nebylo divu, že rytíř zajel do kláštera a požádal o nocleh, vyloživ, že chtěl dojet do Hradce, ale že je taková slota venku, vítr že řeže i šubu[99] proniká, a že bude hrubě tmavá noc.

Opat Petr Lazur, starý a ctihodný kněz, vlídně přijal rytíře a poručil, aby také oběma jízdným dána řádná večeře, jim i třem jejich druhům, kteří, jak pan Městečky oznámil, se cestou omeškali a kteří ještě sem dojedou. A dojeli, samý již večer, zardělí od větru a chladu. Tou dobou seděl jejich pán s opatem a mnichy v refektáři ozářeném voskovicemi na stolech, poblíže ohromných zelených kamen, jež příjemné teplo vydávala.

Rytíř vypravoval, měl mnohé noviny, o koncilu v Kostnici, o mistru Janovi z Husince, nejvíce však o Praze, že je stížená klatbou pro mistra Jana z Jesenice, stoupence Husova, že jsou všeliké služby boží v Praze staveny. I dorážel slovy zle na novotná učení a na Pražany, že se bouří proti kněžím, i na krále, že to všecko trpí.

Vtom nový host vstoupil: pan Oto z Bergova. Pověděl, že ho necesta a hrozné povětří dohnaly, aby se utekl pod pohostinnou střechu starého kláštera, a žádal o nocleh pro sebe a pro svých pět pacholků jízdných. Divil se také, že tu shledává pana Městeckého, ale těšil se z toho, že bude mít na zítřek společníka na cestu do Hradce.

Opat i pana z Bergova vlídně přijal a seděl s rytíři, i když bratři řádoví se po večeři rozešli do svých cel. Páni seděli při víně poblíže kamen, kdež bylo tím příjemněji, jak venku černou nocí burácel vichr, až se okenice třásly a rachotily. Pan Městečky vypravoval, pan z Bergova nebyl také bez novin. Oba také statečně pili a často dolévali poháry zlatým, červeným vínem, až se jim rděly tváře a svítily oči.

Naráz však oba umlkli a vstali, když venku tmou se náhle ozval hlas válečné trouby. Vzezvučel ostře, pronikaje i větrný hluk. A vtom chytli oba rytíři opata za ruce a pan Městečky zostra a chmurně poroučel:

„Kněze opate, slyšels to troubení. To jest nám znamení, že naši zbrojní pacholci mají bránu již ve své moci a že pustili ostatní, třicet jich,

---

[99] šuba - kožešinový plášť, kožich;

slyš; ti číhali venku ve tmách. Teď jsou již všichni v klášteře. Ty a všichni tu jste v naší moci.

Opat, omráčen leknutím, stěží vyrazil:

„Co chcete?“

„Poklad, váš klášterní poklad. Nic se ti nestane, povíš-li, kde je. Víme, že ho máte pod zemí. Pověz, kde je!“ dorážel pan z Bergova.

„Nevím!“

Na chodbě strhl se hluk, křičeli tam, řinčela zbraň.

„Nečekej pomoci!“ hrozil pan Městečky. „Slyšíš, to je náš lid. Mluv, kde je poklad!“

„Nepovím!“ chvěje se, ale pevně odpovídal starý opat.

„Zmučíme tě!“

„Děj se po vůli boží. Ale já nesmím, já nepovím.“

Pan z Bergova vyrazil z večeřadla, a hned poté vešli tam čtyři pacholci po zuby ozbrojení. Těm vydal pan Městečky starého opata. Tmou listopadové noci ozval se zvon bijící na poplach. Některý z mnichů k němu doběhl a zvonil, volaje blízkou dědinu na pomoc. Ale jen začal zvonit, již vrazili na něj žoldnéři a smrtelnou ranou splatili smělému zvoníku.

Rudá světla se míhala klášterem, kostelní okna zářila; i po celách, tmavými ambity a dvory, všude se kmitala světla, pochodně, planoucí louče, všude se míhaly postavy prchajících mnichů, loupežných žoldnéřů, kteří je stíhali, kde co vybíjeli a snášeli kořist. Jen opat zůstal v klášteře, ale svázán, v nádvorním sklepení, kdež ho pacholci pana Městeckého při záři smolnic bili a natahovali na žebřík a kde pan Městečky nebo zase pan z Bergova na něj křičeli:

„Kde je poklad? Kde, mluv, nebo propadneš hrdlo!“

Ale opat, snášeje mužsky všechna ta muka, mlčel, a nepověděl ani pak, když mu pálili svícemi bok. -

Když se probudil mlhavý, nevlídný den, bylo v opatovickém klášteře ticho a pusto. Byl vyloupen. Všecko skvostné náčiní, hotové peníze, všechny klenoty, ať kostelní, ať jiné, vše odnesli páni Městečky a z

Bergova Oto. Když vesničané přišli do kláštera, našli raněné mnichy, opata pak na smrt zmučeného.

Škody po všem klášteře byly veliké, ale ohromný podzemní poklad byl zachráněn opatovým utrpením a - jeho smrtí. Zemřelť Petr Lazur zanedlouho.

***

Po pěti letech přijel pan Městečky z Opočna, jenž pro svůj zločin s druhem svým za bouří a zmatků tehda obecných ušel zaslouženému trestu, zase do opatovického kláštera, ale ne již jako lupič, nýbrž jako jeho ochránce. Přivedl tam posádku, valný houf žoldnéřů císaře Zikmunda, v jehož služby se dal proti svým krajanům.

Tím lidem obsadil klášter proti hradeckým husitským měšťanům a bratřím orebským. Tenkráte se již nesháněl po velikém pokladu v zemi ukrytém. Záhy zas musil odtud, do pole, posádka však tu zůstala a dvakráte svedla vítězný boj s Hradeckými: v prosinci toho roku 1420 u samého kláštera a v březnu příštího roku nedaleko, u vesnice Podolšan, kde padl i vůdce Hradeckých Lukáš. Ale již v dubnu odtáhli císařovi žoldnéři z Opatovic ze strachu před velkým vojskem Pražanů, Orebských i Hradčanů, kteří se zmocnili Kutné Hory.

Zikmundovi žoldnéři jen odtáhli, a již přitrhl pan Diviš Bořek z Miletína s bratrstvem

orebským a s Hradeckými, kteří se zle vymstili Opatovicům za dvojí porážku a za mnohé porážky. Starý, výstavný klášter byl vypálen.

Vyhořel konvent a stavení všecka: v lučinaté rovině u Labe, nad jejíž zelení a spoustou květů svítívaly se zlacené kříže klášterních věží a nádherného kostela, černaly se rozvaliny, rozmetané ambity kol rajského dvora pustě zarostlého, a mrtvé ticho bylo tam, kde mniši kdysi hodinky pěli.

Klášter v tom zpustošení zůstal. A hluboko pod jeho rozvalinami zůstal i ohromný poklad drahých kovů, drahého kamení i umělé práce, zůstal netknutý tam, kde věky již v úkrytu ležel. A to místo tajemstvím

zůstalo. Jen pověst o něm šla po mnohá pokolení a zůstávala, i když rozvaliny starého kláštera hynuly a se rozpadávaly.

III

Rozpadly se a zmizely, když pak jim voda dodala. Kdysi, dávno, za velké povodně Labe je zalilo, stopilo, a jak během času změnilo v těch místech svůj tok, zůstala část rozvalin pod vodou, na jeho dně. Tak Labe, jež kdysi teklo vedle kláštera, proudilo přes něj, a když byla nízká a jasná voda, chodili se lidé dívat na zbytky trosek pod její hladinou.

Jen část rozvalin zůstala nasuchu. V těch místech pak u řeky vystavěli mlýn, a tam, kde stával prý hlavní oltář, vyrostla lípa, jež přečkala věky. Mléči a chasa často sedali za letních večerů před mlýnem a mluvili o císaři Karlovi, o pokladě, kde asi je, kterými místy, kdyby tak mohli pod vodu k němu, jak by si pomohli.

Často se také ohlédli dál, po staré lípě, jejíž ohromná koruna vysoko šerem se černala a od níž větřík zanášel k nim šumot a silný, líbezný dech jejích květů jako šepot modlení a vůni oběti od božího oltáře. A v půlnoční čas počal se koš staré lípy vyjasňovat, jako by jím prosvitovala zář vycházejícího měsíce. Pak vzplanula v koruně světla a zářila po všech haluzích a zář světel stoupala k nočnímu nebi. Kdo ten div spatřil, žasna se křižoval. Domácí klekali a modlili se jako před oltářem; nejeden z nich zaslechl v takové chvíli zbožný zpěv, jenž tlumeně, jakoby zdaleka, kolem lípy se nesl a vanul s větrem dál, k řece, kdež zmíral a tichl. -

Než i za bílého dne naplnilo tajemné místo úžasem lid, zvláště pak „pana otce“ ze mlýna, chasu i mléče. Kdysi za krále Maxmiliána, otce Rudolfa II., zarazila se kola opatovického mlýna sama naráz, o pravém poledni.

Vše vyběhlo ven k řece a tu div divoucí! Kola stála, protože na ně voda netekla, a ta netekla, protože se výše nade mlýnem ztrácela prostřed

řečiště, padajíc tam hučivým, hřímavým proudem do nějaké prohlubně či propasti.

Tak proudila a padala tam dobré půl hodiny; a po ten čas neteklo na kola nic, takže mlýn stál jako zakletý. Po půlhodině však dala se voda zase svým během a proudila dál jako dříve ke mlýnu a roztočila jeho kola. U místa, kde voda tak zapadala, stál pan otec, chasa, mléči i lidé ze vsi a jednali o divné příhodě, až se na tom snesli, že tam bylo nějaké klášterní sklepení, že se jeho klenutí prve zřítilo a řeka že proudila do sklepa a hloub do chodeb a že jistě zalila i štolu vedoucí k pokladu; teď že je po všem, že by bylo marno se pokoušet, aby se kdo k němu dostal.

A přece to zkusili. Ne domácí, ale cizozemci.

Bylo toho smutného času po bělohorské bitvě; tenkráte přijeli do Opatovic čtyři Vlaši. Řekli, že jsou potápěči z vlašských Benátek, že sám císař Ferdinand je sem poslal, aby našli ten zapadlý poklad.

Nikdo jim nebránil, a tak, když se připravili, potopili se do Labe v těch místech, kde bývalo vídat klášterní trosky. Tam chtěli nejprve ohledat půdu a zbytky staveb. Dlouho tam však nevydrželi. Dva z nich ihned zase vyplavali na povrch. Dva tam déle zůstali. Druhové na ně čekali, ale nedočkali se jich. Ti dva se již nevrátili. Snad je strhl proud, snad zbloudili pod vodou v rozvalinách starého kláštera. Ani mrtvol jejich nenašli.

Druhové jejich se za pokladem do řeky již neodvážili. Vsedli na koně a odjeli s nepořízenou. -

A tak poklad opatovického kláštera leží podnes hluboko v zemi a Labe, proudíc přes něj, dobře ho střeží.

O STARÉ PRAZE

- - - Praha!
To jméno samo zpěv.
Ten pouhý zvuk úchvatně
Do strun české duše sahá
A srdce rozechvívá----
Svatopluk Čech

O staré Praze

I

Karel IV. pozval sobě kdysi na pražském hradě arcibiskupa Arnošta z Pardubic, nejvyššího kancléře, purkrabí českého království a jiné znamenité pány české a dvořany, též některé mistry učeností slovutné, mezi nimi také svého hvězdáře. Seděl s nimi v nádherné síni, jejíž dřevěný strop byl vyzdoben řezbami, malbou i zlacením, jejíž stěny byly pokryty vzácnými čalouny francouzské práce, za stolem, na němž v záři hojných voskovic lesklo se a blyštělo zlaté a stříbrné náčiní, talíře, číše a konvice překrásných tvarů a ozdob.

Když povečeřeli a v síni počínalo být dusno, vstal císař a vyzval své hosti, aby s ním vyšli ochladit se na čerstvé povětří. I šel napřed s arcibiskupem na balkon, na nějž se vystupovalo přímo z toho večeřadla; šli za nimi páni a mistři v živém hovoru.

Ale jak vystoupili na prostorný balkon, umlkl císař i jeho rádce a ztichli také všichni ostatní. Umlkli překvapeni krásou královského města pod nimi.

Praha dřímala za letní noci v rozlitém svitu plného měsíce i v hlubokých stínech. V čarovném osvětlení zvedaly se štíty a střechy vysokých domů, kostelů, věží, blyštěla se okna stavení, arkýřů a košaté koruny stromů po hojných zahradách i na ostrovech splývaly v tom zásvitu měkkými obrysy.

A vše v hlubokém klidu. Jen jezy zdola hučivě šuměly. Král i dvořané, veškerou krásou uvábeni, hleděli světlem i šerem, zrak jejich těkal po svazích Petřína v modravém šeru, po Menším Městě zrovna pod nimi, hleděli na jeho ozářené prostranství, na arcibiskupův palác u řeky, kdež leskla se zlacená střecha branné jeho věže, přes chatrný most[100], po řece, jež svítila jako rozlité stříbro, dál po ostatní Praze, po Židovském, Starém Městě, zavřeném hradbami a baštami, nad nimiž trčely k nočnímu nebi věže a chrámy. Tam tměly se ulice, podsíně domů, tam tonulo všecko ve svitu i v stínech a hlubokém šeru.

Ale dále za Starým Městem, dále táhlou výšinou širým prostranstvím[101], kde se bělal kostel sv. Lazara, kde volně stál, a ne ve spoustě domů kostel sv. Petra na Zderazském vršku, kde dřímaly Opatovice ves a kde výše v bledém zásvitu strměl kostel sv. Štěpána ve vsi Rybníku a dále kostel sv. Jana na Bojišti, proudilo volně světlo měsíce po zahradách, sadech a lánech zralého obilí, tu i dál až po obzor, až po výšiny plné vinohradů, zamžené bělavou mlhou.

Všichni mlčky hleděli na čarovný obraz před nimi rozložený, až král, dojat tou krásou, promluvil:

---

[100] *chatrný most- kamenný most Královny Judity, velkou vodou r. 1342 hrubě poškozený. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: Most byl postaven okolo r. 1170 Vladislavem II. a nazván po jeho manželce. Stával o něco dále po proudu řeky než most Karlův.);

[101] *širým prostranstvím - územím nynějšího Nového Města;

„Krásná je tato má země, v ní je mé největší zalíbení a mám ji jako vyvolený, vzácnější sad mezi ostatními poli - Ale v tom sadě nejutěšenější místečko - hle - Praha! Jeli co krásnějšího?“

Oči královy zazářily.

„Překrásné město,“ promluvil Arnošt z Pardubic, „a přešťastné, jak je kronikář nazývá, že bylo svatým vojvodou povzneseno. A teď tvou láskou je a bude ozdobeno. Již se naplňuje proroctví pramateře Tvé Velebnosti. Rosteť Praha u velikosti a slávě. Knížata se jí kloní, má čest a chválu po světě a bude ještě slavnější.“

„Rád bych ji s pomocí boží zvelebil,“ upřímně pravil král. „A doufám -“ Náhle však se obrátil po starém mistru hvězdáři, jenž vážně před se hleděl.

„Nu, mistře astronome, že je krásná a veliká budoucnost tohoto města? Ty se mračíš? Mluv!“

„Velebnosti královská, nechtěj právě této chvíle, abych oznámil, co věštila nebeská znamení.“

„Jen pověz,“ vybízel král. „Chci slyšet, cos četl ve hvězdách.“

„Je to smutné, milostivý králi.“

„Chci slyšet. Mluv!“

A zasmušilý mistr oznámil králi a panstvu dychtivě k němu přistoupivšímu:

„Vyrozuměl jsem z nebeských znamení, že Menší Město bude zničeno, ohněm, velikým požárem, a tam - Staré Město - zajde hroznou povodní. Vše bude zhubeno, všecko, a tak, že nezůstane kámen na kameni.“

Všichni kolem se lekli a pohlédli na krále, jenž zaražen stál patrně zarmoucený. Pojednou se však obrátil k městu, mávl v tu stranu rukou a zvolal:

„A nezajde Praha! Zůstane, bude! A kdyby i Menší Město, i Staré jednou zasvé vzaly, bude tu jiné. Tam vystavím nové město, tam, hle, bude nová, veliká Praha!“

Ukazoval za Staré Město, vzhůru širou výšinou, k polím a sadům, ke vsím Rybníku a Opatovicům. Všem se uvolnilo, všem se vyjasnilo líce, a moudrý arcibiskup vyslovil, co čeští páni a dvořané té chvíle cítili a z té duše přáli svému králi:

„Bůh žehnej Tvé Velebnosti."

Jak se Karel IV rozhodl, tak učinil. Hned jal se konat všechny přípravy k založení nového města: sám vymezil jeho prostoru, směr jeho hradeb, sám k nim základ položil[102], sám byl při rozměřování ulic, sám určil místa tržišť a náměstí. Se staviteli často rozmlouval a se radil, často se přicházel podívat, jak přibývá staveb, a pokaždé oslovil tu zedníka, tu nádeníka, vyptal se ho, pohovořil, darem obdařil, těše se, že dílo zdárně pokračuje.

Jen jednou se pohněval, a to když vrátiv se z cesty do německé říše, přišel se hned podívat na Nové Město a shledal, že měřičové přidělali za jeho nepřítomnosti novou ulici. Vedla ke kostelu sv. Jindřicha a již u ní domy stavěli.

Jak ji císař zhlédl, stanul překvapen, a zchmuřiv líce, ptal se ostře, kdo kázal tu ulici založit a vyměřit.

„Nikdo nekázal, královská Milosti," odvětil stavitel polekán. „Myslili jsme, že bude vhod. Ráčíš-li však, aby byla zastavena -"

„Ať tedy zůstane!" rozhodl se císař, ale ať se jmenuje na věčné časy Nekázalka, poněvadž jsem nekázal, aby byla založena."

Tak rostlo Nové Město; stavení přibývalo jako hub po dešti. Ale nestavěli jenom noví měšťané, stavěl i sám český panovník. A ten nejnákladněji: kláštery, kostely s věžemi. Tak také založil kostel sv. Jeronýma a při něm klášter mnichů benediktýnských v těch místech na Skalkách, kde před věky se zelenal háj bohyně Morany. I stavěl ten kostel nákladem velikým. Zvláštní cihly byly prý na tu stavbu páleny, zrovna takové jako na karlštejnský hrad, ze šedivé hlíny, povrchu leštěné, a

---

[102] *sám k nim základ položil - v březnu 1348 začal stavět městskou zeď od Vyšehradu k Poříčí;

kostelní krov zřízen tak důkladně a uměle, že spotřebovali na něj kmeny z celého lesa[103].

Přes dvacet let stavěli kostel a klášter a byla to drahá stavba; stálť prý ten kostel jenom o haléř méně nežli sám Kamenný most.

Když byl dobudován[104], když první bohoslužba v něm konána, zapěli knězi u oltáře slovansky a četli mši svatou dávným obřadem ze slovanských knih poprvé zase po staletích v českém kostele.

I radoval se zbožný český král, jenž ty slovanské mnichy sem uvedl z dalmatských krajin, radoval se s ním i všechen lid.

A klášteru i kostelu říkali Na Slovanech a říkají podnes.

***

Ještě nepracovali plná tři léta na stavbě slovanského kostela, a již založil Karel IV. nový kostel, a to na nejvyšším místě Nového Města naproti Vyšehradu[105]. Návrh na tuto stavbu podal mladý jeden stavitel pražský. Císař, uviděv narýsovaný plán, nemálo se podivil, jak krásně, ale i směle všecko tu myšleno.

Divil se, i znalci se divili, zkušení, osvědčení stavitelé, a tvrdili, že mladý druh jejich nevyvede toho chrámu, že nedokoná ohromné té klenby, jak ji navrhl. Než král přece svěřil dílo mladému umělci, a ten, dychtě po tom, aby vyvedl stavbu, jaké po tu dobu Praha neviděla, dal se chutě, pln nadšení do díla.

Stavěl a stavěl, a chrám v osmistranu založený počal očividně růst. Již se zvedaly zdi, již v nich byla dvojdílná i trojdílná okna překrásných kružeb, již stál portál bohatých pásů, hojnými lupeny, soškami a křídovou kyticí ozdobený, již počali dle plánů mladého mistra přepínat chrámovou prostoru nevídaným, smělým klenutím hvězdovitým v podobě báně.

Ještě všecko klenutí bylo pozakryto lešením, ještě nebylo zřejmo pro les trámů, břeven a množství prken, a již znalci se mu divili. Ale teď tím určitěji každý tvrdil, že mladý stavitel toho díla nedodělá, že klenutí

---

[103] lesa - zde vor;
[104] *Když byl dobudován - r. 1372;
[105] *založil... nový kostel... naproti Vyšehradu - Karlov r. 1351;

nevydrží, poněvadž to nemožná, nebývalá věc, a že jak budou v nejlepším, všecka ta smělá báň že povolí, pukne, že se najisto zhroutí.

Řeči ty účinkovaly. Důvěra mladého mistra otřásla se v základech. Počal se lekat a zmije pochybnosti a nedůvěra počala ho mučit. Již nespěchal na staveniště s takovou jistotou a radostí jako jindy. A doma, o samotě neměl klidu a pokoje. Počítal, kreslil, vydrží-li klenba, přemítal, uvažoval ve dne i v noci.

Starost, neklid zaplašily od něho spánek. Dlouho do noci sedal ve své dílně, a když ulehl, uvažoval ještě, nebo si připomínal řeči druhů stavitelů, mladých i starých, jejich výtky, jejich obavy, jejich určitá tvrzení, že toho klenutí není možná dodělat. I jejich úsměšky se mu vracely na mysl, a když uvažoval, co by bylo, kdyby klenutí nedokončil nebo kdyby se zřítilo, co by místo pochvaly a cti měl smíchu a hany, tu se chytal za rozpálenou hlavu nebo vzdychaje přecházel svou komorou. Jednou za takové noci vyběhl ven a chvátal vzhůru na Nové Město.

Tam v šeru černalo se jeho dílo, nedostavěný kostel v trámoví ještě a v lešeních. Ruch kladiv teď nezněl, budova byla tichá, opuštěná. Jen její tvořitel ji obcházel, prohlížeje ji, zraky obraceje do výše, tam, kde se počalo zvedat klenutí. Pak vplížil se dovnitř, do budoucí prostory chrámové, kde měly znít zbožný zpěv a modlitby.

Okny ještě nezasklenými hledělo sem hvězdnaté nebe a linula zář měsíce. V tom zásvitu rozhlédl se zasmušilý, rozháraný umělec prostorou, ale hned vzhůru upjal zrak ke klenutí, jež se šeřilo a černalo v trámoví.

Ale stavitel je viděl, a té chvíle již hotové, směle přepjaté, jeho žebra, tvořící velkou osmipaprskovou hvězdu a v ní dvě menší, viděl klenbu ozdobenou barvou, zlatem, viděl chrám již v plné sluneční záři, skvící se ozdobou. A vcházeli král a dvořané, lid, a všichni hleděli do stropu, k ohromnému klenutí, divili se, žasli.

Když se vytrhl ze svého snění a připadlo mu, že to vše nemá být, že nebude, že klenutí spadne, vzkypěl v jeho duši vzdor.

Odcházeje zařekl se, že stavbu vyvede, že klenutí dokoná, dokonat musí, a když ne sám, třeba i s pomocí samého ďábla. Tak se i stalo. Vyzval jej, a když mu svou duši zapsal, slíbil mu ďábel, že karlovský kostel dostaví. A dostavěl ho. Co stavitelé den co den čekali, že klenutí sletí, nestalo se. Svorník byl zasazen, všecka ohromná, nevídaná klenba zůstala. Zbývalo ještě odklidit lešení, jež ji podpíralo, aby bylo zjevno slavné dílo.

Ale nikdo ani ze zedníků, ani z dělníků nechtěl lešení strhnout. Každý se bál, že klenba spadne, jak se jen lešením pohne. Marně vybízel mladý stavitel své lidi, marně jim odměnu sliboval. Pak chtěl sám to vykonat, ale starší a druhové mu nedali a nepustili ho k lešení.

„Tedy je zapálím!“ rozhodl se, jak mu sám ďábel našeptal.

Husté davy lidí stály kolem nové stavby a čekaly dychtivě, co bude, a rokovaly o tom, že klenutí najisto sletí, až je mladý mistr podpálí. Již ho zhlédli, an všechen rozčilen vyšel z kostela. Jen vykročil a jako by zahřmělo; ohromný rachot, jako by kostel se bořil, zatřásl povětřím. Lidé vykřikli zděšením a ve zmatku počali se obracet, utíkat, a křičeli, že klenutí spadlo.

Nikdo té chvíle nevzpomněl na stavitele. Ten ohlušující ranou ohromen stál jako bez sebe, zsinalý, hledě zoufale na kostel, jehož okny vyvalily se kotouče prachu.

Ďábel tě podvedl! mihlo se mu hlavou. Trest boží! A již nečekaje, nechtěje zničeného svého díla vidět, dal se na útěk a pádil odtud jako štvaný.

Kotouče prachu se rozešly, rozplynuly, a když se pak po chvíli lidé zase ke kostelu odvážili i do něho, tu vykřikli zas, ale úžasem. Prkna a trámy, vše leželo v pusté směsi na zemi, ale nad nimi, nad chrámovou prostorou přepínalo se podivuhodné, nevídané klenutí. Spatřili je v plném odpoledním světle celé a nezastřené, plné uměle vedených žeber, a žasli a radovali se všichni.

Teď vzpomněli na mladého stavitele. Volali ho, sháněli se po něm, hledali ho, až ho našli v jeho bytě mrtvého. Sám si v zoufalosti života ukrátil.

Co za oné noci, za které v pochybnostech se do kostela rozběhl, v duchu viděl, o čem sníval, splnilo se. Chrám byl dokončen, vyzdoben, a každý, král i dvořané a každý, kdo poprvé vešel, obrátil především zraky své k mocnému klenutí, tak směle nad posvátnou prostorou rozpjatému, a každý si vzpomněl na nešťastného mladého stavitele, jenž dílo své zaplatil životem.

***

Na Hradčanech, na hradě českých králů, rostla tou dobou velikolepá stavba Karlova, nový chrám sv. Víta[106], za řekou pak na širém návrší přibývalo vůčihledně Nového Města. A mezi ty dva slavné pomníky své zbožnosti, své lásky k umění a k nejmilejšímu svému městu počal Karel budovat třetí veliké dílo, Kamenný most[107].

Ten věky přetrval, sláva i ponížení našeho národa po něm chodily. Mnoho se v Čechách od jeho založení změnilo a měnilo, spory a boje dělily a rozeštvaly lid jedné krve, jednoho jazyka. Jen on zůstával milý všem po všechny věky, za všech bouří a v dobách ponížení a mdloby vydržel on, tvrdý a silný, pamětník lepších časů a slávy, z níž pocházel a jež byla potěchou, posilou slabých.

Ze všech mostů je Karlův nejpevnější, tak vypravují, protože při jeho stavbě měli vápno vejci rozdělané. I bylo jich potřeba nepočítaných kop na šestnácte jeho mohutných oblouků, na tolik pilířů, na tolik ohromného zdiva.

V Praze tolik vajec ani nesehnali, okolí jich tolik nemělo, co jich bylo třeba. Proto nařídil Karel IV všem městům v Českém království, aby každé poslalo určitý počet kop vajec na stavbu pražského mostu. Posílali je, vůz za vozem přijížděl, ze všech skládali vejce a rozbíjeli do vápna.

---

[106] nový chrám sv. Víta - se stavbou chrámu bylo počato r. 1344;
[107] Kamenný most - základní kámen byl položen na straně staroměstské r. 1357;

Také z Velvar jich poslali na celý vůz, ochotně, rádi, a myslili, jak se zachovají. Když zedníci první, druhé, třetí vejce z velvarského vozu roztloukli, nechtěli očím věřit. Ale když čtvrté, páté, pak celou kopu rozbili, dali se do smíchu. Smáli se zedníci, stavitel, všichni při stavbě, smála se celá Praha, a všude si vesele vypravovali, že Velvarští přivezli na stavbu celý vůz vajec natvrdo uvařených.

Když Kamenný most byl dostavěn[108], neměl žádných soch. Jen dřevěný kříž[109] byl vztyčen ve výstupku, kde nyní stojí kovový a zlacený. V těch místech prý bývaly za starodávna i popravy konány a člověk hrdla odsouzený vykonával u toho kříže poslední svou modlitbu.

Na zdi, která spojuje Mosteckou věž s klášterem křižovníků, vidět na straně k řece vytesanou bradatou hlavu. Toť Bradáč[110]. Je to prý podoba prvního stavitele, jenž na věčnou paměť dal kamennou svou podobiznu zazdít do mostního pilíře.

Jda Kamenným mostem ke hradu našich králů, viz nalevo na Petříně dlouhou zubatou zeď. Bělá se bujnou zelení stromů po hřbetě vrchu a níží se s jeho prudkým svahem dolů k bývalé Újezdské bráně. Ta zeď, toť dílo „rodiny“ Karla IV.

Velká drahota uhodila[111], chudý lid hlady zmíral, neboť nebylo práce, nebylo výdělku. Za těch zlých časů shromáždilo se v Praze jednou na dva tisíce chudých a ti, když se ubíral král Karel z kostela, předstoupili před něj a s pláčem prosili, aby je živností[112] opatřil, že by rádi dělali třeba beze mzdy, jen ke stravě, a že budou maličko jíst, jen aby hladem nezemřeli. Král dojat jejich bídou, poručil, aby se nazejtří na tom místě a v tu hodinu

---

[108] *Karel IV se toho nedočkal. R. 1406 se již po mostě jezdilo, ale zplna hotov ještě nebyl. Tenkráte také ještě nestála Mostecká věž na straně Starého Města;

[109] *Dřevěný ten kříž byl častěji obnovován i znova postaven, až r. 1657 pořízena kovová socha Ukřižovaného. R. 1696 posmíval se jakýsi žid tomuto kříži, načež byl královskou českou apelací odsouzen, aby dal hebrejský nápis ("Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný Bože") v polokruhu nad křížem zhotovit a silně pozlatit;

[110] * Bradáč - Nepochybně památka ještě z mostu Královny Judity. Bradáč býval měřítkem vody. To byla velká povodeň, když byla voda Bradáči až k nosu. R. 1481 přikryla všecku téměř hlavu;

[111] * r. 1360;

[112] živnost- zde živobytí;

zase sešli. Když se tak stalo, dal je svými lidmi zavést na vrch Petřín, a sám na koni za nimi přijev, rozkázal, ti aby kámen lámali, ti základy kopali, jiní aby zeď stavěli od Vltavy přes Petřín až ke Strahovskému klášteru.

Dělníci peněz nedostávali, ale chleba a jiného jídla do sytosti, též obuv i oděvy. Když o tom jiní uslyšeli, kteří hladověli, houfem běželi k tomu dílu a pilně pracovali. Král Karel často k nim na Petřín dojížděl, často sám je poděloval, říkaje, že ten pracovní lid jest jeho rodina. Tisíce lidí mu žehnalo a vstávajíc lehajíc za něj se modlilo.

Z toho kamení, jež sváželi, tesali, z něhož stavěli, rostl jim chléb. Proto říkali té zdi „chlebová“, také „hladová“, protože zaháněla hlad a nouzi. A zubatá je, poněvadž ji král Karel IV. dal proto stavět, aby zuby hladového lidu měly co kousat.

***

Tenkráte žil v Praze bohatý měšťan jménem Jan Rotlev. Ten si zakoupil v Jílovém opuštěný důl, jsa přesvědčen, že tam je zlata ještě dost a že se ho najisto dokopá. Najal mnoho havířů a kopal, doloval neúnavně, vytrvale, nelekaje se žádného nákladu. A bylo ho mnoho třeba. Než zlata se nemohl dokopat.

Štěrkem a jalovým kamením vedla štola, nikde se nemihlo ani zrnéčko zlata, nikde nezasvitla žíla ryzího zlata. Sta a sta kop tu již Rotlev pochoval. Peníze mu došly, a již počal dělat dluhy, jen aby práce nestála. Známí a přátelé ho varovali, sráželi ho, ať raději všeho nechá, zlata že nenajde, zato že tam pochová, co ještě má. Než Rotlev byl přesvědčen, že na zlato jistě uhodí. V té umíněnosti nedbal rad a prodával svůj majetek, kus po kuse, aby měl do jílovského dolu. Tak přišel o všechno a neměl, čím by horníkům platil. Byl nešťasten, zoufalý. Ne proto, že pohřbil své jmění, ale že nemohl dále kopat. Tvrdil, opakoval, teď že by co nevidět již přišli na zlato, jen kdyby ještě kratinkou dobu mohl dolovat.

Odbývali jej úsměšky a nikdo mu nevěřil. Jen jeho žena nepochybovala o tom, co tvrdil. A líto jí bylo manžela. Než pomoci mu nemohla. Co měla, šperky a skvosty, vše mu již předtím dala. Jen drahý,

zlatem tkaný šlojíř si zachovala ze všeho bohatství, a to pro památku mladých let. Bylť jí ten závoj zvláště milý, neboť jí ho daroval její muž, když byla nevěstou. Než i s tím závojem se rozloučila. Rotlev ho vzal a chvátal s ním ke kupci; ještě více pak pospíchal se strženými penězi do Jílového, práci obnovit.

A jen se dali do díla, hned prvního dne uhodili na bohatou žílu ryzího zlata. Byla tak mocná a vydatná, že si za krátkou dobu nahradil všechen svůj náklad, co do dolu dal, a pak těžil a těžil, až vytěžil ohromné bohatství zlata.

Ten důl, jenž mu přinesl štěstí, nazval z vděčnosti Šlojíř. V Praze pak si vystavěl na Starém Městě proti Sv. Havlu nákladný dům, jeden z největších a nejkrásnějších po celé Praze. Tři brány vedly do jeho nádvoří, podsíně měl v přízemí, nahoře vížky i krásně tesané arkýře. Rotlev v něm bydlil v jizbách a komorách bohatě upravených, až je pak všecky i prostorné síně postoupil Karlovu učení[113]. Ze zlatého dolu vzešel ten nádherný dům, sám pak se stal dolem, z něhož těžila zlato učenosti a vzdělání mnohá pokolení rodu domácího i cizího.

***

Na podzim roku 1378 bylo ticho a smutno na Karlštejně slavném hradě. Svodivé mosty se nespouštěly, král a jeho dvořané nepřijížděli, jak v tento čas bývalo, na hlučné hony. Komnaty královy zavřeny a za časných soumraků nevzplála okna jeho paláce zardělou září. Ticho bylo na hradě a jen podzimní studený vítr roznášel hlasy bedlivých strážců ze čtyř hlásek kol veliké věže, z páté před hradní studní a ze šesté pod palácem královým.

„Dále od hradu dále!“ ozývalo se z nich každé hodiny noční a znělo táhle a smutně nevlídnou, sychravou nocí. A když se rozednilo, když v slunečné záři zaskvělo se kolem po lesích rudé a zlaté listí, nebylo veseleji.

---

[113] *až je pak všecky i prostorné siné postoupil Karlovu učení - Král Václav IV. koupil dům Rotlevův a daroval jej r. 1383 koleji Karlově směnou za dům Lazara žida, v jehož domě dosud byla umístěna. Odtud dům někdy Jana Rotleva nazýval se a nazývá Karolinum. Palácové stavení toto bylo r. 1718 přestavěno Fr. Kaňkou a tím utrpělo velmi. Z původní stavby zachoval se arkýř kaple sv. Kosmy a Damiána;

Hlas loveckých rohů nezalehl do jejich ticha, smečky psů nezaštěkaly a hlahol lovců nezahlučel ni úvalem, ni živě zbarvenou strání. Starý dub v lese, kudy se chodí z Karlštejna k Sv. Janu pod Skálou, stál opuštěn. Nepřicházelť dobrý král Karel IV., aby pod jeho rozložitou korunou na vyvstalých omšelých kořenech jako na sedátku si pohověl, jak činíval každého roku.

Venkované šli kolem a smutně se ohlíželi po dubu, po „královĕ lavičce“, kdež ho vídali, an sobě odpočívá. Byla prázdná a „královu studánku“ opodál, u níž se Karel vždycky zastavil a z níž se napil, zaválo žluté a zardělé listí javorů, buků i habrů.

Smutek šel hvozdem i po Karlštejně.

Král stonal, na pražském hradě ležel soužen horečkou, a již mluvili, že více nevstane. On sám to věděl a očekával smrt. U lože meškali arcibiskup, synové královi, všecka rodina. Král napomínal svého dědice v Českém království, Václava, ať vládne moudře a spravedlivě, a žehnal mu usláblou rukou.

Vtom zazvučel zvon na věži svatovítské, ráz dva, potřetí, a hned po těch hučivých ranách ozval se umíráček a zněl žalostivě.

Všichni kolem lože se lekli, jen královou tváří rozlil se svit svatého klidu, a tichým, mírným hlasem promluvil: „Slyšíte! Pán mne volá. Bůh budiž s vámi navěky!“ V ten okamžik chvátal svatovítský zvoník žasna k věži. Byla zavřena, klíče měl u sebe, a umíráček zvonil! Chvatně otevřel, hnal se po schodech vzhůru. Tam ustrnul, jako přimrazen stál a hleděl.

Umíráček zvonil sám, a té chvíle také všechny ostatní, hrubé zvony. Houpaly se samy od sebe a zvonily, hlaholily. Tak bylo na věži svatovítské, tak bylo na všech věžích. Příval zvonových hlasů zaléval všecku zarmoucenou Prahu a za toho trudně velebného hlaholu nesla se duše dobrého, slavného krále, otce vlasti, do věčné slávy, kde „nebeské je dvorstvo krásné“.

II

ŽITO KOUZELNÍK

Za, prvních let panování Karlova syna bylo všecko království upokojeno, a dlouho o tom šla pověst, že za dnů krále Václava mohl každý se zlatem na hlavě jít nebo jet za každé doby, ve dne i v noci, a nikdo že ho nezastavil.

Král dbal velmi spravedlnosti, aby se dala od bohatých chudým, a sám k tomu pohledal. Nejednou se přestrojil za dělníka, za chudého řemeslníka nebo za studenta a šel mezi pekařky chleba kupovat. Byl-li chléb hodný, spravedlivé váhy, zaplatil jej a odešel. Shledal-li však, že je špatný a malé váhy, dal se poznat, a pobrav v krámě všechen chléb, kázal ho dát chudým neb rozdat do škol potřebným žákům. Pekaře pak ztrestal pokutou na statku nebo ho dal v koši zmáchat ve Vltavě.

Tak činil řezníkům a jiným řemeslníkům. Jednou také šel přestrojen za dělníka kopat na vinici, aby i tam zhlédl, jak se mezi lidem děje. I kopal na vinici celý den, a když seznal, jaká to krušná a perná práce, nařídil, aby měli dělníci v poledne delší odpočinek a navečer aby mohli dříve z díla.

Také v noci se rád Prahou potuloval, přestrojen, po krčmách, zkoušeje, mají-li spravedlivou míru. Ale také aby slyšel, co se děje, co lid mluví, jak smýšlí. U Modré štiky na Starém Městě býval nejčastěji a tam i jinde ztropil i nejednu švandu se svými kumpány veselými.

I kejkle měl rád a všeliké podivné kousky. Ty mu nejvíce strojil jeho kouzelník Žito, chlapík dovedný, čarovný, jenž uměl přimrazit, koho chtěl, a zvláště svou podobu měnit, často i tvář. Ke králi šel třeba v soukenném šatě, hrubě sešlém, v úzkých nohavicích s podešvy. Když stanul před králem, byl pojednou v hedvábné sukni, v pestrých nohavicích a mosazné

zobáky na střevících se mu jen blyštěly jako nějakému kasalickému[114] švihákovi. Tak před králem stanul, a když odcházel, změnil se přede všemi, aniž se převlékl, a měl hned na sobě řasný poutničky plášť.

A při tabulích královských jaké čertoviny někdy spískal! Nejhorší královu šaškovi. Ten jednou při obědech sahal po rybách v šalši[115]. Ale jen rybu vzal, a již mu vypadla. Šašek vykřikl a vyjeveně hleděl na ruku, jež mu naráz tuhla a tuhla, v roh se měnila, až z ní bylo kopyto, koňské kopyto! A ze druhé také.

Strnulý šašek šklebil se a prohlížel si zoufale svá kopyta tak, že král i páni se dali nahlas do smíchu a smáli se, až jim slzy po lících kanuly. Když král posléze poručil, aby šašek těch kopyt byl zproštěn, dělal Žito nad nimi různé kruhy a kříže a mumlal divná slova. Kopyta mizela, ale - nastojte - volské paznehty se z nich staly, a nezmizely, až když Žito pohnut šaškovým pláčem a skřekem je odčaroval.

Jednou si chtěl král Václav z hradu vyjet. Na nádvoří stál již malovaný jeho vůz s polštáři pod stříškou na čtyřech sloupích. Čtyři krásní bělouši v lesklém řemení byli do toho vozu zapraženi. Kolem již čekala na koních vystrojená králova družina i šašek na strakaté kobyle. Jen Žito chyběl, ač měl nařízeno, aby byl také v průvodu. Král již přicházel a Žita nikde. Král vsedaje ptal se po něm, a když uslyšel, že ho tu není, velmi se zachmuřil.

Vtom ozvalo se z vedlejšího nádvoří kokrhání, hrozné kokrhání, jako by kolik kohoutů zpívalo o závod. A již z toho nádvoří zahrčel průjezdem vůz, vozík, dvoukolý vozíček s trojspřežením černých kohoutů. První pár nejmenší, druhý větší, třetí největší. Černé peří se kovově zeleně lesklo, rudé hřebeny hořely... Každý kohout měl u zobáku řemínek a všechny řemínky se sbíhaly v Žitově ruce. Kejklíř stál na voze a řídil podivná spřežení.

---

[114] kasalický - vystrojený;
[115] šalše - staročeská omáčka;

Král se smál a pravil, že má Žito o spřežení více nežli on, ať jede za ním. A jel král s bělouši, Žito za ním s černými kohouty, a kudy hrčel ten neobyčejný povoz, všude byl shon lidí. Tak poté častěji jezdil a lidé se pokaždé sbíhali, když slyšeli, že Žito jede, nebo již před hradem na něho čekali. Až pak zase něco jiného vyvedl, o čem šla řeč po celé Praze i dalekým okolím.

Žito si udělal třicet víchů ze slámy a z těch třiceti víchů vyčaroval třicet prasat znamenitě tlustých, jako dobře krmených. Stádo to pak vyhnal sám na pastvu u řeky, kde se pásli vepři bohatého, ale lakotného pekaře Míchala. Ten si prohlížel se zalíbením Žitův dobytek, a když uslyšel, že je lacino na prodej, shodl se s kejklířem, koupil vepře a hned peníze vyplatil. Když si uhodili, napomenul ho Žito: „Jen to ti pravím, dobrá prasátka, vidíš sám, a vykrmená, ale vody nesnesou. To si pamatuj!“

Než pekař nepamatoval, nedbal, a vyhnal koupené vepře do brodu. Jak vběhli do řeky, hned se potopili, a místo nich vyplavalo na povrch třicet slaměných víchů. Pekař čekal na vepře, až vyplavou; ale nevyplavali, a víchy z ničemné slámy nesly se dál a dále. Lakotný pekař běhal po břehu, křičel a lál, hned na vepře volal, hned na víchy ukazoval, že uplavou, aby je chytili, že uplavou. A uplavaly. Pekař rozzuřen, že přišel o tolik peněz, o tolik vepřů, rozběhl se nažita. V královĕ dvoře ho nezastal. Hledal ho, vyptával se po něm, až ho v krčmě našel. Tam seděl králův kouzelník v klenuté jizbě ve výklenku tlusté zdi u okna; nohy měl před se nataženy, záda o pažení opřená. Číše stála před ním dopitá a on dřímal.

Pekař zlostí zezelenal, jak jej zhlédl. Hned ve dveřích začal mu lát a spílaje hnal se k němu. Žito však klidně spal, jako by křiku nebylo, jako by jen moucha zabzučela. Pekař už lítý, chytl ho za nohu, třásl j ím, pak, když oči neotvíral, škubl jeho nohou. Vtom zbledl jako stěna.

Noha padla bez vlády, z kloubu vytržená, a Žito jako uštknut vytrhl se ze spaní a křičel, a chytl pekaře na smrt uděšeného za hrdlo. A na soud s ním. Co zbylo? Úraz byl zjevný, krčmář a hosté svědčili, že to pekař

spáchal. Co dělat? Nic jiného nežli pěkně pokorně poprosit za odpuštění a zaplatit nadto značnou náhradu.

Žito se tím usmířil a peníze shrábl do váčku. Pak se dotekl vytržené nohy, spravil ji naráz, takže bez berle, čiperně, pevným pružným krokem vycházel jako vítěz ze soudní síně. A lakomý pekař měl nadto ještě hojně smíchu. Všude si o něm posměšky povídali, jak pořídil. Až pořekadlo z toho bylo: „Vyděláš jako Míchal na prasatech."

***

Nedlouho poté měl Žito několik mrzutých dní. Ke králi Václavovi přijel návštěvou bavorský vévoda. S ním přibylo několik kejklířů německých na vozech plných divných přístrojů. Sám vévoda je vypravil, aby králi způsobili kratochvíli.

Ti kejklíři byli povedené kopy, lidé světem protřelí a svého umění znamenitě znalí. Král se jim divil, než na svého Žita také dal. I musil Žito vévodovi ukázat, co umí. Cokoli však udělal, udělali Němci po něm. Nebylo nic, čeho by nedokázali, a nemohl jich přemistrovat. To Žita mrzelo, a proto jim něco vyvedl, s čím si opravdu rady nevěděli.

Bylo zrovna za oběda, po kterém ti Švábové měli veřejně na lešení na hradním nádvoří před králem a jeho hostem u přítomnosti dvora a Pražanů provádět své nejumělejší kousky. Za toho oběda tedy v královské síni, kde seděli král s vévodou a předními dvořany sami na povýšeném místě, níže pak u zvláštního stolu šaškové, Žito a dva z kejklířů vévodových, strhl se pod okny křik a německé volání. Tu ti dva Němci, jak seděli u okna, vstali a ven se nahýbali, podívat se, co je, co se dole děje.

A již byli v pasti.

Nic nebylo, jen jalový pokřik. Němci chtěli zas usednout, ale nemohli. Nemohliť hlavou zpátky do síně. Okna jim nestačila, a to proto, že jim v ten okamžik, co se ven vychýlili, narostly parohy, veliké, rozložité parohy. I vrtěli se, trhali sebou, hlavami škubali, divně se kroutili, parohy naráželi, až cvakaly.

A za nimi smích, hlučný obecný smích. Král Václav byl obzvláště potěšen. Smál se kejklířům a byl rád, že se Žitovi tak vydařilo.

Ale pak, odpoledne, když ti Švábové, na rozkaz králův zbaveni parohů, vyváděli zrovna divy veřejně na lešení na nádvoří hradském před králem a tisíci lidí! Všichni žasli, jaké kousky zázračné, čertovské uměli. A Žito nikde. Ani se neukázal. Tak si v zástupech povídali; a jinde zas, že tu byl, ale že se ztratil, poněvadž se stydí, poněvadž viděl, že by takových věcí nedovedl. Utekl, schoval se, aby neslyšel té hromové pochvaly kolem, nebo aby ho král snad nevyzval v zápas s těmi Němci.

Ale pojednou se Žito ozval. Jak na okamžik zástupy utichly, pronikl od brány jeho hlas. Znali ho, a hned nastalo v lidu pohnutí. Všude ustupovali, všude osmahlého, černovlasého Žita v červené suknici propouštěli, až se dostal na lešení toho bavorského divadla, on a dva sluhové s ním. Jak stanul uprostřed, vyhrnul si rukávy a začal si pak roztahovat ústa a tahal je, šířil, až byla nesmírně veliká. Bavorští kejklíři tušili, co bude. Již počali ustupovat, již se krčili.

Ale vtom Žitovi sluhové toho nejznamenitějšího z nich chytli a podali ho svému pánu. A ten, prve než se kdo nadál, Němce nevelkého a drobného si urovnal, ruce k bokům mu přitiskl, a skroutiv a svinuv ho, jak potřeboval, otevřel obrovská ústa jako pec a jal se tam Němečka cpát a soukat, třebaže nožkama mrskal, až ho tam vecpal a sesoukal až na škorně. Ty Žito vyplil.

Kolem vše tleskalo, jásalo, divže se netřásla po hradě okna. Vtom přitáhli Žitovi sluhové káď plnou vody, kterou měli bavorští kejklíři na pódiu. Žito, jakoby tím těžkým soustem zmožen, postavil se nad džber a vyvrhl Švába, jenž ho patrně tlačil.

Bavor žbluňkl do vody, až vysoko vystříkla, hrabal se v ní, pak všechen umáčen jako myš, lezl a drápal se z kádě ven.

Lidé kol křičeli, tleskali, jásali, všichni se smáli, chechtali, až se prohýbali, za břicha popadali. Od smíchu radí, slzící ukazovali si na

Bavora, z něhož voda jen crčela, jak na konci pod plachtu vklouzl a se schoval.

Bavoři dále již nic nedělali.

Nikdo si jich nevšímal. Každý jen na Žita hleděl. Musil před krále a král ho přede všemi pochválil. Jak poté mocný kouzelník z lešení sestupoval, vítali ho zástupové nekonečným jásáním, až se po všem králově hradě rozléhalo.

To byl nejslavnější Žitův kus.

Ale pak, na konec života, přece prohrál a podlehl.

To samému satanáši, jemuž se byl zapsal a jenž si jej odnesl s tělem i s duší.

III

O KRÁLI VÁCLAVOVI VI.

Po letech pokojné vlády počaly řád a právo v Čechách velmi trpět, když se král Václav nepohodl s pány zemskými. Nedbal na ně a neužíval jejich rady, důvěřuje více milostníkům svým stavu zemanského i městského. Proto žalovali páni na krále, že bere zemské úřady, jež zastávali, v lehkost a jejich hlas že nic neváží.

Když pak se jim nestalo po vůli, spikli se proti němu s uherským králem, jeho bratrem; tak po dlouhých klidných a požehnaných časech strhly se bouřky a války. Došlo tak daleko, že páni přepadli svého krále, když jel z hradu Žebráka do Prahy, a že jej jatého zavezli na Staroměstskou radnici. Tu jej chovali ve vězení, jež slulo Špinka.

V tom vězení byl držán přes patnácte neděl, a proto pak byl již velmi teskniv.

Za parného léta, při čase sv. Bartoloměje[116], poslal svého strážce k Pražanům, žádaje, aby mu dovolili do lázně, kteráž by byla nejblíže od radnice. Páni konšelé dlouho se radili, až pak přece královi po vůli učinili. Tak se dostal král Václav opět u volnost, třeba jen nakrátko, a nějako král, nýbrž jako pražský měštěnín. Smělť jen v měšťanském rouše vyjít, nadto pak ho střežili čtyři sluhové.

Jimi provázen vkročil do lázně, která byla nejbližší, zrovna u Kamenného mostu. Aby nikterak odtud nemohl ujít, zůstal jeden ze sluhů u síně, v domovních dveřích, druhý při šatech králových; dva pak vešli s králem do lázně a koupali se s ním. Po chvíli, když se král vykoupal, požádal svých strážců, aby se směl na čerstvém povětří ochladit. Byloť parno, až dusno.

Sluhové mu povolili, neboť neměl svého oděvu a prchnout nemohl. Tak vyšel král, zahalen plachtou, z lázeňské komory na pavláčku u samé řeky. Ta leskla se a šuměla. Za řekou zelenaly se břehy křovím a stromy, zelenal se Petřín, za ním dále na vrchu třpytily se zlacené střechy na věžích královského hradu[117]. Všude volno, mílo pod jasným nebem, všechno tak krásné v záplavě božího slunce.

I zatoužil tu král po svobodě víc nežli ve vězení. Opodál u břehu pod starou vrbou odpočíval člun, tiše, nehnutě, a veslo leželo na něm. Vtom vešla na pavláčku žena, kteráž v lázních posluhovala. Jen ji král zočil, již jí kynul a tiše a rychle se jí zeptal, umí-li veslovat. Když přisvědčila, řekl jí:

„Převez mne na druhou stranu, odměním se ti hojně, nebudeš litovat. Ale honem, nežli ti tu v komoře vyjdou z mýtele[118].“

Sběhl po schůdkách z pavlače, lazebnice za ním; král do loďky, ona za ním, a již loďku rychle odvázavši, odrazila od břehu a veslovala napříč k druhému břehu. Veslovala prudce, vší silou a dovedně; nežli strážcové vyšli z komory, přirazil člun ve tmavém stínu pod košatými stromy ke druhému břehu. Jen na břeh vyskočili, a již dále utíkali ve stínu těch stromů

---

[116] při čase sv. Bartoloměje - kolem 24. srpna;
[117] *zlacené střechy na věžích královského hradu - dvě z nich byly pozlaceny na rozkaz Karla IV
[118] mýtel - koupel;

a křovinami, podél houští na břehu, pořád vzhůru proti vodě, až se dostali poblíže vesnice Chuchle.

Tu nalezli u břehu prázdný člun, do něhož ihned usedli, a Zuzana, tak slula ta lazebnice, veslovala zase na druhý břeh. A šťastně se tam dostali. Král byl zachráněn. Vešliť do lesů a les a šero je chránily; sami pak nebloudili, ač nastal již večer, neboť král Václav znal předobře všecku tu krajinu, kde často honíval. Nežli dvě hodiny minuly, stanuli na kraji Kunratického lesa u potoka pod návrším, na kterém strměl králův Nový hrad. Svítili tam a záře světel padala do tmy. Na tom hradě měl král posádku věrně oddanou. Purkrabí nechtěl ani stráži uvěřit, když hlásila, že před branou stojí Jeho Milost, sám král. Když se purkrabí přesvědčil, přijal pána svého poctivě[119], hned mu dal přinést královský oblek a připravit znamenitou večeři. Král Václav pozval k té večeři také Zuzanu lazebnici, a když povečeřeli, kázal jí přinést sto zlatých českých[120], kteréž jí dal před purkrabím, a řekl:

„Tu je, co jsem od přívozu slíbil. Za ostatní pomoc se ti ještě odměním.“

I radoval se purkrabí a všichni, a nemálo, že král jejich je zase na svobodě. -

Král Václav poté na Zuzanu nezapomněl. Když se opět ujal vlády a s pány učinil narovnání, dal starou lázeň u mostu zbořit a jinou, velikou, nákladnou vystavět. Jakmile ten dům vystavěli a na lázeňský zařídili, povolal král Zuzanu a daroval jí tu lázeň i dvacet kop[121] ročního platu, řka, že to vše jí dává za prokázanou věrnost, že ho z vězení vysvobodila.

Nadto dal všem lazebníkům a jejich řemeslu listinu velmi milostivou, neboť je tím listem učinil rovné všem jiným řemeslníkům. Přitom jim

---

[119] přijal pána svého poctivé - uctivě;
[120] *sto zlatých českých - dukátů;
[121] kopa - někdejší jednotka peněžní, rozdělená původně na 60, později i na více grošů;

dovolil, aby užívali za znamení v zlatém poli modré točenice[122] uzlem svážené, prostřed níž stojí zelený papoušek[123].

Od těch časů až po dnešní den se ta lázeň u Kamenného mostu „královou“ jmenuje. Na statečnou pak Zuzanu připomíná obraz na klenutí Mostecké staroměstské věže, jenž zpodobuje lazebnici v bílém podkytlí[124], držící v levé ruce zavěšenou džbernici[125], v pravé pak ruce zelený věník[126].

***

Mysl krále Václava, jindy tak jasná a veselá, zachmuřovala se víc a více. Dožilť se mnohého zklamání a nevděku. Nedůvěřoval lidem, zvláště od té chvíle, co jeho protivníci chtěli jej otrávit. Již jedu nevěda požil, ale včas pomohl si protijedem.

Zůstal naživu, hrozná však palčivost zůstala mu v útrobách po tom jedu. Aby se jí zbavil, aby ji alespoň ztišil, hasil ji pitím; když pak více pil a krev vínem rozpálená vstoupila mu do hlavy, zahořel vždy divokým, slepým hněvem a dopouštěl se i ukrutností.

Chmurno bylo mu v duši. Zasmušile, s obavou, teskně pomýšlel na budoucnost; lekal se jí víc a více. Obával se pánů, uherského krále, svého bratra, pánů spojence, lekal se tuhých sporů o víru, co z nich bude, jak vše to skončí, jak jeho vláda, jak i on sám.

Tak jednou, nemoha pro starosti spát, sklíčen takovými úzkostmi, dal si zavolat svého hvězdáře, učeného mistra. Zasmušilý král seděl ve své ložnici u okna, odkudž bylo vidět na volné nádvoří královského hradu, na nedostavěný chrám sv. Víta, na jeho hojná lešení.

Dvorní hvězdář, učený mistr, ve tmavé sukni, přistoupil k oknu, jak mu král pokynul.

„Vidíš-li do budoucnosti,“ řekl zachmuřeně, „pověz, co mne čeká, jak se mnou bude – “

---

[122] točenice - stočený pruh látky, kterým se lazebníci opásávali;
[123] zelený papoušek - vlastně ledňáček;
[124] podkytlí - někdejší spodní oděv, košile;
[125] džbernice - vědro;
[126] věník- svazek větviček, ratolestí, používaný dříve v lázních k umývání a masáži těla;

Starý mistr okamžik mlčel, pak vztáhl pravici, a ukázav jí ven, tam, kde nad nedokončenou kostelní stavbou černě strměla její věž k nočním nebesům, řekl:

„Té se rač chránit, té věže tam chraň se Tvá Milost."

„Proč?!" zvolal král žasna.

„Je v hvězdách psáno a věčnou vůlí určeno, že zahyneš před touto svatovítskou věží."

„A jak zhynu? Spadne na mne, nebo sletí z ní kámen a zabije mne? Mluv!"

Hvězdář však nevěděl. Toho se ve hvězdách nedočetl. Popudlivý král, tím podrážděn, vzkypěl hněvem a vzkřikl:

„A což dám-li tu věž zbořit, co pak?"

„O tom nic není psáno, milostivý pane."

„Tak věz, učený mistře," a král se prudce zasmál. „Dám-li tu věž zbořit, bude pryč, zmizí, a já před ní nezhynu."

Té chvíle ještě dal si povolat mistra stavby, a nedbaje úžasu jeho, zármutku i proseb, poručil mu, aby zbořili svatovítskou věž, hned, aby po ránu se dali do práce. Král sám pak hned na úsvitě dal si koně osedlat a ujel s několika dvořany z Hradčan na Nový hrad u Kunratic. -

Zedníci smutně se dali do uložené práce; neradi, nechutě začali bořit krásnou věž. Díla jim pomalu ubývalo, ale přece ubývalo a s ním i věže.

Zatím meškal král Václav na kunratickém hrádku. Den po dni míjel trudně; již ani honba ho netěšila. A vážné zprávy docházely do jeho zátiší, o velikém pohnutí myslí po veškerém království, o schůzích na horách, o velkém obecném rozčilení v Praze, že z něho strach veliké bouře.

Pak uhodilo. V neděli[127] okolo hodiny nešporní přiharcoval z Prahy jízdný posel na Nový hrad a oznamoval králi, že dopoledne bylo procesí všech podobojí, v jeho čele že nesl kněz Jan Želivský tělo Páně. Když procesí přišlo z kostela sv. Štěpána, kterého se násilím zmocnilo, před

[127] *V neděli - 30. července 1419;

Novoměstskou radnici, že žádali, aby byli propuštěni všichni, kteří poslední dobou tu byli zavřeni pro náboženské nepokoje; konšelé však že jejich žádost oslyšeli a v radnici se zavřeli. Tu že se lid na radnici obořil, konšely že smetali dolů z vysokých oken, dolů do zástupů, a tam že chytali padající na sudlice, oštěpy, na meče a že všechny konšely zabili na místě -

Král Václav zesinal, oči mu zahořely, zlost jím zalomcovala a třásl se na celém těle. Nemohl promluvit, hlas uvázl, ale pojednou vyrazil mu z hrdla křik jako lví řvaní a vtom již klesl mrtvicí poražen. A zanedlouho skonal.

Zemřel, jak starý hvězdář mu prorokoval, před svatovítskou věží, to jest před jejím rozbořením. Vzal dříve zasvé nežli ona, zhynul před ní. Králova smrt ji zachránila[128]. Zedníci hned ustali v bořivém díle. Ale část věže byla zničena a teprve později byl svršek nově zbudován, jak na pohled je patrno.

***

Král Václav neměl ani po smrti pokoje[129]. Minulo několik let, nežli klidně spočinul v kostele svatovítském poblíže svého šťastnějšího otce. Ticho bylo v královské hrobce a ticho nad ní, v kostele a kolem. Kladiva již neklepala, nepřitloukala, nebušily rány tesařských seker na lešeních, v kamenické huti bylo prázdno, hlomozem nepronikal skřípot vozů s kamením a pískem, neozývalo se volání dělníků ani dole, ani nahoře. Stavba velebného kostela, již začal Karel, v níž pokračoval syn Václav, uvázla nadobro.

Slavné dílo Matěje z Arrasu, Petra Parléře a jeho syna Jana, chrám sv. Víta, stál nedokončen a zůstal tak po celé věky.

---

[128] *Králova smrt ji zachránila - Věž svatovítská, nedosáhnuvši původní, určené výšky, utrpěla hrozným požárem r. 1541. Po tom ohni opatřili ji bání slohem valně se lišící od slohu věže samé. Pověst však jinak změnu vykládá;

[129] *Král Václav neměl ani po smrti pokoje - mrtvola jeho převezena z Nového hradu na Vyšehrad, odtud do kostela sv. Víta. Když pak pro bouře v městě nemohl být slavně pochován, pohřbeno jeho tělo v kostele Zbraslavského kláštera. Po letech pak uloženy jeho ostatky v královské hrobce na Hradčanech;

Lid však věřil, že tak nezůstane, že bude dostavěn v té velikosti a kráse, jak jej chtěl mít sám Karel IV, a že stavbu tu dokoná mocný a slavný panovník. Pak, až kostel sv. Víta dostaví, že vyžene Turky z Evropy na věčné časy, že dobude Cařihradu a obnoví zase křesťanskou bohoslužbu v kostele sv. Sofie.

Leopold I., římský císař a český král, dověděl se o tomto starém proroctví, a poněvadž bylo jeho touhou vypudit Turky z Evropy, chtěl dostavět chrám sv. Víta, aby bylo, jak pravila věštba. Již položil základ k dokončení díla Karlova, již konány rázné přípravy ke stavbě, vtom se obořili Turci na Uhry, a císař, aby jejich nebezpečný útok odrazil, musil peníze na stavbu Svatovítského chrámu uchystané dát na vojenské potřeby. A tak zůstal kostel sv. Víta zase nedostavěn a Turek v Evropě.

IV

STAROMĚSTSKÝ ORLOJ[130]

Ani sněm zemanů a měst nebyl položen do Staroměstské radnice, ani valná obec nebyla tam svolána, aniž důležitý soud nějaký tam konán, a přece valem se hrnuli lidé k radnici, a ne chvíli, ale od božího rána, po celý den. A kdo sem přišel, tomu se nechtělo odtud; stál tu a čekal dlouhou chvíli, hodinu i více, a ne volně a v pohodlí, nýbrž v hrozné tísni zástupů.

Tlačiloť se všechno k věži radnice, kdež byl ten div divoucí, nový orloj, o němž šly takové řeči. Povídaloť se o něm po všech pražských městech, ve dvoře královĕ, v panských domech i v sousedských jizbách, v

---

[130] *Staroměstský orloj - Orloj (z horologium) u našich předků ukazoval 24 hodiny. První hodina počítala se po západu slunce. Koncem 15. století počalo se u nás také užívat půlorloje, jenž měl na ciferníku 12 hodin. Pulorloj nazýván také německým. Obou užívalo se až do 17. století, až r. 1623 úředně nařízen pulorloj. Staroměstský orloj je dle variantu pověsti dílo slepého mládence. Skutečně však pochází z dob krále Vladislava II., z r. 1490 a je prací mistra Hanuše, slovutného hvězdáře, jenž jej pak se svým žákem Jakubem řídil. Po jeho smrti správce Jiří Zvonek orloj pokazil, až jej spravil zase Jan Táborský z Klokotské Hory, knihpísař a malíř. Za Ferdinanda I. přidán byl k orloji ještě ciferník o 12 hodinách. Po smrti Táborského se stroj orloje porouchal a nepodařilo se nikomu jej spravit. V 18. století chtěla pražská obec hodinový stroj prodat do starého železa. Že se tak nestalo, o to má největší zásluhu prof. Ant. Strnad, znamenitý hvězdář. Dle jeho návodu opravil hodinář Landsberger všechen stroj. Prodlením času se orloj opět pokazil, až r. 1865 hodinář Holub jej tak spravil, že zas řádně šel a jde. Hodiny spuštěny v novoroční noci r. 1866. Okruh kalendářní se zvířetníkem pod velikým ciferníkem je mistrovské dílo Jos. Mánesa. Nyní chová se ten obraz v Městském muzeu pražském, na orloji je kopie vymalovaná E. Liškou. Zevrubně popsal orloj dotčený Jan Táborský r. 1570 po česku. Rukopis jeho s podobiznou Táborského je v městském archívu. Dle Táborského popsal orloj Bohuslav Balbín po latinsku, dle obou pak Riegger v 18. století po německu. Balbín uvádí také příhodu s vrabcem, jenž právě když hodiny bily a kostlivec dásně otvíral, vletěl náhodou do otevřených dásní kostlivcových. Ale ty se v ten okamžik sklaply. V tom bezděčném vězení zůstal vrabčík celou hodinu, až stroj zase spustil, až kostlivec opět dásně otevřel. A tu vrabec vesele ven vyfrčel - Doplňky k Jiráskovým poznámkám: Hvězdář Hanuš je osoba vytvořená pověstí. Podle nově objevených pramenů sestrojil orloj hodinářský mistr Mikuláš z Kadaně již r. 1410 podle projektu mistra pražské univerzity astronoma Ondřeje Šindela a sochařskou výzdobu tesala parléřská svatovítská huť (před r. 1419). Jan neboli Hanuš z Růže, zámečnický mistr a dovedný mechanik, nejspíše rodák jindřichohradecký, provedl pravděpodobně r. 1490 první generální opravu orloje a přitom jej vylepšil a doplnil. Jakub řečený Čech byl asi jeho syn. Jiří Zvonek, správně Václav Zvůnek, byl Jakubův vyučenec. Po něm krátce pečoval o orloj hodinářský mistr Hanuš. - Liškova kopie Mánesovy kalendářní desky byla zničena 8. května 1945; v roce 1948 byla nahrazena kopií od B. Čily. Také sochy apoštolů jsou nové, vytvořil je V. Sucharda;

krčmách i na ulici, všude, že ten nový staroměstský orloj jest ne jako jiný orloj, ale že je tak divný a znamenitý, že jistě je nad jiné všecky orloje na světě.

Měšťané, řemeslníci, ženy staré, mladé, studenti v pláštích, všichni se před radní věží tlačili, na špičky vystupovali, hrdla natahovali, oči vyvalovali na veliký ciferník čtyřiadvacíti hodin, plný zlatých kruhů a čar, čísel a divných znamení, na kulatou tabuli pod ním s malovanými obrazy dvanácti nebeských znamení, na sošky vpravo vlevo v tesaném lupení, a nejvíce na smrt a divného Turka, na lakomce s měšcem peněz. Kol radnice šuměla, hlučela směsice hlasů, neúnavná jako hučivý proud.

Než umlkala hned a tichla, jak shora, z nového orloje ozval se hlas zvonce. Jen tu tam se výkřik ozval, tu tam se ruce zvedaly, ukazujíce na smrt, jak lermo[131] zvoní, jak tahá za zvonec. A vtom, na úžas všech, otevřela se dvě okénka nad orlojem a v nich se ukázali apoštolé. Šel jeden za druhým, všech dvanácte, od západu k východu, každý se k lidu obrátil, posléze sám Kristus, žehnaje zástupu. Mnozí smekali, mnozí se křižovali, jiní na smrt ukazovali, jak sanice otvírá, na Jidáše či lakomce, že sebou vrtí, a ten staroch vedle smrti že hlavou kroutí, že se mu jako ještě nechce, ať kostlivec nezvoní. Ale jak výše, nad okénky kohout zakokrhal, šlo davem nové, veselé pohnutí. Smáli se, pokřikovali. A zase šuměla, hlučela směsice hlasů, neúnavná, ustavičná jako hučivý proud. Všude v zástupu mluvili o mistru toho orloje, jak je zvláštním darem božím a vtipem nad jiné obdařen, všude jmenovali mistra Hanuše, jenž to dílo vtipně a divně udělal.

Také mistři a doktoři ve tmavých pláštích a tabardech[132], kteří stáli poblíže věže a orloj si prohlíželi, chválili jeho původce. Stáli tu vážně, hubení, otylí, mluvili latinsky, česky a pořád jen o kruzích a znameních orloje. Kohoutu, figurám, smrti, starci a jiným se jen usmáli a jeden z nich vyslovil se pohrdlivě před bakaláři a studenty, když smrt lermo zvonila a

---

[131] ermo - poplach, výstraha;

[132] tabard - středověký svrchní šat univerzitních mistrů a bakalářů, tj. studentů s prvním stupněm akademické hodnosti;

kohout kokrhal, že tyto tatrmany a podobné aparáty jsou udělány jen k podivení a k divadlu obecnému lidu.

A již vykládal, že ten orloj je všem učeným lidem, a zvláště astronomům divný a vzácný bez těch tatrmanů, neboť že ukazuje, jak slunce svým během od západu k východu po zodiaku[133] jde nebo postupuje a na kterém znamení, na kolikém stupni každý den z rok do roka stojí, v kolik hodin kdy vychází, v kterou hodinu na poledni stojí, kde zapadá, jak vysoko od východu supra orizontem[134] a kterak blízko k linii polední a jak nízko k západu, také kde po západu sub orizonte, totiž v noci pod zemí je, také to, jak od nás jdouc v ubývání dne na zimu se oddaluje a zase v přibývání dne na léto k nám se přibližuje.

Učený mistr náhle umlkl, jak z radnice zdobeným portálem vycházeli konšelé a rada Starého Města v šubách, birytech i čepicích. Mířili k orloji. Všechno kolem ustupovalo,

všichni, lid i učení mistři, bakaláři i studenti obraceli k nim zraky, ale nejvíce na staršího již muže v tmavém hábitě misterském[135]. Kráčel zrovna vedle primátora, byl vážně přibledlé tváře a tmavých vlasů.

Hlasy se zástupem rozšuměly, všude bylo pohnutí, každý se tlačil, dopředu strkal, hrdlo napínal, aby dobře viděl na tohoto muže. Rozlétloť se, že to mistr Hanuš, otec a mistr nového orloje.

Všichni ho uctivě pozdravovali, i mistři z koleje; on pak skromně děkoval, a hned jak primátor a konšelé stanuli před orlojem, jal se jim vykládat po jejich přání všecka znamení i kruhy.

Mluvil o hvězdách, o slunci; pak o měsíci vykládal, co o něm orloj ukazuje, kdy nastává, kdy první čtvrt, kdy plný též a kdy je poslední čtvrt, jak ho přibývá a ubývá. Také o dvanácti znameních, kdy kterých šest nad zemí a kterých šest pod zemí.

---

[133] zodiak (z řečtiny, vyslov zodyjak) - zvířetník, zvěrokruh;
[134] * supra orizontem, sub orizonte - (latinsky) nad obzorem, pod obzorem;
[135] hábit misterský - dlouhý tmavý šat s velikým límcem a s širokými rukávy, talár;

A dál také vysvětloval mistr Hanuš, že orloj ještě ukazuje svátky přes celý rok, že je tu napsán celý kalendář obecný s dvanácti měsíci obyčejnými a se zlatým počtem.

Všichni kolem poslouchali, i lid v zástupu ztichl; mistři a doktoři hleděli učeně a přikyvovali vážně hlavou.

Když pak mistr Hanuš skončil, rozlehla se kolem hlučná chvála. On však jako by nebyla jemu, vybízel pány starší, aby šli s ním do věže, podívat se na stroje, váhy a kola, že budou hodiny hned tepat, aby to tedy viděli, zvláště kola, jak nezmýlí učinit, což jim uloženo.

I šli, a jak ve věži jen pohlédli na všechen umělý stroj, na kola a kolečka, páky a váhy, divili se všichni, jak vše to mohla vymyslit lidská hlava, jak vše to srovnat a v paměti zachovat, každému kolu a kolečku, každému jeho ozubci úkol uložit.

Žasli pak čím dále tím více, jak mistr Hanuš ukazoval a vysvětloval čtyři strany či části orloje, z nichž každá měla svou váhu, svůj zvláštní stroj a svá kola, jimiž zvláštní své dílo vykonává. Všichni obdivovali se nejvíce straně čtvrté, nejsložitější, nejumělejší, a hlavnímu jejímu, kalendářovému kolu, které ve svém kraji mělo tři sta šedesát pět vroubků neb zubů a jež, jak mistr vyložil, do roka jednou se otočí, každého dne ojeden vroubek či zub.

A všechen složitý stroj šel dobře a právě, jako by rozum a duši měl. Vtip mistrův v něm byl a řídil vše, a jen mistr Hanuš rozuměl celému stroji, žádný jiný. Jeden z konšelů, Jan, hodinář, upřímně, přede všemi se tu vyznal a nezapřel, že tomu všemu nerozumí, že toto vše se stalo jistě zvláštním vnuknutím božím; on že je starý mistr hodinářský, ale tohoto stroje na správu a řízení že by nechtěl, ani na opatrování, že by se z toho jistě zbláznil.

Jeden pak z mistrů Karlovy koleje na tuto řeč doložil, že byl ve Vlaších i ve Francouzích, že tam viděl velké a znamenité orloje, ale takového že nikde.

„A nevím a nedržím,“ dodal, „že by mohli nad tento mistrnější a divnější orlojové kde v kterých krajinách světa být nalezeni. Leč by tu mistr Hanuš ještě jinde takový orloj zhotovil.“

Primátor se zárazů, bezděky na starší pohlédl, ti na něj, všichni v týž okamžik. Lekliť se, že by se něco takového mohlo stát. A již se na mistra Hanuše obrátili. Ten usmívaje se mínil, že je rád, že toto složité dílo mohl dokonat, z toho že Pánu Bohu děkuje. -

Primátor nevracel se od orloje tak spokojen, jako k němu stoupal. Starostná myšlenka ulehla mu na mysl, jemu i některým starším: že by mistr Hanuš ještě jinam takový orloj zhotovil, že by také jiná města mohla mít takové dílo všeho podivení hodné. -

Pověst o pražském orloji rozlétla se po všech zemích české koruny a dál za její hranice, do cizích krajin. Každý, kdo do Prahy přijel, spěchal podívat se na orloj a každý pak nesl jeho chválu dále do svých končin.

Již přišli také poslové z různých měst, domácích i z cizozemska, požádat mistra Hanuše, aby jim zhotovil podobné hodiny. Tu již strach padl na primátora a staroměstské konšely. Žádnému na světě nechtěli dopřát té chlouby, jen Praha samojediná měla mít slavné to dílo, její orloj měl zůstat jediným na světě.

I sešli se v tajné schůzi, radili se, uvažovali to ono, až uznali všichni, že by mistr Hanuš přece snad se dal cizími vlákat, jejich sliby a zlatem, a že snad už o novém orloji pracuje, třeba snad ještě o lepším, znamenitějším, protože je pořád ve své dílně a něco tam robí a zkouší. Aby měli jistotu, odhodlali se k hroznému činu.

Mistr Hanuš seděl ve své dílně u velkého stolu a rýsoval na rozloženém velkém archu nějaký složitý stroj. Dvě svíce hořely na stole; okenice byly zavřeny, v krbu planul oheň. Byla noc, na ulicích tma a pusto. Po domě klid a ticho, nic se nehnulo.

Mistr byl do své práce tak zabrán, tak se nad ní zamyslil, že nezaslechl, jak pojednou venku zavrzaly schody, že někdo po nich stoupá. Neobrátil se, až když se dveře jeho jizby rázem otevřely, když do ní

vkročili tři muži v pláštích a kuklách hluboko do čela a do tváří stažených. Mistr se zárazů, chtěl se zeptat, co chtějí, ale již dva z nich na něj skočili, třetí zhasil svíce, a již ho vlekli, ústa mu ucpavše, k planoucímu krbu.

V domě spali a nezaslechli prudkých kročejů nahoře, v jizbě mistra Hanuše, jakož nikdo z domu také nevěděl, že ti tři zakuklenci paklíčem si dvířka do dvorku otevřeli, tudy že do domu a tudy za drahnou chvíli zase z domu se dostali. Kmitli se jako stíny a zmizeli, zapadli v nočních tmách.

Teprve ráno shledali jejich stopu a jejich hrozné dílo. Nalezliť mistra Hanuše na loži jako bez sebe. Horečka jím lomcovala a oči měl zavázané. S hrůzou vyslechli sousedé, co se mu v noci stalo, jak ho ti zakuklenci přepadli a že ho oslepili. Oči mu sami zavázali. O tom již ani nevěděl, neboť omdlel za jejich strašného díla.

Zvěst o tom zločinu poplašila všecku Prahu. S rozhořčením mluvili o těchto zlosynech; marně však je hledali a stíhali. Jako by do země zapadli. Leckdes již o tom divně šeptali a vypravovali si, co řekl mistr Hanuš, když se trochu vzpamatoval, jen ať zločinců těch nehledají, že jich nenajdou, třebaže byli tak blízko.

Víc neřekl; tušili však, že by mohl více povědět, ale nepověděl a mlčky, smuten jako slepý pták v koutku klece seděl v koutě své jizby, kde tolik pracoval. Tiše stály jeho přístroje, nehnutě visely jeho pilky, pilníčky a jiné náčiní a prach se ukládal na knihy a na závitky papírů a pergamenů jeho kreseb a plánů. Všecko mu zapadlo v černou tmu. Vyhaslé jeho zraky nic z toho již neviděly, ani slabý zákmit světla; nemohl se již ničeho v práci dotknout. Trudil se a soužil, stýskal si a tesknil po práci, jež byla jeho životem. Bez ní však hynul a chřadl.

I nevděk ho mučil, hrozný nevděk za jeho veliké dílo. Pořád mu zněla v duši ta slova, jež na něj zvolal jeden z těch zakuklenců za oné strašlivé noci: „Nuž, druhého orloje již neuděláš!“

To byla jeho odplata, to měl za všecko své dílo. Soužil se a víc a více na těle scházel. Již cítil, že bude všemu konec. I sebral poslední síly, vydal se ke Staroměstské radnici, provázen jedním ze svých bývalých žáků.

Před radní věží stál houf lidí čekajících, až bude orloj bít. Kolem šel slovutný mistr a lidé ho nepoznali. Tak byl sešlý. Zhubeněl, tváře zapadly, zežloutly a hlava útrapou zešedivěla. U radnice potkal několik konšelů, ale ti se mu hned vyhnuli. Již ho žádný z rady nevítal a neradi předtím slyšeli, když vzkázal, že přišel se podívat na orloj, že mu něco nového připadlo, jak by se dalo spravit, aby závaží snáze šlo.

Dal se zavést k nejsložitější, ke čtvrté části. Ale vše bylo pro něj v tmách, spousta kol a koleček, per i pák. Jen jejich hlas slyšel, jak správně a dobře šly, jejich práce hlas. -

I stál slepý a chorý, před časem zešedivělý mistr sklíčen u svého díla a naslouchal jeho zvuku a myslil na radu a konšely, jak se mu odměnili slepotou, aby se mohli pochlubit před světem, jak nedbali jeho muk, jeho bolestí a teď i jeho samého.

Vtom zvonec se ozval. Venku na orloji kostlivec za něj zatahal, lermo zazvonil, hodinu jižjiž prchající hlásil. Smrt volala. Stroj spustil a již apoštolé jdou.

Mistr Hanuš chvěl se na celém těle. Vztáhl pravici, držel ji okamžik nad strojem, pak do něho sáhl, jako by jasně viděl, kostnaté[136] prsty chvilku tam pracovaly. A jak ruku vytáhl zpět, skříplo v kolách a všechen stroj jakoby pomaten, pobouřen, zahrčel, chrčel a hrčel, kolečka, kola jen lítala, vše drnčelo, cvakalo, syčelo, pištělo, a smrt zvonila. Pak naráz vše ztichlo. Zvonec umlkl, kola, páka a péra, vše stálo, apoštolově nedoputovali na své cestě, fiury všecky ztuhly, kohout nezakokrhal. -

Zděšený lid venku zmateně volal a křičel. Z radnice běželi ke stroji. Ten stál nehnutě, a na zemi ležel otec a mistr jeho, zsinalý, ve mdlobách. Jen ho pak domů donesli, a již vydechl duši.

A orloj stál a stál, a nebylo nikoho, kdo by spravil to umělé, mistrovské dílo.

---

[136] kostnatý - chlupatý, huňatý;

V

O DALIBOROVI z KOZOJED

Léta letoucí bylo ticho a smutno na hradě sv. Václava[137]. Okolí jeho zpustlo za velké bouře husitských válek, kostel sv. Víta byl vybit a komnaty královské, Karlem IV nádherně zařízené, scházely víc a více. Občas jen a ne nadlouho oživly, když sem král zdola, ze Starého Města ze svého dvora[138] zavítal.

Zavítal, chvíli pobyl, ale nezůstal. I mladý Ladislav Pohrobek i slavný jeho nástupce Jiří král, žehnané paměti, sídleli více dole v městě. Po Jiříkovi také první léta Vladislav II. Jagellonec. Ale za toho pak nastala veliká změna.

Po dvanácti letech svého panování změnil své sídlo. Uzdáloť se mu pojednou, že není dosti bezpečen ve svém dvoře staroměstském, při němž dal vystavět nákladnou, uměle a krásně vyzdobenou věž[139]. I vrátil se do dávného sídla českých králů na Hradčany a dal tam vše, co zpustlo, obnovit a znovu upravit. Beneš z Loun vystavěl velikou, podivuhodnou síň[140] a v tu dobu také modlitebnu pro krále v kostele sv. Víta napravo od velkého oltáře, vyzdobenou znamenitým dílem kamenickým.

Král dal také holé stěny chrámové vyzdobit koltrami[141], zvláště však ve svatováclavské kapli, a péčí jeho a nákladem zaskvěly se komnaty v královském hradě zase nádherou čalounů i obrazů. V jedné z nich visely samé obrazy českých knížat a králů.

---

[137] * hrad sv. Václava - tak slul královský hrad na Hradčanech;

[138] ze svého dvora - Králův dvůr, postavený kolem r. 1380, stával na místě dnešního Obecního domu u Prašné brány;

[139] *dal vystavět... krásně vyzdobenou věž - tenkráte Nová, nyní Prašná brána, založená r. 1475. Stavět ji počal slovutný Mat. Rejsek z Postějova;

[140] podivuhodná síň - Vladislavský sál, byl postaven v letech 1487 - 1500 (Doplněk k Jiráskově poznámce: jejím stavitelem však nebyl Beneš z Loun, nýbrž byla zbudována podle plánů Benedikta Rieda z Pistova, který je také tvůrcem "modlitebny pro krále", svatovítské oratoře z roku 1493.);

[141] koltra - závěs, záclona, drapérie;

Ale nejen na výzdobě dal si král záležet, nýbrž i na tom, aby hrad byl lépe opevněn. Tak ztvrdili na jeho rozkaz hradební zdi, prohloubili příkopy, zvýšili náspy, kde toho třeba bylo, a na věži Mihulce[142] udělali krov velmi vysoký a pokryli jej polévanými cihlami, nad nimiž se na makovici bělal a svítil postříbřený lev.

Nedlouho potom dal král Vladislav stavět novou okrouhlou věž za domem nejvyššího purkrabí, blíže zadní brány. Vystavěli ji nad Jelením příkopem na ochranu hradby, ale také za obyt, za smutný obyt. Zřídili v ní trojí vězení nad sebou. Nejdolejší z nich bylo pod zemí, bez oken, bez světla, bez dveří. Vězeň měl do něho být spouštěn po provaze derou či „špuntem“ v podlaze vězení prostředního.

Věž dostavěli, ale vězně do ní neměli, ani do nejhořejšího, lehkého, ani do ostatních. A tak byla věž prozatím bez jména, neboť toho se jí mělo dostat po vězni, jenž by první její práh překročil. Dlouho však beze jména nezůstala.

Tenkráte se dalo mnoho zřejmého bezpráví selskému lidu. Páni a vladykové utahovali jej novými, neslýchanými robotami. Leckde nemohli těch nátisků již snést. Proto pouštěli vše, utíkali ze svých gruntů do lesů, do jiných končin a dávali se v zloděj štvi, loupežení a v jiná zločinstva. Jiní pak se proti svým pánům bouřili.

Tak se zdvihli sedláci proti Adamovi Ploskovskému z Drahonic v litoměřickém kraji, poněvadž byl na ně krutý a vymýšlel si na ně nepravé roboty i různé a veliké útisky.

Obořili se na jeho tvrz, ztekli její valy, vypáčili bránu, a když se tu jejich krutý vladyka udatně bránil, zranili jej a zajali. Aby své hrdlo zachoval, byl jim po vůli, a na čest svou a víru a zápisem je ze své moci propustil a slíbil, že nepovede proti nim žádného nářku.

V sousedství vladyky Ploskovského žil tenkráte na své tvrzi mladý zeman Dalibor z Kozojed, muž starobylého rodu, jehož předek s králem Janem u Kresčak hrdinsky bojoval a také s ním tam zahynul. K tomu

---

[142] věž Mihulka - část severního opevnění Hradu;

Daliborovi přihrnuli se osvobození sedláci Adama Ploskovského a radostně oznamovali, že mají ploskovskou tvrz ve své moci, a žádali, aby se jí Dalibor ujal, oni pak že se mu rádi poddají a již poddávají jako své vrchnosti, že tak činí o své vůli a rádi, poněvadž vědí, že jim bude Dalibor pánem milostivým.

Znaliť a měli toho zkušenost, že byl Dalibor z Kozojed ke svým poddaným vždy hodný a milosrdný, ano že se ujal nejednoho ubožáka z jiného panství a že mu svou přímluvou i jinak pomohl.

Vladyka Dalibor jich neoslyšel; přijal, co mu nabízeli, když uslyšel, že mají na vše zápis bývalého pána. Ale ten, jakmile vyvázl a se pozdravil, domáhal se svého zboží. Úsilně se dovolával pomoci vlády, a zemští hejtmanové, majíce Daliborovo jednání za pych, ploskovských pak sedláků za vzpouru, sebrali brannou moc litoměřického kraje, branný lid veškeré šlechty těch končin i litoměřických měšťanů.

Veliký ten houf udeřil na vzbouřené sedláky; mnoho jich pobili, schytali a krutě ztrestali, a také Dalibora, jejich spolčence, zajali. Tak se dostal mladý zastánce utiskovaného lidu do pout. V poutech ho zavezli do Prahy a uvrhli do prostředního vězení v nové kulaté věži za domem purkrabským nad Jelením příkopem.

Dalibor první jako vězeň překročil její práh, a tak nazvána jest po něm Daliborkou. Na hradě i po celé Praze mnoho se mluvilo o mladém zemanu i proto, že byl prvním vězněm v té nové věži, i pro příčinu, pro kterou se tam dostal. Zpupní páni byli rádi a přáli mu to, lid ho však litoval.

Jemu tam bylo teskno a smutno. V klenutém žaláři tlustých zdí a malých okének bylo teď jeho panství. Doma ze své tvrze hledíval do širého, krásného kraje; teď viděl sotva pruh oblohy a pod věží kousek hlubokého, zarostlého příkopu. Listí tam již měnilo barvy do zlata, do ruda, teskný podzim nastával.

Ticho ve věži a ticho kolem. Ptáci umlkli, jen vítr hvízdal a zmítal křovím a stromy. Listí padalo, mlhy uléhaly na hluboký příkop, halily ho ráno i za časných soumraků, deště přes tu chvíli šuměly a šlehaly do holých

křovin a korun. Krátký den byl ve vězení dlouhý a dlouhé noci jako nekonečné. Stesk a dlouhá chvíle mořily mladého zemana.

I pořídil si housle ze skrovné zásoby peněz, jež mu nechali a z nichž se stravoval[143]. Jak mu žalářník housle opatřil, počal se na nich cvičit. Nikdy neměl smyčce v rukou; nyní ho nedal téměř z ruky. Učil se sám, hrál a hrál, dlouhá chvíle se krátila, čas rychleji plynul a hra sama byla čím dál tím lepší, umělejší, líbeznější.

Již stávali žalářník i strážní pacholci za jeho dveřmi a poslouchali. Již nejeden z hradských pánů a ouředníků přišel poslechnout, jak se naučil kozojedský zeman v žaláři hrát. Již se o tom v městě povídalo, již přicházeli nahoru se přesvědčit: nejprve zvědaví, pak nevěřící Tomášové. Denně jich přicházelo víc a více, až pak začasté valný houf stál a čekal u zadní brány hradské, na obou cestách, mezi nimiž se táhla svahem dolů vinice sv. Václava.

To bylo již na jaře, kdy vál měkký vítr polední, kdy vrchové stromů a větve pukaly a kvetly, kdy Petřín a všechny výšiny kolem se zelenaly, i Jelení příkop, jenž všechen zvučel šveholem sladkého zvuku. Ale nad ptačí přehudání bylo krásnější, když se ozval z kulaté věže houslí líbezný hlas.

Všichni žasli a zatrnuli, jakmile se zachvěly měkké ty a sladké, žalné zvuky z pustého, trudného žaláře.

Tím více dojímaly. Stesk a touha v nich zněly a zas už se měnily, vyznívaly v známé nápěvy pobožných písní. Pokora, doufání a prosba smutného srdce z nich vanuly. Jindy zas zvonily světským hlaholeni, ohlasy milostných písní a válečných zpěvů.

Nejednou zahrál Dalibor starou tu notu o králi Janu, o mladém Klimberku a Plichtovi ze Žerotína, o Bavoru Strakonickém, o všech těch

---

[143] * (peníze), z nichž se stravoval - Vězňové té doby musili si sami stravu opatřovat. Kdo na ni neměl nebo komu přátelé a známí nepřispěli, trpěl hlady. Na takové chudé vězně chodívaly biřičky prosit. Někde bývali vězňové sami voděni dům od domu na řetěze a v poutech, aby si jídlo vyžebrali. Také vyvěšovali pytlíky a mošny z oken žalářních a do těch mošen ukládali milosrdní lidé různé dary;

českých pánech a zemanech, kteří zhynuli se svým králem u Kresčak jako praděd uvězněného hudce.

Dojati naslouchali Pražané u věže. A když jednou zhlédli, že z okénka žaláře spouští se na provazci hrubý, plátěný pytlík, chutě a rádi dávali, co kdo u sebe měl, groše i drobné peníze. Každý myslil, že zeman ze svého tráví. Nyní viděli, že mu již zle, že přišla na něj nouze. Urozený muž sám po městě žebrat nechtěl a do vězení daru nedostal. Neměl již nic nežli své housle.

Ale kdykoliv poté zahrál, kdykoli plátěnou mošnu z vězení spustil, pokaždé mu ji plnili ti, kdož dole poslouchali, penězi, dary, aby neměl hlad a nouzi. Také nejedná milosrdná měšťanka, nejeden soused mu polepšili: podušku pod hlavu mu poslali, ložní šaty a jídlo i nejednu konvici pití. Za to hrával zástupu, když se u věže sešel odpoledne i v podvečerní čas. S utajeným dechem naslouchali, a když se pak rozcházeli, byl mezi nimi jeden hlas, že tak jako ten zeman nehraje nikdo v celičké Praze. Nevole[144], nouze naučila Dalibora housti. Za dne lidem hrál, sobě začasté v noci.

Když královský hrad utichl, ztemněl, když jak báječný, šedomodravý stín čněl k nočnímu nebi, když v bělavém zásvitu měsíce umlklo houští a stromy v Jelením příkopě, zaléhaly z temna kulaté věže líbezné zvuky Daliborových houslí. Slzy byly v těch zvucích, touha po volnosti i výkřiky hněvu. Úlevu daly, ale ne svobodu. Pán Bůh byl vysoko, král daleko a páni soucitu neměli.

Dlouhý čas nechali zemana z Kozojed v žaláři, až posléze na plném soudu uznali za právo a tak o něm rozkázali: Že Dalibor statek nepravě[145] vzatý k sobě přijal a v tom statku byl; že jest v tom nepravě a nešlechetně učinil proti právu a řádu. Pro takový svůj zlý účinek[146] ať hrdlo ztratí.

Tak jemu oznámili a nic nedbali, jak se hájil, aby povážili, kdo začal, kdo první páchal zřejmé bezpráví a tím lid pobouřil, a že on, Dalibor, se jen lidu zastal. Než to právě u nich vina a hřích. A tak na rozsudku zůstali; den

---

[144] nevole - zde nesvoboda;
[145] nepravě - neprávem, nesprávně;
[146] zlý účinek - zde čin, skutek;

však a chvíli popravy ztajili. Tu noc před ní ozval se hlas Daliborových houslí naposled. Z hlubiny pustého žaláře chvěl se a zněl do tiché noci, poslední útěcha, poslední světlo v temnotách trudu, a zmíral nad Jelením příkopem v měsíčném světle. Když Pražané nazejtří zase přišli k nové věži, nezhlédli plátěné mošny na mříži Daliborova žaláře. A věž byla tichá, němá. Když se ptali, stůně-li Dalibor nebo co mu je, oznámil žalářník, že již mu dobře, neboť že ráno byl na předhradí popraven.

„Ale nežli z vězení vykročil," povídal jeho strážce, „sňal ze zdi housle, díval se na ně, loučil se s nimi. Pak šel statečně na místo. A tu poklekl a schýlil kadeřavou hlavu na špalek. Skonal mužsky, věřte, jako pravý křesťan."

Nejedny oči se zarosily, když žalářník to vypravoval. Smutně se Pražané vraceli a ohlíželi se po tiché Daliborce.

A věž za domem purkrabským u zadní brány hradské slově tak po dnešní den a zachovává památku nešťastného zemana a slavného hudce.

VI

ZE ŽIDOVSKÉHO MĚSTA

1

Židovské Město bývalo částí Starého Města. Přiléhalo k němu, splývalo s ním vjedno, a přece bylo odloučeno. Šestero bran je oddělovalo; brány ty musily být v pašijový týden ve dne v noci zavřeny. Za těmi branami bylo všecko jinačí: stavení jiná, chudší, nevzhlednější, za dávných dob víc od dřeva nežli od kamene, s divnými přístavky, pavlačemi, výstupky, s černými zašlými dvorky; ulice jinačí, úzké a krátké, ale křivolaké, špinavé a nedlážděné. A všude jen židé, lidé jiných obyčejů a

zvyků, jiného života rodinného. I krojem se různili. Nejnápadnější byly na něm žlutý roh, v nějž vybíhal židovský klobouk, a žluté nebo rudé kolo soukenné, jež musili na plášti nosit.

Žili v ponížení a jen ve svém Židovském Městě[147]. Ale o tom věřili, a víra ta šla od pokolení do pokolení, že je starší nežli sama hrdá Praha, že jejich otcové tu měli osadu dříve, nežli Libuše založila pražský hrad. A také si s pýchou povídali, že stará-nová jejich synagóga[148], u jejíchž dveří na stupni přísahali ve při s křesťany na svatý rodal[149], je staršího původu nežli kostel sv. Víta a nežli všechny kostely pražské.

Každý hleděl s úctou na staré, pochmurné stavení úzkých oken, vysokých štítů, cihlové střechy věkem již zahnědlé a zašlé, stojící o samotě, jako obr nad bludištěm úzkých uliček, zasmušilý pamětník dávných věků a bouří.

Židé o ní věřili, zeje, vyjma modlitebnu ve Wormsu, nejstarší synagógou, že v jejích základech je kamení ze zbořeného chrámu jeruzalémského, že ji andělé sami před věky přinesli ze zaslíbené země sem na toto místo. Tenkráte prý andělé starším pražského židovstva zjevili a nařídili, aby synagóga povždy zůstala tak, jak ji přinesli, by se na ní nikdy nic neměnilo.

Když po čase o to se přece pokoušeli a něco začali přestavovat, nikdy nedokončili svého díla a nikdy neunikli trestu. Buď se při práci zchromili, nebo sešli náhlou smrtí.

Než také jinak si vypravovali o jejím původu a založení. Prvotně prý měli synagógu jen dřevěnou. Když pak už nestačila, rozhodli se starší, že vystaví novou, větší, od kamene, a to na místě, kde tenkráte se vypínal nevelký pahorek. Když jej rozkopávali a rozváželi, uhodili pojednou na zdivo, na celé zdi z mohutných kvádrů. Čím dále kopali, tím jistěji poznávali, že ty zdi jsou z nějaké pradávné synagógy. A když posléze

---

[147] *Žili... ve svém Židovském Městě -jinde po Praze bydlet nesměli;

[148] *stará-nová jejich synagóga - Prvotní staré stavení přestavbou stalo se novým, nicméně vynikalo věkem nad ostatní synagógy. Odtud jméno starénové;

[149] * svatý rodal - Starý zákon;

nalezli také závitek pergamenu, popsaného hebrejským písmem, tu již nepochybovali ani dost málo.

Tenkráte právě meškali v Praze dva jeruzalémští židé, a ti poradili pražským souvěrcům, aby synagógu stavěli dle vzoru jeruzalémského, aby udělali okna vně širší, dovnitř celou tloušťkou zdi se úžící, aby svatyně sama byla hloub, tak aby se do ní po schodech dolů stoupalo[150], neboť že psáno jest: „Z hlubokosti volám k Tobě, Hospodine!“ A tak se stalo. Synagóga zbudována tím způsobem, prý stavitelem Lirenským, a stála a stojí vždy stejná[151], nezměněná. Pokolení přecházela za pokolením, modlila se tu a žalmy zpívala.

Než i nevěřící do ní přicházeli, ale násilně, a zneuctili místo židům posvátné. Dvakráte zhaslo ner tamid[152] a stánek boží, Árón hakodeš, zastřený drahocennou, krumplovanou oponou „poroches“, pobořen rozzuřeným lidem křesťanským.

Poprvé za krále Jana[153], jenž dal v synagóze kopat po skrytých pokladech židovských a jemuž tu vyhrabali jeho lidé za dva tisíce hřiven zlata i stříbra. Za téhož krále i krev tu tekla, pak za jeho vnuka Václava IV. Tenkráte, bylo o Velikonocích[154], otřásala se všecka prostora pod klenutím, na dvou osmihranných sloupech spočívajícím, žalostným, zoufalým křikem a úpěním vražděných židů. Krev jejich vysoko zastříkala stěny staré synagógy a zkropila tam hebrejské posvátné průpovědi.

S hrůzou a dlouho vzpomínali v Židovském Městě na strašlivé Velikonoce, a v den smíření pak po všecky časy říkána v synagóze selicha, žalozpěv o hrůzách oněch dnů. Složil jej rabbi Abigdor Káro[155], sám pamětník onoho pronásledování.

A staré synagóze zůstala památka na ony dny. Nevyjasnilyť se od těch dob její stěny. Nikdo jich nečistil, aniž natřel, a tak temněly víc a více,

---

[150] * aby se do ní po schodech dolů stoupalo - schodů je devět;
[151] * stojí vždy stejná, nezměněná - vpravdě pochází ze 13. století;
[152] *ner tamid - věčné světlo;
[153] *za krále Jana - Jan Lucemburský (vládl 1310 - 1346);
[154] *o Velikonocích - 1389;
[155] * rabbi Abigdor Káro- zemřel r. 1439;

až zčernaly. Rabbi nedovolil, aby se jich kdo dotekl, neboť lpěla na nich zaschlá krev věřících; vrstevníci i potomci měli ji v úctě jako krev mučedníků. -

Stará synagóga přečkala i pozdější bouře a nebezpečenství. Když před čtyřmi sty lety[156] zachvátil ohromný požár Židovské Město, kdy všecko vzplálo a hořelo, stála stará synagóga netknutá nad živým, ohnivým jezerem. Plameny hubily a trávily všecko kol kolem, odevšad se valily sloupy a mračna černého čpavého dýmu. Jen na modlitebnu nesletěla ani jiskřička a také ani cihla ze střechy nespadla.

Na temný její štít usedly dvě bílé holubice a tu také zůstaly. Ani sálavý žár, ani dusivý dým je odtud nevypudil. Vydržely tu tak dlouho, až pominulo všecko nebezpečenství. Pak se pojednou vznesly na bělostných perutích a zmizely v oblacích.

2

Před časy, je tomu více nežli čtyři sta let, vracel se jednou na podzim primas Židovského Města rabbi Jizchak do Prahy. Jel z nějakého venkovského města, kdež byl za svým řízením. Musil také kus lesem. Poněvadž se tu nevyznal a kočí také ne, zajeli na křižovatce na nepravou cestu a zbloudili. Poznali to dosti záhy, ale na pravou se nemohli a nemohli dostat.

Bylo již za soumraku a v pustém lese rostla tma valem; v ní zanikla všeliká stezka i cesta. Ale vtom se před nimi kmitlo modravé světlo, dál, mezi stromy. Jen je zhlédli a již stáli. Koně sami se zastavili. Byli nepokojní, stříhali ušima, frkali, pak se začali vzpínat, to jak to světlo před nimi rostlo v rudou zář, v celou záplavu.

I na kočího padl strach. Jen primas[157] nepozbyl mysli. Kočímu poručil, aby zavázal koním oči, aby tu počkal, on že se půjde přesvědčit.

---

[156] *před čtyřmi sty lety - r. 1558;
[157] * primas - starosta;

I šel mezi kmeny přímo k té záři, až stanul na neveliké pasece a tu spatřil divoucí věc: velikou, velikánskou hromadu zlatých a stříbrných peněz. Dva pidimužíci, oba šedých brad, brali z té vysoké kupy zlata a stříbra a plnili jím měšce.

Oba byli do té práce tak zabráni, že si primasa ani nevšimli. Ten se na ně chvilku díval, pak se optal, komu ty váčky naplňují. Jen to řekl, a již se jeden z těch trpaslíků na něj zaškaredil a zlostně řekl:

„Tobě ne!“

A byl tentam. A naráz také zmizelo zlato, zmizelo stříbro na hromadě i všecky ty měšce již plné. Jen několik pohozených zlaťáků se blyštělo na zemi. Druhý pidimužík však zůstal, a toho se zvědavý žid opět ptal, komu plnili ty váčky.

„Tobě ne!“

„A tak prosím komu?“

„Jednomu z tvého lidu,“ odvětil trpaslík a dodal: „Ale neměl ses ptát. Přerušils tím naše dílo a tím jsi mu ublížil.“

„Kdo je ten šťastný člověk? Prosím tě, nemohl bys mně povědět?“

„Nesmím.“

„Když ne jméno, tak alespoň, jak vypadá, nějaké znamení -“

„Nesmím nic!“

„Tak prosím jenom tu maličkost, kdy, jako kterého času, ten poklad dostane?“

„Až se vdá tvá dcera.“

Primas se zarazil, ale již opět nanovo naléhal:

„Dcera? Má dcera?! A co by mé dceři bylo do toho?“

„Ani bys nepomyslil.“

„Takový poklad! Šadaj! A já nic! Tak dovol alespoň, abych si tu ty zlaté ze země sebral.“

„Dát nesmím nic,“ odepřel pidimužík přísně. „Ale chceš-li, vyměň si je -“

Tak se stalo. Primas položil tři dukáty a kleknuv sbíral tři zlaťáky trpaslíkovy různo ležící. Jak poté povstal, neviděl nic. Zář zhasla, pidimužík zmizel, kolem tma pustého lesa, jímž hučel studený noční vítr. Rabbi[158] Jizchak se rychle otočil a pospíchal odtud. Kočímu nepověděl, co viděl, cosi mu namluvil, a pobízel ho, aby jeli. Koně se již nebáli, a divná věc, šli jistě, a zanedlouho se kolem vyjasnilo. Vyjeliť z černého lesa a byli na pravé cestě. Pak už jeli pořád volnou krajinou a jeli celou noc, až za jitřního šera dojeli k bráně Židovského Města. -

Rabbi Jizchak přivezl si z cesty velikou starost. Kdo je ten přešťastný člověk, jenž podědí takové nesmírné bohatství, a co mínil ten trpaslík tím, co pověděl o jeho dceři. Přemýšlel, ty tři dukáty z lesa prohlížel, bádal, ale nadarmo. Palčivá zvědavost nepřestala ho mučit. Konečně mu připadlo, že snad nějakým zjevením, nějakým znamením by se mohl dopátrat jistoty. I zabalil trpaslíkovy zlaťáky do papíru, každý zvlášť, a jeden z nich hodil z okna na ulici.

Sám zůstal na číhané, aby zvěděl, kdo ten peníz sebere. Dost lidí chodilo ulicí kolem primasova domu, vzhůru dolů, ale žádný se po papírku ani neohlédl. Už byl den na sklonku, již chtěl primas poslat pro peníz, vtom přiběhl jakýsi klučina otrhaný a dost umouněný, okamžik se plaše ohlížel, pak náhle - skok - přímo k dukátu a již s ním uháněl.

Primasa zamrzelo, že by takový smolík a otrhánek měl nabýt toho pokladu. Než utěšil se, že to přece není žádná jistota. Nazejtří pak hodil druhý zlaťák v papírku na ulici a zase čekal a číhal. A zase po celý den lidé kolem chodili, papírku se nevšimli, zase navečer přiběhl týž klučina, sebral peníz a odběhl. A tak i třetího dne s třetím dukátem.

To již nebylo náhodou, samo sebou. To bylo určité znamení. Primasa hrubě netěšilo, než viděl v tom vyšší řízení. Jen to chtěl ještě vědět, jaký ten chlapec je. Proto poručil, aby bylo po všem Židovském Městě vyhlášeno, že on, primas, ztratil tři dukáty, aby mu je ten, kdož by je nalezl,

---

[158] rabbi - rabín, židovský učitel náboženství; dříve rabíni též soudili a vykonávali i jiné funkce;

poctivě navrátil. Mešores[159] to sotva ohlásil, a již přiběhl k primasovi ten chudý hoch. Nesl dukáty, ale jen dva; prosil za odpuštění, ten třetí že dal matce do obchodu a matka že ho zase pořádně odvede, jen co si něco vydělá; že by byl všechny tři ihned vrátil, ale nevěděl komu. A pak že jich tak podivně nabyl, že měl po tři noci živý sen, aby šel k primasovu domu, že tam najde v papírku dukát.

Rabbi Jizchak užasl a již nepochyboval, že ten chudý chlapec, Mordechai se jmenoval, syn chudého žida Šaluma Maizla, je ten vyvolený dědic. Pochválil ho za jeho poctivost, dal mu ostatní dva dukáty a vyzval ho, aby u něho zůstal, že ho bude šatit, že ho dá učit jako svého syna. Mladý Mordechai se zaradoval, ale hned děkoval, že nemůže, matka že je celý den v krámě a otec že je slepý.

„Je sám a nemá nikoho, kdo by ho vodil ze synagógy. Chodí tam třikrát denně," doložil chlapec.

„Zaplatím mu vůdce," nabízel primas.

„Cizí ho nikdy tak neobslouží jako vlastní."

A mladý Mordechai nezůstal. Za nějaký den došel primas k jeho rodičům a nabídl jim, aby svého syna k němu alespoň posílali, každý den na několik hodin, že jim ho dá vychovat do obchodu, aby měl lepší živobytí nežli oni.

„Chlapec váš se mi líbí," pravil, „je hodný, a zůstane-li tak, dal bych mu i svou dceru za manželku."

Šálům a jeho manželka, potěšení již návštěvou bohatého primasa, ustrnuli a v radostném pohnutí nechtěli ani svému sluchu věřit. Vděčně přijali primasovo nabídnutí a svatosvatě slíbili, že prozatím nikomu nic nepovědí, jak si toho Jizchak přál.

Tak se dostal patnáctiletý Mordechai Maizl[160] do domu primasova. Denně však vodil svého otce do synagógy a také své matce pomáhal, jak mohl. V učení a v obchodě prospíval znamenitě, a když mu bylo dvacet let,

---

[159] *mešores - úřední sluha;

[160] *Mordechai Maizl - Maizlova ulice v bývalém Josefově (Židovském Městě) má jméno po něm;

oženil ho rabbi Jizchak se svou dcerou, která si mladého Maizla upřímně zamilovala.

Sotvaže minulo sedm dní po svatbě, dal primas zapřáhnout a vyjel z Prahy. Mladého zetě vzal s sebou a zavezl ho do onoho lesa, kde před šesti lety měl tak podivné vidění. Maizlovi však neřekl, proč tam jede, že pro vaky zlata a stříbra. V lese prodleli po celou noc, až do úsvitu. Nic však nespatřili, ani záře, ani trpaslíků.

Rabbi Jizchak vracel se nespokojen do Prahy. Ne však bez naděje. Nadál se, že podruhé budou šťastnější. Ale nebyli. Ani potřetí, když zajeli do toho lesa. Po čase znovu se tam primas vydal i se svým zetěm, jemuž však do té chvíle nic nezjevil. Ale ani tentokráte nepochodil. Již nabyl primas přesvědčení, že vše, co tenkráte viděl, bylo pekelné mámení, že ho ďábel tak ošidil, aby provdal dceru za takového chudáka. To primasa hnětlo velice.

A pak už nemohl své mrzutosti ani utajit. Zeť, kterého jindy tolik vynášel, se mu znelíbil, a již mu to starý žid dával najevo. Jednal s ním čím dále tím chladněji, pak až příkře. Mladý Maizl to těžce nesl; posléze se odhodlal, že odejde z domu primasova, kdež byl patrně na obtíž. Mladá jeho žena mu nebránila, a tak se vystěhovali.

Mordechai Maizl převzal matčin obchod železem a zvelebil ho záhy tak, že byl jedním z nejpřednějších v Židovském Městě, ano v celé Praze. Mladý kupec se přičinil a Pán Bůh dal požehnání. Mordechai Maizl stal se záhy zámožným; nezpyšněl však a nezatvrdil se ve svém srdci. Na chudé pamatoval vždy, rozdával hojné almužny a dary a ujímal se nevinně zchudlých a zadlužených, jež z vězení vykupoval. I stalo se, že jednou v létě, bylo přede žněmi, přišel k němu do krámu nějaký sedlák, kterého neznal. Sedlák si vybral náčiní zbrusu nové, kosy a srpy, ale dodal hned, že teď přede žněmi nemá peněz, aby Maizl byl tak hodný a zboží to mu uvěřil. A Maizl, jemuž se zdál sedlák vpravdě poctivý, dal mu ty vybrané věci na dluh. Sedlák tím potěšen pravil:

„Nu, věru, jsi hodný člověk, že mně neznámému věříš. A víš-li co, mám doma starou železnou truhlu, tuze těžkou. Nemohu ji otevřít, dost jsem se namáhal. A nepotřebuju ji. Tu ti přivezu a dám na dluh.“ Třetího dne přijel s truhlou. Byla skutečně velmi těžká a vážila tolik, že sedlák jejím železem nejenom svůj dluh zaplatil, ale ještě něco na hotovosti dostal.

Pozdě navečer chtěl Maizl železnou truhlu otevřít. Ale jen dláto založil, jen kladivem uhodil, a víko samo odskočilo a se vymrštilo. A pod víkem! Maizl žasl, trnul, jako oslněn hleděl na spoustu zlata a stříbra, jehož byla železná truhla plná. Mladý kupec se zaradoval, než ihned se vzpamatovav, spustil víko, truhlu zavřel, a žádnému nic neřekl, ani své ženě. Čekal den, týden, měsíc, že sedlák se rozpomene a že přijde pro svůj poklad. Ale měsíce míjely a nikdo nešel, nikdo se nehlásil. Maizl sedláka neznal, ani nevěděl, odkud je. Když pak minul rok, počal Maizl pokladu užívat jako svého.

První, co učinil, bylo, že došel k vrchnímu rabínu a odevzdal mu velkou částku peněz, aby za ně vystavěna byla nová synagóga. Vyhradil si však, aby se nikdo nedověděl, že on ty peníze na stavbu věnoval. Než když stavba byla dokonána a nová modlitebna vysvěcována, prohlásil rabín veřejně přede všemi v nové synagóze, kdo ji vystavěl, a ukázal na Mordechaia Maizla, stojícího skromně v koutku.

Všichni se k němu hrnuli, blahořečili mu a blahopřáli. První ze všech byl rabbi Jizchak, jeho tchán. Ten se nyní s ním usmířil, a když se mu pak zeť svěřil, jak bylo se sedlákem, jak s jeho železnou truhlou, řekl mu primas najisto:

„Sedláka nečekej! Toť byl jistě jeden z těch trpaslíků.“ A teprve nyní vyjevil svému zeti, co se mu před lety stalo v tom lese a proč tam po svatbách i později jezdili.

„Kdo by se nadál, že se to takhle vyplní,“ zvolal rabbi Jizchak. „Takhle, tak podivně! Ale buď Šadaj[161] pochválen navěky věků!“ -

---

[161] *Šadaj - Všemohoucí;

Mordechai Maizl zůstal boháčem až do smrti. Nebyl však lakomcem, nýbrž přál stále svým souvěrcům a mnoho dobrého jim prokázal.

Synagóga, již svým nákladem vystavěl, slově podnes po něm. Kromě ní zbudoval v Židovském Městě radnici, lázně pro ženské, chudobinec a sirotčinec židovský, a že křivolaké, blátivé a špinavé uličky a ulice Židovského Města byly vydlážděny, jest také jeho dílo. Také hřbitov rozšířil a vždy a všude na chudé pamatoval. Tak činil až do své smrti, kterouž sešel roku 1601.

3

Za panování Rudolfa II. žil v Židovském Městě pražském rabbi Jehuda Löw ben Bezalel, muž vysoce učený a zkušený. Byl vysoké postavy, a proto mu říkali „veliký rabbi“. Vyznal se znamenitě nejen v talmudu[162] a kabale[163], ale také v matematice a hvězdářství. Nejedno tajemství přírody, jiným skryté, bylo mu povědomo a dovedl leccos divného, takže lidé žasli nad jeho kouzelnou mocí.

Pověst o něm šla široko daleko a pronikla také nahoru do hradu sv. Václava, ke dvoru Rudolfa krále. Jeho dvorský hvězdář Tycho de Brahe vážil si učeného Jehudy Löwa; sám panovník seznal ho podivným způsobem.

Kdysi jel z Hradčan na Staré Město v komorním voze[164] v průvodu jízdných dvořanů. Bylo to zrovna, když vydal rozkaz, aby všichni židé se vystěhovali z Prahy. Rabbi Löw šel tenkráte ke dvoru prosit za souvěrce; ale nepořídil, neboť ho ke králi ani nepustili. Nyní na něj čekal, a to zrovna prostřed Kamenného mostu, neboť měl bezpečnou zprávu, že tudy pojede.

Když lidé na mostě zhlédli královský nádherný povoz se čtyřmi koňmi v krásném, leskle kovaném řemení a skvělý průvod na koních, volali

---

[162] talmud - sbírka židovských právních a mravních zákonů, věroučných výkladů a obřadních předpisů;

[163] kabala - tajná židovská nauka;

[164] *komorní vůz - kočár;

na rabína, aby se klidil z cesty. Než Löw stál, jako by neslyšel, zrovna v cestě královskému kočáru.

Tu se již lidé na učeného muže osopovali a již po něm házeli. Kamení a bláto po něm metali, a kvítí na něj padalo, na jeho plášť, hlavu a k nohám jeho.

Vtom dojížděl královský povoz. Rabín se však ani na krok nehnul z jeho dráhy. A koně ho nezajeli, nýbrž sami se před ním zastavili, ač jich kočí nezarazil.

Tu teprve se hnul rabbi a kráčel s obnaženou hlavou růžemi a jiným kvítím k vozu, kdež pokleknuv prosil krále o milost pro své souvěrce. Král jeho zjevem a tím, co se tu stalo, překvapen, poručil mu, aby přišel na hrad. To byla veliká milost.

Druhé pak dosáhl v královském sídle, kdež s prosbou dobře pochodil.

Židé nemusili do vyhnanství a jejich rabbi Löw byl od té doby nejednou pozván na hrad ke králi, jemuž mnohou chvíli ukrátil svým kouzelnickým uměním. Jednou si přál král Rudolf, aby mu rabbi Bezalel ukázal arciotce Abraháma, Izáka, Jakuba a syny Jakubovy. Rabbi váhal, posléze však slíbil, že vyplní přání svého panovníka, jen o to že prosí, aby se nikdo ani neusmál, až se objeví posvátné postavy patriarchů.

Král a dvořané shromáždění v odlehlé síni slíbili a dychtivě hleděli do hlubokého výklenku u okna, kdež v šeru stál vážný veliký rabbi. Ale již zmizel jakoby v mlze a z šedého mračna vynořila se vysoká postava starce nadlidské velikosti, v řásném rouše, samojediná, jasně osvětlená. Zjevila se, velebně se nesla před očima všech, až náhle zanikla, jako by zhasla v šedém mraku. To byla podoba Abrahámova. Za ním zjevil se Izák, pak Jakub a synové jeho, Juda, Ruben, Simeon, Izachar a ostatní, zjevovali se jeden po druhém a král a dvořané tiše a vážně hleděli na předky židovského národa. Až tu z mraku se vynořil také Jakubův syn Naftalím, muž ryšavý a pihovatý, jenž rychle kol klusal, jako by nechtěl zmeškat, jako by ostatní honil. A tu se král smíchu neubránil. A jak se král zasmál, zmizel i mrak a všecko vidění, a již hlučely prostornou síní výkřiky úžasu i hrůzy.

Dvořané vyskakovali ze svých sedadel a všichni hleděli a ukazovali vzhůru k malovanému stropu.

Pohnul se, patrně se sedal, klesal víc a více. Vysoký sál byl nižší a nižší. Dvořané na smrt bledí chtěli ke dveřím, ale nemohli z místa. Byli jako přimrazeni. Všichni křičeli na Bezalela, i král na něj volal, ať zastaví strop.

I vystoupil rabbi z výklenku, vztáhl své ruce a říkal cosi. Nežli doříkal, klenba se zarazila a již se pak nenížila. Král již o další zjevení nedbal. Chvátal ven a za ním všichni dvořané.

Strop se však do své výše nevrátil. Kam se až snížil, tam zůstal. Král pak už nikdy do té síně nevkročil. Zavřeli její dveře a tak zavřenou zůstala napořád.

Rabbi Löw ben Bezalel neupadl v nemilost pro tuto příhodu. Ano stalo se, že i sám král Rudolf ho navštívil v jeho domě[165]. Takové cti se Židovskému Městu ještě nedostalo. Ale rabbi Löw byl za ni také vděčen a z vděčnosti způsobil svému králi a pánu nemalé překvapení.

Löwův dům vypadal nevzhledně. Byl starý a málo výstavný. Ale jakmile král s dvořany vstoupil nízkými dveřmi do síně, počal žasnout. To nebyla síň obyčejného domu, to byla uměle klenutá, malovaná a štukem zdobená místnost knížecího paláce. A schody vedoucí na mazhaus[166], jinde dřevěné, leskly se mramorem, pokud jich nezakrývaly drahé koberce. A nevešli jimi na sousedský mazhaus, ale do nádherné síně, zdobené obrazy a vzácnými čalouny. Postranními pak, otevřenými dveřmi bylo vidět do řad bohatých komnat a jedněmi také na otevřenou galerii vlašského díla.

Rabbi Löw, provázeje uctivě krále, uvedl ho s dvořany také do velké komnaty, kde bylo prostřeno, a prosil ho, aby ráčil přijmout jeho pohostinství. I zasedl král ke stolu a rabbi uctil jej a všechny průvodce jeho takovou hostinou, že vyrovnala se tabuli královské. Král, zabaven tím čarovným uměním, kterým si Löw svůj nevelký dům rozšířil a tak skvostně

---

[165] *v jeho domě - č. 91 (byl v dnešní Široké třídě na místě domu čp. 34);
[166] *mazhaus - největší, společná jizba či síň, z níž vedly dveře do komor;

vyzdobil, zdržel se tu drahnou dobu a odešel pak velmi spokojen. Přízeň svou a milost dal pak učenému rabínu nejednou najevo. A ten, aby se zachovala památka na návštěvu českého krále, dal na svůj dům vytesat lva vedle svého znamení, vinného hroznu.

Ještě větší však div nežli ty hradčanské zjevy arciotců byl gólem, sluha Jehudy Löwa. Mocný rabbi si ho sám utvořil z hlíny; oživil ho pak tím, že mu vložil do úst šém[167].

Golem pracoval za dva. Posluhoval, vodu nosil, dříví štípal, zametal a vůbec vykonával všecky hrubší práce. Přitom nejedl, nepil a nepotřeboval odpočinku ani oddechu. Ale pokaždé, když šábes nastával, v pátek podvečer, kdy všeliká práce měla přestat, vzal mu rabbi šém z úst; gólem naráz ztuhl, nehnul sebou a stál jako panák v koutě, mrtvá hlína, jež po šábesu ihned oživla, jakmile rabbi vložil do otvoru úst kouzelný šém.

Jednou však Löw ben Bezalel, chystaje se do staré-nové synagógy zasvětit šábes, zapomněl na golema a nevyňal mu šém z úst. Ale rabbi jen vešel do modlitebny, jen začal žalm, a již přiběhli za ním lidé z jeho domu i ze sousedství, všichni vyděšení, a s hrůzou, uřvaně, jeden přes druhého oznamovali, vykřikovali, co se děje, co se stalo, gólem že doma zuří, že nesmí nikdo k němu, že by každého zabil.

Rabbi okamžik váhal; nastávalť šábes[168], žalm již začal. Všeliká práce, každičké, sebemenší namáhání bylo od té chvíle hříchem. Ale žalmu, jímž se sobotní den zasvěcuje, ještě nedoříkal, nenastala ještě pravá chvíle šabesu. - Vstal a chvátal do svého domu. Ještě nedošel a již slyšel temný hluk, dunivé rány. Když vstoupil, ostatní šli ze strachu kus za ním, spatřil ohavnost zpuštění: rozbité nádobí, rozlámané, zpřevrácené stoly, židle, truhly a lavice, rozmetané knihy. Tu již dílo zkázy gólem dokonal. Té chvíle „pracoval“ na dvorku, kde ležely již slepice, kuřata, kočka i pes, vše pobito, a kde právě trhal ze země lípu hrubého kmene. Byl všechen

---

[167] *šém - cedulka s hebrejským kouzelným nápisem;
[168] šábes - židovská sobota, sváteční den židů;

rudý a černé kudry[169] mu lítaly kol čela i tváří, jak vyvracel strom jakoby nějaký v plotě kůl.

Rabbi šel přímo k němu; hleděl na něj upřeně a ruce měl vztaženy. Golemem škublo, vyvalil oči, jak se ho mistr dotkl, a hleděl mu vyjeveně do očí, jakoby přikován mocným jeho zrakem. A vtom mu sáhl rabbi mezi zuby a jedním hmátnutím vytrhl mu z úst čarovný šém.

Golema jako by podťal. Naráz se svalil na zem a ležel bez vlády, již jen jako hliněný panák, mrtvá hmota. Všichni židé kol, staří i mladí, vzkřikli radostně a plni teď odvahy přistoupili k padlému golemovi a smáli se a spílali mu. Rabbi však, zhluboka si vydechnuv, nepromluvil ani slova a kráčel zase do synagógy, kde za svitu lamp začal znovu říkat žalm a zasvětil šábes.

Posvátný den sobotní minul, ale rabbi Löw ben Bezalel nevložil už golemovi šém do úst. A tak gólem nevstal, zůstal hliněným panákem a dostal se na půdu, pod střechu staré synagógy, kdež se pak rozpadl na kusy.

4

Věky minuly a mnoho se změnilo v Židovském Městě. Tuhé odloučení přestalo, brány zmizely, město samo se zjinačilo, ulice, domy i obyvatelstvo.

Jen stará-nová synagóga zůstala, jak bývala, nezměněná a s ní mezi domy novější výstavnosti tichá „zahrada mrtvých“. Tu sešla se všecka přešlá pokolení bývalého, starého Židovského Města, od nejdávnějších dob, kdy ještě prý nebylo Prahy[170], až do času, kdy se ghettu[171] uvolnilo i jeho obyvatelstvu, kdy se tu naposled odbýval kouře (pohřeb) a naposled se kadíš[172] modlili nad otevřeným hrobem[173].

---

[169] kudry - kudrny, kučery;

[170] * kdy ještě prý nebylo Prahy - Mnozí tak tvrdí dle nápisu na náhrobku Sáry, manželky Josefa Kace, kněze z pokolení Árónova, jak svědčí jméno Kac, zkráceně z Kohen Cedek - kněz ctihodný. Na dotčeném náhrobku je letopočet 606. Jiní však míní, že má být 1606;

[171] *ghetto - židovská čtvrť;

[172] * kadíš - modlitba za zemřelé;

Ve stínu bezových stromů i keřů trčí spousta kamenných pomníků, prostých i složitých, ploché desky vztyčené nebo k sobě skloněné v podobě střechy. A na všech různá znamení: hrozen, označující vůbec původ židovský, umývadlo, oznamující, že tu odpočívá potomek pokolení Leví, ruce, znamení rodu Aronova. A tu podoba panny, tam podoba lva, vlka, jelena a jiných dle jména nebožtíkova.

Všude nápisy hebrejským písmem, stručné i rozvláčné, hlásající jméno i rod, rok úmrtí i zprávy o zesnulém. Čteš jména různá a podivná: hebrejská, německá a ze starší doby, ze 16. věku, kdy židé se více hlásili k našemu národu, i mnoho jmen českých. Tu Krása žid odpočívá, tam Čech, Černý, tu Sladká židovka, Čárka, Mámila, Libuše, Sláva, tam Nezamysl, Máta, Vlk, vedle Dobruška a jiní a jiné. -

Za starodávna, kdy se tu ještě pochovávalo, kladli židé na pomníky, ale vždy tajně, různé peníze, milodar chudým, kteří se styděli přihlásit se o podporu nebo almužnu. Teď leží na některých pomnících kamínky, tu hojněji, tam u menším počtu, ale všecky jsou tu na znamení úcty. Kdo z věřících hrob navštíví, položí kamének, a hromádky jich praví, kdo žije v paměti dále a komu se žehná: „Secher Zaddik livrocho[174].“

Všecka pokolení bývalého Židovského Města se tu sešla: chudí, bohatí, zapomenutí i ve svém pokolení slovutní. Tu odpočívá učený rabbi Abigdor Káro, skladatel žalozpěvu o velikém pobití za krále Václava IV, tu odpočívá Mordechai Maizl, syn Šalumův, veliký dobrodinec svých souvěrců, i slavný Jehuda Löw ben Bezalel a jiní přední mužové židovské obce[175].

Všichni odpočívají ve stínu vonného křoví a nic neruší jejich spánek. Aleje tu jeden, jenž nedošel ani v „zahradě mrtvých“ lehkého odpočinutí, a zbožné „Šalom alechem[176]„ bez účinku vane přes jeho opuštěný hrob.

---

[173] *naposled se kadíš modlili nad otevřeným hrobem - Židům se hrubě uvolnilo za císaře Josefa II. – Na starý židovský hřbitov pochovávali až do r. 1781;

[174] *Secher Zaddik livrocho - Budiž požehnána paměť spravedlivého;

[175] *tu odpočívá Mordechai Maizl... i slavný Jehuda Löw hen Bezahel - M. Maizl zemřel r. 1601, rabbi Löw r. 1609;

[176] *Šalom alechem - Pokoj vám!

Ten žid se v mládí odcizil svému rodu. Přijalť křesťanskou víru a stal se i knězem. Byl kaplanem u Sv. Víta. Než pak, když se blížila jeho poslední hodinka, rozpomněl se na svůj původ a zatoužil odpočinout v „zahradě mrtvých“ na Židovském Městě. Bylať tam také pochována mladá židovská dívka, kterou kdysi za mládí miloval. I skonal jako žid, a židé ho pochovali, jak si přál, poblíže hrobu milé mu dívky. Než poklidu, kterého jistě měl zaživa málo, nedošel ani v hrobě. Každé noci vstal z hrobu a musil k Vltavě, kdež na něj čekala lodice a příšerný veslař kostlivec.

Tmou i za měsíčního svitu, jak byly noci, jezdili na druhý břeh. Tam zpronevěřilý kněz vystoupil a jeho veslař ho vyprovodil odtud nahoru na hrad, do kostela sv. Víta. Tam žid kněz usedl k varhanám a hrál; kostlivec měchy šlapal. Kostelní, prosebné písně, kající žalmy nesly se ztichlou a šerou prostorou chrámovou. Kněz těmi vroucími zvuky lkal a Boha prosil, aby mu bylo odpuštěno. Nevyslyšány však vyznívaly dojemné, žalostné prosby. Nežli odbila hodina s půlnoci na svatovítské věži, ztichly varhany a smuten se vracel varhaník dolů k řece.

Kostlivec ho zase převezl a kněz vrátil se na hřbitov otců, do svého hrobu, aby nazejtří v noci zase vstal a jel za řeku a hrál u Sv. Víta kající žalmy a písně.

VII

SMUTNÁ MÍSTA

V noci na den 21. měsíce června 1621 bylo po Praze placho a teskno, až úzkost svírala srdce. Všude mrtvo, všechny domy zavřeny, nikdo nesměl na ulici; jen hlídky cizích žoldnéřů procházely městem. Těžce se rozléhaly jejich kroky a hrozivě řinčela zbraň.

Na Staroměstském náměstí stály v nočním šeru povozy, z nichž skládali prkna a trámy a nosili je naprostřed rynku, kde pracovali tesaři. Temné rány seker, bouchání kladiv duněly hrobovým tichem. V nočním šeru za kmitu smolnic rostlo velké lešení výš a výše, až pak na úsvitě stálo již celé v studeném, sinavém světle, potažené černým suknem se vztyčeným dřevěným křížem na jedné straně.

Popravní lešení. A bylo dosud prázdné. Ale jak vzešlo slunce, zahřměla z hradu dělová rána, znamení, že se exekuce počíná. Tu bylo již náměstí zataženo císařským vojskem, pěším i rejtary, a na smutném lešení stály již temné, zakuklené postavy hrobařů a katových holomků. Pak přišel sám kat, Jan Mydlář.

Pak zasedli císařští rychtáři na svá místa. Již volali jméno prvního z odsouzených direktorů, vězněných poslední noc v Staroměstské radnici; již kráčel pan Šlik zmužile na popraviště. -

Ve vojsku bubnovali, po městě, po domech úzkostné ticho; věrní Čechové žalem se chvěli, plakali a modlili se za české pány a jejich druhy v direktoriu, kteří na tom černém teatrum[177] nebo vedle na šibenici umírali. A bylo jich sedmadvacet! -

---

[177] teatrum - pódium;

V těch místech Staroměstského rynku, kde se toto stalo, bývalo šestnácte velikých kamenů[178] do čtverce rozestavených. Staří Čechové, chodíce těmito místy, nikdy po těch kamenech nešlapali, ani na ně nevkročili. Vždy se jim uhnuli neboje obešli ze šetrnosti ke smutnému místu a prolité krvi českých pánů. V těch místech zjevují se prý ti popravení šlechtici a měšťané, a to jednou do roka, v noci přede dnem, kterého tu skonali na popravišti. Sejdou se všichni, v jejich čele nejstarší všech, skoro devadesátiletý pan Kaplíř ze Sulevic, za ním pan Budovec z Budova, pán dlouhé, šedé brady, starý Konecchlumský, Kochan z Prachové, pan Kryštof Harant, Diviš Černín, pan z Michalovic, Šlik, Oto z Losu, pan z Bílé, Hošťálek, Jesenský, Vodňanský, Vokáč, Jiří Řečičky, Kobr, Jizbický a ostatní, starci[179] i mladší, a z těch nejmladší, sotva čtyřicítiletý Jan Kutnaur, jenž tak hrdinsky, zpívaje, umíral. Všichni sejdou se na místě popravy a pak tiše, bez hlasu berou se náměstím do Týnského chrámu. Tam pokleknou před oltářem a zbožně přijímají tělo Páně pod obojí způsobou. A pak zmizejí.

***

Tenkráte stávaly domy i prostřed Dobytčího trhu[180] a jednomu z těch domů, jenž stál směrem k Novoměstské radnici, říkali U Zámečníků. Asi třicet kroků od tohoto stavení směrem k radnici trčel na volné prostoře kámen pět čtvrtí lokte zvýši a loket zšíři. Na tom kameni byl vytesán kříž, pod ním umrlčí hlava a letopočet 1627.

Na tomto místě, u toho kamene, daly se prý za starodávna popravy, a to nočního času. Také prý toho roku 1627 skonalo tu několik knězi mečem katovým, a roku 1743 prý několik pánů českých za to, že se přidali k bavorskému kurfirstovi Karlu Albertovi, když se s Francouzi Prahy zmocnil, za českého krále se prohlásil a v kostele sv. Víta se korunovat dal.

---

[178] V těch místech... bývalo šestnácte velikých kamenů... - Když bylo Staroměstské náměstí r. 1848 nově dlážděno, byla odklizena větší část těchto kamenů. Jen několik jich zbylo směrem k Dlouhé třídě, ale i ty novější časem zmizely;

[179] *starci - těch bylo dvanáct mezi nimi;

[180] Dobytčí trh - nynější Karlovo náměstí;

Zrovna k tomuto kameni, jenž v těch místech zůstal až do devatenáctého století, vedla z Novoměstské radnice podzemní chodba, odtud pak dále pod celým Dobytčím trhem nahoru až do Faustova domu.

VIII

FAUSTŮV DŮM[181]

Starobylý ten dům stál na Skalce[182] na konci Dobytčího trhu, v nároží proti klášteru Na Slovanech. Nikdo v něm už dávné, dávné časy neostával, a proto vypadal sešle a chmurně. Červená kdysi střecha ztemněla, zdi oprýskaly, okna zkalená prachem a dešti byla jako slepá, plná pavučin. Těžká dubová vrata mocnými hřeby pobitá nikdy se neotevřela, ani dvířka v nich, a nikdo se u nich nezastavil, aby sáhl po železném, uměle kovaném klepadle visutém.

Za vraty bylo pusto a ticho; pes tam nezaštěkal, kohout nezazpíval. A před vraty rostla mezi kamením tráva.

Chmurná byla také zahrada za domem i po jeho boku, směrem k cestě zrovna proti klášteru Na Slovanech. Nikdo jí nehleděl. Neměla záhonů, neměla políček s kvítím nebo zeleninou. I stezky v ní zmizely. Zarostly trávou. Všude jen tráva, bujná, vysoká tráva, že v ní tonuly kmeny starých javorů, lip i ovocných stromů, jejichž kmeny i haluze zarostly lišejníky a mechem.

---

[181] Faustův dům - Několik majitelů a obyvatelů tohoto domu, který má velmi starou historii, zabývalo se alchymií a studiem chemie. Odtud nabyl asi dům pověsti, jež pak byla uvedena v souvislost s historií doktora Fausta, legendárního badatele a černokněžníka;

[182] *Starobylý ten dům stál na Skalce - v 18. století byl majetkem Mladotu ze Solopysk a měl právo azylní;

Jen na jaře, když rozkvetly, když bujná tráva byla poseta pampeliškami jako zlaťáky, když se pak probělávala kozím pyskem a bolehlavem, vypadalo tu veseleji. Ale na podzim, když listí padalo, když zaválo celou zahradu, když nebe, chmurami těžké, níže se klenulo a vichr vál holými korunami, kdy za časných soumraků se pod nimi tmělo i po celém domě!

Smutno vanulo ze zahrady i ze stavení a divná úzkost z nich na lidi zrovna padala. Bylať to místa prokletá a v noci tu obcházel duch doktora Fausta, jenž neměl po smrti klidu tak jako zaživa. Doktor Faust v tom domě před dávnými časy přebýval. Strojil tu kouzla, bádal v čarodějných knihách, čerta si tu zavolal a také mu svou duši zapsal. Za to mu čert sloužil a všecko vyplnil, co si jen doktor přál a smyslil. Ale pak, když vypršel čas, řekl ďábel: „Dost už a pojď!“

Než doktoru Faustovi se ještě nechtělo; bránil se, jak mohl a uměl. Zaklínal, zaříkával, ale nic naplat. Čert se do něho obul, chytl ho, pazourem ho držel, a když se Faust ještě bránil, vyrazil s ním ven, a ne dveřmi, ale přímo stropem. A tak Faust, jak jednal, tak se měl: čertu se zapsal a čert ho vzal.

A ta díra, kterou ve stropě vyrazil, zůstala. Sice ji několikráte zazdili, ale pokaždé se zdivo do rána vysypalo a byla zase černá díra jako předtím. Posléze zazdívání nechali, neboť je pojal strach, zvláště když počal v domě obcházet Faustův duch. Každé noci se zjevoval, strašil, a tak ani nejsmělejší nájemník nevydržel v jeho domě.

Pak se již nikdo tam nepřistěhoval a staré stavení zůstávalo prázdno. Pustlo, scházelo. Nikdo tam ani nevkročil, každý se mu raději vyhnul nebo obešel, zvláště navečer a v noci. Jednou však, bylo na podzim, skoro již v soumrak, zastavil se u vrat Faustova domu mladý muž, student. Že neměl nazbyt, bylo zřejmo na jeho obnošeném třírohém klobouku, na sešlém kabátě, na blýsknavých nohavicích po kolena, na spravovaných punčochách, na sešlapaných střevících.

Byl chudý do žebroty, jako toulavý chrt. Neměl už ani kde bydlet. Platit nemohl, a proto mu dali výpověď. Chodil Prahou, sháněl byt, prosil o shovění, ale všude ho oslyšeli, nikde ho nevzali. Tak prochodil celý den, až unaven, ztrmácen stanul před Faustovým domem. Jak sem až přišel, ani sám nevěděl.

Smrákalo se, mžilo a vál sychravý vítr. Na ten studentův chatrný kabát, třeba až po krk zapjatý, nestačil a bídné střevíce nebránily vlhku. Student se již zachvíval zimou. Déšť se spouštěl hustěji, tmělo se, podzimní večer tu, a kam na noc?

Neměl, kde by hlavy složil. Rozhlížel se, pak upřel na starý chmurný dům své zraky. Odtud tě nevyženou, pomyslil a hořkost pojala mladého muže. Chvilku váhal, pak vzal za kliku, dvířka povolila, a již stál v klenutém průjezdu. Byl suchý a vítr tu nevál. A když se až sem odvážil, pustil se i dále.

Po schodech, nad nimiž vpravo ve výklencích stály podivné sochy, dostal se na chodbu. Byla dlouhá a ztrácela se na konci v šeru. Podél celé té chodby zhlédl řadu tmavých dveří, vedoucích k pokojům. Bylo tu ticho a pusto, ze dvorka však a z opuštěné zahrady zaléhal sem hukot větru.

Student se na chvíli rozmýšlel, pak směle sáhl po klice nejbližších dveří a vstoupil do jizby. Pod jejím klenutým stropem se již tmělo; šero tu houstlo tím více, poněvadž stěny byly do polovice pokryty dubovým táflováním a poněvadž všechen nábytek, starý stůl, skříň a lavice podél zdi byly z tmavého dříví. U stolu se černalo křeslo s vysokým lenochem.

Student stál chvíli u dveří, pak šel dál, až sedl do křesla. Ohlížel se, čekal, naslouchal. V domě se však neozvalo nic a také se nikdo nezjevil. Jen vítr venku hučel a déšť harašil a pleskal do oken. Student v křesle čekal, naslouchal, až ho únava přemohla a hlas větru i deště uspaly. Usnul.

Spal do jedenácti, přespal půlnoc, hodinu s půlnoci, spal až do bílého rána, a nic, ani dost málo ho nevyrosilo. Ráno se divil, kde je, a když vzpomněl, kde strávil noc a jak poklidně, nabýval mysli. Nedal se na útěk, nýbrž chutě vešel do vedlejší jizby. Měla nábytek a kromě toho na zdech

několik zašlých, zčernalých obrazů, z nichž jasněji vynikaly jen chmurné tváře bradatých mužů. Po bývalém však obyvateli, po doktoru Faustovi, na kterého teď pořád myslil, ani tu žádné památky.

Až pak ve třetím pokoji. Tu stálo staré lože pod nebesy vybledlé látky, na zemi ležely zašlé podušky, dvě povalené, uprášené již stolice a rozchlíplá stará kniha v zažloutlé, někdy bílé kožené vazbě. A ve stropě díra! Zela černě, jako mocí a naráz vyražená.

Tu se student zarazil. Vzpomnělť, co slýchal, a teď viděl, že v té jizbě všecko asi tak, jak bylo, když čert odnášel Fausta. Ty stolice snad povalil, tou knihou asi mrštil po ďáblu. Student se neodvážil na ni ani sáhnout, a také se dlouho nezdržel. Ve vedlejším pokoji nespatřil nic zvláštního, jen to, že od stropu visely dřevěné schody. Vstoupil na ně, stoupal po nich, až stanul u klenutí, u jeho otvoru, kterým se mohlo dále. Jak stoupl na poslední schod, zaslechl za sebou šramot. Ulekl se a žasl. Schody, po nichž sem vystoupil, samy se smrštily jakoby z papíru a zmizely ve stropě, nad nímž stál v nové místnosti, větší nežli všechny, jimiž prošel. Úžasem nad ní zapomněl na schody a jak se sem dostal.

Jizba byla prostorná, klenutého stropu s obrazy slunce, měsíce a jiných hvězd a znamení nebeských. Při stěnách stály tmavé stojany plné knih starobyle vázaných, malých i hrubých, a stoly s různými nádobkami z kovu i ze skla, lahvičky prázdné i s tinkturami barvy červené, zlaté, modré i jasně zelené. Prostřed veliké té komnaty stál dlouhý stůl zkřížených trnožů, potažený zeleným suknem. Na stole se leskly nádobky z mosazi a mědi, všelijaké měřické přístroje, vedle ležely zažloutlé pergameny a papíry, čisté i popsané, rozevřená kniha pod cínovým svícnem s voskovou svíčkou, něco ohořelou. Všecko vypadalo tak, jako by někdo dávno byl odešel.

V této komnatě se zdržel student nejdéle. Když pak opět přistoupil k otvoru, kterým byl přišel, a šlápl na jeho okraj, spustily se dřevěné schody zase samy, až dolů, takže mohl volně sestoupit. Z dolejší jizby však už nešel do Faustovy ložnice. Druhými dveřmi se dostal do předsíně; tam spatřil sochu sličného chlapce, majícího na řemeni buben. Jak student až k

němu přistoupil a bubnu se dotekl, pohnul sebou hoch jakoby živý a jal se bubnovat. Paličky se mu jen míhaly a buben rachotil, divže se netřáslo okno. Chlapec bubnoval a bubnoval a student uleknuv se vyběhl na chodbu.

Odtud chvátal do průjezdu, na pustý dvůr, kde na samém kraji zahrady stála studna. Žlutý lišejník i zelený mech obrůstal její pískovcové kvádry a spadalé listí javorů, lip, žluté i rudé, postlalo ji a její zašlou kamennou sochu podivné obludy.

Také zahradou prošel; dlouho se tu však neomeškal.

Pod starými stromy, mezi hložím a houštinami za kalného podzimního dne nebylo veselo. Vrátil se zase do domu. Tam bylo již ticho. Bubeník dobubnoval. Ale k němu již nešel, nýbrž opět do velké jizby klenuté a přehlížel tu pergamen a papíry. Pod nimi našel hladkou lesklou misku z černého mramoru a v ní stříbrný tolar, ryzí, lesklý, jako nový.

Zaradoval se i lekl. Chvíli nad ním stál, uvažuje, co s ním. Sám neměl v kapse ani vindry a hlad se ozýval. Ale kdyby tak Faust, nebo sám ďábel! -

Váhal, bál se, ale pak tolar přece vzal a odešel do města. Navečer se zase vrátil, syt, ale se strachem, nezjeví-li se mu v noci nějaký duch. Usedl opět do toho křesla jako včera, aby tu přespal. Neusnul však tak záhy jako minulého večera, a také se v noci probouzel. Nepřišel však ani Faustův duch, ani čert.

Když si pak opět prohlížel bibliotéku a přístroje na stole, nalezl na černé misce mramorové zase tolar. Včera tam byl jeden jediný, ten si vzal, v městě rozměnil, něco drobných měl ještě v kapse, a teď, kde se vzal, tu se vzal, třpytil se tolar bílý jako mléko na černé misce. To jistě jemu. Doktor Faust nebo kdo mu přeje. Tak student uvažoval a peníz vzal.

Před polednem odešel a vrátil se zas až večer, nesa si zbytek z druhého tolaru v kapse. A zase přespal v domě, a zase pokojně jako včera. Ráno pak rovnou zamířil do bibliotéky a tam hned ke stolu. Byl tam, tolar

tam byl ryzí, jakoby právě ražený, a ležel opět na černé misce. Student už nepochyboval, že je pro něj, a vzal ho beze všeho.

A tak každého rána tam našel tolar. Student ani tolik denně nepotřeboval. Co mu zbylo, skládal, až si uložil na nový oblek, plášť, klobouk i na novou obuv. Přitom se měl dobře. O byt se nestaral. Nebálť se již ve Faustově domě, zvykl si na to tiché obydlí, kdež se o něj nějaký duch staral, ale nikdy se mu neukázal. Na zimu tam měl dříví dost, na dvoře i na zahradě. Topil, přikládal, až oheň mile hořel a praskal dole v jizbici v kamnech nebo nahoře v bibliotéce v krbu; četl a četl v knihách z Faustovy bibliotéky, i z té, kterou našel na velkém stole, i z té, která ležela dole v ložnici. Na tu se dosti pozdě odvážil; ale také v ní nejvíce našel, plno můřích noh a divných, čarovných znamení a zaklínání. Se strachy začal to číst a ještě pak se mu někdy vlasy ježily nad tím čarodějnickým čtením.

Někdy se mu v té samotě zastesklo. Než vystěhovat se mu nechtělo. Měl tu pokoj a dosti pohodlí, a pak denně tolar bez práce! Druhové na vysokém učení, kam míň a míň docházel, se divili, co se s ním stalo a děje, jak se změnil, jaký je švihák z něho. Trnuli, slyšíce, kde bydlí, a nechtěli k němu jít, když je zval. Posléze zvědavost tam některé vyvábila. Provedl je všudy, od průjezdu do horního ponebí[183], předsíní, jizbami, bibliotékou, ukázal ložnici, v ní postel znovu upravenou, neboť už v ní sám spal, díru ve stropě kobercem zakrytou a ucpanou, prošel s nimi zahradu a ukázal vše, nač sám po čas svého pobytu v starém stavení uhodil.

I vypravovali plni úžasu o divech tajemného bytu, o chlapci, jenž sám bubnuje, o divných sochách, tiše zpívajících, o kovové panně, jež je vodou polila, o zázračné klice u jednoho z pokojů, že sršela jiskrami a dala ránu tomu, kdo její dotekl, o jizbě, do níž se od stropu schody samy spustily a samy opět ke klenutí vznesly, o divných nástrojích a čarodějných knihách. I o železných dveřích zvěděli, vedoucích dole v domě do podzemí, do dlouhé, tmavé chodby.

---

[183] ponebí - zde poschodí;

Jen s černou miskou a bílým tolarem se student nepochlubil. Ale smál se známým, když ho varovali, aby tu přece jen neostával, že všeho do času, že pojednou na něj něco trhne, že zlý duch na něj nalíčil.

A nemluvili naplano. Vnada byla v černé misce nastražena.

Denně měl tolar, nemusil se o nic starat, nic dělat. Zvykal na pohodlí, počal si leccos vymýšlet, přilepšoval si, strojil se, vydání rostla, ale v misce nepřibývalo. Tolar pak už nestačil.

Student odvykl skromnosti. Zapomněl, jak mu bylo, když sem přišel. A pracovat se mu již nechtělo. Spolehl na knihy, na tu ze stolu ve velké jizbě i na tu, kterou sebral v ložnici. Bylo v nich, jak zaklínat, jak duchy volat. Sami se mu dosud nezjevili, měl od nich pokoj, a sám jich do té chvíle také nevolal. Bál se, ostýchal. Až teď chtivost zlata ho píchala a nutkala. Stříbro mu již nestačilo. Ani plné misky tolarů by neměl dosti; zlato chtěl, a k tomu měly dopomoci ty knížky.

Jednou po celý den v Praze hýřil a utrácel vypůjčené peníze; v tom hýření pobízel chvástavě své druhy, kamarády z mokré čtvrti, ať pijí, ať nešetří, ať pijí, zítra že bude mít peněz ještě víc, a zlato, samé zlato, a nevypůjčené, ale své vlastní, že donutí toho ducha, který mu dosud sloužil, aby dával dukáty, a ne sprosté tolary. -

Pozdě navečer odešel do Faustova domu. Několik napilých druhů chtělo s ním. On však nesvolil, dnes že musí být sám, že té noci bude mít důležitou práci. Dívali se za ním, jak vešel, jak za ním zapadla dvířka v těžkých vratech. A více ho nespatřili. Ani oni, aniž kdo jiný. Neobjevil se víc už ani v koleji, ani ve své pusté společnosti.

Když někteří z jeho známých, kteří u něho ve Faustově domě již byli, šli jej tam hledat, nezastali ho. V domě bylo placho, ticho, všechno opuštěno. Po studentovi nikde ani památky. Jen v ložnici zhlédli rozházené lože, podušky po zemi, rozmetané šaty, plášť na cáry potrhaný, překocené židle, na podlaze rozchlíplou starou knihu čarodějnou a vedle převržený svícen s ohořelou svící. -

Vše vypadalo tak, jako by tu byl někdo zápasil. A ve stropě! Koberec ležel na zemi stržený, roztrhaný a černá díra zela volně. Na jejím okraji, na stropě zhlédli skvrny, jako by krev tam stříkla. A ne černá, ale svěží, nedávno prolitá.

Všichni se pokřižovali a zděšeně utíkali z Faustova domu. Zhroziliť se, jak děsně skonal jejich drah. Jistěť vyzýval zlého ducha, zpupně ho zavolal, a zlý duch mu odzpíval. Zmizel s ním tou derou ve stropě, kterou před časy vyletěl s doktorem Faustem.

***

Kolik jen z Tvých pokladů dávných pověstí, matičko Praho!

V Tobě jest naše první vzpomínání. Tys hlava a srdce vlasti. Tvá sláva a Tvé pokoření byly slávou i pokořením všeho národa. Milá jsi a drahá všem věrným Čechům. Od věků stojíš, máti našich měst, a věkové Ti přidávali krásy.

Spanilá jsi a nádherná v slunečné záři, kouzelná jako z pohádky, jako líbezný sen ve svitu měsíce; a věkové Tebou hovoří, až trne srdce.

Nuž sbohem! Buď zdrávo, ty sídlo našich králů!

Půjdemeť opět dále, do jiných končin, po stopách věků, naslechnout jejich ohlasu ve starých zvěstech.

Buď zdráva, matičko Praho! Zlatá, slovanská Praho!

O Žižkovi

I

Nejprve dolů na jih české země.

Hle, v těch stranách tichý kout, osamělý trocnovský dvůr u malé vísky[184]! Kolem luka, pole, dubový les a černé lesíky, za nimiž v dáli, k západu slunce promodrávají se krumlovské hory.

Stůj a viz ten zemanský dřevěný dvůr omšených střech ve stínu stromů. Tu trávil mladý svůj věk hrdina a vojevůdce našeho národa. A tam jeho rodiště!

Za dvorem opodál, za rybníčky, vedle pole na kraji lesa nad volným svahem stával mohutný dub, a pod tím dubem se narodil[185]. V létě, o žních, když trocnovská zemanka šla dohlédnout na žence. Tu spatřil světlo světa její syn Jan, jenž pak byl vůlí a duchem silný jako ten dub.

I rostl a prospíval na těle v trocnovském dvoře a v osamělém jeho okolí. Za jinošských let dán prý do Prachatic, i tehda českého města, do škol, do těch škol, do kterých také chodil z Husince chudý synek Jan. Ten denně tam chodil podél Blaníce řeky a často, unaven, odpočíval na jejím břehu na skalnatém balvanu, jejž tu vidět podnes.

Když Jan řečený Žižka dospěl do mužského věku, podědil trocnovský dvůr po svém otci. Dlouho tu však v poklidu nežil. Dostalť se do sporů s Jindřichem z Rožmberka, přemocným vladařem a pánem v těch jižních

---

[184] *osamělý trocnovský dvůr u malé vísky - Dnešního dne stojí úplně o samotě. Vesnička Trocnov dávno zanikla;

[185] *pod tím dubem se narodil- V těch místech vystavěl Konrád Fischer, probošt kláštera borovan-ského (1677 - 1701), kapličku sv. Jana Křtitele, která však během času vzala zasvé. Sotva několik kamenů po ní zbylo. Kaplička měla dvojí nápis: latinský a český. Obojí byl na Žižkovu potupu. Latinský zněl: "Hic locus olim exosus nativitate Zizcae nunc ex asse nativitati Joannis Baptista consecratus." A český: "Jan Žižka z Trocnova šlépěj, zlé paměti, tu se narodil." Dnes v těch místech zasazeny jsou dub a lípa;

končinách země, jenž i samému králi brannou mocí se opřel. Ten pan z Rožmberka nedbal hrubě práv svých zemanských sousedů, a tak se stalo, že mladý vladyka trocnovský, dbalý své cti a své nezávislosti, chopil se zbraně a stal se opovědným nepřítelem krumlovského pána i budějovických Němců, s nimiž měl také spor.

Boj byl nerovný. Nezámožný zeman nebyl s to, aby přemohl mocného pána a bohaté královské město. Mstil se, jak mohl, a když mu v tom zápase vypálili dvůr a zničili všechen majetek, utekl se do lesů a bojoval nerovný boj dál, až se ho přátelé ujali a za něj se u krále přimluvili.

A tak milostí krále Václava IV. dostal se léta Páně 1409 do Prahy ke dvoru a tu dvořil. Stal se komorníkem královny Žo#e. Po nějakém čase vydal se odtud do Polska, sloužit vojensky Polákům proti řádu německých rytířů. Dne 15. července léta Páně 1410 bojoval s mnohými Čechy a Moravany v polském vojště u Tannenberka, kde němečtí rytíři byli ukrutně na hlavu poraženi.

V té tannenberské bitvě bil se Žižka hrdinsky a tu mu prý oko vyťali. Když pak delší dobu pobyl v Polském království, vrátil se do vlasti a zase do Prahy ke dvoru královu. Jsa služebníkem královny Žofie, doprovázel ji často do Betlémské kaple na kázání proslaveného kazatele mistra Jana z Husince. Toho si trocnovský zeman velmi oblíbil i jeho učení. Jsa muž vážného smýšlení, souhlasil upřímně, když betlémský kazatel vytýkal všeliké nezřízenosti a nešvary tehdejší společnosti, světské i duchovní.

Proto pak hluboká lítost pojala Žižku nad neblahým osudem zbožného mistra, když byl do ukrutného vězení v Kostnici vsazen, když mu tam nohy a ruce okovány, až pak k potupě a hanbě všeho národa do ohně byl uvržen. S lítostí i hněv a rozhořčení vzplanuly v Žižkovi proti všem protivníkům Husovým, cizím i Čechům přirozeným. A proti těmto obzvláště. I rozmýšlel si Žižka častěji tak žalostnou smrt mistra Jana i přítele jeho mistra Jeronýma Pražského. Nejednou dlouhý čas všechen smutně zamyšlen procházel se po nádvoří královského hradu na Vyšehradě.

Jednou ho tak zastal král Václav. Vida ho zamyšleného, ptal se ho, proč teskní.

I odpověděl trocnovský Jan:

„Milostivý králi, je mi líto, srdečně líto, že naši Čechové a věrní vůdcové tak nelítostivě, proti glejtu[186] císařskému nespravedlivě byli upáleni. Kdož by tu mohl vesel být!“

Načež král odpověděl:

„Milý Jene! Zdaliž to můžeme již opravit? Víš-li ty k tomu jakou cestu, oprav to. Mýť tobě toho rádi přejeme.“

I vzal prý Žižka krále za slovo, řka, že tak učiní. A také učinil.

II

Tenkráte byli skoro všichni Pražané, jakož i většina národa, zaníceni pro učení mistra Jana Husa, a také pro to, aby svátost oltářní byla přijímána pod obojí způsobou. Když faráři v pražských kostelích odpírali podávat pod způsobou chleba a vína, tu rytíř Mikuláš z Husí v čele velikých zástupů předstoupil před krále Václava na ulici poblíže kostela sv. Apolináře a prosil ho, aby větší počet kostelů byl odevzdán těm, kteří přijímají pod obojí.

Král se toho náramného shluku lekl, Mikuláše z Husince z Prahy vypověděl, novoměstskou radu osadil novými konšely, Pražanům pak nařídil, aby všecku svou zbraň a zbroj, oštěpy, sudlice, kuše, plechy, lebky a štíty, všecko vše přines-li na den sv. Martina na Vyšehrad a tam aby tu zbraň před králem položili.

Konšelé se toho rozkazu náramně ulekli. Báliť se, že by král, kdyby neposlechli, krutě se rozhněval. A zbraň odevzdat a tak své moci umenšit také nechtěli. Než v té nesnázi Jan Žižka dobře poradil, a to aby konšelé svolali plnou obec a tu oznámili, že to nařízení není od nich, nýbrž od

---

[186] * glejt - průvodní list;

krále, zároveň aby všem radu dali, ať jeden každý se oděje ve svou zbroj a pak ať jdou společně, u valném houfu k Vyšehradu. Tu pak, až je král uvidí, že jim zajisté neporučí, aby zbroj svlékli a zbraň pomítali. Tak se také stalo.

Na den sv. Martina šli všichni Pražané v plné zbroji na Vyšehrad, a Jan Žižka, sám také rytířsky ozbrojen, vedl je jako jejich polní vůdce. Když všichni stáli pod praporci ve svém odění, ve zbrani na nádvoří, až se od jejich řad a šiků na slunci blýskalo, a král všechen užaslý a znepokojen na ně z okna hleděl, pobídli konšelé Trocnovského:

„Bratře, mluv!“

A on, vystoupiv z šiku před krále, mluvil:

„Milostivý králi! Zde stojíme, tvoji poddaní, každý ve zbroji a se zbraní, tak jakož jsi nám ráčil poručit, abychom ji přinesli. Tuje, tuji máš, milostivý pane náš, a nyní rač rozkázat, kam s ní. Kamkoli nás ráčíš poslat, proti každému nepříteli, půjdeme s radostí a budeme Tvé Milosti a tohoto království zmužile, až do krve vylití hájit.“

Král, tím upokojen, usmál se a pravil:

„Ty, bratře, dobře mluvíš. Obrať tedy lid, věřím vám, ať jde každý, jak přišel, do svého příbytku.“

I vrátili se všichni v úplném pořádku až k Novoměstské radnici, kdež se rozešli. Zbraň a zbroj si nesli domů a krále nepohněvali. K tomu jim trocnovský zeman dopomohl svou vtipnou radou a řečí. A tu Žižka vzat je od Pražanů na slovo.

Ještě více pak po smrti krále Václava roku 1419.

Byly tehda zlé, těžké časy, neboť veliké množství nepřátel spiklo se proti českému národu. Všech nejhorší byl Zikmund, uherský král, bratr někdy Václava krále, kterýž Zikmund veřejně řekl, že by za to uherskou zemi chtěl dát, by v české zemi Čecha nebylo nižádného.

Tenkráte, když běželo o zhoubu našeho království a o vyhlazení českého jazyka, povstal ten znamenitý Čech z řádu zemanského, velmi udatný, jednooký Jan Žižka z Trocnova, jenž se pak psával z Kalicha.

Ten z boží milosti povstal vzhůru a táhl vojensky polem na nepřátele svého národa, i na ty, kdož byli s nimi zajedno a byli nepřáteli mistra Jana Husa, a na ty, kdož nepřijímali pod obojí. Všude proti nim volal do zbraně, ať všichni, kteří mohou pro starost a mladost, jsou vzhůru na každou hodinu. Volal a povzbuzoval, aby si nikdo nezasteskl v ten čas protivenství, aby se všichni statečně postavili a nepočítali, že jsou malí proti velkým, nemnozí proti mnohým, neodění proti oděným[187].

Základ jeho vojska byli sedláci a s nimi potíral v častých bitvách a bojích obrněné rytíře a cvičené žoldnéře. A pole nikdy neztratil. Ale nejen silou, jež rostla nadšením, a svým uměním vůdcovským, než i lstí hubil své nepřátele.

Tak léta 1420 v březnu táhl z Plzně do Tábora nedávno založeného se vším lidem svým, jehož bylo nanejvýše čtyři sta se sestrami a práčaty[188]. Vozů bojovných měl jenom dvanáct a jízdných koní devět. A tu ho stíhali páni, kteří byli ve službách uherského krále, ze dvou stran. Jedni od Písku za ním pospíchali a páni z Plzeňska od Strakonic, jež vedl veliký mistr strakonický[189].

Když Žižka Štěken protáhl a táhl k Sudoměři krajinou lučinatou mezi mnohými rybníky, dohonili ho páni, takže nemohl dále ustupovat a jejich přesile uniknout. Byloť mu v patách dva tisíce samých jízdných, a všichni v dobrém, těžkém odění. Strach a hrůza šla z těch „železných pánů“. Žižka však mysli nepozbyl. S nevalným svým houfcem, ozbrojeným namnoze jenom cepy, ustoupil za rybník, jenž slul Škaredý a jenž byl tenkráte spuštěný, i šikoval se tu a vozy přitočil k vysoké hrázi.

Tu prý také poručil ženám svého zástupu, aby pokladly na měkké dno rybníka do trávy a v rákosí své závoje, pleny i rouchy.

A jen se tak stalo, již zjevily se houfy železných pánů, a pole, luka kolem i sám širý rybník hemžily se těžkými jezdci, jejichž zbraň a zbroj se na slunci leskla a nad nimiž se třepetaly četné praporce.

---

[187] neodění proti oděným - nevyzbrojení proti ozbrojeným;
[188] * práčata - výrostkové, kteří z ručních praků stříleli;
[189] * veliký mistr strakonický - řádu svatojanského;

Bylo na svátek Zvěstování Panny Marie odpoledne v nešporní čas, když železní páni obořili se jako roj sršňů ze všech stran k rybníku, k prosté tvrzi z hráze a vozů. Hnali se tam s radostí, s divokým křikem. Těšiliť se, že kdyby ani rukou nehnuli, ani mečem nesekli, ani oštěpem nebodli, kdyby ten houfec jen koňmi tlačili, že ho ušlapou napadrť a že ho na kopyta svých koní rozeberou.

Ale s koňmi až k hrázi samé nemohli. Proto sesedli a největší část jich postupovala rybníkem. Železným pánům šlo se těžko v měkké půdě. Smekali se a pak - u samé hráze - počali padat. Zaplétaliť se ostruhami v závoje, v pleny a rouchy, a čím prudčeji se chtěli z těch osidel vytrhnout, tím více se jim nohy zamotávaly, tím tíže vstávali, tím častěji padali. A zezadu se hrnuly nové a nové řady a houfy, zadní se tlačili na přední a přední nemohli dál. Šik uvázl, nastal nepořádek, zmatek, a vtom na ně vyrazili bratří.

Bili je, tepali cepy, až pláty na brnění chrastěly, až helmice cvakaly.

I nastal strašlivý zápas a zmatek; z toho zděšení, hrůza mezi železnými pány, zvláště když se stal ten nebývalý div: ačkoliv bylo ještě záhy, v nešporní čas, však slunce před časem zapadlo, pojednou, náhle, jako by jím lučil[190] za horu. A hned byla veliká tma, že nevěděl kdo koho bít. V té tmě se železní páni sami tepali a sekali, až se dali na ústup. I táhli různo s velikou hanbou a škodou a mnozí sobě zarmouceně i v zlosti opakovali:

„Mé kopí jich nebodne, můj meč jich neseče a můj samostříl jich nestřeli.“

Žižka zůstal tu noc na bojišti, na úsvitě pak táhl dále k Táboru, kam se již bez nesnází dostal. A tu ho přijali slavně a s velkou ctí. -

U Sudoměře pomohl si Žižka rouchami a plenami žen proti přečetné jízdě nepřátelské. Jindy zase nastrojil na ni tříhranné kotvice ostrých hrotů, kteréž dal po zemi rozházet. Když se pak nepřátelé hnali na jeho voj, vráželi si jejich koně ostré bodce kotvic do noh. I chromli naráz, nebo

---

[190] *lučil - vystřelil;

náhlou a prudkou bolestí poplašeni vzpínali se, z řady vyráželi a jiné, zadnější plašili, takže se šik rozvrátil a všechen houf upadl v zmatky a nepořádek.

Často také klamal Žižka své protivníky tím, že dal koním své jízdy podkovy obráceně přikovat, aby nepřítele zavedl v opačný směr a na nepravou stopu. Nejvíce však se proslavil a sobě pomohl svými vozy, kterými v čas potřeby hradil své selské, většinou pěší vojsko.

Žižka naučil svůj lid vozy ty, válečné i spížní, pořádat a šikovat, strhovat a těsně srážet kolo na kolo v mocnou hradbu, jak bylo potřeba dle počtu a síly nepřátel nebo dle polohy bojiště, v různých podobách prý a znameních, sedlákům známých, jako v podobě motyky, hrábí, kosy a podobných. Když pak bylo zle, dal, stál-li na vrchu, část pícních vozů naplnit kamením a vřadit je mezi jízdu do předního zástupu, tak aby nebyly od nepřítele zpozorovány. A když nepřítel pod vrchem dole se chystal k útoku, rozestoupila se jízda na Žižkův rozkaz, aby měly vozy, jež byly mezi nimi točeny, volno, a pak těžké ty vozy plné hrubého kamení spuštěny dolů. Jely, jely, kola čím dále tím prudčeji se točila, vozy drnčely, třásly se, hřměly v divoké síle, až půda se chvěla. Nikdo jim nemohl čelit, nikdo jich zastavit, jely, až dojely, až se zřítily s rachotem a vrazily do nepřátelského šiku. Drtily, prorážely, kácely, zabíjely, a když i samy se převrhly, děsně hubily i ve svém pádu. A nežli se nepřítel jen vzpamatoval, již poručil Žižka svému lidu hnát útokem, jakož se také stalo u Malešova proti Pražanům léta Páně 1424.

Žižka sám jezdil na bílém koni; byl toho času muž již starší, postavy prostřední, ale sporé, ramenatý, kulaté, široké tváře, s klípcem přes levé oko, hnědých vousů krátce přistřižených. V čas boje v odění jezdil, maje velitelský palcát v ruce. Jinak nosil kulatou čepici kožešinou lemovanou, zpod níž mu padaly vlasy až ke tmavému kloku či plášti bez rukávů, pod nímž měl sukni. A na nohou škorně.

Když jel obklopen svými podhejtmany, kráčel před ním kněz, nesa v proštípí[191] dřevěnou monstranci. Kněz ten byl v komži, jakož všichni Žižkovi knězi je nosili a v ornátech mše sloužili; nerad měl, že táborští knězi přisluhovali v obyčejné sukni a ve škorních, bez komže. Proto prý jim říkal ševci, a oni zas přezděli jeho kněžím pláteníků.

Mnohých měst a hradů dobyl, ale všude všechnu kořist popřál bratřím. Sám si nenechal nic, toliko prý „pavučiny“. Říkával prý v dobytém místě, ať si jdou bratří po kořisti, on že bude toliko pavučiny smejčit. To byly v komínech kýty, uzené maso. To všecko vysmejčil, všecky „pavučiny“, mohutné bochy[192], kýty a slaninu dal naložit na vozy a vozil vše s sebou, aby v čas potřeby měl pro sebe a bratří nutné zásoby.

III

Bratr Žižka byl přísným mstitelem Husovým. Nejeden kostel, nejeden klášter i hrad jeho protivníků vyžehl a vyvrátil bez milosrdenství. Ale dovedl se také ustrnout. Tak v Praze, když přitáhl se svým lidem ke klášteru sv. Anny, aby ho zničil. Tam padla před ním na kolena na prahu klášterní brány jeptiška, jeho příbuzná, a probůh prosila strýce, aby se smiloval nad ní, nad jejími sestrami řeholními a nad klášterem. Žižka se slitoval a smiloval a klášter sv. Anny zůstal. -

Hůře se dařilo velikému klášteru sedleckému u Kutné Hory. Žižka jej dal svému lidu v plen; poručil však, aby ušetřili nádherného kostela klášterního, jenž byl veliký a stavby vpravdě umělé. Než jeden z vojínu dostal se až pod krov a založil tam. Tak chytl pak celý kostel. Jak se dým vyvalil a plameny vyšlehly, Žižka se hrozně zamračil; hned se dotazoval, kdo zapálil, aby se přihlásil, a slíbil mnoho zlata tomu, kdo tak učinil. A žhář přišel a pochlubil se. Tu poručil rozhněvaný vůdce, aby mu to zlato

---

[191] *proštípí - tyč rozštípená;
[192] *bochy - vepřové plece;

dali, aby je však nejprve roztavili a pak teprve aby mu ten roztavený drahý kov do hrdla nalili. Tak bylo Žižkovi líto toho krásného kostela.

Velkou nesnáz měl Žižka před hradem Vlčincem, který oblehl, když táhl k Ostaši hoře za Policí na Medhují, tam, kde Slezáci polické husity tak ukrutně mučili a pobili.

Vlčinec hrad stál mezi lesy na vysokém ostrohu nad soutokem Medhuje a Žďárského potoka. Sám sebou byl pevný, nadto jej chránila jakási čarodějná moc, neboť se jeho zdí koule z kusů ani nechytila. Husité dobře mířili, děla jejich neúnavně houkala ve dne, často i v noci, až všecky lesy kolem hučely jako hřímáním, ale nic naplat. Koule se odrážely od bašt, hradeb i věže jako hrách.

Nezbylo než ustát. Když se kusy odmlčely, zaslechli v Žižkově táboře hudbu z hradu. Někdo tam hrál na housle. Byl to hudec v okénku ve věži, kterého tam i předtím, když stříleli, viděli, an hra. I poručil Žižka nejlepšímu střelci, aby naň vystřelil. Střelec vzal kuši, namířil, spustil - housle naráz umlkly a hudec zmizel od okna. A vtom už kázal Žižka, aby stříleli ze všech kusů do hradu; jen první koule dopadly, a již se prášilo ze zdí, již se sypalo kamení a zanedlouho zel ve zdi veliký průlom. Nežli zapadlo slunce, hlaholil jásot vítězných bratří v dobytém Vlčinci.

Pobořili ho, zažehli; svítil jim celou noc a zaléval červenou září okolní lesy a chlumy. Hrad shořel a vše v něm, i čarovný hudec, jenž svým uměním ho tak hájil. -

Zůstaly jen rozvaliny a ty pak ještě sloty a stromy hubily. Dnes už sotva je vidět. Vlčinec zarostl lesem, a kde kdysi zněly čarovné housle a houkaly Žižkovy tarasnice[193], šumí jen les. -

Tak bratr Žižka vojensky po Čechách táhl proti přátelům a spojencům krále Zikmunda. I poddávala se mu mnohá města a mnoha hradů zdobýval. Léta 1421 oblehl hrad Rabí v Plzenště. Toho hradu se již jednou předtím zmocnil, ale neosadil ho. Nyní však, když vedl lid svůj k útoku, tu jak z hradeb do nich stříleli, poraněn byl těžce šípem do oka, do jediného svého

---

[193] tarasnice - středověké dělo, zvi. k hájení vlastních a k boření nepřátelských tarasů;

zdravého oka. Zeman Sezema Kocovský neboli z Kočová byl prý tím střelcem, jenž svou střelou zasáhl slavného vůdce. Než vypravuje se také, že Žižkovi do oka vletěla při tom útoku tříska z hrušky, do které se nepřátelská střela zaryla. Poranění bylo tak těžké, že Žižka ledva živ zůstal. I dal se vézt do Prahy na léčení a s ním tam jel Matěj Louda z Chlumčan, hejtman táborský, muž učený, jenž prý Žižku uložil ve svém domě v Praze na Starém Městě, kdež říkali U Černého beránka[194].

Lékaři tu vytáhli Žižkovi zástřel z oka, božího světla mu však nevrátili. I byl slep na obě oči.

Na hradě Rabí, kdež ho neštěstí stihlo, namalovali později na bráně obraz. Na tomto obrazu nalevo bylo vidět Žižku v brnění, an jeda na koni s palcátem v ruce vede zbrojný zástup útokem. Napravo pak namalována věž s branou a na té věži bylo vidět Kocovskeho, jak z lučiště šipku vystřeluje. Pod tím obrazem rozmluva napsána, kterou měl s Žižkou.

„Ty-li jsi, bratře Žižko?“

„Já jsem.“

„Krejž holého![195]„ -

Od té doby nemohl již Žižka sám na koni lid svůj do bitvy vodit. Ale bitvy a boje řídil znamenitě jako předtím. Sedě vysoko na voze při veliké korouhvi, na níž bylo znamení kalicha, dal se vozit. Ti pak, kteří při něm seděli, i jeho podhejtmané, zvláště milí a „věrní bratří“ pan Viktorin z Poděbrad[196], Jan Bzdinka a Kuneš z Bělovic, ti mu všechna položení popisovali, kde skály a vrchy, kde les a luhy, kde oudolí, rovina nebo

---

[194] *U Černého beránka - v rohu nynější Řetězové ulice, č. 243;

[195] *Krejž holého! - Mínil tím, aby si Žižka chránil obličej, nebo jinak byl všecek v brnění. Pod tento český nápis připsán později latinský, Žižkovi nepřející, jejž sepsal Ladislav, arcibiskup ostřihomský a kancléř uherský, když na Rabí meškal: Zisska sub hac turri jaculo percussus, ocellum, qui tantum unus erat, perdidit atque operám. Caecus ut oppressit patriamque demque, vehente Daemone (sic meritus) caeca Barathra petit. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: Zisska sub hac turri... - Žižka, zasažen šípem pod touto věží, ztratil jediné oko, které ještě měl, a s ním i namáhavý boj. Když pak, jsa slepý, utiskl i vlast i víru, nyní je ďáblem - po zásluze - unášen do temnot pekelných.);

[196] * Viktorin z Poděbrad - otec krále Jiříka (1403-1427);

chlum. Všecko mu před bitvou zevrubně oznámili a také za bitvy, co se děje, jak je s nepřítelem.

Žižka dle toho rozkazoval a - vítězil nad spojenci uherského krále v Čechách a na Moravě. Odtud pak jednoho času vypravil se přímo proti Zikmundu králi, a to léta Páně 1423 na podzim, počátkem měsíce října.

Zpraviv čtyři řady vozů a děl co mohl nejvíce, vydal se za hranice české koruny, přes hory do Uher. I hubil tu zemi, kudy táhl, a splácel Uhrům a jejich králi za nekřesťanská ukrutenství a násilí, jež byli v Čechách zvláště roku 1420 a jindy páchali, nešetříce ani žen, ani nemluvňat.

I pronikl Žižka Horní zemí, dolů až k Dunaji mezi Komárnem a Ostřihomem. Lidé před ním všude utíkali a dobytek odháněli. Tak se stávalo, že nemíval zásob, zvláště masa nazbyt. Na tom tažení přitrhl také do jedné vesnice při Dunaji nad Ostřihomem. Byla opuštěna, prázdna, ani člověka tam nezastali. Stíhat jich nebylo možná. Uprchliť všichni na loďkách a prámech na nedaleký ostrov v Dunaji. Tam také zahnali všechen svůj dobytek, zanechavše ve chlévech jen něco telat a mladých prasátek, jichž by byli přes vodu na ostrov nedostali.

Uhři na ostrově se těšili, jak všechen dobytek před Čechy zachránili; svou bezpečností pak zbujněli. Volali z ostrova, houkali přes vodu do vsi, kývali posměšně na Čechy a volali na ně, ať jen jdou k nim, tu že je dobytka dosti. Věděliť dobře, že husité nemají ani lodí, ani prámů.

Ale Žižka jich nepotřeboval. Jinak vyzrál na Maďary. Poručilť za soumraku, aby bratří vzali telátka a vepříky, jež ve vsi našli, ty aby zavedli na břeh, na samý kraj, nad vodu, a tu aby je bili a vůbec se přičinili, aby telátka bečela a prasátka aby hodně pronikavě kvičela.

I vydávala dobytčata nad Dunajem líbezné hlasy: bekot a kručení a kvičení, až uši brněly. Zvuky ty zaléhaly přes vodu na ostrov a účinkovaly, zvláště na krávy a prasnice. Hnány pudem vzchopily se naráz a jako utržené, v divém chvatu skákaly do vody. Uhři nadarmo na ně křičeli, kleli, marně je také honili. A nezabránili, ať kleli jak kleli a křičeli, také ostatním

kusům, jež se hnaly do řeky, jak zhlédly těch několik prvních kupředu plovoucích. Řeka se hemžila dobytkem a kolem ve vodě i na břehu nad ní rozléhal se dobytčí hlas: bučení, bečení, mekot i kvičení, až pak vše přehlušil veselý křik Žižkových lidí, když zmáchaný, vodou lesklý dobytek snadno ulovený vedli a hnali do ležení k planoucím ohňům. -

Až do té chvíle se Uhři Žižkovi hrubě nebránili a nikde mu valně nepřekáželi. Chtěliť, aby se ubezpečil, aby se pustil hodně hluboko do země, kdež by ho pak přemoci osuli[197] a jej potřeli. Než on, porozuměv tomu, že není dobře dále se pouštět, obrátil zase vozy k moravské zemi.

Ale tu mu nastalo těžké tažení. Hnaloť se za ním velké uherské vojsko samých jezdců, jež mělo mnoho děl. Doráželi naň ze všech stran a hleděli mu, kde mohli, do tábora bít. Zle mu také dělali, když řeky se svými přecházel. Než slepý vůdce zmařil svým důvtipem všecky jejich nástrahy, všude je odbil, až se šťastně dostal do Moravy.

Tato uherská výprava byla jedním z nejslavnějších kusů válečných, které kdy Žižka vykonal, neboť jak jest počal bojovat, toto tažení bylo mu nejtěžší. „Ale Pán Bůh mu pomohl z Uher vytáhnout.“ -

Když se Moravou vrátil do Čech a přes Litomyšl za Vysoké Mýto přitáhl, poručil, aby zarazili. Nastávaloť poledne, čas odpočinku a oběda. Sám byl také unaven. Tu bratří, chtějíce milému vůdci nějakou libost učinit, upravili mu místečko, kde by mohl pohodlně odpočinout a pojíst.

Každý vojín nabral do své helmice hlíny, jednou i několikrát, a vysypal ji na tom vybraném místě. Sta a sta helmic hlíny se tu nakupilo, a nežli chvíle minula, vypínal se tu pahoreček navrchu rovný. Sem pak Žižku zavedli a tu poobědval. Po obědě táhlo vojsko dále. Chlumek však z hlíny nasypaný nerozmetali; ten zůstal a zachoval se tu až po dnešní den a po dnešní den říkají mu všude po okolí Žižkův stůl[198].

---

[197] kdež by ho pak přemoci osuli - přesilou obklíčili;

[198] *Žižkův stůl - Při silnici z Luze do Nových Hradů je vesnice Bílý Kůň. Nedaleko před touto vesnicí odbočuje silnice do Vysokého Mýta. Mezi oběma silnicemi novohradskou a vysokomýtskou, vzdálí několika set kroků stojí Žižkův stůl, zemitý násep trávou porostlý, základu kruhového, pres metr vysoký, asi osm metrů široký. Svršek je skoro úplně rovný. Kolem "stolu" je nehluboký příkop s náspem. Na vnějším okraji příkopu je řada švestkových stromů, na pokraji pak náspu druhá, takže

IV

Když Žižka táhl vojensky na Moravu, oblehl celou Přibyslav město i hrad. Tu se v ležení roznemohl nemocí morovou od hlíz. Dlouho však nestonal. Vida, že více nevstane, učinil poručenství svým milým, věrným Čechům, zvláště panu Viktorinovi z Poděbrad, jehož synovi Jiříkovi byl prý kmotrem[199], Kunšovi z Bělovic a Janu Bzdinkovi, aby pravdy boží vždy hájili.

Za těch smutných chvil meškal při Žižkovi také Jan Laudát, jeho písař, a Michal Koudele ze Žitenic, jemuž v náručí Žižka zemřel tu středu před sv. Havlem[200], a to pod hruškou, jak o tom stará zpráva svědčí. Jiní však vypravují, že pod dubem, tak jako pod dubem se narodil.

I sevřelo žalostivé hoře srdce všech. Bradatí, otužilí a hrdinští mužové přelévali tenkráte slzy, a lid Žižkův vzal sobě jméno sirotci, jako by jim otec umřel.

Tělo mrtvého vůdce pohřbeno v kostele sv. Ducha v Hradci nad Labem. Odtud ostatky jeho později převezeny do Čáslavi a tu ve farním kostele sv. Petra a Pavla uloženy. Hrob jeho byl u jednoho pilíře kostelního[201] blíže postranního oltáře.

---

obě řady stromů tvoří dvojnásobný věnec kolem Žižkova stolu. Hospodáři toho pozemku chovají jej odedávna u vážnosti. Věří také, a víra ta je stará, že by neštěstí stihlo toho, kdo by se Žižkova stolu rušivě dotkl;

[199] *synovi Jiříkovi byl prý kmotrem - Jiří z Poděbrad narodil se na den sv. Jiří (23. dubna) 1420. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: Den sv. Jiří, připadající dnes na 24. duben, slavíval se též 23. dubna. - O přesném dnu narození Jiřího však není vůbec jistoty.);

[200] *tu středu před sv. Havlem - dne 11. října 1424;

[201] *Hrob jeho byl u jednoho pilíře kostelního... - Při kostech Žižkových v dřevěné rakvi byly uloženy památnosti, také Žižkův palcát. Na hrobě položen kámen s vytesaným obrazem Žižkovým. Latinský nápis, který však je původu pozdějšího, zněl: "Anno 1424. Die Jovis ante festům Galii vita functus Joannes Žižka a Calice, rector rerum publicarum laborantium in nomine et pro nomine Dei. Hoc templo conditus est." Když r. 1522 kostel vyhořel a potom kopány základy k nové stavbě, uhodili přitom na ostatky Žižkovy. A tu ty památnosti v rakvi nalezené zmrhány. Jen palcát se zachoval a ten "palcát železný prostřední, zdéli dvou pídí na řetízku, jako klaničník slově" zavěšen nad hrobem Žižkovým. (Vysvětlivky k Jiráskově poznámce: "Anno 1424. Die..." - Roku 1424. Ve čtvrtek před sv. Havlem zemřel Jan Žižka z Kalicha, vůdce obcí (polem) pracujících ve jménu božím

Naproti tomu hrobu visel kamenný talíř[202]. O tom talíři vypravovali, že na něm Jan Žižka jídal; jiní zase povídali, že na něm míval Žižkův kněz svátost oltářní pod obojí způsobou. -

Tak odešel bratr Jan Žižka z Kalicha, vítěz u Sudoměře, Vozíce, na Žižkově, u Kutné Hory a Německého Brodu, na hoře sv. Gotharda u Hořic, u Malešova a jinde, tvůrce husitského válečnictví, jemuž se tolik měst a hradů poddalo a jenž sám nikdy nebyl na hlavu poražen, když bojoval „netoliko pro zákon boží[203], ale zvláště také pro vysvobození jazyka českého a slovanského“.

Když zemřel, kázali Hradečtí sobě ho namalovat na praporec na bílém koni v rytířské zbroji s palcátem v ruce, tak jako živ jsa jezdil. „A když se Hradečtí pod tou korouhví bili, nikdy jsou boje neztratili.“

***

Žádný z mužů v českých dějinách proslulých neutkvěl tak hluboko a živě v paměti lidu jako trocnovský hrdina. Také místo, kde skonal, zůstalo v paměti. Žižkovo pole tomu místu říkali a říkají, a zůstávalo nezorané. Za pozdějších dob, kdy památka slavného hrdiny různě zkalena, chtěli to pole zorat. Zkusili to, kus uorali, ale nedoorali.

Dobytek, jenž byl v pluhu zapražen, onemocněl a zdechl.

A tak zůstalo Žižkovo pole[204] ladem. Až na něm bezový keř vyrostl. Rostl, vyrůstal a šířil se tak, že hospodář toho pozemku chtěl jej vyhubit.

---

a pro jméno boží. Byl pochován v tomto chrámu; - na řetízku, jako klaničník slově - zde kterému se říká; klaničník - klanečník, řetěz spojující klaníce u vozu);

[202] *Naproti tomu hrobu visel kamenný talíř - "Naproti tomu hrobu na jednom pilíři je talíř kamenný zdéli pídi a 4 prstů a zšíři pídi jedné a jednoho prstu a tloušti jednoho prstu, visí na jednom článku řetězu, jako v kterém petlice bývá." V 16. století hrob Žižkův ozdoben mnohými nápisy jemu na počest složenými. Opodál hrobu Žižkova stál skládací oltář s obrazy Husa a Žižky. Na rámcích těchto obrazů byly oslavné latinské verše. Po bělohorské bitvě dal pan Vilém z Vřesovic, mincmistr na Horách Kutných, hrob slavného hrdiny a vojevůdce r. 1622 rozbít a zkazit;

[203] *netoliko pro zákon boží, ale zvláště pro vysvobození jazyka českého a slovanského" - tak sám praví ve svém Vojenském zřízení od r. 1423. (Vysvětlivky k Jiráskově poznámce: jazyk český a slovanský - národ; Vojenské zřízení od r. 1423 - ... z roku 1423, zvané obvykle Žižkův vojenský řád. Je to vlastně zápis německobrodského sněmu, manifest Žižkova bratrstva, nejstarší český vojenský řád.);

[204] *Žižkovo pole - u vesnice Žižkovo Pole, asi půl hodiny od Přibyslavi. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: Žižkovo Pole - dnešní název někdejšího Šenfeldu);

Ale jen zakopli, a již se motyka smekla a kopla do nohy dělníkovy. Vzali sekeru. Jak zasekli, sjela sekera z topůrka a zranila toho, jenž do keře sekl. A tak bezový keř zůstal[205]. V obecné paměti zachovalo se také místo u trocnovského dvora, kde Žižka se pod dubem narodil. Ten dub stál věky a lid jej choval v poctivosti. Později, po bělohorské bitvě, byl Žižka lidu vyličován jako ukrutný divoch a krvežíznivec.

Než to v lidu zůstalo, že byl bojovník nepřemožený, jako síly nadpřirozené. Tu sílu hledali i v místě, kde se narodil, v dubu samém. Chodili si tam pro ni, uřezávali větve z toho stromu, vysekávali štěpiny z kmene, aby měli na topůrka k sekerám a kladivům. Věřiliť, že budou mít pádnější, mocnější rány a že více v díle vydrží. Když pak dub sešel a z kmene zůstal jen pahýl[206], putovali sem kováři i venkované a zatloukali do něho hřeby. Byliť přesvědčeni, že tím nabudou síly a statnosti. Zároveň však i ten pahýl hubili, odnášejíce z něho na topůrka k řemeslnému náčiní. Tak ostatek mocného dubu hynul, až jen pařez zbyl. A když i ten zetlíval, chodili sem lidé pro třísky, aby alespoň těmi upevnili a zarazili topůrka v sekyrách a perlicích[207]. Teď už není po dubu ani památky. Všecky stavby, jmenovitě kláštery a hrady, jež u nás zašly válkami, zvláště pak třicítiletou, padly Žižkovou silou. Tak lid věřil a namnoze věří. A kde nějaký starý val, třeba z dob pradávných, ten je také z Žižkových časů.

Tak o starých valech v okolí Luze si vypravují, že byly Žižkovy. Navštívíš-li ohromné náspy u Kopidlna a zeptáš-li se lidí v jejich sousedství bydlících, co vědí o tom pradávném ohrazení, uslyšíš: „To jsou staročeské šance, a to když Žižka bojoval.“ I místa, kde za svých tažení stanul, odkud útok počal i kde odpočíval, zapamatoval si lid a dobře v paměti dochoval od pokolení do pokolení.

---

[205] *A tak bezový keř zůstal - V těch místech byl postaven Žižkův pomník, na němž jsou vyryta jména Žižkových vítězných bitev;

[206] *z kmene zůstal jen pahýl - Stalo se po roku 1650, starý dub od pasáků vyžehnutý se tenkráte skácel;

[207] perlice - perlík, kovářské kladivo;

U Rychmburkaje rybník Spálinec. Ten se proto tak jmenuje, že v těch místech prý dal Žižka upálit mnichy v podlažickém klášteře zajaté. V Rychmburce samém mají Žižkovu skálu. Je to strmé skalisko zrovna proti hradu, od něho jen úzkým oupadem oddělené. Žižka dal prý střední část té skály vyhloubit, tu pak postavil své kusy a dal odtud mocně pálit do hradu, v jehož zdi jsou podnes dvě kamenné koule z husitských děl. Daleko odtud, na severozápadě našeho království u Blšan, je pahorek podnes Žižkův jmenovaný, poněvadž prý tu kdysi trocnovský vůdce ležel táborem. A za hranicemi nynějších Čech, v hrabství Kladském, za oněch dob k Čechám příslušném, při cestě z města Radku k Vambeřicům vidět na konci lesa skálu a na skále kámen, který se podobá lidské hlavě v helmici s klípcem na oku. Skále té říkají podnes Žižkova hlava[208].

V Náchodě mají také Žižkův stůl. Je to velký kulatý kámen na hrubém pískovcovém podstavci, pod bílou hradební věží na zámeckém kopci. Jindy byla při tom stole kamenná lavice. Dnešního dne stojí o něco níže. U toho stolu prý Žižka pojedl, a to když se vracel Kladskem z Moravy. Náchodského hradu nedobýval. Jen prý se na něj podíval a řekl, že mu to vosí hnízdo za to nestojí.

Kromě tohoto Žižkova stolu mají v hradeckém kraji ještě jeden. Poblíže Všestar, Rosnice a Probluzi u Hradce Králové černá se les Bor. V těch stranách ční nevysoký chlum Homole a nejvyšší její místo, trávou zarostlé, slově Žižkův stůl. V každém z jeho čtyř rohů stojí lípa, prostřed pak plochy roste jeřáb. Na tomto místě se Žižka zastavil, když táhl od Hor Kutných ke Králové Hradci. Tenkráte se kolem Homole vojsko rozložilo, na nejvyšším pak jejím místě postavili vůdci stůl. Byl prý zlatý a náčiní stříbrné. Když Žižka za tím stolem obědval, vojíni kolem zpívali. Po obědech pak stůl i drahé náčiní zakopali, jak vůdce poručil, a táhli dále k Hradci.

Zlatý stůl i všecko stříbrné náčiní jsou v těch místech podnes. Nikomu však se dosud nepodařilo, aby se jich dokopal.

---

[208] *Žižkova hlava - I Němci dříve tu žijící jí tak říkali;

Zato se dost „Žižkových“ podkov vykopává. Kde jaká stará podkova se najde hluboko v zemi, ta pochází, jak lid věří, z Žižkových časů. Určitě se poznají dle dírek. Dírky v podkovách z Žižkových dob jsou kulaté. -

Jako jsou Žižkovy stoly, valy a skály, jsou i Žižkovy stromy. Nejvíce lípy, pod kterými unavený vojevůdce v příjemný chládek usedl a odpočinul, jako pod starou lipou v Krčině a jinde. -

Splnilo se o Janu Žižkovi, co o něm napsal starý kronikář:

„Pověst jeho se rozhlásila do mnohých a dálných krajin světa, trvá až podnes a bude i potom.“

Kutnohorští havíři

I

Za Žižky se dostala Kutná Hora do české správy. Tenkráte prý tam ve Vlašském dvoře razili groše s českým lvem a nápisem na jedné straně:

Groš českého lidu.

A na druhé straně s obrazem archy, kalicha a s nápisem:

Pro slávu boží bojujícího.

Tehda se nanovo naplňovalo Libušino proroctví o Horách: sešlyt’ podruhé a podruhé se opět povznesly. To zvláště za Jiříka blahé paměti, pak za krále Vladislava Jagellonce.

Nejeden nový couk[209] objeven, nejeden nový důl založen, mnohé šachty prohloubeny a mnohé štoly ve skále vysekány. Tovařišstvo[210] se množilo, doly se havíři jen hemžily a zbožný jejich zpěv rozléhal se z četných kaven[211]. Požehnání kovu a díla bylo znát i na městě. Hory se vzmáhaly, zvelebovaly. Jak prospívaly doly, šla řemesla. Bylo výdělku a peněz. Stavěly se domy a v tu dobu budoval na Horách Matěj Rejsek slavné své dílo, chrám sv. Barbory. V městě zemané se usazovali, cizinci, kupci sem hojně dojížděli; živo a hlučno bylo po všech ulicích a plácích a nejšumněji ve Vlašském dvoře, kde úřadovali nejvyšší mincmistr českého království, hofmistr horní, perkmistři[212], důlní písaři a jiní jeho úředníci, kde také měl svou kancelář královský urburéř[213], a kdež občas i sám král sídlel.

Pod jejich kancelářemi a pod královými skvostnými pokoji byly sklepy plné drahého kovu i dílny mincířů a pregéřů[214], kde ze stříbra v hutích vytaveného a v pruty ulitého razili lesklé, české groše.

Hory Kutné kvetly a byly prvním městem po Praze Tenkráte, za Vladislava II., vzpomněli si Horníci na věrné. Čechy, kteří proto, že přijímali pod obojí způsobou, byli před lety od Němců městem tehda vládnoucích do dolů nemilosrdně a většinou za živa vmetáni. I dobývali v starých dolích kosti těch Čechů, nejvíce v šachtě za Kouřimskou branou, aby je poctivě pochovali. Tu také div divoucí, nalezeno tělo, ač necelé, a to tělo mělo prý tak čistou a líbeznou vůni jako výborná myrrha.

Z toho byl shon a pohnutí po všem městě a jedním hlasem o tom mluvili, že to tělo spočívající již léta letoucí v hluboké šachtě má tu vůni na znamení Boží milosti a že jistě je Chodkovo, Jana Chodka, někdy

---

[209] *couk - pramen nebo žíla rudy;

[210] *tovařišstvo - havíři celkem;

[211] *kavny - kolny, v nichž se kovkopové scházeli a modlíce se nebo zpívajíce čekali, až dojde na jejich šichtu, což jim bylo oznamováno klepáním;

[212] perkmistr - hormistr, někdejší důlní úředník;

[213] *královský urburéř - správce urbury neboli důchodu královského z hor;

[214] pregéř - razič mincí;

Kouřimského faráře, který zmučen se svými třemi knězi mi byl sem jako sta a sta jiných Čechů uvržen.

Ten podivný nález stal se r. 1492; po tomto zbožném pohnutí nastalo záhy jinačí vzrušení. Bouřky na Hory uhodily a to z hlubin země, kde vřela nespokojenosť, kde chudý člověk dobýval těžkou prací bohatství a blahobyt bohatým a mocným. Lůno země vydávalo tolik rudy, že královská komora mohla míti hojnosť stříbra a lid dosti výdělku. Lakota však několika lidí hřešila i na králi i na dělnících. Neposýlaliť horní úředníci všeho stříbra do Prahy a havířům ještě na mzdě utrhovali.

Hluboko v zemi, v pusté tmavé štole, kterou mrkalo zarudlé světlo čadícího kahanu, pracoval havíř v perkytli[215] pilně a neúnavně, lámaje šliglemi[216] a fimolem[217] vzácnou rudu. Jindy konal klidně a stále těžkou tu práci. Neměltě hrubě starostí, leda že někdy v té samotě, v šeru a v mrkavé záři maně ustál, ucho přiklonil, když z nenadání se tím mrtvým tichem ozval cizí hlas, volající ho jménem, táhle a smutně třikrát za sebou, nebo že se ohlédl, nevychází-li z hlubin tmavé štoly „kovářiček“[218] v havířském oděvu, s kahanem u pasu, se šliglemi v rukou, mužíček jiskrných oček, jenž tuze rád kovkopy škádlil, ale také na dobrou rudu vodil. —

Teď měli havíři jiné starosti. Tvrdá panská křivda je hnětla, že jim úředníci za těžkou, klopotnou práci stále na mzdě utrhují. Již sotva polovici bývalé mzdy dostávali, ač na práci jim nijak nepoleveno. Za tu skrovnou mzdu nemohli horníci již náležitě o své rodiny pečovati; leckdes už měli nouzi.

I vřelo v srdci všech. Stěžovali si navzájem a žádný se netajil s tím, nač při díle myslil, na čem se rozhodoval, tak že nemůže dále zůstat, že

---

[215] perkytle - havířská halena;

[216] *šligle - větší a menší kladívko (želízko a pemrlice). (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: pemrlice - kladivo k vytloukání rudy.)

[217] fimol – ostrý železný lkín

[218] * kovářiček - pidimužík zvíci lokte, tj. asi půl metru;

nemůže a nesmí být, aby oni chudli a páni úředníci a nákladníci[219] hor bohatli. Také o krále se starali. Viděliť a rozuměliť, co se rudy a ryzího kovu v dolech vytěží, čistého stříbra vytaví, a jak ho o mnoho méně úředníci posílají do Prahy!

Nejprve žádali o nápravu. Ale ani horní úředníci, ani šepmistři[220] a starší obce je nevyslyšeli. Ano ještě přísně proti nim nastupovali. Když se horníci scházeli, aby porokovali o svých stížnostech, rozháněl je městský rychtář se svými biřici nebo žoldnéři z Vlašského dvora. Proto se havíři tajně smluvili a dohodli se, že pošlou posly ke králi, jenž tenkráte meškal v Uhrách na budínském hradě.

Dychtivě v rozčilení čekali, s jakou se tito jejich důvěrníci vrátí. Doufaliť, těšiliť se, že král, až o jejich strastech uslyší, dá alespoň všecko vyšetřit, aby se přesvědčil, aby právo mělo průchod.

Poslové, jak tajně v noci vyšli z Hor, rovněž tak tajně se vrátili. Bylo večer, července měsíce, léta 1496.

Kdekdo chvátal k Vlašskému dvoru, na prostranství před ním. Sběhli se tam všichni mužové, kteří nebyli v dolech, i mnoho žen. Mnozí se již těšili, že páni ve dvoře uslyší divné noviny, po těch že zkrotnou.

Páni však nezkrotli, ale havíři také ne, ač noviny z Uher byli proti nim. Král pro ně nic neudělal, nic se jich neujal, vždyť havířských poslů ani neslyšel. Nepustili je k němu. To byla ta zpráva z Uher, které se nenadali; a poslové doložili, jak jsou všichni u Jeho Milosti očerněni, že jsou u krále v nelásce, že jim tam dvořané řekli, aby raději domů spěchali, aby neuvázli ještě u vězení.

Poslové ani nedomluvili.

Kolem jako když zčistajasna zabouří. Divoký křik zklamání a hněvu vyrazil ze všech hrdel. Sta, tisíce pěstí se zvedlo a hrozilo proti Vlašskému

---

[219] *nákladníci - Nákladníci sluli ti z měšťanů, kteří vlastním nákladem pavovali, tj. z hor těžili. Dobyté stříbro, později rudu, musili prodávat minci a hutím královským. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: stříbro... musili prodávat minci - mincovně.);

[220] šepmistr - jeden z dvanácti konšelů, kteří se každý měsíc střídali v úřadu purkmistrovském;

dvoru, na tisíce hrdel ho klelo a spílalo, tam že jsou buřiči a lháři a zloději, že jen utiskovat a očerňovat dovedou. -

Když se na cimbuří hradní zdi ukázal důlní písař a chtěl k zástupům promluvit, zahlučela bouře nanovo a tak, že se písař narychlo vytratil. Ani sám mincmistr nepořídil. Když je vyzýval, aby se rozešli, křičeli na něj, ať jim zjedná slyšení u krále, aby se jim stalo po právu, jinak že nechají hor, ať si páni v nich sami dolují. -

Všude po městě zavírali dveře a okenice, všude se lekali a trnuli a celou noc sotvakdo oka zamhouřil.

Bouřiliť havíři po celou noc, rojili se, chystali se na cestu, vyváděli ženy a děti z příbytků, sháněli, svolávali ty z tovařišstva, kteří byli ještě v štolách a při horní práci.

Ani královští úředníci, ani šepmistři nemohli jim zabránit, nemohli je rozehnat. Nestačiliť jejich zbrojní pacholci na tolik tisíc rozvášněných, pobouřených mužů. Ba starší města i páni ve Vlašském dvoře i měšťané byli rádi, že se tovařišstvo klidí; báliť se, že nastane krveprolévání a že město vyhoří. -

Jako by temné proudy se valily, tak hrnuli se havíři za ranního šera kutnohorskými ulicemi pod praporem, se svým náčiním, mnozí se zbraní, ven k bráně, a všichni zpívali hlasem, až se okna třásla, píseň „Věrní křesťané, silně doufejte o Kristově večeři“. Zpívali ji, ač dle nařízení králova nebylo dovoleno ji zpívat pod ztrátou hrdla. -

Havíři táhli z města, na šest tisíc jich bylo, táhli, až se zastavili na vrchu Špicberku mezi Malínem a Kankem. Tu se utábořili a tu hned, jak jim starší nařídili, kopali příkop kolem svého ležení a vyhazovali násep. -

Na Horách Kutných se ztišilo, ale neupokojili se tam. Strach z horníků zůstal a strach, že velká pohroma stihne doly, že zůstanou bez dělníků. A páni ve Vlašském dvoře i šepmistři byli popuzeni tou hornickou opovážlivostí. Chtěli je k práci donutit, chtěli je také ztrestat a pokořit. I psali, rychle psali a listy pečetili, královi úředníci i šepmistři, a listy jízdním poslům dali, kteří na bystrých koních je roznášeli v různé strany.

II

Minul den, druhý, třetí a potom opět den, a horníci pořád tábořili ve svém okopu na chlumu. Pořád čekali, že páni z Hor za nimi sem pošlou jednat, aby se vrátili, aby se zas ujali díla, že za to nabídnou nápravu. Nikdo však nepřišel, nikdo se na cestě k nim neukazoval. Již nastal večer pátého dne. Na náspu kolem ležení stály stráže, mladí havíři ozbrojení; bděli a hlídali.

A v táboře bratří z tovařišstva, zvláště starší, usínali v starostech. Tušili, že Horníci[221] něco strojí, a počítali, že se již dlouho na chlumu neudrží; docházelyť zásoby. Pozdě usnuli, noci však nepřespali.

Strhlť se k ránu pokřik. Stráže z valu „vzhůru“ volaly, že se blíží nějaký veliký houf. Jak starší vyběhli na valy, zhlédli v ranním šeru temný zástup pěších i jízdných. Přicházel od půlnoci, od Kolína.

Vtom z jiné strany valu voláno, že je vidět jiný houf, že jde jim do boku, od Čáslavi. Jen dořekli, a již se vyvalil z města, z Hor, početný zástup, havířům směrem zrovna do zad a z toho zástupu zaléhalo bubnování a polnice hlas a praporec se nad ním vznášel, tak jako nad oněmi, kteří přicházeli ze sousedních měst.

Již bylo zřejmo, že všichni táhnou na tovařišstvo, že je zatahují a skličují ze všech stran. Dostaliť čáslavští i kolínští měšťané z Hor hrozné zprávy o havířích, jak se chystají na mordy, že chtějí zničit šachty a všechny doly. -

Ještě se pomocné houfy na úpatí rovnaly a řadily, vtom nové silné oddělení zbrojenců přitáhlo; ti z Poděbrad přibyli a mnoho jízdných bylo mezi nimi. Když na úpatí zarazili, to se již rozednilo, poznali havíři na hoře, že nový ten houf vede hejtman poděbradského královského hradu, Oněk Kamenický z Topič. -

---

[221] *Horníci - měšťané Kutné Hory;

Vysoké ležení havířů bylo obklíčeno, úpatí jako zatopeno; hemžilo se vojskem protivníků. Na čtyři tisíce se jich tu shluklo a spojilo. Havíři na hoře za náspy stáli v houfech, jak je starší rozdělili, se zbraní a kladivy v ruce, čekajíce na útok nepřátel. Usnesli se, že sami boje nezačnou. Prositi však nebo se vzdáti nechtěli.

Než některým připadlo, že by měli jednati, ne s Horníky, ale s Poděbradským hejtmanem, to že je králův úředník, a že s Milostí královskou jednává. Oněk Kamenický že jistě neví, co se stalo na Horách, proč sem vytrhli. Kdyby mu vše vysvětlili, snad by se jich ujal a vymohl jim, že by mohli ku králi, nebo že by snad on sám jejich stížnosti králi oznámil.

A hle, Poděbradský hejtman v plné zbroji vyjel ze svého houfu a zamířil sám přímo k jejich zákopům! I vyšli mu starší vstříc před násep a tu jeden z nich, šedobradý Opat, jenž po každé za tovařišstvo mluvil, vyložil hejtmanovi, že nechtějí krve prolití, toliko jen svého práva a jmenovitě, aby je slyšel J. Milosť král.

„Je-li tomu tak," pravil hejtman, „pojďte se mnou na Poděbrady a já vám u Jeho Milosti opatřím, čeho si přejete."

„Šli bychom rádi," vece opat, „ale bojíme se o hrdlo."

„Nic se vám nestane, věřte mi na slovo a pojďte."

Tu starší, spoléhajíce na jeho šlechtické slovo, dohodli se, že půjdou. I oznámili tovařišstvu vše, co ujednáno, rozloučili se se svými rodinami a šli: Opat a bratr jeho Viktorin, Simon a Průša, také bratří, Duchek Černý, Kužel, Holý Zelvův, Ondřej Němcův, Vít Krchňavý, Lana z Hloušky, Mládek a Klad. Ostatní pak tovařišstvo se svými rodinami nastupovalo cestu zpátky do Hor, aby tam vyčkali, až bude jejich pře u krále vyjednána, jak jim slíbeno.

Starší tovařišstva brali se s Oňkem Kamenickým a jeho lidem k Poděbradům. Nejednou se ohlédli v tu stranu k Horám; před se hleděli nevesele. Nešli s plnou důvěrou, neměli žádné jistoty a byli v panské moci.

Ale věřili, že bude rytíř ve svém slově státi.

Když přibyli na Poděbrady, vykázal jim hejtman zámeckou ratejnu za obydlí a dal je vším potřebným slušně opatřiti. Zámeckým nádvořím se mohli volně procházeti. Ze zámku však, do města, nesměli a nemohli. Svoditý most byl celý den vytažen.

Třetího dne vzal je na krátký výslech a slíbil jim, že ihned vyšle dva jízdné posly ku králi s písemnou zprávou, zatím aby měli strpení; jakmile přijde zpráva od krále, a bohdá že dobrá, že jim ihned oznámí. —

Zprávu zatím už poslal; ale jsa od Kutnohorských uplacen, poslal takovou, jakou již před. tím královští úředníci z Vlašského dvora králi podali. Oněk Kamenický psal o havířích jako o nebezpečných buřičích a že by třeba Hory Kutné, ten klenot Jeho Milosti a celého českého království, zmařili a zhubili. Nežli se poslové vrátili, zajel si na Hory a tu pánům v povděk oznámil, co učinil, co se stane, že král na tuto jeho zprávu havíře jistě hrdla odsoudí, ať jen páni těm svým havířům rubáše chystají.

I uchystali, ale nejprve dosti stříbra Poděbradskému hejtmanu, a pak tajně třinácte popravních rubášů, bílých, plátěných, starším havířského tovařišstva. Když se vrátil do Poděbrad, přiharcovali poslové z Uher. Přijeli samý večer, a havíři o nich nezvěděli. Nazejtří povolal si hejtman Holého, Ondřeje Němce a Víta Krchňavého. Žádal jich, aby se vypravili na Křivoklát, že tam uhodili na rudu a rádi by zvěděli, co na ní je, tak aby ji prozkoumali, jsouce rud a kamení dobře znalí.

Havíři, tak oklamáni, uvěřili, a rozžehnavše se s druhy na brzkou a bohdá již lepší shledanou, vydali se na cestu. Netušili, že se s ostatními již neshledají, že jejich průvodce veze o nich purkrabí křivoklátskému Uriášův list[222], že mají na Hrádku být popraveni, a že proto vzal už s sebou do vozu tři popravní rubáše.

Když ti tři odjeli, dal si hejtman ostatních deset, nevědoucích do té chvíle, co poslové z Uher přivezli, třetího dne zavolat. Bylo záhy zrána, v

[222] Uriášův list - list, který je znamením, aby jeho doručitel byl zahuben;

pátek, jenž byl den po sv. Vavřinci. Starší tovařišstva se divili, proč tak časně je pán volá; snad že právě poslové přijeli. Tak se těšili.

Než neuvedli je do kanceláře, ale na dvůr před pavlač nesoucí se na třech obloucích zrovna u hejtmanovy kanceláře. A kolem nádvořím, na němž ještě spočíval ranní stín, ale nad nímž se vypínaly věže a střechy zalité již zlatou září srpnového jitra, stáli kolem dokola pacholci, všichni v plné zbroji, s oštěpy v rukou. Bylo jich mnoho.

Starší se zarazili, zvláště když jim nařízeno, aby zůstali tu na dvoře před pavlačí. Dlouho však nečekali. Z kanceláře vystoupil sem Oněk Kamenický z Topič v černém sametové klobouku s černým pérem a zlatou šňůrou, v černém kabátci i černých nohavicích; za ním Žďárský, rychtář města Poděbrad, a zámečtí úředníci.

Hejtman, drže list v rukou, oznámil přísně havířům, že Jeho Milost král ráčil již svou vůli oznámit a poručit, aby všichni, jak tu stojí, i ti, kteří na Křivoklát byli vysláni, byli, jelikož buřiči, na hrdle trestáni.

Horníkům, starým i mladým, ztuhla krev, oněměli; ne leknutím, ale nad tou nepravostí do nebe volající, jak ten hejtman ohavně, lstně s nimi jednal. Pak vykřikl jeden, všichni a křičeli všichni pobouřeni, jaký je hanebný proradce, tak že stojí ve svém slově, je-li dobrý[223].

Oněk, chmurný jako mrak, mlčky pokynul; žoldnéři se chopili havířů a odvedli je zpět do ratejny, kde již stáli kati, dva, Sochor, zámecký, a Kolouch, městský, oba se svými holomky. Tam se musili odsouzení obléci v bílé popravní rubáše, tam k nim přišli také dva knězi, aby je připravili na poslední cestu.

Nedlouho poté, bylo devět hodin ráno, spoutali je, dva a dva, a vedli ze zámku. Kamenický hejtman jel na koni v čele početného zbrojného houfu; s ním kráčel rychtář Žďárský se svými biřici.

Zatím se rozneslo městem, co se v zámku děje, a již veliký shluk lidí sešel se a kráčel za smutným průvodem.

---

[223] *je-li dobrý - šlechtic;

Všichni reptali na rozsudek, ještě více však na hejtmana, a všichni také srdečně litovali ubohých odsouzených, kteří v bílých rubáších, bosi, kráčeli žalostnou cestou. V očích se jim zatmívalo a umíráček zněl jim jako z mlh.%%%

v houfech, jak je starší rozdělili, se zbraní a kladivy v ruce, čekajíce na útok nepřátel. Usnesliť se, že sami boje nezačnou. Prosit však nebo se vzdát nechtěli.

Než některým připadlo, že by měli jednat, ne s Horníky, ale s poděbradským hejtmanem, to že je králův úředník a že s Milostí královskou jednává. Oněk Kamenický že jistě neví, co se stalo na Horách, proč sem vytrhli. Kdyby mu vše vysvětlili, snad by se jich ujal a vymohl jim, že by mohli ke králi, nebo že by snad on sám jejich stížnosti králi oznámil.

A hle, poděbradský hejtman v plné zbroji vyjel ze svého houfu a zamířil sám přímo k jejich zákopům! I vyšli mu starší vstříc před násep a tu jeden z nich, šedobradý Opat, jenž pokaždé za tovařišstvo mluvil, vyložil hejtmanovi, že nechtějí krveprolití, toliko jen svého práva a jmenovitě, aby je slyšel Jeho Milost král.

„Je-li tomu tak," pravil hejtman, „pojďte se mnou na Poděbrady a já vám u Jeho Milosti opatřím, čeho si přejete."

„Šli bychom rádi," vece Opat, „ale bojíme se o hrdlo."

„Nic se vám nestane, věřte mi na slovo a pojďte."

Tu starší, spoléhajíce na jeho šlechtické slovo, dohodli se, že půjdou. I oznámili tovařišstvu vše, co ujednáno, rozloučili se se svými rodinami a šli: Opat a bratr jeho Viktorin, Šimon a Průša, také bratří, Duchek, Černý, Kužel, Holý Želvův, Ondřej Němcův, Vít Krchňavý, Lana z Hloušky, Mládek a Klad. Ostatní pak tovařišstvo se svými rodinami nastupovalo cestu zpátky do Hor, aby tam vyčkali, až bude jejich pře u krále vyjednána, jak jim slíbeno.

Starší tovařišstva brali se s Oňkem Kamenickým a jeho lidem k Poděbradům. Nejednou se ohlédli v tu stranu k Horám; před se hleděli

nevesele. Neslit' s plnou důvěrou, neměli žádné jistoty a byli v panské moci.

Ale věřili, že bude rytíř ve svém slově stát.

Když přibyli na Poděbrady, vykázal jim hejtman zámeckou ratejnu za obydlí a dal je vším potřebným slušně opatřit. Zámeckým nádvořím se mohli volně procházet. Ze zámku však, do města, nesměli a nemohli. Svoditý most byl celý den vytažen.

Třetího dne vzal je na krátký výslech a slíbil jim, že ihned vyšle dva jízdné posly ke králi s písemnou zprávou, zatím aby měli strpení; jakmile přijde zpráva od krále, a bohdá že dobrá, že jim ihned oznámí. -

Zprávu zatím už poslal; ale jsa od Kutnohorských uplacen, poslal takovou, jakou již předtím královští úředníci z Vlašského dvora králi podali. Oněk Kamenický psal o havířích jako o nebezpečných buřičích, a že by třeba Hory Kutné, ten klenot Jeho Milosti a celého Českého království, zmařili a zhubili. Nežli se poslové vrátili, zajel si na Hory a tu pánům v povděk oznámil, co učinil, co se stane, že král na tuto jeho zprávu havíře jistě hrdla odsoudí, ať jen páni těm svým havířům rubáše chystají.

I uchystali, ale nejprve dosti stříbra Poděbradskému hejtmanu, a pak tajně třinácte popravních rubášů, bílých, plátěných, starším havířského tovařišstva. Když se vrátil do Poděbrad, přiharcovali poslové z Uher. Přijeli samý večer, a havíři o nich nezvěděli. Nazejtří povolal si hejtman Holého, Ondřeje Němce a Víta Krchňavého. Žádal jich, aby se vypravili na Křivoklát, že tam uhodili na rudu a rádi by zvěděli, co na ní je, tak aby ji prozkoumali, jsouce rud a kamení dobře znalí.

Havíři tak oklamáni, uvěřili a rozžehnavše se s druhy na brzkou a bohdá již lepší shledanou, vydali se na cestu. Netušili, že se s ostatními již neshledají, že jejich průvodce veze o nich purkrabí Křivoklátskému Uriášův list, že mají na Hrádku[224] býti popraveni, a že proto vzal už s sebou do vozu tři popravní rubáše.

---

[224] *na Hrádku - Křivoklátě;

Když ti tři odjeli, dal si hejtman ostatních deset nevědoucích do té chvíle, co poslové z Uher přivezli, třetího dne zavolati. Bylo záhy z rána, v pátek, jenž byl den po sv. Vavřinci[225]. Starší tovařišstva se divili, proč tak časně je pán volá; snad že právě poslové přijeli. Tak se těšili.

Než neuvedli jich do kanceláře, ale na dvůr před pavlač nesoucí se na třech obloucích zrovna u hejtmanovy kanceláře. A kolem nádvořím, na němž ještě spočíval ranní stín, ale nad nímž se vypínaly věže a střechy zalité již zlatou září srpnového jitra, stáli kolem do kola pacholci, všichni v plné zbroji, s oštěpy v rukou. Bylo jich mnoho.

Starší se zarazili, zvláště když jim nařízeno, aby zůstali tu na dvoře před pavlačí. Dlouho však nečekali. Z kanceláře vystoupil sem Oněk Kamenický z Topič v černém sametovém klobouku s černým pérem a zlatou šňůrou, v černém kabátci i v černých nohavicích; za ním Žďárský, rychtář města Poděbrad a zámečtí úředníci.

Hejtman drže list v rukou, oznámil přísně havířům, že Jeho Milosť král ráčil již svou vůli oznámiti a poručiti, aby všichni, jak tu stojí, i ti, kteří na Křivoklát byli vysláni, byli, jelikož buřiči[226], na hrdle trestáni.

Horníkům, starým i mladým, stuhla krev, oněměli; ne leknutím, ale nad tou nepravostí do nebe volající, jak ten hejtman ohavně, lstně s nimi jednal. Pak vykřikl jeden, všichni a křičeli všichni pobouření, jaký je hanebný proradce, tak že stojí ve svém slově, je-li dobrý.

Oněk chmurný jako mrak, mlčky pokynul; žoldnéři se chopili havířů a odvedli je zpět do ratejny, kde již stáli kati, dva, Sochor, zámecký, a Kolouch, městský, oba se svými holomky[227]. Tam se musili odsouzení obléci v bílé, popravní rubáše, tam k nim přišli také dva knězi, aby je připravili na poslední cestu.

Nedlouho po té, bylo devět hodin ráno, spoutali je, dva a dva, a vedli ze zámku. Kamenický hejtman jel na koni v čele početného zbrojného houfu; s ním kráčel rychtář Žďárský se svými biřici.

---

[225] *den po sv. Vavřinci -11. srpna;
[226] jelikož buřiči - jako buřiči;
[227] holomek - pomocník katův;

Zatím se rozneslo městem, co se v zámku děje, a již veliký shluk lidí sešel se a kráčel za smutným průvodem.

Všichni reptali na rozsudek, ještě více však na hejtmana, a všichni také srdečně litovali ubohých odsouzených, kteří v bílých rubáších, bosi, kráčeli žalostnou cestou. V očích se jim zatmívalo a umíráček zněl jim jako z mlh.

Šli před se jako u hrozném vidění. Strašný ten konec přikvačil tak náhle, tak znenadání. Nikdo z nich na něj ani nepomyslil, neboť je hejtman skoro až do té chvíle utěšoval, že bude dobře.

Za všecko bezpráví ještě smrt! A děti, ubohé děti doma a manželky! Toť by byla ukrutnost! Není možná! Tak se jim v pobouřeném nitru ozývalo. Ale ta pouta, rubáš bílý, ten zvonu hlas. - Ale to vše jistě jen na postrach. Páni je chtějí ztrestat hrůzou smrti. Na místě však, až dojdou, oznámí hejtman milost. Tak pomýšleli, tou poslední jiskřičkou naděje se utěšovali. -

Minuli poděbradský pevný zámek v rovině při Labi, přešli most, minuli Kluk vísku a došli na smutné místo v lukách, mezi obcí polabeckou a klukovskou. Stará hruška rozkládala nad stínadlem veliký svůj koš; šíře ještě rozložitý dub, jenž se nad ní vysoko vypínal. Mocné jeho haluze při spodku nízko se skláněly, skoro až k trávníku.

U toho dubu zarazil průvod, u toho dubu vzkřikl z koně poděbradský hejtman na kata Koloucha:

„Spravuj!“

Jediné to slovo mařilo poslední naději. Již viděli havíři, že nepůjdou nazpátek. Vše kolem, všecko je hrozná pravda, nic není na postrašení. Sem byla poslední cesta, tu je poslední zastavení a pak - věčnost. -

Hněv potuchl; žal a lítost zkormoutily srdce havířů, a jejich mysl, nechavši prachu pozemského, povznesla se k nebesům. Tam jediné byla spravedlnost. Jako by si řekli, poklekli najednou a jali se z té duše se modlit:

„Bože Otče, kterýž víš a znáš jednoho každého křivdu, rač rosu nebeskou seslat, ať obmyje tuto naši nevinnou krev!“

Pohnutý hlas jejich zněl hlubokým, smutným tichem. Všichni v zástupu byli jati lítostí. I kat Kolouch. Maje v rukou meč už obnažený, mrštil jím pod hrušku a v pohnutí, pobouřen vzkřikl:

„Nebudu spravovat![228]„

A tak kat Sochor, nemoha hejtmanu, svému pánu, odpírat, vystoupil a konal, co nemilosrdný velitel poroučel.

První poklekl Šimon, starší, pod jednou z mocných větví rozložitého dubu. Vznášela se nad ním jako baldachýn. Jeho zelenavým přísvitem a stínem bleskl se katův meč. Proud krve vysoko vystříkl a zkropil, zalil dubovou větev tak, že z ní jakoby po lijavém dešti rudé krůpěje hojně krápaly. -

Po Šimonovi klekl Průša, mladší jeho bratr, pak Černý, pak Opat a bratr jeho, všech deset jeden po druhém. Když poslední klesl bezduch do trávy zalité krví, ukázal se náhle na jasném nebi mráček. A ten se úžasně šířil a rostl, až vyrostl v ohromnou černavu, jež zaklopila všecko nebe. Z temna mraků zahřímalo jako božího hněvu hlas, vichřice vjela rázem do starého dubu, do hruše, zalomcovala jejich korunami, že se jejich haluze zmítaly a prudko se rozšuměly.

Lid na stínadle vzpomněl na modlitbu nebohých havířů, jež sotva dozněla; křižoval se, strachy domů utíkal a všichni vyděšeně opakovali:

„Boží soud! Toť boží soud!“

„Bůh je vyslyšel! Těch nevinných hlasy vyslyšel!“

Sotvaže mrtvé havíře do vykopané jámy zahrabali, strhl se déšť, hrozný, lijavý déšť. Hejtman sám, jak na zámek ujížděl, sklouzl se ve bráně s koněm a povalil. -

Lijavec šuměl celý den, celou noc, a zase den a noc a tak bez ustání devět dní a devět nocí, v jednom neustále, až přeschlí potokové se

---

[228] spravovat - zde popravovat;

rozvodnili v řeky, až proudy vod strhaly pole a vymlely rokle kolem Poděbrad a Hor Kutných. -

Tou dobou byla již poprava na Křivoklátě také vykonána. Všichni tři tam však nezahynuli. Vít Krchňavý, když jeho dva druhové byli již sťati, roztrhl sobě vazbu a omráčil kata hrubým kamenem. Pak utekl do lesů a byl zachráněn[229].

III

Ale ti, kteří tak nespravedlivě a krutě s horníky naložili, nezůstali bez trestu.

Král Vladislav, jenž byl také králem uherským, vrátiv se z Uher zase do Čech, doslechl se od spravedlivých lidí čiré pravdy o tom poděbradském soudě. Jakmile přijel na Hory Kutné, kdež se ve Vlašském dvoře zdržoval, obeslal si poděbradského hejtmana Oňka Kamenického, vyslechl jej přísně i báňské úředníky. Také Vít Krchňavý, jenž jediný ze svých druhů se zachránil, byl před soud povolán, aby vydal svědectví, jak páni s ubohými havíři nakládali. Oněk Kamenický z Topič a také jiní z úředníků byli na skřipec nataženi, neboť tvrdě zapírali, a tu pan královský hejtman trápení nevydržel. Zemřel na mučení. Také všechny ostatní, kteří měli účastenství v jeho zločinu, stihl spravedlivý trest.

Hory však od té ukrutné popravy nevinných havířů nešly za mnoho let a téměř na mizinu scházely. Na stínadle pak, kde havíři skonali[230], stala se podivuhodná věc. Na dubě, pod kterým se ta poprava stala, rostly od té

---

[229] *Pak utekl do lesů a byl zachráněn - Kdo se tenkrát ubránil katu, nesměl být zadržán aniž stíhán a ušel smrti;

[230] *kde havíři skonali - Pražský měšťan Ondřej Prachovec vystavěl tu r. 1515 dřevěnou kapličku. Když pak sešla, zbudovali tu Poděbradští s Kutnohorskými kostelík Panny Marie r. 1662. V kostele tom uložili kosti popravených havířů. Od času Leopolda I. býval tu poustevník. Za císaře Josefa II. byl kostelík zrušen a prodán. Poděbradští však, kteří ho koupili, zachovali jej a obnovili. Na popravu havířů připomínají v něm dvě sošky havířů a dva obrazy popravy s nápisem. Nade dveřmi kostelíka je nápis podávající zprávu také o dotčené popravě. Nápis ten udává, že se ta poprava udala u přítomnosti také "vévody můnsterberského". Ale v tom je omyl. Jindřich kníže Můnsterberský, syn Jiříka krále, neměl v uvedených událostech žádného účastenství;

doby žaludy divného, neobyčejného tvaru: mělyť podobu havířské kápě. Rostly však jenom na jedné haluzi toho dubu, na té, kterou krev popravených postříkala a která od té doby měla zardělé listí.

Stávalo se, že v čas neúrody nebylo na celém mohutném koši starého dubu ani žaludu, dotčená však větev měla je vždy. Žaludy v podobě havířské kápě staly se vzácnými. Zblízka i zdaleka si pro ně chodili, na památku si je odnášeli, ano do stříbra, do zlata je zasazovali a nosili je jako amulety na hrdlech, domnívajíce se, že jich budou chránit před kouzly a čáry nebo že jim štěstí přinesou.

Podobné žaludy nerostly nikde, na žádném dubě vyjma dub u vsi Kluku, kolem něhož kutnohorské havíře vedli na popravu. Starý pak dub na stínadlech stál při kostelíku až do drahé polovice osmnáctého století[231], kdy jej hrozná vichřice vyvrátila a porazila. Mladší jeho drah, u klucké obce, vykopán roku 1842.

Bílá paní[232]

Den za dnem, léto za létem, a nakonec smrt. Někdy stojí dlouho při dveřích, až pojednou vkročí náhle, znenadání. Někdy však se ohlašuje, nežli života ukrátí. Taková bývala víra a jest, že se ukazují znamení nastávající smrti, že slýchat podivné zvuky, jež věští blížící se poslední chvíle.

Hlas sejčka, tajemné zaklepání nebo zvuk, jak by někdo prutem švihl po dveřích, po okně, nebo jiné oznamují blízké skonání. To jsou znamení

---

[231] *Starý pak dub... stál... až do druhé polovice osmnáctého století - do r. 1777;

[232] *bílá paní- Lid vypravuje nejednu báji o bílé paní. Ale ta v těchto bájích není paní z rodu hradeckého, nýbrž bytostí, jež přebývá ve vodách, lidem se zjevuje, děti straší a také smrt ohlašuje. Někde ji také nazývají Perchtou, Pěnitou, Parychtou, na Moravě Šperechtou, kterážto jména pocházejí z německého Berchta;

obecná. Některým však rodům prý zvláštní znamení hlásila, že někdo z nich odejde cestou všech lidí.

Tak měl-li kdo ze zemanů Stroj etických zemřít, uviděl bílého vrabce, kdo z Příchovských, ten uslyšel pojednou troubení lovci trouby, láni psů a řehot koní. Když na hradě Rabí veliká černá skříň počala se náhle, zničehonic otřásat, když temný hluk z ní vycházel, tu jistě pak záhy smrtí sešel někdo z Dlouhoveských, Častolarů nebo Chanovských. Černínové před smrtí slýchali podivný zvuk, jako by někdo písek nebo štěrk sypal, Lobkovicové hlas zvonků, a když někdo z Kolovratů měl zhasnout, potil se v ročovském kostele náhrobní kámen, pod nímž odpočíval jejich předek, někdy za Karla IV. na slovo vzatý.

Některým rodům se zjevovala bílá paní. Tak Berkům z Dube, pánům z Lipé, Švamberkům, zvláště pak pánům z Hradce a z Rožmberka. Vídali ji na Telči, na bechyňském hradě, v Krumlově, v hradeckém zámku i v třeboňském.

Kdykoliv se ukázala, mohli se v těch místech nadít nějaké události, veselé nebo smutné. Buď se někdo narodil, nebo zemřel, nebo svatby slaveny v tom rodě. A vždycky se zjevila v bělostném obleku, paní vážná, urostlé postavy, majíc hlavu rouškou zavitu jako vdova. Jen když něco žalostného nastávalo, mívala prý na rukou černé rukavičky.

Zjevovala se v různou dobu: někdy v pravé poledne, nejčastěji v noci. Na zámku v Jindřichově Hradci zhlédli ji v polední čas. Mihla se náhle na staré, opuštěné věži, vysoko, u okna, kam nebylo žádného přístupu, neboť dřevěné schody, jež kdysi sem vedly, dávno již vzaly zasvé za velkého požáru. Když lidé kolem zámku i v městě plni úžasu na bělostné, tajemné zjevení hleděli, když na ně ukazovali, nezmizelo rázem. Bílá paní u okna postála, pak se pomalu tratila, jako by dolů do věže zapadala, byla menší a menší, až zmizela. V noci se zjevovala rovněž všecka bílá, v bílém závoji, vážná, ale ne strašlivá. Buď kráčela volně chodbami, nebo, majíc klíče u pasu, brala se chvatným krokem, jako by pospíchala, z pokoje do pokoje, ten zamykajíc, onen odmykajíc. A neublížila nikomu. Potkal-li ji kdo za té

tajemné procházky a pozdravil-li, vážně poděkovala, buď mlčky, hlavy pokynutím, nebo slovem. A tu zněl její hlas jako ševel, jako tichého větru vání.

O spřízněné rody zlaté a červené růže, pány z Hradce a z Rožmberka, s nimiž zaživa byla sloučena svazkem příbuzenským[233], jevila zvláštní péči a starostlivost.

Léta 1539 narodil se panu Joštovi z Rožmberka, tehdy těžkou nemocí navštívenému, na krumlovském hradě nejmladší synáček Petr Vok. Ten pak byl posledním po meči svého starobylého rodu. Chlapečka ošetřovaly chůvy a kojná, u nich byl neustále. Kromě těch však měl ještě jinou, pečlivou a laskavou opatrovnici.

Zjevila se pokaždé v noci, kdy všechen krumlovský hrad, mohutně strmící nad Vltavou, ztichl, kdy všecko spalo, i chůvy. Byla to bílá paní. Okna komnaty, v níž malý Petříček chován, byla zamčena, dveře též, ani se nehnuly, ale bílé zjevení, kde se vzalo, tu se vzalo, stanulo náhle prostřed jizby. A vyjasnilo se od něho v těch místech, jako by plná záře měsíce sem padala.

Bílá paní stanula u kolébky zastřené lehkými nebesy na čtyřech sloupcích, odhrnula záclony, sklonila se ke kolébce a hleděla na poslední ratolístku starého kmene rožmberského.

Kojná a chůva seděly opodál a spaly, ani se nehnuly. Pak když chlapeček zaplakal, vzala ho bílá paní, chovala ho, hýčkala, hladila, líbala ho i smála se na něj, až se utišil, až dítě zas tiše usnulo. Poté zmizela, jako když unikne, zhasne paprsek měsíce.

---

[233] *s nimiž zaživa byla sloučena svazkem příbuzenským - Balbín mínil, že bílou paní byla Perchta z Rožmberka, provdaná za Jana z Lichtenštejna. V manželství tom měla tolik utrpení, že posléze odešla od krutého manžela a jeho bezohledné rodiny. Žila pak na Krumlově a ve Vídni u své dcery. Zemřela r. 1476, tři léta po svém manželu. Podobizna její a jejího manžela, chovaná v zámku jindřichohradeckém, není zajisté pravá, zpodobujíc lidi ze století šestnáctého. Paní Perchta nebyla nikdy ani být nemohla vychovatelkou sirotků po panu Menhartovi z Hradce (fil449), jak Balbín tvrdil. Žilať tou dobou u svého manžela na Mikulově. Spíše se pravdě podobá, že Markéta, dcera purkrabího na Maidburce, manželka Jindřicha z Hradce (fil362), byla příčinou, že povstala pověst o bílé paní. Markéta z Hradce ovdověvši stala se jeptiškou panenského kláštera v Krumlově. Odtud "zajisté někdy v bílém svém rouše (jeptišském) na Hradec přicházela synů svých navštívit a lidem se arci jakožto bílá paní ukazovala" (A. Sedláček);

Jednou se však chůva probudila. Hlas jí hrůzou uvázl v hrdle. Chvějíc se patřila na tajemný zjev a hned rozpoznala, že to bílá paní, o níž tolik slyšela. Strachy se však z místa ani nehnula a jen pozorovala novou chůvu, neubližuje-li snad dítěti. Jak poté bílá paní náhle zmizela, vyburcovala chůva svou družku, a všecka se ještě třesouc, oznámila jí urvanými slovy, co viděla, co se stalo, a hned skočila ke kolébce a družka za ní. Ale nebylo nic. Panáček spal jako dudek, libě zardělý, a probudil se až ráno čil a zdráv a nebylo mu nic za celý den.

S úzkostí čekaly chůvy příští noc. Usedly jako včera poblíže kolébky, když Petříčka uspaly. Samy však nezamhouřily ani oka. Čekaly, hleděly ke dveřím, po oknech, každým šustěni se polekaly, až pojednou, právě odbíjela na hradní věži půlnoc, se v jizbě vysvětlilo a v bledé té záři stála bílá paní.

Šla ke kolébce, hleděla do ní, vzala synáčka, když zaplakal, houpala ho, chovala, pak i kolébala, až usnul. A poté zmizela jako včera, a trnoucí chůvy obě nevěděly kudy, ne věděly jak. Jen to se jim zdálo, jako by někde u zdi se rozplynula. A dítě zdrávo, spalo tiše jako v ráji. Hrůza odtrnula, polevila, a příští noci čekaly obě ženy již klidněji.

I stalo se jako minule. Bílá paní se zjevila, dítko ošetřila, zmizela, a chůvy pak brzo zas usnuly a nebděly v rozčilení do rána jako včerejší noci. Když pak bílá paní chodila noc co noc a pokaždé se tak o synáčka páně starala, nečekaly již na ni a spaly poklidně, jak zvečera usnuly. Věřilyť už bílé paní a nic se nebály.

Tu se stalo, že se jedna z těch chův roznemohla; i zjednali na její místo jinou. Ta v noci bdíc zhlédla bílé zjevení a lekla se ho tak, že ani hlesnout se neodvážila. Když ráno družkám o tom pověděla, chlácholily ji, aby mlčela, aby jen nazejtří pokojně spala, že bílá paní bude chovat za ni. Chůvě se však nepodobalo, opakovala, že tomu duchu nevěří, a jak by mohla zodpovědět před Pánem Bohem a před vladařem, kdyby se panáčkovi něco stalo.

Také druhé noci neusnula, čekajíc dychtivě na půlnoc, přijde-li zase bílá paní. Přišla. A zrovna jako včera a jindy předtím: rovnou ke kolébce, a jak se tam chlapeček ozval, již ho vyzvedla a do náručí vzala, aby ho pochovala.

Než vtom už stála proti ní nová chůva jako kvočna chránící své kuřátko a brala bílé paní dítě z loktů. A také vzala, vyrvala. Bila paní se nebránila. Stála nehnutě, zachmuřena, přísně hledíc na smělou chůvu, kteréž řekla:

„Víš-li, opovážlivá, co činíš?! Jsem příbuzná tohoto nemluvněte a mám k němu právo! Ale víc mne tu neuhlídáte.“

Vtom už ji chůva zhlédla u zdi, a když bílá paní učinila nad stěnou znamení kříže, stěna se otevřela a zjevení zmizelo v ní. Po bílé paní nebylo ani památky; světlost zmizela, šero ulehlo komnatou.

Chůva, poněkud se vzpamatovavši, donesla stěží chlapečka na lůžko. Tak se jí nohy třásly. -

Vícekráte pak bílé paní nespatřila. Ani ona, ani její družky. Nepřislat’ už nikdy pochovat synáčka páně. Když dorostl, dověděl se také o své tajemné ošetřovatelce, též o tom, jak zmizela od jeho kolébky. Často byla o tom řeč, až jednou panu Petru Vokovi připadlo, aby dal prolomit stěnu ve své bývalé ložnici, a to v tom místě, kudy prý bílá paní zmizela. Když zedníci tu kus zdi obořili, uhodili na veliký poklad. Bylo to dědictví po předcích. Pan Petr Vok, ukládaje hojnost drahého kovu, vzpomínal vděčně na bílou paní, která mu ukázala cestu k tomu zlatu a ke klenotům. -

Také poslednímu po meči spřízněného rodu pánů z Hradce, panu Jáchymovi, bílá paní posloužila.

Léta 1604 upadl pan Jáchym do těžké nemoci; nikdo se však nenadal že by byl na umření. Bylo v zimě, ledna měsíce. Jednou v noci, venku válo a vichr hvízdal nádvořími, až se okenice třásly, byl zpovědník páně Jáchymův náhle vytržen ze spaní. Zdáloť se mu, že ho někdo volá. Vyskočil a jen se nakvap přistrojil, otevřely se dveře a před ním stanula v temnu jako bílý stín bílá paní a řekla vážným hlasem:

„Nemeškej a pojď za mnou.“

Chtěl zakřesat, světlo rozžehnout.

„Světla nehledej!“ pravila bílá paní. Sáhla po svítilně, dechla na její sklo, a již vzplanulo ve svítilně jasné světlo, jež ozářilo všecku jizbu. S tím světlem bílá paní vyšla a brala se rychle, patrně pospíchajíc, dlouhou chodbou ke kapli. Kněz za ní.

Když vstoupili do svatyňky, užasl nemálo. Kaple byla osvětlena, na oltáři hořely svíce jako o mši. Bílá paní pokynula kaplanovi, aby vzal svátost posledního pomazání, a vedla jej pak přímo k ložnici páně Jáchymově. Přede dveřmi však světlo zhaslo a bílá paní zmizela. Kněz už rozuměl. Rychle vešel do komnaty. Opatrovnice, které měly nemocného pána hlídat a ošetřovat, tvrdě spaly, a pán - zápasil se smrtí. I posloužil mu kněz a zaopatřil ho svátostí umírajících.

***

Na zámku v Jindřichově Hradci mívali zvláštní památku po bílé paní, rozdávání „sladké kaše“, hostinu chudých. Každého roku sloužila několik dní vysoká klenutá kuchyně v Červené věži chudým z celého panství. V úterý a ve středu před Zeleným čtvrtkem a o Zelený čtvrtek plápolal tam na ohromném krbu veliký oheň, v němž stály hrnce a jiné nádoby na třínožkách a nad nímž visel pořádný kotel širokého dna. Od rána do večera vaříce, nejvíce spoustu ryb, živili ten oheň, až mocné sloupy kouře vysoko se valily, ke klenutí, do pěti otvorů, jimiž ucházel do hořejší místnosti. Tam byla udírna, odtud pak stoupal do povětří zvláštními komíny na způsob kalichů postavenými.

Ráno na Zelený čtvrtek zazvonili na staré okrouhlé věži, bylo mezi sedmou a osmou, na sousedy městské, na rychtáře ze vsí, na hajné a jiné, kteří měli pomoci rozdávat a dbát o pořádek. Venku zatím před zámkem i po městě hemžily se zástupy venkovských hostí v kožiších i sukních a hrubých pláštích; a pořád jich přibývalo, pořád nové houfy proudily ze všech stran. Čtyři tisíce vždy se jich sešlo, jindy pět tisíc a víc, a jak se léta

horšila a bída množila, zvláště po třicítileté válce, přicházelo jich až na devět tisíc.

V zástupech bylo vždy živo; hluk a šum se z nich rozléval a ohlas té směsi hlasů a zvuků zaléhal až do zámku.

A rozšumělo se v zástupech tím hlučněji, když o deváté ozval se zvon podruhé,

oznamuje, že již všechno připraveno, že každý z pomahačů je na svém místě. Pak udeřili na zvon potřetí. I bývalo, jak když velké vody protrhnou hráze. Hluk a křik se ozýval ze všech stran, všechno se valilo a tlačilo k zámecké bráně. Než jen část jich pustili do prvního dvora, a hned také byly všechny brány uzamčeny a u všech stály stráže.

Ti, kteří vstoupili do prvního nádvoří, dostali tu žemle a do nádob, jež si přinesli, natáčeli jim piva. Pak je vedli ke kuchyni a každého podělili chlebem a kusem vařeného kapra; v posledním pak dvoře zasedli chudí hosté k jídlu. Měli polévku maštěnou, jikry, rybí vnitřnosti a maso v koření, naposled pak sladkou kaši z pšeničné krupice s teplým pivem a medem zavařenou a makovým olejem omaštěnou.

Když se tito první nasytili, pustili je fortnou ze zámku, kterou dobře hlídali, aby se nikdo nevrátil. V tu chvíli také otevřena zase brána v prvním dvoře a jiný houf puštěn do zámku. Tak se opakovalo, až byli všichni poděleni a nasyceni.

První takovou hostinu chudých vystrojila prý bílá paní tenkráte, kdy ještě neobcházela jako dobrý duch hradeckým zámkem, nýbrž kdy tu zaživa vládla, jsouc pečlivou paní a hospodyní.

Tenkráte přestavován kus starého hradu. Bílá paní, jež chodila na pole dohlížet na žence, chodila také dohlížet na stavbu. A tu pobízela dělný lid, aby si popílili, a slíbila všem sladkou kaši, jestliže se přičiní. Slíbila nejen jim, ale také to, že také jejich potomkům bude na věčné časy taková hostina vystrojována na památku přičinlivých předků. Stavba dokonána pozdě na podzim, a paní, jak slíbila, vystrojila hody.

Ale když množství lidu, pro něž nebylo dosti prostranné místnosti, zasedlo k plným mísám venku, počal pojednou padat sníh a padal také na sladkou kaši.

Proto prý bílá paní ustanovila, aby se ty hody napříště odbývaly počátkem jara, na Zelený čtvrtek. A tak se pak dalo po věky[234].

Bílá paní se již dlouho nezjevila. A v nádvořích jindřichohradeckého zámku je na Zelený čtvrtek ticho. Na hostiny chudých živě nás tu upomíná stará, vysoce klenutá kuchyně a její široké, kamenným křížem rozdělené okno, kterýmž před časy se vydávala všem chudákům z panství sladká kaše.

A ještě tu jedna místnost, ve kteréž se probouzejí vzpomínky na bílou paní: ozdobná kaplička Panny Marie na třetím nádvoří zámeckém poblíže pokojů někdy paní Hradeckých. Starobylé dveře k ní vedou a na stěnách samé staré malby; tu Marie Panna krásných plavých vlasů s andělem, tu páni a paní hradeckého rodu klečící před Matkou boží, tam andělé, svatí a na modrém klenutí i na stěnách znaky pánů z Hradce, jejich manželek a bělavé proužce se zašlými staročeskými nápisy. -

Tu v té tiché svatyňce, před oltáříkem s vyřezávanými obrazy, klekala také, jak vypravují, bílá paní. Tu se modlívala Bohu za svůj všechen rod a ta její láska neuvadla ani ve skonání. Ta ji z hrobky vyváděla, tou puzená obcházela sídla svých potomků, pečovala o jejich dítky, varovala, ohlašujíc radost i žal, jak měly připlynout s života proudem, a také neztajila konec všech dní a let, když se přiblížil a když měli odejít k otcům.

---

[234] *A tak se pak dalo po věky - Podělování, či jak se za starodávna říkalo "krmení chudých", při němž každý z podělených dostával v 16. století i malý peněžitý dar, půl denáru, zrušeno za císaře Josefa II. a zřízena byla fundace pro chudé na Černínských panstvích;

Růžový palouček

V zátiší mezi vlnícím se obilím, za nímž borové lesíky se černají, skryta je neveliká lučina, přes dvacet kroků zdéli, na patnácte kroků široká. Na jejích pokrajích bují nízké keříky červených, plných růží. Jsou zvláštního druhu. Jinde v širém okolí jich není. V jiné půdě se nedaří. Přesadili je, neujaly se. Pak je chtěli vyplenit; vykopali je, a do roka se zazelenaly zase. Bují dál a rozrůstají se do středu lučiny.

Po nich má to osamělé místo, posvěcené žalem zbožných předků, své jméno. To je Růžový palouček na výšině opodál vesnice Morašic, dobrou hodinu cesty od Litomyšle na západ.

Milý je odtud rozhled krajinou, na lesíky, mezi nimiž prohledá makovská věž, na vesnice kol zelenem se bělající, zvláště pak k východu po návrších a lesnatých chlumech u České Třebové a na starý zámek litomyšlský krásné výstavnosti.

Tam před čtyřmi sty lety, kdy stál ještě prvotní hrad, sídlili páni Kostkové z Postupic, věrní ochráncové českých bratří. U toho tam zámku v městě stál bratrský sbor a v městě většina obyvatelstva samý bratr.

Když Ferdinand I. přemohl odpor stavů, vzal panu Kostkovi z Postupic zboží litomyšlské i hrad, a bratří z města i z okolí musili do vyhnanství. Tenkráte jat i starší bratrské jednoty, Jan Augusta. Přestrojen za sedláka, skrýval se v okolí Litomyšle. Ale sám se prozradil. Zapomněl na svůj selský kroj a vytáhl ze záňadří prý červený hedvábný šátek, aby jím utřel zpocené čelo. To zhlédli pacholci královského hejtmana Šejnohy[235], na ten čas správce litomyšlského zámku, Augustu jali, odvedli do Litomyšle, odkud zavezen s písařem svým a bratrem Bílkem na hrad Křivoklát.

Tam pak seděli v tuhém vězení přes čtrnácte let. -

Po letech za Maxmiliána krále, syna Ferdinandova, nastaly volnější časy. Bratří se vrátili z vyhnanství a usazovali se zase v Litomyšli a v okolí.

---

[235] *Šejnoha - Šebestián Šenajch;

Volnosti však dlouho neužili. Přikvačilať veliká bouře, jež se rozvichřila roku 1618. Veliké hoře padlo na českou zemi za náboženských bojů, a nejvíce po bělohorské bitvě.

Kdo nebyl katolíkem nebo kdo se nezřekl své nekatolické víry, musil ze země. A tak také bratří z Litomyšle a z okolí. Nežli však odešli, smluvili se, že se všichni ještě jednou sejdou, společnou pobožnost vykonají, neboť veřejně a volně ji konat již nesměli, a že se vespolek i s rodnou krajinou rozloučí. Na tu schůzi vyhlédli si palouk za Morašicemi mezi lesy.

Pro jistotu sešli se v noci, tu mezi mlčícími, černými hvozdy, pod hvězdnatou klenbou věčných nebes; tu naposled na vlastenecké půdě pod obojí přijímali, naposled se Bohu pomodlili, zbožně zazpívali.

A pak se loučili, vespolek, s domovem. Nejeden vyhrábl si na památku hrst hlíny z rodné půdy, nejeden políbil zemi, kterou slzami skropili. A z těch slz pak vypučely ty růže, aby vydaly svědectví o věrnosti a lásce k víře a k vlasti.

Za té noci také, když pobožnost ukončena, zakopali prý zlatý kalich, z něhož přijímali, a kalich ten podnes leží hluboko v zemi na paloučku. -

Lid po čase na bratří zapomněl; než místo, kde se loučili, zachoval v úctě. Palouček býval jindy větší a lesy tmavší a hlubší se kolem černaly. Teď z hvozdů jsou jen lesíky a širé lány; také paloučku uorali, až zbyla jen nevelká lučina. I tu pak chtěli vzdělat, v pole proměnit, jakož se již všude kolem rozkládaly polní lány. Mezi těmi byl palouček jako ztracený a překážel. Proto měl zmizet.

Ale jako by Prozřetelnost sama o to místo pečovala. Stalo se tu cosi podobného jako na Žižkově poli u Přibyslavi. Orali palouček, ale pluh se zkazil nebo kůň padl.

Konečně tu len zašili. Vyrostl, rozkvetl, vytrhali ho, umočili, usušili ho a již jej třeli; tu vzňal se len plamenem. Od toho chytila pazderna[236] i všechen rozlehlý statek toho hospodáře, jenž osil palouček lnem, a v tom požáru zhynula také mladičká dcera téhož hospodáře.

---

[236] pazderna - stavení, v němž se zpracovával len nebo konopí;

Od těch dob se nikdo více neodvážil Růžový palouček zaorat[237]. -

Když tudy roku 1813 táhli Rusové, postupujíce proti Napoleonu L, vyptávali se někteří z nich po Růžovém paloučku. Když jim pověděno, seskočili z koní a po kolenou pak lezli až na samý palouček a tu se vroucně modlili.

I stará věštba se týká paloučku, na němž prý bude také svedena bitva, a tak hrozná, že poteče krev „kolébkami“[238].

A pak sejde se tu sedm králů a ti smluví věčný mír. Tu mezi růžemi, na místě, kde se čeští bratří, odpůrcové vojny a krveprolévání, loučili s vlastí. -

Růže na paloučku kvetou, obilí na lánech kolem zvolna se vlní, šustí, „ovečky“ se po něm míhají. Ticho tu, mílo, ale bezděky vzpomeneš starých předků, jaký žal sevřel tu jejich srdce, když nastala hořká chvíle loučení, když slzami skrápěli rodnou půdu, a živěji porozumíš prostým veršům českého exulanta:

Bůh ti žehnej, česká země!
S tebou se smutně loučím -

A zrakům mihne se sbor ubohých vystěhovalců, ani se na cestě do vyhnanství zastavují, slzavým okem zpět hledí, na požehnaný, milý kraj, kde „byly jejich domy i vlast laskavá „ -

---

[237] *Od těch dob se nikdo více neodvážil Růžový palouček zaorat - Dnes stojí uprostřed něho oplocený kříž;

[238] poteče krev "kolébkami" - stružkami;

Boží soud

I

Důležitou cestu, vedoucí šumavským hvozdem od Domažlic do Němec, opatrovali od nepaměti Chodové, lid jadrný, otužilý, mysli udatné. Vesnice jejich: Lhota, Pocínovice, Kýčov, Medákov, Tlumačov a Stráž, Újezd, Draženov, Postřekov, Chodov a nynější městys Klenč, někdy na samém kraji královských pomezných lesů, rozkládají se v nížině i na výšinách a jsou roztroušeny pruhem asi šest mil dlouhým podél hranic při důležitých stezkách a přechodech.

Chodové, staročeští hraničáři, chodili po hranicích a dbali, aby sousedé Němci hranic neztenčovali, hvozd český bez práva nemýtili, v něm nelovili a vůbec aby se v něm pychu nedopouštěli. V čas nepřátelských vpádů hájili těch stezek a cest, překopávali je, sruby při nich stavěli, záseky dělali, a bojovali ve všech těch bojích a bitvách, které kdy v jejich okresu a okolí byly svedeny.

Dobrou družkou byla jim čekana[239], za pozdějších dob ručnice dlouhá a krátká[240], za spolehlivé pak společníky měli velké a silné psy. Zbraň nosili vždy i za dob, kdy ostatním obyvatelům našeho království zbraň dovolena nebyla.

Kdykoliv se český král ubíral jejich končinami, vítali ho Chodové ve zbrani pod hlavním proporem svým; byl bílý a měli na něm ve znaku psí hlavu[241]. Uctivše pána svého po starodávném obyčeji soudkem medu, provázeli ho jako čestná stráž horami přes hranice.

---

[239] *čekana - čekan, čakan, na Chodsku "čekana", hůl a zbraň zároveň z tvrdého dřeva. Na dolním konci měl silný, ostrý bodec, nahoře pak kladívko s hákem. Bradlo bývalo nahoře až na stopu plechem a hřeby hojně ozdobeno. Čekany nosívali za starých časů mužové ženatí, když vycházeli za službou nebo do Bavor, do města, na svatby, na krtiny. (Vysvětlivka k Jiráskově poznámce: bradlo - rukojeť hole);

[240] krátká ručnice - bambitka, pistole;

[241] *měli na něm ve znaku psí hlavu - odtud jejich přezdívka: Psohlavci. Že říkají místo "byl" "bul", přezděno jim "buláků";

Za své těžké a často nebezpečné služby požívali Chodové zvláštních výhod a práv. Odjakživa byli lidem svobodným a kromě svého krále neměli žádné vrchnosti. Robot a jiných poddanských služeb nekonali, lesů, jichž chránili, užívali volně a také v nich volně honili.

Měli svůj vlastní soud ve svém hradě v Domažlicích. V čele toho soudu byl „chodovský rychtář“ ustanovený králem. V domažlickém hradě chovali svůj prapor, pečeť a privilegia, jež jim udělili králové Jan Lucemburský, Karel IV., Václav IV, Jiří Poděbradský a jiní.

Naposled konali Chodové svou službu vojenskou osudného roku 1620, zdělavše na bavorském pomezí záseky na příležitých místech. Tenkráte naposled se ozývalo hlubokým hvozdem šumavským volání chodských stráží, tenkráte naposled vlál nad hlavami českých hraničářů bílý praporec s černou obrubou, zdobený psí hlavou. -

Pak přišla bělohorská bitva.

Záplava obecné zhouby stihla také pohorské zákoutí volného Chodska. Čtyřicátého dne po exekuci staroměstské postoupeni jsou Chodové zápisem Karla z Lichtenštejna na místě císařově Volfu Vilému Lammingerovi, svobodnému pánu z Albenreuthu, jenž byl jedním z císařských komisařů hrozné truchlohry dne 21. června 1621.

O devět let později prodáni jsou Chodové témuž Lammingerovi v úplný, dědičný majetek za 56 000 zlatých. Nový pán nechtěl uznat a neuznal jejich svobod a privilegií a nakládal s nimi jako s lidem robotným a poddaným. Ale stateční Chodové nemlčeli a nechtěli se jen tak, bez boje vzdát své svobody a svých výsad po otcích zděděných. I soudili se s novou vrchností, které nechtěli uznat. Soud trval dlouho. Volf Vilém Lamminger zatím zemřel a pře skončena teprve za jeho syna Maxmiliána, jenž vyhrál.

Chodům dodán rozsudek, že se jejich žádost jednou navždy odmršťuje, jejich privilegia že jsou již neplatná, jim pak samým že se pod přísnými tresty ukládá perpetuum silentium[242].

To bylo roku 1668.

---

[242] *perpetuum silentium - (lat., vyslov silencijum) věčné mlčení;

Rozsudek ten Chody hrubě zarazil a na dlouhý čas bylo v jejich končinách ticho hrobové. Ale ticho to přece nebylo věčné. Chodové nezapomněli na svá privilegia, na svou bývalou svobodu a jako nejvzácnější poklad chovali jejich důvěrníci staré listiny od českých králů předkům jejich dané. Dokud ty měli, dotud věřili, že není všemu konec, že se mohou pořád ještě hlásit o své právo.

Než trhanovský pán zvěděl, čím se „Chodováci“ těší. Proto poručil, aby mu ty staré listiny vydali. Ale tím byli Chodové ještě více utvrzeni, že majestáty jejich dosud platí. Proč by je pán jinak chtěl! A tak neuposlechli, listů nevydali. Tu Lamminger násilím pohrozil a také násilím chodská privilegia vydral, v Újezdě, kdež byla na ten čas ukryta. Ale všech přece nedostal. Dvě listiny, a to ty nejdůležitější, Chodové uchránili, a také pak začali při s trhanovským Lomikarem, jak Lammingerovi říkali.

Nejprve poslali do Vídně deputaci k císaři, roku 1692. Došly pak noviny, že císař přijal posly vlídně. Mysl Chodů se tím povznesla, důvěra jejich, že právo jejich zvítězí, se utvrdila; prve nežli byl rozsudek vyhlášen, odepřeli trhanovskému pánu všechny služby a nechodili na robotu. Lamminger na ně žaloval a vylíčil všechno jejich jednání jako buřičské a nebezpečné, takže byl na Chodsko vyslán plzeňský krajský hejtman Hora[243].

Chodové ze všech vesnic byli svoláni do Trhanova, panského sídla. Zámecký dvůr bělal se šerkovými župany[244] Chodů. Stáli tu hustě, muž vedle muže; těžký černý širák vedle širáku, sem tam beranice, čapka. Všichni dychtivě očekávali, co jim krajský hejtman ohlásí. Veliká většina jich nadálá se jistě veselé noviny, že pře jejich příznivě vyřízena.

V okně nad nádvořím zjevil se posléze pán v dlouhé kadeřavé vlásence, v kabátě zlatem vyšívaném. Byl to krajský hejtman. S ním přistoupil k oknu jeho úředník a ten přečetl Chodům dychtivě již čekajícím úřední vyřízení: Že svých práv již dávno pozbyli, že jim bylo nařízeno

---

[243] *na Chodsko vyslán plzeňský krajský hejtman Hora - 1693 v únoru;

[244] *župan - kabát, spíše však halena bez šosů, z látky polovlněné, polopřezné, bez límce a knoflíků;

perpetuum silentium, toho že nedbali a tím se provinili, a proto že trestu zasloužili. Nicméně jim bude odpuštěno, jestliže všeho nechají a budou-li své vrchnosti poslušní.

Chodové byli tím rozsudkem strašlivě zklamáni. Divže se na Lammingera neobořili. Jak smýšleli, pověděl té chvíle mladý sedlák z Újezda, Jan Sladký řečený Kozina, jenž se nad jiné horlivě chodských práv zastával. Řekl' krajskému hejtmanu do očí, že nevěří tomu, co jim bylo čteno, poněvadž je proti všemu právu.

A tak neposlechli a při o své svobody vedli dále. Stížnosti jejich odkázány k novému šetření do Prahy k apelačnímu soudu[245] a zároveň nařízeno, aby poslali sedm schopných a řádných důvěrníků k témuž soudu do Prahy. Vedle starého Kryštofa Hrubého, rychtáře draženovského, byl mezi nimi Jan Sladký, Kozina, nejpřednější. V Praze však u soudu apelačního nejednali s nimi o starých privilegiích, nýbrž o neposlušnosti vůči Lammingerovi a výtržnostech, které v jeho zprávách a žalobách náramně vzrostly. Chodové zas dovolávali se svého práva. Na důkaz jeho ukázali ty dva důležité zachované majestáty. Ale soud ustřihl u listin pečetě a pergamen rozstřihl, dokládaje, že to vše již nic neplatí, a žádal na těch sedmi důvěrnících, aby se poddali a Lammingerovi, jelikož své vrchnosti[246], přísahali poslušnost a věrnost. Když tak neučinili, uvěznili je.

Zatím Lammingerův správce Koš, jednaje po přání a vůli svého pána, podráždil násilným jednáním chodské sedláky tak, že se na něj i jeho sluhy obořili. Násilně totiž vrazil v Draženově do statku Kryštofa Hrubého, aby se tam zmocnil některých psaní od poslů z Vídně sem poslaných. Když rovněž tak chtěl v Újezdě učinit, shlukli se proti němu. Správce Koš poručil panským myslivcům ve svém průvodě, aby střelili do lidu. Újezdští však Chodováci myslivce odzbrojili, panského purkrabí zajali, a správce Koš - stěží jen ujel na svém koni. To byla voda na Lammingerův mlýn. Ihned si vyžádal vojsko. A vojsko skutečně přitrhlo. Nejprve do Újezda.

---

[245] apelační soud - odvolací soud;
[246] jelikož své vrchnosti - jakožto své vrchnosti;

Újezdští opustili ves, prve nežli vojáci přišli, a shlukli se v lesích u Hamrů. K nim se tam přidali Chodové ze sousedních vesnic. Odtud však ustoupili vojenské přesile do Pocínovic. A tu se strhla bitka mezi nimi a vojskem je stíhajícím.

II

Nejeden z Chodů tu vykrvácel pro zlatou starou svobodu, ale nadarmo. Podlehli přesile. Přes sedmdesát ze zajatých rozestrkáno po vězeních v Plzni, v Týně a ve Stříbře, a bili je jako zloděje a tuláky. Ostatní pak Chodové, ves po vsi, voláni, bylo před samými žněmi, do Trhanova na zámek a tam musili všichni, sedláci i chalupníci, na svaté evangelium odpřisáhnout, že jsou a zůstávají, oni i jejich potomci, poddanými a robotnými lidmi Jeho Milosti urozeného pana Lammingera z Albenreuthu a jeho dědiců, že všichni uznávají neplatnost svých bývalých práv a majestátů a že nařízené jim perpetuum silentium budou zachovávat.

Těžká byla chůze do Trhanova; zamlklí, sklíčení čekali Chodové před kanceláří, až je tam zavolají. Byli již na mysli zkrušeni, a kdo nebyl, dobře věděl, že všeliký odpor je marný. Temným hlasem odříkávali přísahu, nejeden se při tom zajíkl, nejeden hlas se třásl. Důvěrníci jejich, Kozina, Kryštof Hrubý a ostatní, seděli dosud v Praze v Novoměstské radnici. I na ně páni naléhali, aby slíbili panu z Albenreuthu poddanství. A slíbili, když uslyšeli, co se doma stalo. Ale ne všichni. Jen starý Hrubý nepodepsal a Kozina. Ten pánům řekl:

„Lomikar nás může nutit, háby smě robotovali; hale kerak mám říct, že naše právo neplatí? Naše právo platí. Dáme to huž na Boha.“

Ti, kteří podepsali, mohli domů. Draženovský však starý rychtář a jeho synovec Kozina zůstali ve vězení.

Ale Lamminger nebyl ani teď spokojen. Trest, který apelační soud Chodům ustanovil, mu nestačil. Podal odvolání a žaloval k hrdelnímu soudu. A pochodil dobře. Hrdelní soud rozsoudil, aby Kryštof Hrubý,

Kozina a Čtverák, jelikož hlavní a nejpřednější buřiči, byli oběšeni, ostatní pak přední Chodové aby stáli na pranýři a odpykali svou odvahu tuhým vězením.

Ve Vídni rozsudek ten potvrdili až na to, že ne tři, ale jeden má být oběšen. Zatím starý Kryštof Hrubý, někdy nejváženější rychtář na Chodsku, zemřel v pražském vězení. Zbylo rozhodnout, má-li být Čtverák nebo Kozina utracen. A soud ustanovil Kozinu, protože byl „velmi výmluvný, a tudíž nebezpečný, a ze všech nejvíce zatvrzelý, nechtěje o pardon prosit“.

I převezli ho do Plzně, aby se stalo po rozsudku. Když se blížil den popravy, poručil Lamminger, aby osmašedesát Chodů ze všech vesnic chodských, každý s malými dětmi svými, přišlo do Plzně podívat se, jak budou Kozinu trestat, aby si pamatovali oni i děti jejich, aby se vypravovalo do kolikátého kolena, jak potrestány odpor a rebelie proti trhanovskému pánu.

Sám také přijel do Plzně, aby viděl Kozinu umírat. Ten mužně se chystal na potupnou smrt a těšil se tím, že Lomikar u světského soudu vyhrál, ale tam u božího soudu že vyhraje on, protože jejich věc byla pravá a on že nevinně umře.

V den popravy, bylo 28. listopadu léta 1695, shluklo se v Plzni nesmírné množství lidu domácího a z okolí. Vše se valilo za odsouzeným, za nímž kráčela jeho rodina, jeho krajané, osmašedesát Chodů, většinou vysokých a statných mužů, v pláštích, v kožiších, ale bez čekan. Vedouce děti své, kráčeli zasmušile a s lítostí hleděli na nešťastného Kozinu. Dlouhým vězením byl přepadlý, ale šel, vojáky obklopen, pevně a nesl hlavu rovně.

Průvod se valil z města ven. Buben, černým suknem potažený, smutně, ztlumeně rachotil a temný jeho zvuk splýval se žalostným hlasem umíráčku. Za městem na výšině stála šibenice. Kolem ní se vojsko rozestavilo a v prostoře jím uzavřené stanuli radní pánové, úředníci; tu také

byli důstojníci na koních, krajský hejtman Hora a jemu po boku Lamminger z Albenreuthu.

Sem do té prostory přivedli Kozinu. Kolem se vše utišilo. Smutným tichem jen vzlyk a pláč Kozinovy rodiny a jeho krajanů se ozval. Sám mladý hospodář, stanuv pod šibenicí, políbil kříž knězem mu podaný a naposled se kolem rozhlédl, po svých lidech, po zástupu. A vtom uzřel mezi důstojníky na koni také toho, jenž byl příčinou všeho - Lammingera. Kozina se vzpřímil, podíval se mu do tváře a vtom už volal velikým hlasem, jenž se jasným vzduchem mrazivého dne jasně rozléhal:

„Lomikare! Lomikare! Do roka budeme spolů stát před súdnú stolicí boží. Hin[247] se hukáže, kdo z nás -“

Vtom se velící důstojník vzpamatoval. Obnažený jeho kord se zableskl vzduchem, kat podtrhl a Kozinův hlas umlkl. Navždy. Jana Sladkého, nazvaného Koziny, nebylo naživu.

Na smrt bledý hleděl na něj Lamminger, ale již obrátil koně a jel rychle do města. Chodové a lid kolem klečeli a v pohnutí a rozčilení modlili se z té duše za nebožtíka. Plakali a vzlykali nejen lidé z Chodska, nýbrž i cizí, a plni vzrušení opakovali si, jak ten Chod pozval trhanovského pána na boží soud.

III

Lamminger se z Plzně na trhanovský zámek už ani nevrátil. Poslal rychlého posla ke své paní, aby se za ním vypravila, že ji v Plzni bude očekávat. Do trhanovského zámku přijel zase až za rok, na podzim. Všichni, kdož ho viděli, říkali, že se všechen změnil, že je nějak přepadlý. Byl také mrzutější a přísnější. Sám si teď nikdy nevyjel jako jindy, nýbrž vždycky v průvodu. Nedůvěřovalť Chodům.

---

[247] *hin - tam;

Doma pak, o samotě, přecházel často a dlouho komnatou, patrně neklidný a zamyšlen. I spaní ho opouštělo, a když usnul, sténal a křičíval, mučen hroznými sny. Kozinova slova mu nešla z mysli a počítal čas. Už minul skoro rok a nic se nestalo. Již se počal utěšovat, že ten sedlák jen tak hrozil. Než přicházely zase chvíle, kdy na něj myslil, musil myslit, kdy se mu Kozina zjevoval ve snách, bledý, planoucích očí, an ho vyzývá na boží soud.

Aby se povyrazil, zval Lamminger četné hosty na trhanovský zámek, strojil veliké hony a hlučné po nich hostiny. Chodům však neuvolnil. Musili robotovat, a když s hostmi honil, musili mu nadhánět zvěř v těch lesích, kdež otcové jejich sami jako páni lovívali. Říjen už minul, nastával listopad.

V ten čas jednou po honě večer seděl s hostmi u tabule; venku se chystalo na bouři. Lamminger byl dobré míry, neboť se poslední dobu zvláště těšil, že Kozina přece jen mluvil naplano; že když do té doby se nic nestalo, že se již nestane, že přečká i listopad, jako již přečkal všechny měsíce. Také byl vínem rozjařen. Již začal nahlas o tom, o čem před lidmi nikdy nemluvil: o lhůtě Kozinou mu dané. Pak se i té lhůtě smál, až posléze zpupně zvolal:

„O Kozino, špatný proroku! Rok už tu, ty tam a já dosud tu!“

Ale vtom klesl rázem zpět do křesla.

V ten okamžik se venku rozbouřil vichr, až stromy před okny se rozhučely, v panské komnatě se otevřely dveře samy od sebe, okna řinčela, a jídelnou se brala zvolna bledá postava.

Trhanovský pán už mlčel. Byl bez sebe a oči měl v sloup. Odešel tam, kam ho Kozina vyzval. Páni a dámy kolem trnuli a chvěli se hrůzou. -

Zpráva o Lammingerově smrti rozletěla se Chodskem; všude velebili boží spravedlnost, vzpomínali vroucně na Kozinu a opakovali:

„Boží soud! Boží soud!“ -

Tam v klenečském kostelíku uložili do hrobky pana Lammingera z Albenreuthu, a kletby Chodů šly za ním. Hned po pohřbu odjela vdova po

něm s dcerami a vícekráte se na Trhanov nevrátila. Do roka jej prodala, i Kout a Ryzmberk, ostatní panství. -

Statečný Jan Kozina zůstal v žehnané paměti všech svých krajanů, kteří od jeho smrti začali nosit šňůrky černé barvy na svých bílých šerkách, na znamení smutku. Chodský lid si podnes vypravuje, jak Kozina „bul nevinně hutracenej ha že je svatým“.

O Janošíkovi

I

Králova hole[248] nad širými lesy nad krásnou dolinou horního Hronu, vysoká hora, památná hora. Mocný hřbet její bez lesů, volný; proud větru sotva kdy ztiší se na té slunečné výši. A v slunci a větru, v mhách i za ohromných bouří sám na Královĕ holi stojí kamenný stůl, omšený, starý; opuštěn trčí z trávy a vřesu i kosodřeviny. Kdys, už tomu dávno, míval své hosty a širá kol hole zvučela pokřiky, hlukem; to když sem přicházel sám panovník uherské země, veselý Matěj král.

Pokaždé, když honil v okolí po liptovských horách, po zvolenských lesích medvědy a kance diviaky[249], stavil se tu se svou četnou družinou: král v lovecké sukni, se zlatým rohem, páni magnáti v bohatých dolmanech, v lesklých pásech, v čapkách z drahé kožešiny, péry zdobených, s oštěpy v rukou, s tesáky při boku, osmahlí, hladkých tváří, ale mohutných knírů. Přišli, usedli kol kamenného stolu a jim u noh ulehly smečky loveckých psů, černoburů[250], vlkodavů, kanečníků, lapajících

---

[248] *Králova hole - hole, hol'a, na Slovensku holý vrch, kde se stáda pasou;
[249] kanec diviak - divoký kanec;
[250] černobur, kanečník - bájná plemena loveckých psů;

krátkými oddechy chladící vzduch. Sluhové a lidé z doliny snášeli z košů na stůl jídla a láhve a král stoloval vysoko, vysoko se svými pány. Pln rozkoše rozhlížel se kolem po horách, po rozlehlých svazích, níže po temných hvozdech, po zelených dolinách v zátopě zlatého světla. Jím svítily bílé kastely, rděly se střechy hradů nad chatami dědin a dvorců po síru daleku, slovenskou spanilou zemí.

Tak bývalo za krále Matěje.

Po jeho smrti však utichla Králova hole a kamenný stůl stál opuštěn dlouho a dlouho. Zatím pod horami, v údolích, v rovinách, mnoho se změnilo. V zámcích a v kaštielích[251] bujela panská zvůle, a v dědinách poroba, nevole. Lidu se daly veliké křivdy; páni, zemane tiskli ho robotou, „panštinou“[252], a „lapačky“[253] nedaly poklidně spát urostlým jonákům.

Zle bylo, že nemohlo být hůř. Mladý lid ze svého utíkal před trýzní pánů, pryč z tiché dědiny, do hor. Tam se stali z nevolných „horní chlapci“, tam byly lesy jejich komory a karpatské hole jejich volná pole.

V ten smutný čas bývalo zase živo na Královĕ holi a kolem kamenného stolu sedala zase družina se svým náčelníkem. Nebyl to však král, ale horní chlapec Janošík[254] z Ťarchové v Hornotrenčínsku, a s ním ne magnáti, velkomožní páni v dolmanech[255] a bitých pásech, ale „kamarátstvo“, jedenácte „dobrých chlapců“ ve vybíjených širácích[256], v zelených košilkách, v bílých soukenných nohavicích, se širokými opasky, v krpcích. A ne s meči, ne s drahou zbraní, ale s noži v nožnách[257] u opasku a s dvěma bambitkami za opaskem, s valaškou v ruce, s puškou samopalkou na plecích: Surovec, Adamčík, Hrajnoha, Potúčik, Garaj, Uhorčík, Tarko, Mucho, Ďurica, Michalčík a gajdoš, chytrý Ilčík.

---

[251] *kaštiel- tvrz, zámeček;
[252] *panština - platy a desátky;
[253] *lapačky - násilné odvádění na vojnu;
[254] Janošík - vlastně Juro Janošiak;
[255] dolman - uherský slavnostní plášť ozdobený šňůrami;
[256] vybíjené širáky - zdobené vyrážením, vytlačováním vzorů;
[257] nožná - pouzdro na nůž;

Nestavovali se tu na Královĕ holi a nezasedali kol kamenného stolu jenom v podzimní čas; hony a lovy měli od božího jara do pusté zimy. Vodilť je Janošík „po zboji“, aby křivdy napravoval, bídných a nešťastných ochraňoval. Bylo mu líto těžko poddaného lidu slovenského, z něhož pocházel. Když mu nemohl pomoci, mstil ho alespoň.

A sebe také! Zkusilť od pánů také protivenství a krvavého násilí, on i jeho otec, jenž nevěděl, co je dobře se mít, a jenž jenom to přání měl, aby syn měl lepší živobytí nežli on. Proto ho dal, synka bystrého a vtipného, do škol, jak mu poradil jakýsi příbuzný, farář svého povolání. Tak se Janošík učil - v Kežmarku prý - latině a všemu, aby se stal jednou duchovním. Otec na něj nakládal, sám si od úst utrhuje.

Než z toho se pohoršil magnát, jeho vrchnost; popudil se proto, že starý sedlák chtěl mít synka pánem, že ho chtěl vytrhnout z poddanství. I stíhal gazdu, jak mohl. A vrchnost mohla tenkráte mnoho, všecko; i nepravosti a křivdy, a nikdo ji proto nepohnal, nikdo ji za to netrestal.

Když Janošíkův otec býval v plné práci na svém poli, musil často pojednou, naráz všeho nechat, a to pokaždé, když té práce bylo nejvíce potřeba, když louku kosil nebo seno sušil, když obilí kladl nebo je vázal. Tu pokaždé pán vzkázal, a sedlák musil na panské. Tam ho nechali tak dlouho na robotě, až mu seno zmoklo a zapařilo se nebo až mu obilí zrostlo. A kříž měl také s desátkem. Nic nebylo pánům vhod, nic jim neodvedl po vůli; pokaždé ho se slepicí nebo s husou, když je odváděl, z kastelu vyhnali, že jsou hubené, malé, ať sežene lepší, dobře krmené.

Tak a jinak soužili a pronásledovali starého gazdu. Než on pro syna všecko trpělivě snášel, a když mu časem mysl zahořkla, když si někdy nevěděl živé rady, pokaždé se utěšil Janíčkem: ten že bude pánem, na toho že nebudou moci, a ten že snad se i jemu odslouží, aby se měl tatík alespoň před smrtí líp. -

Zatím se Janíček chutě učil a prospíval. Až tu pojednou byl ze škol vytržen. Z rodné dědiny přiběhl pro něj posel, aby přišel domů, že matka

upadla do těžké nemoci, že asi zemře, aby si pospíšil, aby se s ní rozloučil, jak si toho maminka toužebně přeje a žádá.

Janošík, bylo mu tenkráte jedenadvacet let, vydal se hned na cestu. Jen přišel domů, jen vkročil do jizby a s matkou se vítal, již vcházel za ním osmahlý panský hajduch černých knírů a přísně poroučel, aby zítra ráno přišli na panské sena sušit, starý i mladý, gazda i student Janošík, z té duše zarmoucen nad matkou na smrt nemocnou, drába si sotva povšiml. Tím méně dbal, co vyřizuje.

Starý otec rozuměl, dobře slyšel, ale tentokrát, ač jindy pokaždé na slovo poslechl, váhal. Žena na zhasnutí, každé chvíle mohla skonat. Hajduch sám to viděl a jistě to poví na kanceláři. Nebude pro jednou snad zle, nepůjde-li, když taká příčina. A Janíček? Na to ho z města nezavolal, aby šel na robotu, a i student, skoro již kněz. A od nemocné matky! Budeť v pánech aspoň jiskra citu a tolik se snad ustrnou.

Ale neustrnuli.

V poledne se přihnal hajduch zas, a ne již sám, nýbrž s několika chlapy. Láli, křičeli a nic nedbali ženy na smrt nemocné; muže a syna jí před očima spoutali a pryč odvlekli, oba do zámku za třetí dědinu. Tam v klenuté jizbě stály již dereše[258] a svazky vláčných lískovek ležely na nich. Tu již také „zemský pán“[259] čekal. Jak gazdu a syna zhlédl, rozlítil se, lál a dal je na lavice položit a řemeny přivázat; sám pak usedl, dýmku zapálil, křížem nohy přeložil a pak poručil:

„A nu teď bijte, a ty, dvorský, počítej! Každému sto ran, a mastných. A ty,“ tu se k Janošíkovi obrátil se surovým úšklebkem, „uvidíš! To bude latina. To tě na pána vyučím!“ -

Hajduši bili nemilosrdně, nekřesťansky, až starý gazda omdlel; a než dvorský napočítal plných sto, skonal v bolestech. Syn ty rány vydržel. Ale že po nich nemohl ani vstát, ani na nohou se udržet, naložili ho na hnojný vůz, mrtvolu s ním, a zavezli je domů, do rodné dědiny. Matka byla ještě

---

[258] *dereše - lavice;
[259] "zemský pán " - vrchnost, magnát;

naživu, ale po tom, jak se shledala s mužem a se synem, zkrušil ji žal a zemřela. -

Janošík, jak se jen trochu sebral a zotavil, zmizel ze vsi. Do města, do škol se nevrátil. Do hor se vykradl.

Tam se skrýval u pastýřů v osamělých salaších a tu se mu také dostalo podivné pomoci.

Jednou šel ze salaše k osamělé studánce, aby nabral do čerpáku[260] vody. Věrný jeho pes, jediné dědictví z rodného domu, šel za ním. Studánka prýštila pod skálou, kolem pak rostlo husté trní a hloží. A na to se Janošíkův pes obořil, zatímco pán kleče u studánky vody nabíral. Ale jak pes tak zuřivě se rozštěkal a do houštiny dorážel, Janošík se ohlédl; a vtom se mu zdálo, že v houštině někdo zakvílel. Vyskočiv, okřikl, odehnal psa, sám pak vnikl do křoví.

Tam, v spoustě planých růží, zhlédl „pannu v bielom“[261]. Byla sličná, milého pohledu. A již stála, celá bílá, před Janošíkem, pěkně mu děkujíc za to, že psa odehnal. Pak se šohaje zeptala, co by si od ní přál, že by se mu ráda odsloužila. Janošík se dlouho nerozmýšlel.

„Sílu!“ zvolal. Potřebovalť jí, nebo se chystal, že bude trestat ukrutné pány za všecko příkoří na lidu páchané. I dala mu víla opasek s kouzelnou žilkou a valašku[262], kterou nabyl síly za sto mužů. Tu když v rukou třímal, nikdo ho nepřemohl.

II

Od té chvíle chodil Janošík „po zboji“, mstít sebe a bedny slovenský lid. Za to jej i jeho „kamarátstvo“ nazývali všichni utiskovaní „dobrými chlapci“ a všude jim přáli.

V čas nebezpečenství poskytli jim bezpečného útulku v salaších i dole v dědinách. Tam také, když uhodily mrazy a hory a lesy zapadly v závěje

---

[260] *čerpák - dřevěná nádoba;
[261] "panna v bielom " - víla;
[262] *valaška - hůl se sekyrou, čakan;

sněhu, trávili chlapci zimu jako čeledínové u dobrých gazdů nebo také v jiném zakuklení. Ale jak se bučina počala rozvíjet, hajdy do hor, zase po zboji. Po krvi však Janošík nedychtil. Sám nikoho nezabil a také zabít nedal. Jen na bohaté a mocné vystupovali.

„Daj Bohu dušu a nám peniaze!“ Tak pohrozili a zbraní zablýskli. Nejvíce bral Janošík na mušku kruté pány, zemany. Jak některého napadl, vystoupil proti němu a zahřměl:

„Sem, pane, ty zdrané sedliacke mozole!“

Když dostali nebo vzali, rozdělil Janošík kořist na hromádky a podělil každého z kamarátstva; svůj podíl dával chudým a potřebným, nebo jej ukládal do skal, jeskyň i do starých stromů, takže měl poklady peněz, sukna i různé zbraně. Množství kremnických dukátů dobrého rázu zakopal prý také do jam, aby těch peněz nikdo neužil, ani páni, ani zbojníci. Na hoře Vaporu se často zdržoval v jeskyni, tam měl i poklad ukrytý, z Vaporu prý měl na Nový hrad most z řemenů, a strmá, skalnatá Hradová nad Tisovcem ho častěji hostila.

Rád měl zpěv i hudbu. Často zasedl večer na kolibě[263] mezi valachy[264] a chutě poslouchal, když někdo z nich začal pískat na fujarku. Rád také měl, když děvčata na trávě zpívala; když nezpívala, vybídl je, aby mu zapěly. A pak je hojně, třeba zlatem odměnil.

Když byl se svými chlapci sám a ohník „zavatrili“ v bezpečném místě, v lese, v temném žlebu nebo vysoko na Králově poli, tu pokaždé poručili bystrému Ilčíkovi, aby spustil a „gajdoval“[265]. Ilčík vzal zvučné dudy s třemi hučky[266], a hrál a hrál, až se nocí po lesích, po horách rozléhalo, až rozveselil všecko kamarátstvo. Tu i Janošík, jenž pokuřoval z dřevěné dýmky, vykládané rybí kostí a obité mědí a mosazí, vyjasnil vážné, zachmuřené líce.

---

[263] *koliba - pastýřská chata;
[264] *valach - pastýř;
[265] gajdovat - hrát na gajdy, dudy;
[266] huček - přední píšťala u dud;

Někdy však bylo za takových pozdních chvílí na Královĕ holi tišeji. To když někdo z kamarátstva přivedl sem nějakého cestujícího nebo potulného studenta, kterého v lese cestou zastavil a zajal. Každý z chlapců to učinil, poněvadž věděl, že se tím Janošíkovi zachová. Student, mladší starší, každý bledl a chvěl se strachy, když na pusté Holi u kamenného stolu zahlédl v záři ohně ozbrojené horní chlapce a kolem nich vlčí, zlé psy, vrčící, hrozně štěkající. Ale psi musili ztichnout, Ilčík uložil dudy na kámen a z chlapců nikdo ani nedutí. Jen Janošík mluvil na studenta. Neobořil se na něj, nezahřímal, ale spustil jako kněz po latinsku. Vyptával se ho, zkoušel ho; měl radost z jeho úžasu a rozpaků, smál se, když student nevěděl, ale chválil ho, když pěkně odpovídal. Byl-li student v učení dospělejší, poručil mu, aby k chlapcům promluvil, kázání jim učinil.

Chlapci přiložili, klestí zapraskalo, dým se vyvalil vzhůru do tmy, plameny vysoko vyšlehly a ozářily Holi i temena horských velikánů vůkol, tratících se do noci. Student, vystoupiv na skálu, chtěj nechtěj musil začít. Mluvil vážně o křesťanském životě, o dobrých skutcích, o věčné odplatě.

Kol ticho jako v kostele. A tu vysoko, mezi horami, pod hvězdnatým nebem bylo posvátno, velebně jako ve chrámu. Někdy si chlapci za takové pobožnosti až zaplakali v hlubokém pohnutí a sám vůdce sklonil zadumaně hlavu, když kazatel začal o smrti, konci všeho. Jakmile student domluvil a všichni řekli „amen“, tu ještě Janošík se ozval, domlouvaje druhům, aby teď, když slovo boží slyšeli, tím více na to dbali, jaký úkol na se vzali: nikomu bez příčiny neubližovat a křivdy napravovat.

Pak uctil studenta kazatele, pohostil ho, jak mohl; když ho pak ráno propouštěl, nasypal mu do klobouku dukátů nebo poručil chlapcům, aby mu naměřili na nový oblek. A chlapci přinesli postav[267] sukna a měřili velkým, hrozným loktem: od buku do buku. A byly buky staré, mocného těla, a daleko od sebe, takže kazatel svou výsluhu sotva odnesl.

Na Královĕ holi meškal Janošík nejraději. To bylo jeho nejmilejší místečko, tu také se bil s třemi župami, když na něj páni poslali hajduchy a

[267] postav - svinutý kus tkaniny, štůček;

vojsko, aby ho lapili. Ale nedostali ho, ano s hanbou utekli. Zahnalť je Janošík sám jediný, svou valaškou, jež sekala za sto.

Časem se také jinde zdržoval, v Prosečné dolině[268] a v Rimavské dolině, kdež v zápase zabil generála vedoucího šest set vojáků. Jakmile generál padl, dali se všichni na útěk. Janošík chodíval také často v přestrojení. Tu jako žebrák se od dědiny k dědině potloukal, tam jako mnich přišel do města; nejednou také na koni, v panském obleku přijel do zámku, dal se uctít, pak sebral, co chtěl, často i zpupného pána potrestal, a odjel zase s chlapci přestrojenými za sluhy a hajduchy. Byl hned tu, hned tam. Třeba se v Liptově ohlásil „třírohým listem“[269], a již druhého dne vzešel, kde ho nezaseli, nečekali, třeba na druhém kraji Slovenska.

Když na některém místě měli na něj nalíčeno, uklouzl jim jako úhoř nebo seděl nedaleko ve vsi v krčmě a tu se s šuhaji veselil. Popil tu, pozpíval s nimi, pak náhle zmizel. Tu teprve se páni dověděli, kde byl, co dělal, jak ho měli skoro již v hrsti. -

Tak chodil po horách kolik let, mstě se pánům, pomáhaje chudým, utiskovaných chráně. Za jeho času již v nejednom kastele, v nejednom zámku jednali s poddanými lip; ne z milosrdenství, ale proto, že se báli Janošíkovy msty.

Až ho zrada zmohla. Jeho gajdošík[270] udal pánům, kde se skrývá a jak by ho mohli lapit. V tom byl tomu zrádci jakýsi gazda nápomocen za jidášský groš. Ten gazda se s Janošíkem dobře znal. I pozval horního chlapce jednou v zimě do svého statku; a pro hostě si zrovna zajel. Janošík gazdovi důvěřoval, vsedl s ním do vozu, netuše zrady. Když slézali, vzal gazda Janošíkovi lstivě mocnou valašku. A ve stavení číhali již hajduši[271] a vojáci.

Jak Janošík vkročil do jizby, sklouzl a upadl. Podsypaliť mu pod nohy hrachu. Jen klesl a již se na něj sesypali, povalili ho a spoutali. Ale jen

---

[268] *Prosečná dolina - u Mikuláše;
[269] " třírohý list" - list vyhlašující nepřátelství;
[270] *gajdoš - dudák;
[271] hajduch - panský sluha v byv. Uhrách;

spoutali, již se vymrštil, pouta roztrhl, bil jimi pak kolem sebe do vojáků a hajduchů a smál se jim: „Koľko drábov ide do jednej polkyly (půlměřice[272])!“ Již jim bylo zle a již se ke dveřím tlačili. Vtom baba vráščitá vzkřikla pronikavě z přípecky:

„Rubejte mu v opasek!“

A hned jeden voják ťal, a šťastně tak, že naráz přeťal mocnou žilku v opasku vílou darovaném. Jak žilka pukla, ochabla síla a Janošík se již přesile bez valašky neubránil. V Klenovci blíže Tisovce se stalo, u Blaha gazdy. Janošíka svázali, na vůz naložili a pryč do vězení odvezli. Nejprve na Hrachovo, starý kastel v Rimavské dolině, pak na vranovský zámek u Sv. Mikuláše. Tu ležel v tuhém vězení ke zdi přikován, a neuvolnili mu, leda když ho vedli na mučení.

Teskno, smutno bylo mu v té kruté vazbě, ale ne o život, ne o sebe, ale pro druhy a nejvíc pro ubohý lid. Na kamarátstvo trudně vzpomínal, na volnost, jak s chlapci na Králově holi sedával, jak s nimi chodil zelenými lesy, po horách, dolinách, za ranních červánků, při hvězdách, za dne i při měsíčku. Ale jak si na lid pomyslil, zhluboka zavzdychal:

„Oj, ľud biedny, kto ťa už zastane? Ty, všemohúci pane, zostaneš s ním, ty zbav ho[273]!“

Tak se trudil, až ho před soud postavili v Liptovském Sv. Mikuláši; a tu ho na smrt odsoudili léta 1713 dne 13. měsíce března. Vojáky obstoupen, zástupy provázen bral se k šibenici. Naposled viděl na hory, lesy, naposled boží slunce, on mladý, plný života. Ale neklesal na mysli; statně si vykračoval, hrdě hlavu nesl a čtyřikrát „obhajduchoval“ (obtančil) šibenici, aby páni viděli, že se smrti nebojí. -

Tak skonal Janošík, „dobrý horní chlapec“.

---

[272] půlměřice - asi 30 litrů;
[273] ty zbav ho! - ty ho osvoboď!;

III

A mocná Janošíkova valaška?

Tu páni, jak se jí zmocnili, ukryli, zavřeli za sedmerý dveře.

Valaška však v tom vězení nezůstala. Sama počala rubat do dveří, rubala, rubala, až se prosekala. Když první dveře prosekala, dala se do druhých, pak do třetích. A tak se ostatními prosekala. A jak do sedmých počala rubat, Janošíka na smrt vedli. A když valaška sedmé dveře prosekala, bylo již pozdě. Janošík byl na pravdě boží. Tu valaška zmizela do hor, do volných hor, a tam, kde Janošík tak rád meškával, „na Královĕ holi zaťatá je v topolí“. -

A kamarátstvo?

Skonalo smutně. Když neměli Janošíka, přesile neodolali. Jeden po druhém lapen, uvězněn a skonali ve vězení nebo tak jako jejich vůdce. Nejhůře Surovec Jakub; toho na kolo vpletli a nic mu již nepomohla jeho puška samopalka s dvěma hlavněmi o jednom kohoutku prostřed obou, kterou si sám urobil a jejímž hromovým dvojvýstřelem děsíval své protivníky a pocestné.

Horní chlapci zhynuli, jejich jména však zachoval si lid v paměti. A nejvíce a vděčně jejich vůdce, Janošíkovo. I také místa, kde chodíval, meškával, jeho stezky, jeskyně. Ale nejvíce o jeho pokladech vypravují, jež sypal shora, z koruny dolů do kmenů starých stromů jako Hrajnoha do dubu pod Bílou horou[274], nebo do srázných zápoľ[275].

Leckdes v slovenských dědinách visí v chatách obrázky „dobrých chlapců“ na skle malovaných, v zelených košilích, v širokých opascích a bílých nohavicích, s valaškou v ruce, s puškou na plecích. A když za zimních, dlouhých večerů starý gazda zabloudí do minulých časů, jistě začne o horních chlapcích a ukáže po obrázku na stěně, na gajdoše, na Surovce točícího valaškou nad hlavou, na Hrajnohu, jenž boučky a jedle

---

[274] "Bílá hora - v Malých Karpatech, v Pováží;

[275] *zápoľ - skalní stěna;

přeskakuje, na všechny ostatní, nejvíc na Janošíka. A staroch povídá o jeho síle, co zkusil, jak svůj lid mstil, co za to měl, jak ho páni utratili.

Ticho po jizbě, ledaže se tu tam povzdech zatřese. Líto všem dobrého chlapce. A sivý gazda mávne rukou a dokládá:

„Sto bohov prabohov! To mál za to, že sa s vojích Slovákov ujímal. Ale je staré proroctvo, děti, verte, že Janošík přídě zas Slováci na pomoc. A pak bude lepšie. Aby len už prišiel!“

ZE STAROBYLÝCH PROROCTVÍ

Když oko vaše slzou se zaleje,
když na vás těžký padne čas,
tehda přináším větvici naděje,
tu se můj věští ozve hlas.
Erben

Zavírá se kniha starých pověstí.

Minulá sláva září z nich; i veliké žaly předešlých bouří a pohrom slyšet z nich temným ohlasem. Těžkých dob černé stíny padaly do věků a zůstaly dlouho, a mnohý je cítit až po dnešní den.

Zle bývalo v zemích české koruny, až teskno, až úzko, a nejvíce, když v porobu podroben lid. Nevolný byl, a ukrutné platy, robota ho soužily, sílu mu sály, až ponížen a ponižován ohýbal šíji a pokorou hledal si paprsek přízně a úlevy.

V ten čas člověčenství, pokut a ran mořily vojny a hlad poddaný lid, přirozený mu jazyk byl potupou zhaněn a k umalení, k shlazení jako již určen.

Zle bývalo, až úzko, až k zoufání, takže mysl útrapou sklíčená jen od Boha, zázrakem, čekala pomoc. Kořen té naděje živily stará kronika a zvěst o lepších časech, a na tajemném stromu dávných proroctví pučely letorosti nové.

Pučely za letních nocí, kdy v temnu starých lip si veský lid posteskl nad svým soužením, pučely za zimních večerů, v teskném soumraku nebo při svitu chudého krbu, kdy děd vzpomínal minulých dob. Pučely za černé hodinky nebo v posvátném klidu nedělních odpolední, kdy starý písmák

vykládal sousedům, jak bývalo, a hlásil, jaká znamení ještě budou, co hrůz ještě stihne zemi a lid, než nastane nový a lepší čas.

Kdo slyšel, v duši se chvěl. Ale v tom zkormoucení vzkvétal už útěchy květ čarovné vůně a moci, a ze mhel těch tajemných věšteb vál větřík ochladu[276] *a nedal uhasnout žáru k rodné zemi, jejž dusila svízelů tíha.*

Hlas prorocký od stadického pluhu i věštby, jež zjevila Libuše kněžna věštím duchem nadšená, řeč, jež vyšla z úst Sibyliných, i to, co slepý mládenec v budoucnu zřel, i naděje v svatého dědice české země, vše těšilo ubohé, těšilo, konejšilo a dávalo sil.

Slyšte ta proroctví i ta, kteráž jen v některých končinách vytryskla jako živý pramen ze zprahlých skal. Pokolení za pokolením chodila sem, aby rosou věští útěchy občerstvila mysl vadnoucí, prahnoucí v úpalu těžkých těch dob. -

Slyšte ty staré věštby!

---

[276] ochlad - ochlazení;

Sibylina proroctví[277]

Sibyla, královna ze Sáby, panna mysli důvtipné a osvícené, uslyševši mnoho mluvit, jak je král Šalamoun nadiv moudrý, zatoužila v srdci po něm a chtěla ho vidět a slyšet. Protož ustanovila se na tom, že se vydá za ním do Jeruzaléma.

Vypravivši hojný a bohatě vystrojený zástup panen a zbrojných, kteří by ji provázeli, poručila, aby naložili na velbloudy mnoho vzácných darů, a vydala se na cestu.

Království pak a město její Sába bylo dvě stě čtyřicet a jedna míle vzdáleno od Jeruzaléma, k polední straně v Africe. I putovala z toho města

---

[277] Sibylina proroctví - Jménem Sibyla označovány ženské osoby, jež objevovaly budoucí věci. Platon zná jednu, jinde se jich devět uvádělo; za středověku jmenovali jich dvanáct až čtrnácte. Nejznamenitější je Sibyla Kumejska, jež nabídla římskému králi Tarquiniovi Pyšnému, aby koupil devatero prorockých knih. Když král nechtěl tolik dát, mnoho-li žádala, spálila první tři knihy, za ostatních však šest žádala opět tolik jako za devět. A když král opět nekoupil, spálila zase tři knihy. Za poslední tři dal Tarquinius posléze přece tolik, jak prvotně i teď opět žádala. Knihy ty pak na Kapitolu v Římě chovány, až shořely r. 83 před naším letopočtem.

Od těchto knih různí se proroctví sibylská sepsána mezi 1. a 4. stoletím n. 1., a to šestiměrem po řecku. Bylo to dílo několika skladatelů. Řecká tato proroctví převedena na jazyk latinský a většinou z tohoto latinského překladu tlumočena jsou skoro do všech evropských jazyků. Nejstarší české Sibylino proroctví, pokud je známo, pochází z 15. století a chová se v Národním muzeu. Dle tohoto proroctví sepsáno jiné se zřetelem k české zemi. Z toho je vyňato proroctví v této knize obsažené.

Toto druhé zpracování také zrýmováno, bezpochyby v 16. nebo v 17. století a častěji tiskem vydáváno. Sibylská tato píseň má moto:

Slyš Sibyly prorokyně,
jaké ona věci divné
předpovídá české zemi.
To není klam, pravda, věř mi.
Přečti sobě píseň tuto,
vyzvíš vpravdě, jaké jest to,
ať není tebe dotknuto.

Píseň sama počíná se takto:

Ve jménu Tvém, nejsvětější
náš Pane Kriste Ježíši,
začnu teď toto zpívání
Čechům ku polepšení.

Ach, Čechové, se sejděte,
všichni lidé, poslechněte,
co se vám bude zpívat,
budoucí věc zvěstovat.

a říše své mouřenínskou zemí, Egyptem a končinami Rudého moře, arabskou pouští, až se dostala do království Šalamounova.

Když pak k Jeruzalému samému přibyla, sestoupila mladá královna ze svého vozu a šla bosýma nohama, dávajíc tak najevo, že tato místa má za svatá. Šla tedy bosá až k potoku Cedronu, přes nějž leželo dřevo. Královna ze Sáby však nepřešla přes ně, jakož jiní chodili, nýbrž pokleknuvši políbila je a jiným pak místem potok přebředla.

Když poté stanula pod horou Kalvárií, padla na zem jako žalem zmožená a ležela tak se sepjatýma rukama po tři hodiny. Povstavši pak, hleděla na horu Kalvárii a zaplakavši zvolala:

„Pozdravena buďte, ó místa posvátná! Svatá jste a svatá budete až na věky věkův, až do skonání světa!“

Šalamoun, zvěděv o královně ze Sáby, vyšel jí s komonstvem ve vší slávě své naproti a přijal ji s milým vítáním a velikou ctí, řka:

„Vítej, milá hosti!“

Sibyla šla s ním ke dvoru a tu otevřela své poklady a darovala je králi: zlata veliké množství, drahé kamení a krásné nádoby uměleckého díla, též vzácné koření a součky ze stromů, jež balzám potily.

I zůstala královna v Jeruzalémě devět měsíců a král, vykázav jí nádherné síně a vzdušné a vonné komory v paláci, jenž byl v utěšené zahradě, hostil ji, jak se na vzácnou královnu patřilo. Za častých rozmluv seznal král, že je panenská královna moudrého ducha, a když také o budoucích věcech často mluvila, požádal jí, aby mu o nich něco zjevila.

A tu, jak seděli v zahradě plné krásy a utěšení ve stínu starých cedrů, oliv a cypřišů, pohlédla Sibyla do temné budoucnosti a jala se o ní mluvit.

Nejprve králi o jeho říši pověděla, že po jeho smrti bude království na dvé rozděleno, že lid i králové opustí Hospodina, začež pak přijde cizí a všechen lid i krále odvede do zajetí, až do babylónské země.

Sláva jeruzalémská pomine a chrám, jejž on, Šalamoun, vystavěl, že bude zbořen jako všechno město. Po mnoha však letech, kdy lid izraelský

bude se zkroušeně kát a k svému Bohu jedinému volat, nastane lepší čas: lid se vrátí do vlasti, obnoví Jeruzalém i jeho chrám.

„Ale vlastních králů již mít nebude, nýbrž cizí, pohanské, a posléze z národa římského. Tehda, věz, králi, narodí se Mesiáš, jenž bude konat veliké divy a zázraky. Od svých však poznán nebude, nýbrž uplván a na smrt odsouzen. I zemře na dřevu kříže a sám si ho ponese na Kalvárii, žalostnou horu. Ten kříž bude z Adamova stromu, jenž v ráji stával a z něhož dřevo leží nyní přes potok Cedron. I budou Mesiášem a jeho smrtí mnohá místa svatá, jakož Kalvárie hora, na níž Spasitel odevzdá Hospodinu ducha svého.

Po umučení Mesiášově přijde na Jeruzalém pomsta Páně a drahocenné nádobí, jež jsi do chrámu dal, za kořist bude odneseno do Říma. Ale nad pohanským Římem zvítězí Kristus, a učení jeho rozšíří se po veškeré zemi a bude až do skonání světa.“

Sibyla umlkla a toho dne již více nepověděla. Král pak, když odešla, přemítal na mysli o všech těch věcech, až pak dav zavolat písaře svého, pověděl mu vše, co Sibyla zjevila, a písař vše sepsal. Král pak schoval, co napsáno, k jiným knihám svým.

II

Když pak druhého dne král Šalamoun seděl opět se Sibylou v zahradě, žádal jí, aby mu pověděla, jak bude s jinými zeměmi, než nastane soudný den.

I pověděla Sibyla, jak křesťané se rozmnoží, že budou mít císaře a krále, židé pak že budou ztenčeni a jejich vláda že bude jim odňata. Křesťané však časem se poruší a oddají se neřestem.

„Nebude mezi nimi víry a důvěrnosti[278], ústa budou jinak mluvit a srdce jinak smýšlet. Právo bude prodáno, chudý člověk utlačen, sužován,

[278] důvěrnost - zde důvěra, důvěřivost;

opuštěn. I sešle Bůh mnoho znamení na příklad lidem, aby se polepšili. Když pak neposlechnou, setře jich Bůh Hospodin třetí díl pro jejich bezbožnost.“ A Sibyla vykládala, jaká to znamení budou, a když dokončila svou řeč, odešla do svých komnat. Šalamoun pak dal opět vše, co slyšel, napsat a schovat.

Třetího dne přišla Sibyla do té utěšené zahrady zas a tu potkala krále Šalamouna pod tamařišky[279], cypřiši a olivami. Bylo ráno, slunce z hory vycházelo. Král začal opět o budoucích věcech, a tu Sibyla sama dala, aby povolal svého písaře, jenž by napsal vše, co promluví, a to písmo aby pak bylo uschováno na věčné časy.

Jak začala o budoucnu, proměnila se tvář mladé královny, jež byla bíle oblečena, proměnily se její oči, záříce věšteckým ohněm. Stojíc na stupních pod stromy, nadšená duchem mluvila:

„Králi! Hospodin tebe moudrostí obdařil, že před tebou žádný nebyl a po tobě nebude ti roven, ač bude mnoho císařů a králů. A ti nové říše mít budou. Jedna z těch říší neb království bude slovutná a výborná, úrodná chlebem. To jest česká země a bude v ní také hojnost chmele a vína. Národ té země vystaví mnoho měst, jedno pak nadmíru veliké tak, že v něm bude více nežli tisíce domů.

Bude slavno a bude hlavou té země, neboť v něm králové přebývat budou. Než od něho také se rozmůže ohavnost a mnohé hříchy. Tak dlouho pak budou páchat nepravosti, až jim Bůh odejme krále a jiného, rodu cizího, jim ustanoví. Ten je bude pronásledovat tak, že by si po čase toužebně přáli, kdyby měli zase krále svého jazyka.

Do té české země vloudí se houfy cizích, kteří mnoho zlého s sebou přinesou. A král po králi bude robotami soužit lid, takže budou vrchnosti své robotovat čtyři dny téhodne, pro sebe pak jen dva dni pracovat. Jeden z těch králů začne neslýchané novoty, což se zprvu bude obecnému lidu líbit; ale pod pláštěm nových nařízení budou stará práva rušena. Pro ty novoty bude selský lid krále chválit, stavům však se líbit nebudou. I to za něho

---

[279] tamařišek - tamaryšek, ozdobný keř růžově nebo bíle kvetoucí;

bude také prohlášeno, že smí každý svou víru volně vyznávat, neboť on nebude milovník duchovenstva a mnoho duchovních statků a kostelů bude za jeho panování zrušeno.

Král ten dá všechnu půdu přeměřit a lidu bude uleveno v robotách. Krále však záhy stihne smrt, umře na svém loži, a ne v boji. Smrt ta bude lidu divná a mrtvý za živého jmín bude.

Po něm přijde král, který od předešlých novot mnoho upustí. Po krátkém jeho panování nastoupí král mladý, za jehož panování strhnou se veliké vojny. I bude selský lid nucen, aby zadarmo obilí dovážel a skoro všecku svou sklizeň odváděl. Též budou mnoho na vojnu brát, takže v zemi bude pateré vojsko, každé s jiným jménem, a lid bude je živit i šatem opatřovat.

V ten čas také nastanou české zemi neúrody a Bůh sešle na ni mnoho ohňů, bouřlivých větrů, krupobití, přílišné sněhy a vody veliké.

Rok od roku bude hůř a hůře, takže se zasteskne jak starému, tak mladému na světě živu být, a nejvíce obecnému lidu, zvláště když přijdou na ně tak veliké vojny, že mnohému hospodáři vezmou do boje i posledního syna.

Ale pro to vše se národ přece nepolepší. Setrvať ve svých nectnostech a zpozdilostech a bude veliká proměna v šatstvu a mravech. Tu se Hospodin hněvem popudí a ztrestá jej tak, že všecka města zkažena budou. Jen Tábor, Ústí, Soběslav a Mělník ujdou té zkáze, jestliže při pravdě a zákonu budou stát. Kutná Hora se propadne, Plzeň, Zatec, Hradec Králové, Kouřim a Čáslav a jiná města královská budou od nepřátel zkažena.

Prahu pak Pán nad jiná města potrestá. Ohněm a hroznou povodní zkázu vezme a nepřítel zhoubu dokoná. Její rozvaliny zarostou borovím a hložím, kuny a lišky budou tu pelešit. Slavné kdys město zpustne tak, že po čase pojede tudy forman, na Kamenném mostě zastaví, bičem do mrtvého ticha zapráská a svému synku řekne: ‚Tuto bývalo veliké město Praha a tamto stávala Staroměstská radnice.’

Prve však nežli do těchto konců dojde a smutný ten čas nastane, ukážou se jistotně různá znamení, jako: lidem budou dnové ukráceni, slunce nebude svítit, jako svítívalo, a zima zimu bude stíhat, takže lidé v kožiších budou obilí sekat.

Pak vojny nastanou a z nich vzrostou takové daně neslýchané, že lid nebude s to, aby je zaplatil. Za to bude týrán, aresty a karabáči doháněn, až takto se ozve: ‚Páni, dávali jsme vám, dokud jsme měli. Nyní nemáme, všecko jste nám vzali a nenechali jste nám ani tolik, abychom se s dětmi svými najedli dosyta.'

Řeči ty však nic nezmohou a páni budou přece daně bez milosrdenství vymáhat. Tu lid obecný, věrně při sobě stoje, řekne: ‚Páni, dávejte sami za nás, neboť jste již mnoho shromáždili z našich mozolů. My již platit nemůžeme, protože nic nemáme.' Tu stavové uvrhnou mnohé z mužů do vězení; ale obecný lid povstane a strhne se krvavý boj, v němž lid bude volat: ‚Líp umřít v bitvě, alespoň neuhlídáme svých dětí hladem umírat.'

Takové tresty dopustí Hospodin na pány, protože sužovali své poddané velkými daněmi a robotami.

Když ta země takto bude znepokojena a její obyvatelstvo v různicích a bojích, bude obklíčena ze čtyř stran světa mocnými nepřáteli, kteříž pak najednou vtrhnou do země. I začne se bitva ze všech čtyř stran ode všeho vojska. Od hlavního města půjde ten krvavinec až k hoře Blaníku, kdež se vojska položí mezi Blaníkem a Načeradcem[280] u vsi Bejkovic. A tu se boj začne.

Ale již předtím zhubí nepřítel, táhna k Blaníku, tolik bezbožných, takže jen málo lidí zůstane naživu, že by se snadno pod vozovou plachtou mohli schovat.

Kde ta veliká bitva bude, svítí se rybník. Před tím však časem vynesou z něho čápi a jiní ptáci všechno trní a rákosí a na kolik let před blanickou vojnou bude prázdný a vyschlý. Za té bitvy krví se naplní, takže

---

[280] Načeradec - starý městys jihovýchodně od Blaníka;

se až přes hráz bude přelévat. I bude křik veliký, a řehtání koňstva, hlas bubnů a taková střelba hrubá i drobná, že hrozný ten hluk na dvacet čtyři míle slyšán bude. Boj sám potrvá celých dvanácte dní. Třináctého pak pošle Bůh svým věrným pomoc: z Blaníka hory vytrhne vojsko, kteréž tu Bůh chová. Jak to vojsko se zjeví, padne strach na nepřátele a dají se na útěk. Boží vojsko vykoná veliké divy a požene nepřátele, kteří na útěku Prahu poboří tak, že nezbude po ní památky. Sami však budou ze země vyhnáni a budou utíkat až k Rejnu Kolínu[281]; tam také zmizí blanické vojsko - Bůh sám ví kam, neboť do Blaníka se více nevrátí a nikdo ho již nespatří. Po blanické bitvě vyschne zase ten rybník, šestnáctého pak dne počnou se věrní, kdo naživu zůstali, shledávat. I budou se velmi radovat, objímat se a divit, že je Pán Bůh tak zachoval. Všichni pak půjdou k tomu rybníku, kde spatří hrůzu pobitého lidstva i koňstva, jež ptáci nebeští roznesou, neboť nebude tolik lidí, kteří by mrtvoly a mrchy zakopali. Shromážděným pak věrným bude kněz sloužit mši svatou na pařezu prostřed rybníka; i budou Hospodina velebit.

Pak se navrátí každý do svého obydlí a tu bude mezi nimi svorenství, pravá láska a všichni budou jako jednoho srdce, páni i lid obecný. A bude padesát let dobrých a úrodných a bude v Českém království velmi lacino: korec[282] žita 7 grošů, korec pšenice 12 grošů, stará česká pinta piva[283] za 2 krejcary a libra jeleního masa[284] za 2 krejcary. Ve všem bude hojnost a všude pokoj a boží požehnání - „

Sibyla královna umlkla. Šalamoun, dychtě o všem mít prorocké zprávy, žádal jí, aby mu ještě zjevila, kdy nastane soudný den. Jemuž odpověděla Sibyla: „Králi, toho povědomost nemám, neboť toho neoznámil Bůh ani svým andělům. Ale řeknu ti, králi: Máš služebníky, dobré a zlé. Dáváš-li zlému tolik jako dobrému?“

„Dobrý měj se dobře, zlý budiž potrestán,“ odvětil král.

---

[281] k Rejnu Kolínu - ke Kolínu nad Rýnem;
[282] korec - asi 94 litry;
[283] pinta - máz, l,4 litru
[284] libra - asi 0,5 kg;

A tu Sibyla:

„Dobře odpověděls, králi. Tedy budou-li lidé dobře činit, Hospodin přidá. Budou-li ho však hněvat, ukrátí let a dní, kteréž ustanovil od stvoření světa. Jen tolik mi povědomo o soudném dnu i to, že mnohá znamení a divy mnohé na slunci i na měsíci, na nebi i na zemi se dít budou, prve nežli přijde Bůh Hospodin.“

Odmlčela se, pak dodala:

„Totoť mé proroctví, ó králi Šalamoune! Ulož je a zachovej. Až věkové minou, stvrdí se slova má a pozdní pokolení se přesvědčí, že Sibyla zjevila ti proroctví pravá.“

A král Šalamoun, moudrý a zkušený, pokořil se mladé královně stojící před ním výše na stupni, pod tamařišky, cypřiši a olivami utěšené zahrady, již províval lahodný větřík a lahodná vůně a nad níž zářilo ranní nebe.

Proroctví slepého mládence[285]

Když císař Karel IV., český král, vraceje se léta Páně 1362 z Německa přes Norimberk do své vlasti, přišel na pomezí v šumavských lesích, uslyšel, že ve vesnici Koutu nedaleko Domažlic žije mládenec od narození slepý, zbožný a ducha prorockého, po všem okolí ode všech velice vážený.

I zajel si Karel IV. do té vsi, a když přijel k chaloupce slepého mládence, sestoupil z koně a vešel do jizby, kdež zastal slepého mládence, an sedí za stolem.

„Pozdraven buď, ctný mládenče!“ oslovil ho panovník.

---

[285] * Proroctví slepého mládence - Pověst o něm vypravuje, že srovnal kosti v Sedleckém klášteře a také že byl původcem pražského orloje;

Mládenec mu poděkoval a řekl:

„Zdráv buď, císaři, muži svatý a králi náš!“

„Proč mne nazýváš svatým, mne, člověka hříšného?“ děl císař. „A kterak víš, že jsem císař? Jsi nevidomý a nemohls mít žádné povědomosti o tom, že tě navštívím.“

„Vpravdě jsi muž boží,“ odvětil slepý, „neboť to dokazuješ svými skutky. Také to dosvědčí chudý lid, jehož se ujímáš, svědčí o tom velebné chrámy, jež jsi vystavěl a stavíš. A všecku zemi zvelebuješ jako dobrotivý otec svého českého národa. Ty o něj, též o jeho jazyk pečuješ, kdežto prve nežli mine tři sta let, bude český jazyk ponížen a potupen.“

Tak řekl a pozval císaře, aby se k němu za stůl posadil. Karel IV. tak učinil a rozmlouval se slepým mládencem o různých věcech, až pak řekl:

„Milý mládenče, soudím, že proto Bůh zbavil tvé oči světla, abys viděl do tmavé budoucnosti. Pročež pověz, cos dříve napověděl: jak bude s mou milou vlastí, jak dlouho ještě potrvá toto mé království v slávě?“

Mládenec ani slova nepromluvil, ale vzav křídu, napsal tyto litery na stůl, jednu od druhé podále, a to:

K. V. Z. A. L. J. V. L. F. M. R.

A když napsal, řekl:

„Co liter, tolik králů. Toť jsou jména tvých následovníků. Po tvé smrti, za panování tvého syna, počne se domácí vojna a bude velké krveprolití. Ale vojenská sláva i kořist všechna v zemi zůstanou a země česká zkázy nevezme, nýbrž obhájí se slavně proti mnohým nepřátelům.

Ale pak během časů upadnou Čechové v nekázeň a v nesvornost a nastane veliká zkáza mravů. Cizozemci, Němci, Vlaši a Francouzové, budou jim milejší a Češi budou chodit v krojích divně a pyšně vymyšlených. Konšelé budou brát úplatky, spravedlnost pohyne, neboť soudcové jenom dle stavu, bohatství a vážnosti budou soudit.

Hlas chudého zanikne neslyšán a všechen řád přestane. I rozhněvá se Bůh. Lidé budou sice polí přidělávat, ale chleba přece nebude přibývat, neboť nebude božího požehnání české zemi. Tenkráte nastanou daně, platy i roboty neslýchané, válka válku bude stíhat a muži ženám, otcové dětem budou násilně bráni na vojnu. Tehda budou světské i duchovní vrchnosti českého jazyka nenávidět, Němci opanují Prahu a přemnozí Čechové se tak velice zapomenou a prohřeší, že budou svůj mateřský jazyk zapírat a za něj se stydět.

Tehda na jednom vrchu v kouřimském kraji stromoví od vrchu schnout bude a veliký hlad nastane. Pak se vzbouří na Čechy tolik nepřátel, že jako liják, jako hejna kobylek na ně se posypou. Jen mezi Úpou a Orlicí neublíží se ani slepici. Kdo ty všechny hrůzy přečká, užije pak blažených časů.“

Mládenec se odmlčel a Karel IV promluvil:

„Milý mládenče! Smutné je, cos zjevil. Ale ještě mi vylož, co chceš těmito literami říci?“

„Slavný králi! Tyto litery znamenají:

K. To jsi ty sám.
V. Václav, tvůj syn.
Z. Zikmund, druhý tvůj syn.
A. Albrecht, Rakušan, jeho zeť.
L. Ladislav, Albrechtův syn.
J. Jiří král, Čech.
V. Vladislav, Polák.
L. Ludvík, Uher.
F. Ferdinand, Španěl.
M. Maxmilián, Čech.
R. Rudolf, Maxmiliánův syn.“

„A potom?“ ptal se Karel IV., když slepý mládenec přestal.

„Bouře a knížectví vrtkavé! Nejhůře však bude, až rod královský po meči vyhasne a nastoupí královna. Proti ní se spikne množství nepřátel a tu se již bude České království k pádu schylovat. Panstvo bude zlé, nastane přehrozné sužování obecného lidu, jakého nebylo od počátku světa. A tenkráte ztrestá Bůh českou zemi.“

Karel IV se zarmoutil a povzdechl.

„O kéž by bylo možná,“ pravil, „všecko to neštěstí odvrátit! Všechno, i život bych pro své království obětoval. Nedejž, Bože, abych já, člověk hříšný, byl snad příčina všeho toho zlého!“

„Pravil jsem,“ děl mládenec, „že jsi muž boží. Kaješ se a postíš na svém hradě Karlštejně a modlíš se za svůj národ. Svatý budeš, a zlaté lože tvé, na němž tam odpočíváš, bude posvěceno, nebo kdo nehodný, žádného, ani syna tvého nesnese.“

A tu vzav opět křídu, napsal slepý mládenec ještě tyto litery:

P. P. V. F. a řekl:

P. Půlnoční národ na Čechy se přižene a zemi hrozně poplení a zdrancuje.

P. To značí národ dolejší, polední, Turky a jiné nevěřící, s nimiž římský císař bude mít mnohé a kruté války. V těch válkách mu Čechové budou pomáhat, mnoho krve v nich vycedí a mnoho peněz na ně vydají.

V. Znamená národ od východu, národ přemocný, jemuž bude se svými sousedy bojovat, ale Českému království žádné škody neučiní.

F. Tato poslední litera označuje přehrozný počet zbrojného lidu, jenž se do Čech jako povodeň přivalí, Francouzů, Němců a jiných na západě. Tenkráte nastane ten největší a poslední boj. Tu se lidé ve své úzkosti k Bohu obrátí a úpěnlivě o pomoc volat budou.

I smiluje se Hospodin nad Českým královstvím a pošle mu pomoc. Z hory Blaníka vyrazí rytířské vojsko proti všem nepřátelům české země a svatý Václav na bílém koni povede blanické rytíře do přehrozné bitvy, jež

bude trvat za kolik dní. V té bitvě budou cizozemci a nepřátelé potřeni a zhubeni; kteří zůstanou, ti budou ze země vyhnáni. Nejeden se ještě ve skrýši schová, ale všechny ty vypudí svatý Prokop svou berlou; České království bude prosto všech nepřátel, bude osvobozeno a zůstane svobodno.

Pak nastane svatý a stálý pokoj; všichni Čechové budou sjednoceni, vzkvete mezi nimi snášenlivost a jazyk jejich, jenž byl zemdlen a ponížen, bude povznesen, a již nikdo ho nebude zapírat. Budouť všichni hrdí na původ svůj, na předky, i že se tak obhájili, a nebude jim teskno a obtížno v práci a oběti pro vlast, neboť míň mluvit, ale více jednat budou, to z lásky upřímné, pro kterou ty, ó náš králi, vlast zvelebuješ!“ Karel IV. si oddechl a řekl:

„Dejž to milý Bůh, aby alespoň tenkráte byla země česká šťastná.“ A vstav, vzal slepého mládence za ruku a řekl jemu: „Pojď se mnou do Prahy, na můj hrad. Tam budeš dobře opatřen.“ Mládence tomu docela přivolil a jel s králem Karlem do Prahy, kdež při jeho dvoře zůstal až do smrti.

Proroctví Havlasa Pavlaty[286]

Když Havlas Pavlata, soused v městečku Vysokém pod horami krkonošskými, měl umřít, bylo věku jeho sto patnácte let. Kol jeho smrtelného lože stanuli jeho synové a dcery, vnukové a pravnukové. A tu stařec, se všemi se žehnaje, pravil: „Synové, dcery mé a děti všechny a přátelé, již s vámi se navěky loučím, již se na věčnost ubírám. Dost jsem si

[286] * Proroctví Havlasa Pavlaty - dle rukopisu ze 17. století, chovaného v dvorské knihovně vídeňské, tiskem vydal F. Menčík. Proroctví samo stalo se, jak rukopis udává, kolem r. 1500 a přepsal je, jak týž rukopis svědčí, r. 1510 kněz Šimon Derdarda, "kazatel v církvi Páně v městečku Vysokém";

na tom světě pobyl, sto patnácte let mi Pán Bůh dopřál. A byla za ten věk mnohá léta dobrá, ourodná, za našeho českého krále Vladislava[287], a zachovali jsme hojně grošů a zmrzlíků[288], i tolarů i krejcarů s korunami.

I vy, synové, ještě nějaký tolar zachováte. Než potom bude veliký mor a drahota neslýchaná. Nežli mine padesát let, přijde nová morová rána, a tak zlá, že i po horách lidé vymrou a vlci budou chodit do vsi a do oken po chalupách se dívat a výt, jako by již nebylo ani živé duše.

Než poté bude mor hlavní; nastane pomalu hned v zimě o masopustě a vydrží zase až do Vánoc a tolik lidí porazí, že bude obilí na poli stát do sv. Václava, někde i do sv. Martina, neboť nebude, kdo by je sklidil. A potom už brzo nastane soudný den[289].

Přitom se také strhne veliká vojna v Čechách, mnohem větší a hroznější, než-li kdy za Žižky byla. Čechové sami budou se nesnadit[290] a vezmou si za krále Ferdinanda. Divní národové, Vlaši, Nydrlandi, Francouzové krom Němců budou se do Čech trousit a vynesou Čechům všechny dobré peníze a do našich hor budou chodit pro drahé kamení.

Před tou zkázou bude veliká neupřímnost v Českém království a všeliké nepravosti. Páni budou poddaný lid nelítostně soužit a nebude u nich ani u jejich správců žádné spravedlnosti. Samému Bohu budou se rouhat a říkat, že je větší hrst moci nežli pytel spravedlnosti.

Proto se všichni sedláci pozdvihnou proti svým vrchnostem, pány ze zámků seženou a zbijí. Ještě před touto zkázou uhodí hrozné zimy, sněhu napadnou náramné spousty a velicí větrové bouřit budou. I přitrhnou krutější mrazy, nežli tehdáž panovaly, když jsem já Havlas Pavlata pálil milíř v Rokytnici. Tenkráte medvěd nemohl v lese obstát pro hroznou zimu a přišel se ohřívat k mému milíři.

---

[287] *za krále Vladislava - Jagellonce;

[288] hojně grošů a zmrzlíků - groše a haléře za krále Václava II.;

[289] *A potom už brzo nastane soudný den - za 16. století bylo rozšířeno mínění, že již brzo nastane soudný den;

[290] nesnadit se - hádat se, přít se;

Noc byla a třeskutý mráz; i zhříval se medvěd z jedné strany a já stál z druhé strany a házel jsem mu chléb. Co jsem měl chleba, všecko jsem jemu nalámal a naházel. I přišel sem medvěd druhé noci zas a já ho zase krmil chlebem. A on se sytil a krotí. Když byla třetí noc, přišel medvěd zas a tu jsem si již na něj uchystal březovou houžev.

Dával jsem mu zase chléb a hladil jsem ho, a potom jsem tu houžev protáhl mu skrze chřípí a vedl jsem ho až do Vysokého k nám. Pak jsem ho do Prahy vedl a Brož vrchlabský byl se mnou. Tenkrát byly perné mrazy, ale ještě hroznější nastanou, nežli byly tenkráte za mých mladých let. -

Co mám ještě více vám povědět? Smutné je, co jsem řekl, ale lidé se toho dočekají a poznají, že jsem mluvil pravdu.

Těmi pokutami a tou zkázou budou Čechové sami vinni, neb divná proměna v nich nastane a nebudou dbát ani dobrého řádu, ani pamatovat na Pána Boha a na poslední soud hrozný. Moji milí synové! Vy se dočkáte ještě několika lehčích let; ta budou ještě za tohoto našeho krále Vladislava. Potom bude Ferdinand.

Po Ferdinandovi hned začnou se ta těžká léta, i za něho již. Za krále Matyáše a za krále Fridricha bude nejhůř a lidé si budou toužebně přát, aby raději na světě nebyli.

Ty vojny potrvají dotud, dokud nebude krále, jehož jméno bude Anbestas. Tu pak nastanou lepší časy a budou tomu králi říkat dvoje jméno: bude dobrý a pobožný král.“ - To o budoucím protivenství, roztržkách a králích pověděl Havlas Pavlata.

Různá proroctví

Ohromný balvan skalní trčel pod rozvalinou potštýnského hradu z šumného proudu Divoké Orlice. Prostřed řeky čněl, ve stálém útoku pěnivých vln. Lid v okolí měřil jím v čas jarních přívalů nebo na podzim, jak stoupala voda. Někdy se kámem zarděl; to z důlku na jeho povrchu přelila se rudá voda a stékala, řinula jako potůčky krve po jeho bocích. A tu se lid lekal, nebo ta zardělá vláha věštila zlé doby, vojnu, hlad nebo mor.

Věky už stál ten balvan v šumu a hluku orlických vln; než i jemu měl kdysi nastat den.

„Přijde straka, kámen rozklube, a tu nastane v Čechách bída. Přitrhneť nepřítel do země a s ním útisky lidí a zlé nemoci.“

Tak zněla stará věštba.

Roku 1866 podnikali na potštýnském panství nějakou stavbu. Poněvadž byla potřeba hrubého kamene, dal správce statku balvan v řece pod starým hradem prachem roztrhat. Staří lidé litovali omšeného balvanu a nevěštili nic dobrého.

A hle, nedlouho poté vtrhli Prusové do země. Staré proroctví oživlo v paměti lidu, a každý teď viděl, že co předpověděno, se splnilo. Straka rozklubala kámen. Správce se Straka jmenoval; byla vojna a zlá nemoc pak také přikvačila.

***

Za dávných, dávných časů stával nad Orlicí řekou, tam, kde nyní město Kostelec, nádherný kostel. V tom kostele na věži visel zlatý zvon. Ale kostel, věž i zvon propadly se do země, když lid příliš hřešil.

Než kostel se opět zaskví nad údolím na svém místě a zlatý zvon se opět rozhlaholí, ohlásí nový, zlatý věk. Nežli však čas ten nastane, oseje vítr za řekou stráň, borové mlází tam vyrazí a vzroste v temný les. Až

krajní borovice[291] toho lesa uschne a kořeny její zetlí, přijde černá svině, vyryje její kořeny a vyryje pod nimi ten zlatý zvon, jenž z místa svého, kde se propadl, bude putovat dlouhou podzemní poutí až do kořenů toho starého stromu.

***

Oškobrh[292], tajemný vrch, háji se zelená, skalami bělá nad širou rovinou. Ve stínu jeho dubů a javorů, vazů[293], rokyt[294] a jilmů, třeslavých osik, jasanů i hladkých bříz, v místech, kde lískoví, klenice[295], lýkodra[296] s babykou[297] bujely v husté směsi, dařil se čarovný květ, nejedná vzácná bylina mocné, hojivé síly.

Na jeho témě kdys Libuše stoupala dřevěnou chodbou, kterouž jí k vrchu sroubili z Libice hradu. A nitro té hory chová tajemství: posvátné vojsko tu dřímá. Spí a probudí se a vytrhne z temného klínu kopce, až uhodí na Čechy největší tíseň.

Tehda se rozlehne pod vrchem širou rovinou hluk zuřivé bitvy. Od severu, z pruské země, nepřátelé přitrhnou, zle budou všecko království sužovat, až pak mezi Cidlinou a Mrlinou skoro všichni zahynou. Tu bude poslední boj bojován a prasky král na hlavu poražen, dá se na útěk.

***

Až bude pruský král se zbytkem svého vojska ze země utíkat, odpočine si ve stínu staré borovice v širém poli za Náchodem u Hronova poblíže hranic. Odpočine si tu on i všecko jeho vojsko, neboť nebude již mít více mužů, než co by se jich kolem bubnu sesedlo. Tu si tedy na mezi pod radokmennou borovicí naposled na české půdě odpočinou, pak zajdou přes hranice, a České království bude mít od nich pokoj navěky.

---

[291] *krajní borovice - U Kostelce v stráni stála stará borovice. Od země až kam ruka dosáhne, vryli, vřezali do ní křížky, takže tu křížek na křížku. Skoro každý, kdo kolem šel, vyřezal tu křížek. Věřili, že člověk, jehož křížek neporušený se tu zachová, bude mít dlouhý věk;

[292] *Oškobrh - asi míli východně od Poděbrad;

[293] vaz - druh jilmu;

[294] rokyta - jíva;

[295] klenice - klen

[296] lýkodra - strom podobný jilmu;

[297] babyka - druh javoru;

***

Budou bouře, budou boje, až krev kolébkami poteče; ale nakonec bude České království uvedeno v mír a kord i meč budou odpočívat s pokojem. To se vyplní, až růžové keře od pokrajů Růžového paloučku se rozrostou po celém paloučku. Tehda se tu sejde sedm králů a ti smluví na paloučku mezi růžemi svatý, věčný mír a bude dobře v naší zemi.

***

Všechno jen do času, i svět. I jeho divy přestanou. To bude, až kamenný kříž na chlumku u Solnice, jenž co rok do země o znání zapadá, všechen se v hlubinách propadne.

Vysoko na Boru[298] v divokých skalách sedí kamenná panna, majíc na klíně rozešitou košili. Každého roku o Velký pátek, když v kostele pějí pašije, udělá kamenná panna na té košili steh.

Co rok jediný steh. Až udělá poslední, až bude košile došita, zhyne vše, co pod sluncem, a nastane soudný den.

[298] *Bor či Máchovská hora při samých hranicích česko-polských, z větší části již v Polsku;

Blaničtí rytíři

Poslyšte poslední starou pověst a její proroctví, jež pověděl slepý mládenec králi Karlovi žehnané paměti.

Hle, Blaník hora[299] v hávu tmavého lesa, jenž splývá jí od temene po všech bocích. Vážně, až zachmuřeně shlíží na krajinu od světa odlehlou, na její chlumy a pláně málo úrodné. Široko daleko je patrno jeho témě a v okolí často k němu pátravě vzhlížejí. Věští chmurami zahalené zlé povětří, promodrává-li se jasně, slibuje jistý a tvrdý čas.

Na temeni Blaníka zříš ve stínu buků, jedlí a smrků pradávné kamenné hradby, většinou sesuté. Mechem a křovím zarůstají; po dřevěném hradě, jehož chránily, není dnes ani památky.

Ale pod hradbami, v hoře samé dřímají ozbrojení rytíři, „svatováclavské vojsko“, dřímají a čekají, až nastane den, kdy bude potřeba jejich pomoci, až budou do boje povoláni.[300]

Pod skalnatým vrcholem Blaníku, ve východním svahuje skála v podobě lomeného oblouku. Tam je vchod do hory, tam také prýští pramen. Z něho napájejí blaničtí rytíři své koně, když za čas jednou za svitu měsíce

---

[299] * V okolí města Vlašimě u městečka Louňovic vypínají se vedle sebe dva vrchy oba „Blaník" řečené. S menšího z nich, s Malého Blaníka, probělávají se rozvaliny kaple zrušené za císaře Josefa II.; vyšší Velký Blaník, nad 600 m. vysoký, je báječná ta hora. Na Blaníku stával dřevěný hrad, majetek králův. Král Václav IV. postoupil hradu Blaníka svému bratranci Prokopovi a když r. 1402. byl ve Vídni uvězněn, zajal Zikmund uherský král Prokopa jako přívržence Václavova, přitáhl s ním před Blaník, dal ho na taras přivázati a k němu stříleti, až mu Blaník vydali. — — R. 1799. vydal V. M. Kramerius kratocbvilnou knihu: „Zdeněk ze Zásmuku se svými tovaryši aneb rytíři v Blanickém vrchu zavřeni." V této knize je původní, prostší pověst rozšířena vypravováním o Zdenku Zásmuckém, kteréž vypravování Kramerius dle nějakého cizího vzoru pořídil. Kniha o Zděnku Zásmuckém se velmi líbila, a tím také v lidu sloučeny příhody Zásmuckého s pověstí o Blanických rytířích. Této látky knihou Krameriovou zobecnělé užil V. K. Klicpera ke své známé divadelní hře „Blaník".

[300] * Podobně se vypravuje o vrchu Oškobrhu, výše psaném, o lesnaté hoře Turovu u Hronova na Náchodsku, o Bílé hoře a j. Podobné pověsti jsou i jinde. Tak ve Francii a, v Německu o Karlu Vel., v Němcích o Fridrichovi Rudobradém. Poláci vypravují o vojsku, jež spí v Babí Hoře, též o vojsku Boleslava Velikého spícím v Tatrách. Také ve Slezsku a na Litvě je podobná pověst. Zdá se, že původ všech těchto pověstí je na východě, v Asii, odkud se za křížových válek rozšířily na západ.

vyjedou z hory na palouk mezi lesy pod horou. Za takové noci zaléhá do okolí temné dunění, ztlumený rachot bubnů i polnice hlas. K ránu zase rázem vše utichne, rytíři, koňstvo, vše zanikne ve skalní bráně a zmizí v tajemném lůně hory. Jen na palouce zůstává památka po nočním jízdeckém reji: přečetné stopy koňských kopyt. -

Než do skalních sklepení, kde dřímá svatováclavské vojsko, vkročil již také nejeden člověk.

Tak jednou dívka jakási žala pod Blaníkem trávu. Pojednou stanul před ní rytíř a vybídl ji, aby s ním šla poklidit v hoře. Dívka se nebála a šla. Brána do hory byla otevřena. Uzřela klenuté skalní síně, mohutné sloupy a na nich rozvěšenou zbraň. Hluboké ticho jako v kostele bylo po všech prostorách v tajemném žlutavém přísvitu. U stěn a žlabů stáli řadou osedlaní koně, za kamennými stoly v síni seděli rytíři, tváří na stůl sklonění. Spali, a koně stáli nehnutě; hlavou nepohodili, kopytem po půdě nehrábli ani ohonem nešvihli.

Dívka vešla, rozhlížela se, ale nikdo se ani nehnul. I začala zametat. Práce jí kvapem ubývalo a za chvilku všecko poklidila. Ani teď ji nikdo nezastavil, nikdo na ni nepromluvil, nikdo se nevzbudil. Jak přišla, tak vyšla, a když se dostala domů, ptali se jí, kde tak dlouho byla.

Divila se a pověděla, že přichází jako jindy tou chvílí. Užasla, když jí řekli, že touže chvílí naposled před rokem z trávy přišla, že byla celý rok pryč. I pověděla, kde se ocitla, a tu všichni srozuměli, proč jí rok uplynul chvilkou. Třetího dne však byla dívka nebožkou.

Tak jako ji pozval si neznámý rytíř také kováře z Louňovic do hory, aby mu okoval koně. Kovář šel, a když dokoval, dali mu do pytle smetí, kteréž ze zlosti před horou vysypal. Doma se pak dověděl, že ho již oplakávali, poněvadž zmizel beze stopy a celý rok nebylo po něm ani potuchy.

I pověděl, co se s ním dělo, a když pak pytel přetřásal, vypadly z pytle tři dukáty. Teď teprv viděl, že chybil. Ihned běžel zpátky k blanické bráně, kde smetí vysypal. Ale nadarmo. Nebylo tam smetí ani dukátů. -

Tak také vypravují o pastýři, který hledal zbloudilou ovci a sám zabloudil do Blaníka, tak o mládenci, který si rovněž tak dlouho, rok, jako ten pastýř v hoře pobyl, aniž o tom měl zdání.

Ale tomu již dávno - Blaník uzamčen, vážně, až zachmuřeně shlíží na osamělou, od světa odlehlou krajinu, a jako by trud teskné dumy na něm a všude kol spočíval. Svatováclavské vojsko spí. Ještě není čas, aby vstalo. To bude ve chvíli největšího nebezpečenství, až se na naši vlast sesype tolik nepřátel, že by celé království roznesli na kopytech svých koní.

Tenkráte budou vidina znamení: uschnou vrcholy stromů v blanickém lese, na temeni hory se zazelená starý uschlý dub a pramen u skály se tak rozvodní, že se bystřící dolů povalí. Tu pak se strhne veliká, krvavá bitva v krajině mezi Blaníkem a Načeradcem.

Rybník Pustý, u něhož se starý uschlý strom před bitvou zazelená, naplní se potoky prolité krve. I bude pláč a veliké zkormoucení pro ten zoufalý boj, ale Čechové se proti silnějšímu nepříteli hrdinsky bránit budou. V rozhodnou chvíli se Blaník otevře, rytíři v plné zbroji vyhrnou se z hory a svatý Václav, jeda na bílém koni, je povede na pomoc Čechům.

Nepřítel náhlým strachem obklíčen a jako zmámen bude ku Praze prchat a tam pak bude hrozný ten boj dobojován[301]. A bude tak zuřivý, že krev proudem poteče od Strahova až po kamenný Karlův most. Tu svatý Václav na bílém koni s korouhví v ruce Čechy povede a cizozemce a všechny nepřátele Českého království ze země vyžene. A svatý Prokop, opat sázavský s berlou, bude mu pomáhat.

Pak nastane svatý pokoj a země česká si odpočine. Mnoho Čechů sic za těch bojů zahyne, ale ti, kteří zůstanou, budou mužové celí. Poznajíce chyby svých předků i své, budou pevně stát a nepřítel jimi o zem neudeří.

---

[301] *tam pak bude hrozný ten boj dobojován - Dle jiné varianty bude ten boj dobojován na hoře Svidníku v okolí města Pelhřimova.

Toto jsou pověsti dávných let a stará proroctví o zemi naší.

Šťastna buď, ó vlasti milá, siliž se pokolení tvé, ať přemáhá všechna protivenství, ať zachová svaté dědictví: mateřský jazyk i staré dobré právo své.

Mohutniž pokolení tvé prací a nadšením, aby pevno bylo jako skály a vždy plno síly.